

Τ.Ε.Ι ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ: ΣΕΥΠ

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ Η
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΚΟΛΟΒΟΥ ΕΙΡΗΝΗ

ΡΕΝΤΖΕΠΗ ΙΟΥΛΙΑ

ΤΣΟΥΜΑΡΗ ΝΙΚΟΛΙΤΣΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

ΚΩΝ/ΝΟΣ

ΖΕΡΒΑΣ

ΠΑΤΡΑ 2009

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Αναγνώριση

Περίληψη μελέτης

Εισαγωγή.....1-2

Το πρόβλημα.....3

Σκοπός μελέτης.....4

Ορισμοί όρων.....5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ/ΕΡΕΥΝΑΣ

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

1.1 Παραβατικότητα των νέων.....6-12

1.2 Οι λόγοι που διαχωρίζει η πολιτεία τους ανήλικους από τους ενήλικους παραβάτες.....12

1.3 Ιστορική εξέλιξη της μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη.....13-14

1.4 Πρόσφατες μεταρρυθμίσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης...15-16

1.5 Μονάδες Μέριμνας.....16-19

1.6 Διοίκηση-Στελέχωση-Αξιολόγηση.....19-21

1.7 Ανέγερση Μονάδων Μέριμνας νέων.....21

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

2.1 Σύγχρονες μορφές παραβατικότητας στη χώρα μας.....	22
2.2 Κατά περιουσίας.....	22-23
2.3 Οργανωμένο έγκλημα.....	23
2.4 Διαπροσωπικής βίας.....	23-24
2.5 Δημόσια εγκλήματα.....	24-26

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΝΗΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

3.1 Τα αίτια.....	27-28
3.2 Οικογένεια	29-45
3.3 Βιολογικοί παράγοντες και ψυχολογικοί παράγοντες.....	46-47
3.4 Παθολογικές, σωματικές και ψυχικές καταστάσεις.....	47
3.5 Επίκτητοι συναισθηματικοί τραυματισμοί.....	48
3.6 Προσωπικότητα.....	48-49
3.7 Σχολικοί παράγοντες.....	49-50
3.8 Συνομήλικοι.....	51-52
3.9 Η ζωή στις σύγχρονες πόλεις.....	52-53
3.10 Μετανάστευση.....	53
3.11 Μ.Μ.Ε.....	54-55
3.12 Τα όργανα της τάξης.....	55
3.13 Άθλιες οικονομικές συνθήκες.....	56

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΝΗΛΙΚΟΥΣ ΠΑΡΑΒΑΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΛΗΨΗ ΤΗΣ ΑΝΗΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

- 4.1 Ο στιγματισμός-η ετικετοποίηση 57-62**
- 4.2 Το φαινόμενο του εγκλεισμού.....62-71**
- 4.3 Η πορεία μετά την αποφυλάκιση.....72-73**
- 4.4 Μέτρα πρόληψης ανήλικης παραβατικότητας.....74-78**
- 4.5 Σύγχρονες βασικές τάσεις αντιμετώπισης ανήλικων δραστών.....79-89**
- 4.6 Θεμελιώδεις αρχές πρόληψης ανήλικης παραβατικότητας...89-91**
- 4.7 Πρόληψη ανήλικης παραβατικότητας.....92-99**

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΗΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- 5.1 Η αντιμετώπιση σήμερα.....100**
- 5.2 Η αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα.....101-104**
- 5.3 Μέτρα καταστολής της παραβατικότητας των ανηλίκων στη Ελλάδα.....104-105**
- 5.4 Μεταχείριση ανηλίκων σύμφωνα με το υπάρχον νομικό πλαίσιο.....106**
- 5.5 Αναμορφωτικά μέτρα.....107-116**
- 5.6 Νέα μέτρα μεταχείρισης των ανήλικων παραβατών που έχουν προταθεί και ισχύουν μερικώς στην Ελλάδα 116-131**

5.7 Οι θεραπευτικές προσεγγίσεις για ανήλικους παραβάτες.....	132-134
5.8 Γνωστική συμπεριφοριστική προσέγγιση.....	134-147
5.9 Πολυσυστημική θεραπεία.....	147-177
5.10 Κλινικές παρεμβάσεις.....	177-195

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΜΕΘΟΛΟΛΟΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ/ΕΡΕΥΝΑΣ

Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	196-197
Διαδικασία βιβλιογραφικής ανασκόπησης.....	198-199
Τρόπος διεξαγωγής της παρούσας μελέτης.....	200-201

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

Συζήτηση.....	202-203
---------------	---------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Συμπεράσματα.....	204-206
Προτάσεις.....	207-215
Βιβλιογραφία.....	216-224
Παράρτημα.....	225-249

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Η εργασία αυτή αποτέλεσε ποιόν κόπου, συλλογικής προσπάθειας και μόχθου για επέλθει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Θα θέλαμε καταρχήν να ευχαριστήσουμε τον κ. Ζέρβα Κωνσταντίνο, υπεύθυνο εκπαιδευτικό της πτυχιακής εργασίας με θέμα «Η παραβατικότητα των ανηλίκων και η αντιμετώπισή της στην Ελλάδα», για την άριστη συνεργασία που είχαμε όλο αυτό το διάστημα. Χωρίς την καθοδήγησή του και την πολύτιμη βοήθειά του δεν θα μπορούσαμε να φέρουμε εις πέρας την πτυχιακή μας εργασία.

Ακόμη θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τις οικογένειές μας, αλλά και τα άτομα του φιλικού μας περιβάλλοντος για την βοήθεια, συμπαράσταση και υποστήριξή με τα οποία μας ενίσχυσαν για την εκπόνηση και διεκπεραίωση αυτής της εργασίας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

«Οι καλοί άνθρωποι δεν πέφτουν από τον ουρανό, δημιουργούνται»(Μανωλεδάκη, 1984).

Ο άνθρωπος πολύ νωρίς άρχισε να προβληματίζεται γύρω από την κοινωνική του ζωή και ιδιαίτερα να ασχολείται με εκείνα τα κοινωνικά προβλήματα που γεννιούνται στο χώρο της ανθρώπινης συμβίωσης και δημιουργούν στους κόλπους της αρρυθμία. Στην αρχή εμπειρικά και στην πορεία του χρόνου επιστημονικά, ο άνθρωπος ασχολήθηκε με την διερεύνηση των κοινωνικών προβλημάτων, κατέβαλλε προσπάθειες να κατανοήσει τις αιτίες που τα προκαλούν και να τα αναλύσει. Επίσης, με την ανάπτυξη της επιστημονικής κοινωνιολογικής σκέψης διαμόρφωσε θεωρίες και μεθόδους προσεγγίσεως, αντιμετώπισεως και προλήψεως κοινωνικών προβλημάτων. Μεταξύ των κοινωνικών προβλημάτων (αλκοολισμός, ψυχικές διαταραχές, αυτοκτονίες, διαζύγια, προκαταλήψεις για τις κοινωνικές μειονότητες, ανεργία κ.λ.π) συγκαταλέγεται και η εγκληματικότητα και ειδικότερα η παραβατικότητα των ανηλίκων που ήταν και το θέμα μας.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας κατά την περίοδο 2002-2004, μόνο στο νομό Αττικής εκδικάστηκαν 7415 υποθέσεις που αφορούσαν την παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων.

Σήμερα που ο μύθος της εγκληματικής προσωπικότητας του «γεννημένου» εγκληματία με προδιαθέσεις γενετικά προκαθορισμένες έχει πια καταρριφθεί, είναι πια ευρέως αποδεκτό ότι η παραβατική συμπεριφορά σχετίζεται άμεσα με τους όρους ζωής του ατόμου και είναι προϊόν περιβάλλοντος και άτυχων συγκυριών.

Ο συνδυασμός του μεγάλου αριθμού αδικημάτων από τους ανηλικούς με τη συνεχή προβολή αξιόποινων πράξεων από τα Μ.Μ.Ε (συμμορίες ανηλίκων,

διακίνηση ναρκωτικών), ήταν το έναυσμα για την επιλογή του θέματος της πτυχιακής μας εργασίας.

Στο κεφάλαιο πρώτο γίνεται μια ιστορική αναδρομή του φαινομένου της παραβατικότητας των νέων. Εξετάζονται οι λόγοι που διαχωρίζει η Πολιτεία τους ανήλικους από τους ενήλικους παραβάτες. Παρουσιάζεται η μεταχείριση του ανήλικου παραβάτη και πως αυτή διαμορφώνεται με την πάροδο του χρόνου και με τις μεταρρυθμίσεις που γίνονται από τον εκάστοτε Υπουργό Δικαιοσύνης. Επιπλέον, γίνεται αναφορά στις Μονάδες Μέριμνας που έχουν δημιουργηθεί με σκοπό την επανένταξη των ανήλικων παραβατών.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις σύγχρονες μορφές παραβατικότητας στη χώρα μας οι οποίες είναι το οργανωμένο έγκλημα, διαπροσωπικής βίας, δημόσια εγκλήματα αλλά και κατά της περιουσίας και συνεχίζοντας στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αίτια στα οποία οφείλεται η ανήλικη παραβατικότητα.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα αίτια της ανήλικης παραβατικότητας, τα οποία είναι η οικογένεια, βιολογικοί και ψυχολογικοί παράγοντες, διάφορες παθολογικές, σωματικές και ψυχικές καταστάσεις, επίκτητοι συναισθηματικοί τραυματισμοί, η προσωπικότητα του κάθε έφηβου, οι σχολικοί παράγοντες καθώς και η παρέα των συνομηλίκων. Επιπλέον, η ζωή στις σύγχρονες πόλεις, η μετανάστευση, τα Μ.Μ.Ε τα οποία προάγουν θεάματα αρνητικά για την διαμόρφωση της προσωπικότητας των νέων, τα όργανα της τάξης και οι άθλιες οικονομικές συνθήκες.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένα ανήλικός παραβάτης όπως είναι το φαινόμενο του εγκλεισμού μετά από αρκετό χρόνο κράτησης στα διάφορα αναμορφωτικά κέντρα, η ετικετοποίηση-στιγματισμός και ο κοινωνικός αποκλεισμός που θα υποστεί βγαίνοντας από αυτά τα κέντρα, αλλά και ποια θα είναι η πορεία το μετά την αποφυλάκιση του

από αυτά. Επιπλέον, αναφέρονται αναλυτικά τα μέτρα πρόληψης της ανήλικης παραβατικότητας, αλλά και σύγχρονες τάσεις αντιμετώπισής της τόσο στο σχολείο όσο και στην οικογένεια. Παρουσιάζονται επίσης, οι αρχές πρόληψης της ανήλικης παραβατικότητας, καθώς και οι παράγοντες κινδύνου και οι προστατευτικοί παράγοντες αυτής.

Προχωρώντας, στο πέμπτο κεφάλαιο, αναφέρουμε τη θεραπεία και την αντιμετώπιση της παραβατικότητας στην Ελλάδα σήμερα, καθώς και τα μέτρα καταστολής αυτής. Παρουσιάζουμε τη μεταχείριση των ανήλικων παραβατών σύμφωνα με το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο και παραθέτουμε τα αναμορφωτικά μέτρα των ανήλικων παραβατών που έχουν προταθεί και εφαρμόζονται μερικώς στην Ελλάδα. Εν συνεχεία, στο όγδοο κεφάλαιο αναφέρουμε τις νέες θεραπευτικές προσεγγίσεις της ανήλικης παραβατικότητας. Κάνουμε λόγο για την Γνωστική Συμπεριφοριστική Προσέγγιση, στα γενικά χαρακτηριστικά των μεθόδων της, στην εφαρμογή της για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας, αλλά και της μείωσης της υποτροπής. Περιγράφουμε την πολυσυστημική θεραπεία τους σκοπούς και τους στόχους της και στις θεραπείες που χρησιμοποιεί, όπως θεωρία θεραπείας, ψυχοθεραπεία κ.α, για την επίτευξη αυτών.

Τέλος, στο τελευταίο κεφάλαιο συνοψίζονται συμπεράσματα και προτάσεις που έχουν προκύψει από την λεπτομερή μελέτη στο χώρο του αναμορφωτικού και σωφρονιστικού συστήματος που ισχύει στη χώρα μας. Αναφέρεται και η μεθοδολογία της μελέτης μας, καθώς και ο τρόπος διεξαγωγής της.

Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες η κοινωνία μας βρέθηκε αντιμέτωπη με τη λεγόμενη «κρίση της κοινωνίας». Οι εφηβικές συμμορίες πολλαπλασιάστηκαν, τα ναρκωτικά διαδόθηκαν ανάμεσα στους νέους.

Το κίνημα της αμφισβήτησης εξαπλώθηκε στα πανεπιστήμια. Ανήσυχη η κοινωνία, ανακάλυψε ένα νέο πρόσωπο νεολαίας το οποίο δεν είχε καμία σχέση με την παραδοσιακή εικόνα που υπήρχε για αυτήν. (Bert Reymann-Ribie, 1995).

Η επιδείνωση αυτού που θα ονομάζαμε νεανική ετεροδοξία μας δείχνει καθαρά σε ποιο βαθμό η εξέλιξη των εφήβων συνδέεται με την κοινωνία που ζουν.

Έχουν περάσει πάνω από 2000 χρόνια, από τότε που κάποιος Αιγύπτιος ιερέας χάραξε πάνω σε μια πέτρα: «η γη μας εκφυλίστηκε. Τα παιδιά δεν υπακούν πλέον στους γονείς». Η εφηβική εγκληματικότητα δεν είναι καινούργιο πρόβλημα. Σήμερα περιλαμβάνει εκτός από τα σοβαρά αδικήματα και αδικήματα ηλικίας, όπως η παραβίαση της απαγόρευσης της κυκλοφορίας, το σκασιαρχείο, η εγκατάλειψη του σπιτιού, η σεξουαλική δραστηριότητα και η απειθαρχία, που δε θα ήταν παραβίαση του νόμου εάν προέρχονταν από ενηλίκους. (Koger, 1995).

Ο σύγχρονος ρυθμός της εφηβικής εγκληματικότητας είναι αίτια σοβαρής ανησυχίας σε πολλές δυτικές χώρες καθώς και στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου τα περιστατικά αυξάνονται ραγδαία από το 1960 με μια ακόμη πιο απότομη άνοδο σε σοβαρά αδικήματα και στην εφηβική εγκληματικότητα ανάμεσα στις κοπέλες.

Η εγκληματικότητα των εφήβων είναι ταυτόχρονα ψυχολογικό και κοινωνικό πρόβλημα. Τα περιστατικά σε κοινωνικά ανοργάνωτες οικονομικά αποστερημένες περιοχές, όπως τα γκέτο σε μεγάλες πόλεις. Σε τέτοιο

περιβάλλον η εγκληματικότητα είναι συχνά μια καθιερωμένη παράδοση και οι συμμορίες των εφήβων είναι πολύ κοινό φαινόμενο. Πολλοί νέοι, όμως που προέρχονται από τέτοιο περιβάλλον, δεν γίνονται εγκληματίες και αντίστροφα όλο και περισσότεροι έφηβοι από τις πιο εύπορες αστικές περιοχές παίρνουν μέρος σε εγκληματικές πράξεις. Σήμερα που ο μύθος της εγκληματικής προσωπικότητας του γεννημένου εγκληματία με προδιαθέσεις γεννητικά προκαθορισμένες, έχει πια καταρριφθεί και είναι ευρέως πια αποδεκτό πως η παραβατική συμπεριφορά σχετίζεται άμεσα με τους όρους ζωής του ατόμου και είναι προϊόν του περιβάλλοντος του και άτυχων συγκυριών. Σε όλους μας, παραβάτες και μη, αλλά πολύ περισσότερο στους ανήλικους, τους εκφραστές της δυναμικής μιας κοινωνίας, θα έπρεπε να παρέχεται κάθε δυνατότητα, κάθε ευκαιρία για καλύτερευση αυτών των όρων ζωής, για επιλογή άλλου μέλλοντος από αυτό που το περιβάλλον τους προδιαγράφει.

Παρ'όλα αυτά η πρακτική που το ελληνικό κράτος υιοθέτησε για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων, που ολοένα αυξάνεται, εκπορεύεται και σαφώς εξυπηρετεί την ιδεολογία της περιθωριοποίησης, του στιγματισμού και τελικά του εγκλεισμού των «κακών» προς την προστασία του κοινωνικού συνόλου.

Η κοινωνική ένταξη των ανηλίκων παραβατών, η προετοιμασία τους για τον έξω κόσμο πραγματοποιείται κάτω από συνθήκες στέρησης της ελευθερίας, μέσα στο ιδρυματικό περιβάλλον και με χρήση μέτρων περισσότερο κατασταλτικών παρά αναμορφωτικών. Μέσα σε ένα καθεστώς εγκλεισμού και κοινωνικής απομόνωσης που χαρακτηρίζεται και από τη σχεδόν παντελή ανυπαρξία ερεθισμάτων, τα παιδιά αυτά καλούνται, παραμένοντας στο μικρό γκέτο τους, να μάθουν να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις της αληθινής ζωής, να αναπτύσσουν τις καλύτερες πλευρές της προσωπικότητας τους, να μορφωθούν και επανενταχθούν εκπλήσσοντας μας.

Το πρόβλημα

Οι ανήλικοι παραβάτες

Κατά την τελευταία εικοσαετία, ο αριθμός των ανηλίκων που φέρεται να εκδηλώνει παραβατική συμπεριφορά, αυξάνεται σταδιακά και σταθερά. Σύμφωνα με τα στοιχεία της στατιστικής της Δικαιοσύνης, ενώ το 1973 20000 άτομα ηλικίας 7 έως 21 ετών φέρονταν ως δράστες παραβατικών πράξεων, το 1984 ο αριθμός αυτός αυξήθηκε στις 38000, το 1990 στις 40000 και το 1993 στις 46000 περίπου. Κατά την ίδια εικοσαετία παρατηρείται μια αύξηση της καταγεγραμμένης παραβατικότητας των ενηλίκων. Εντύπωση επίσης, προκαλεί το πολύ υψηλό ποσοστό υποτροπής που παρατηρείται σε δράστες μετεφηβικής ηλικίας και το οποίο φτάνει στο 80% επί του συνόλου. Όσο επιφυλακτικοί και αν σταθούμε μπροστά στα αποτελέσματα αυτά των ερευνών, τα προαναφερθέντα στατιστικά στοιχεία και ιδιαίτερα το υψηλότερο ποσοστό των υποτροπών δεν μπορεί παρά να μας προβληματίσει για την αποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού μας συστήματος και την επιτυχία της αναμορφωτικής διαδικασίας που λαμβάνει χώρα στα ιδρύματα αγωγής και τα σωφρονιστικά καταστήματα των ανηλίκων.

Σκοπός μελέτης

Σκοπός αυτής της εργασίας ήταν η προσέγγιση του φαινομένου της νεανικής-παιδικής παραβατικότητας καθώς και η μελέτη των αιτιών που προκαλούν αυτό το περίπλοκο φαινόμενο, αλλά και των τρόπων αντιμετώπισης του.

Στη σχολή και κατά τη διάρκεια της φοίτησής μας σε αυτήν, δεν καλύψαμε σίγουρα επαρκώς το θέμα και θεωρήσαμε πολύ εποικοδομητικό να το προσεγγίσουμε μέσα από αυτήν την πτυχιακή μας εργασία, καθώς θέλαμε να μελετήσουμε εκτενέστερα τα αίτια που προκαλούν το φαινόμενο αυτό, γνωρίζοντας τους σημερινούς τρόπους πρόληψης και καταπολέμησης της παιδικής και εφηβικής παραβατικότητας.

Επίσης, με αφορμή τα κρούσματα της παιδικής παραβατικότητας που παρουσιάστηκε έντονα τα τελευταία δύο χρόνια από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, δεχτήκαμε το μήνυμα που μας ενεργοποίησε στο να μελετήσουμε τα μέτρα αντιμετώπισης, πρόληψης αλλά και τα αίτια που προκαλούν την εμφάνιση αυτής της παραπτωματικής συμπεριφοράς. Είναι άκρως απαραίτητο να διερευνηθεί και να προσεγγιστεί το θέμα πολύ προσεκτικά για να κατορθωθεί μια ήρεμη και λεπτή ανάλυση του, ακριβώς για το λόγο ότι πρόκειται για την παιδική ηλικία.

Ορισμοί

Ανήλικοι: σύμφωνα με τον ποινικό κώδικα του 1952 είναι εκείνοι άγουν το 7^ο έως το 17^ο έτος της ηλικίας τους. Χωρίζονται σε παιδιά (7-12 ετών) και εφήβους (13-17 ετών).

Παράβαση: με τον όρο αυτό εννοείται η αθέτηση ή παραβίαση ορισμένων νόμων ή κανόνων θεσμοθετημένων (Τεγόπουλος, Φυτράκης, ελληνικό λεξικό).

Εγκληματικότητα: ο όρος είναι τεχνητός και αποτελεί νομική κατηγορία που ορίζει συμπεριφορές, των οποίων η πραγμάτωση, επισύρει κοινωνική αντίδραση στη θέση αυτού έχουν προταθεί ηπιότεροι όροι όπως «παραβατικότητα» και «δυσκοινωνικότητα».

Παραβατικότητα: είναι μια διάθεση, μια ένταση που ενεργοποιεί τον οργανισμό μέχρι να μειωθεί η αιτιολογική της βάση χωρίς να μεταβάλλεται υποχρεωτικά σε επίθεση, να φτάνει δηλαδή την καταστροφή.

Δίκαιο ανηλίκων: σύμφωνα με τον Γαρδίκια (1956), είναι ένα σύνολο κανόνων δικαίου που ρυθμίζουν τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις και την προστασία των ανηλίκων αλλά και της κοινωνίας γενικότερα, στο μέτρο που η διατήρηση και εξέλιξη τους συναρτάτε με την διαφύλαξη των νεότερων μελών της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

I.1 Παραβατικότητα των νέων

Η παραβατικότητα των ανηλίκων αποτελεί ένα από τα κυριότερα προβλήματα της εποχής μας. Με τον όρο αυτό εννοούμε το ξεπέραςμα των κοινωνικά αποδεκτών ορίων, οποιαδήποτε πράξη δηλαδή παραβαίνει τους νόμους, οι οποίοι ισχύουν σε μια συγκεκριμένη εποχή και σε έναν ορισμένο χώρο.

Το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων, είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το όλο σύστημα αξιών της κοινωνίας, με ένα ολόκληρο δομικό– θεσμικό πλαίσιο. Πολλές συζητήσεις ειδικών έχουν γίνει γύρω από το φαινόμενο, πολλά είναι αυτά που έχουν γραφτεί. Δεν αποτελεί φαινόμενο μιας μόνο κοινωνίας, είναι σχετικά πρόσφατο και αποδίδεται στις συνθήκες ζωής που χαρακτηρίζουν την αστικοβιομηχανική κοινωνία.

Η νεανική παραβατικότητα επιμένει να υπάρχει παρά τις διάφορες στρατηγικές που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς για την καταπολέμηση της.

Παρόλο που ο τύπος και ο αριθμός των περιπτώσεων ποικίλλει, καμία κοινωνία δεν έχει βρει κάποια «θεραπεία». Στο μόνο πράγμα που συμφωνούν

όλοι όσοι δουλεύουν σε αυτόν τον τομέα είναι ότι δεν υπάρχουν εύκολες και γρήγορες λύσεις. (Μπεζέ, 1985).

Από τις πλέον σημαντικότερες έρευνες που έχουν γίνει είναι κλινικές έρευνες της, αυτό-ομολογούμενης εγκληματικότητας. Οι μεν πρώτες κατέρριψαν τις προκαταλήψεις που ήθελαν τον ανήλικο παραβάτη να μην έχει τίποτα κοινό με τους ομαλά διάγοντες, ενώ οι έρευνες της αυτό-ομολογούμενης εγκληματικότητας απομυθοποίησαν το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας κατέδειξαν ότι και μόνο αυτό το γεγονός της παράβασης δεν χαρακτηρίζει την κοινωνική υπόσταση ενός νεαρού ατόμου.

Παράλληλα, η αιτιολογία της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, αποτέλεσα και αποτελεί αντικείμενο εμπειρικών αναλύσεων. Οι εμπειρικές έρευνες προσπαθούν να ανιχνεύσουν και να αναλύσουν τα ενδεχόμενα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τους παραβατικούς από τους μη παραβατικούς ανήλικους καθώς και τους περιβαλλοντολογικούς παράγοντες που βοηθούν στη γέννηση και εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς. (Μπεζέ, 1985).

Εκτός από τις έρευνες που έχουν γίνει γύρω από αυτόν τον τομέα πολλές είναι και οι θεωρίες που έχουν προταθεί κατά καιρούς πολλές από αυτές μάλιστα έχουν δοκιμαστεί και εμπειρικά.

Σε αυτό το σημείο θα αναφερθούμε επιγραμματικά, στις κύριες τοποθετήσεις των πλέον γνωστών θεωρητικών κατευθύνσεων:

1. Η σχολή της κοινωνικής αποδιοργάνωσης η οποία επιχειρεί να δώσει μια νατουραλιστική απεικόνιση της ζωής των ανήλικων παραβατών.
2. Η λειτουργική σχολή της οποίας οι υποστηρικτές ξεχνούν ή αδιαφορούν για τα ανθρώπινα συστατικά του ανήλικου παραβάτη.
3. Η σχολή της ανομίας η οποία με τον Επικ. Καθηγητή Τάτση Νικόλαο «...στρέφει την προσοχή της στη δομική ένταση και στους τρόπους

προσαρμογής των ατόμων στην εφιαλτικά ασκούμενη πίεση του κυρίαρχου συστήματος αξιών. Το κοινωνικό σύστημα, ενώ διατηρεί την καθολικότητα επιβολής συγκεκριμένων σκοπών αρνείται στη συνέχεια να παράσχει τα μέσα υλοποίησής τους.» (Τάτσης Νικόλαος «Θεωρητικοί και μεταθεωρητικοί προβληματισμοί στην κοινωνιολογία των ανήλικων παραβατών», Σάκκουλα Αθήνα 1988, σελ.40).

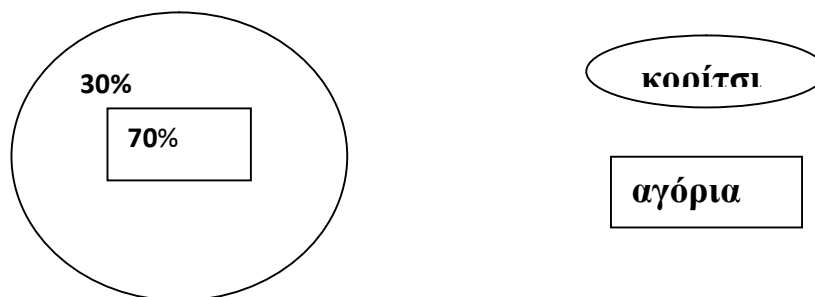
4. Η σχολή της υποκουλτούρας η οποία θεωρεί τον ανήλικο παραβάτη ένα κομφορμιστή στις επιταγές της οποίας πολιτισμικής ενότητας αποτελεί συστατικό στοιχείο.
5. Η σχολή του διαφορικού συγχρωτισμού, η οποία στηρίζεται στην επιρροή των σχέσεων που καθορίζουν την ατομική συμπεριφορά.
6. Η σχολή του χαρακτηρισμού η οποία επιρρίπτει κυριολεκτικά την ευθύνη της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς στο κοινωνικό σύστημα.
7. Η ριζοσπαστική σχολή η οποία κατηγορεί το οικονομικό σύστημα του καπιταλισμού και θεωρεί ως αιτία των παραβατικών καταστάσεων την ταξική κοινωνία.
8. Η σχολή του κοινωνικού ελέγχου η οποία επανέφερε το ζήτημα αιτιολόγησης της ύπαρξης μη παραβατικών ανηλίκων (Δελτίο τύπου Στατιστικής Δικαιοσύνης (1994) από τη Γενική Γραμματεία της Εθνικής Υπηρεσίας της Ελλάδας, σελ.135).
9. Η σχολή της φαινομενολογίας η οποία δίνει έμφαση στη σημασία που έχει η κατανόηση της συμπεριφοράς.
10. Η σχολή της εθνομεθοδολογίας η οποία θέλησε να εξετάσει την καθημερινότητα σαν μια δυναμική διαπραγμάτευση πρακτικών επιλογών.

Εύκολα διαπιστώνουμε ότι η κάθε σχολή συλλαμβάνει και ερμηνεύει μόνο μερικές από τις διαστάσεις του ανηλικού παραβάτη, οι οποίες είναι ανάλογες με το ιδεολογικό υπόβαθρο της κάθε σχολής. Τελικά όμως, ποιος είναι ο ανήλικος

παραβάτης, αφού κάθε θεωρητική σχολή τον αντιμετωπίζει διαφορετικά; Πως μπορεί να γίνει κατανοητή η σκέψη και η δράση του; Ποιο είναι το κριτήριο αντικειμενικής αξιολόγησης της παραβατικής συμπεριφοράς του ανήλικου;

Όλα αυτά είναι ερωτήματα τα οποία θα γίνει προσπάθεια να απαντηθούν στο επόμενο κεφάλαιο, όπου εξετάζονται αναλυτικά τα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Ελλάδα το γενικό ποσοστό της εγκληματικότητας των ανηλίκων κυμαίνεται σε αισθητά χαμηλότερα επίπεδα από τα ανάλογα στις περισσότερες δυτικές χώρες. Πρέπει ακόμα να αναφερθεί ότι από τους νέους που παρουσιάζουν παραπτωματική συμπεριφορά το μεγαλύτερο ποσοστό 70% είναι αγόρια και μόνο το 30% κορίτσια.

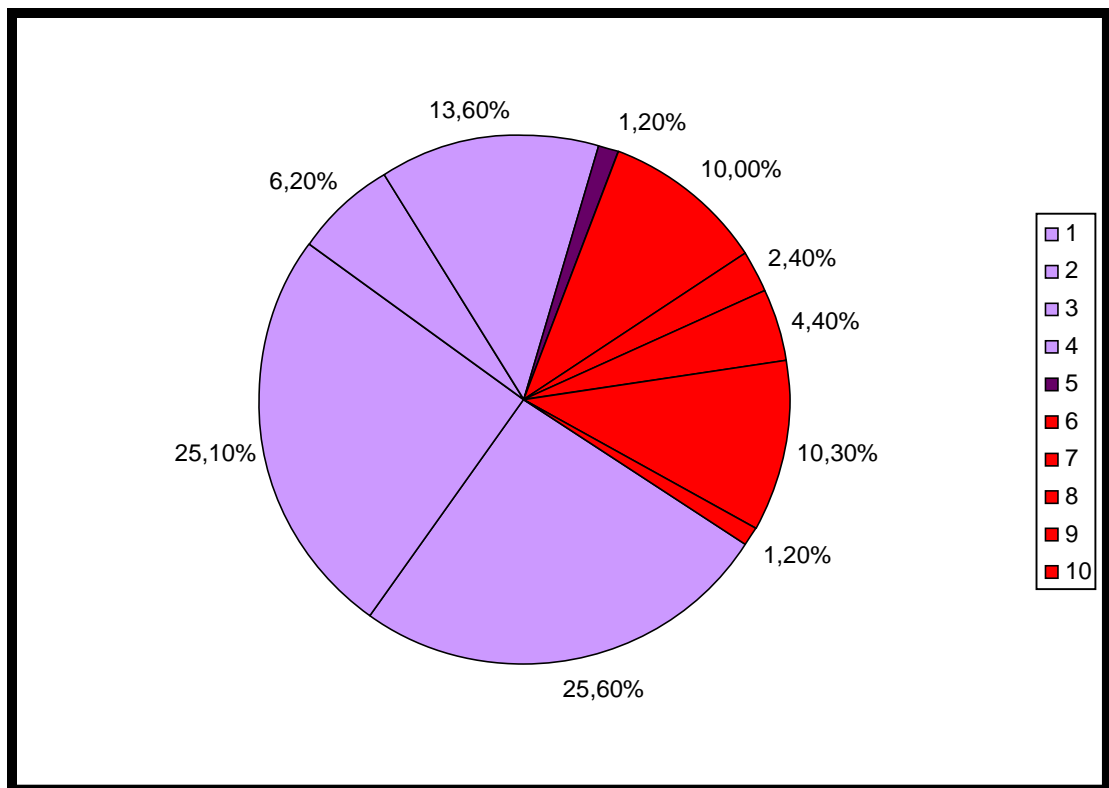

Το 1994 οι ανήλικοι Τρόφιμοι στα 3 Ιδρύματα Αγωγής της χώρας μας ήταν 291 από τους οποίους 218 ήταν άρρενες και 73 θήλεις. Ως προς τους λόγους εισόδου, 38 εισήλθαν στο Ίδρυμα Αγωγής για κλοπή, 3 για αλητεία, 7 για αντικοινωνική συμπεριφορά και 8 για άλλους λόγους, ενώ κανένας δεν εισήλθε για αποπλάνηση παιδιού. Στους πίνακες 2 και 3 που ακολουθούν παρατηρούμε την αναλογία των αδικημάτων για τα έτη 1990-1991. (Δελτίο τύπου Στατιστικής

Δικαιοσύνης (1994) από τη Γενική Γραμματεία της Εθνικής Υπηρεσίας της Ελλάδας, σελ.135).

ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1990

Ειδικοί ποινικοί νόμοι

Ποινικός κώδικας

1.Αγρονομικός κώδικας

6.Κατά του προσώπου

2.Εργατική πρόνοια

7.Κατά τις τιμές

3.Αυτοκίνητα

8.Κατά της περιουσίας

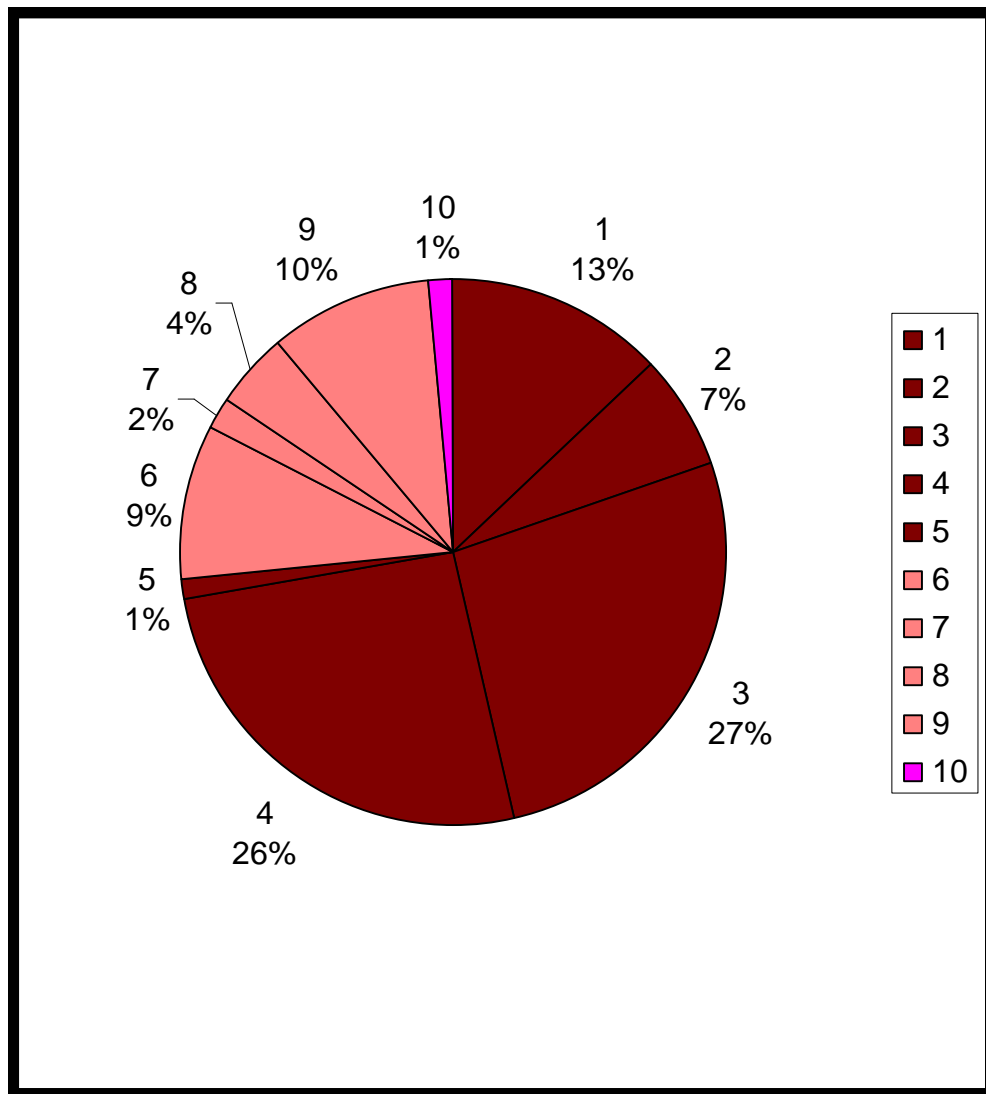
4.Λοιποί ειδικοί ποινικοί νόμοι

9.Κατά της ολότητας

5.Στρατ. ποιν. κώδικας

10.Λοιπά αδικήματα του
ποινικού κώδικα

1991

1.Αγρονομικός κώδικας

6.Κατά του προσώπου

2.Εργατική πρόνοια

7.Κατά τις τιμές

3.Αυτοκίνητα

8.Κατά της περιουσίας

4.Λοιποί ειδικοί ποινικοί νόμοι

9.Κατά της ολότητας

1.2 Οι λόγοι που διαχωρίζει η Πολιτεία τους ανηλίκους από τους ενήλικες παραβάτες

Η περίοδος που είναι ο άνθρωπος ενήλικας είναι η σπουδαιότερη φάση στην ανάπτυξη της προσωπικότητας. Είναι μια περίοδος με σημαντική βιολογική, αλλά και νομική ιδιαιτερότητα στην ζωή του ανθρώπου. Ο ενήλικας σε καμιά περίπτωση δεν αποτελεί μικρογραφία του ενήλικου και δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται έτσι. Είναι μια ιδιόρρυθμη ύπαρξη που διαφέρει τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι αντιδράσεις του στα περιβαλλοντολογικά ερεθίσματα να είναι διαφορετικές, το ίδιο και ανάγκες του.

Έρευνες που έχουν γίνει σε ενήλικες παραβάτες, αλλά και παρατηρήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί σε ενήλικες φυλακισμένους έχουν δείξει, πόσο καθοριστικά για την οποιαδήποτε εξέλιξη του ανθρώπου είναι τα βιώματα της παιδικής του ηλικίας. Το γεγονός, άλλωστε, ότι ο ενήλικος είναι μια προσωπικότητα «εν τω γίνεσθαι». Επιτρέπει την ελπίδα πως τα οποιαδήποτε μέτρα που στοχεύουν στη σωστή κοινωνικοποίηση του, θα έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα από ότι στην περίπτωση των ενηλίκων.

Οι λόγοι λοιπόν, που διαχωρίζει η πολιτεία τους ανηλίκους από τους ενήλικους παραβάτες είναι ουσιαστικοί. Η πολιτεία αναγνωρίζοντας την ιδιαιτερότητα των ανηλίκων, εφαρμόζει μια ειδική αντιμετώπιση που αφορά τόσο την ανάγκη λήψης διαφορετικών μέτρων στην περίπτωση τους, όσο και διαφορετικούς τρόπους προσέγγισης τους. (Φραντζεσκάκης, 1987).

1.3 Ιστορική εξέλιξη της μεταχείρισης του ανήλικου παραβάτη

Ο Ποινικός Νόμος του 1834 ξεχωρίζει τους ανήλικους σε δύο ηλικίες: μέχρι 10 ετών, όπου ο σωφρονισμός των παιδιών αυτών ανατίθεται στους κηδεμόνες τους και από 10-14 ετών όπου υπάρχουν δυο κατηγορίες : Πρώτον, τα παιδιά που είχαν επίγνωση του αδικήματος που είχαν διαπράξει, τους επιβαλλόταν πιο ελαφριά ποινή από ότι στους ενήλικες. Δεύτερον: στα παιδιά που είχαν επίγνωση του αδικήματος που είχαν διαπράξει τη στιγμή της τέλεσης της πράξης, τους επιβαλλόταν η εισαγωγή σε κάποιο ίδρυμα η ανατροφή του, σε άλλες περιπτώσεις επέστρεφαν στο σπίτι τους και υπεύθυνοι για την μετέπειτα συμπεριφορά τους ορίζονταν οι γονείς.

Από το 1886 τα ανήλικα αγόρια έκτισαν την ποινή τους σε χωριστό τμήμα των φυλακών (Εφήβειο Αβέρωφ), όπου και τους δινόταν η δυνατότητα να μάθουν μια τέχνη, ενώ τα ανήλικα κορίτσια έκτισαν την ποινή τους στις γυναικείες φυλακές.

Το 1900 στην Κασσαβέτεια Βόλου και στην Πτυχεια Κέρκυρας, ξεκίνησε η λειτουργία των αγροτικών σωφρονιστηρίων για αγόρια. Στον Ελλαδικό χώρο ο θεσμός της αναμόρφωσης χρονολογείται μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και συγκεκριμένα το 1918. Το έκδηλο και ουσιαστικό όμως ενδιαφέρον του Κράτους, για την ανέγερση, καθώς και τη συντήρηση των Αναμορφωτηρίων, δεν ήταν αρκετό μιας και οι οικονομικοί πόροι δεν υπήρχαν λόγω των άσχημων οικονομικών συνθηκών που επικρατούσαν τη δύσκολη μεταπολεμική περίοδο.

Γι'αυτόν ακριβώς το λόγο, το σχεδιασμό αλλά και τη λειτουργία της αναμόρφωσης, ανέλαβε η ιδιωτική πρωτοβουλία, η οποία και βοήθησε στην ανέγερση και συντήρηση του 1^{ου} Αναμορφωτηρίου Αρρένων, αλλά και του αντίστοιχου Ιδρύματος θηλέων στο Π. Φάληρο.(Λούτση, 1987)

Επίσης, με ιδιωτική πρωτοβουλία, ιδρύθηκε το Αναμορφωτικό κατάστημα Αρρένων στον Ωροπό, καθώς και το Αναμορφωτικό κατάστημα Θηλεών στους Αμπελόκηπους. «Με ιδιωτική πρωτοβουλία – κυρίως γυναικείων συλλόγων- άρχισε και η προσπάθεια δημιουργίας Ειδικού Δικαστηρίου Ανηλίκων η οποία καρποφόρησε το 1940 (Ν. 2135/1939).

Τον ίδιο χρόνο μπήκε σε εφαρμογή ο νόμος (2724/1940) «περί οργανώσεως και λειτουργίας αναμορφωτικών καταστημάτων ανηλίκων».

Το 1943 ιδρύονται σε κάθε Πρωτοδικείο Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (Α.Ν 2724/1940 αριθ. 12 και ΒΔ 3-7-1943). Με το νόμο 1390/1944 μπαίνουν τα θεμέλια για την εισαγωγή στην Ελλάδα του θεσμού των Επιμελητών Ανηλίκων, ο οποίος είχε εφαρμοστεί στις αγγλοσαξονικές χώρες σύγχρονα με την ίδρυση των Ειδικών Δικαστηρίων Ανηλίκων 1878). Οι πρώτοι επιμελητές στην Ελλάδα ήταν εθελοντές». (Λούτση,1987)

Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι ο σχεδιασμός, η δομή, αλλά και η λειτουργία της Αναμόρφωσης στην Ελλάδα από την αρχή μπήκαν σε σωστά θεμέλια. Κατά την περίοδο εκείνη, καθιερώθηκαν στη χώρα μας, οι θερινές κατασκηνώσεις για τα παιδιά των ιδρυμάτων αγωγής ανηλίκων.

Επίσης, ένα άλλο εξίσου σημαντικό βήμα στην πορεία της Αναμόρφωσης ήταν η επινόηση και η εφαρμογή ενός πρωτοποριακού συστήματος, η ημι-ελεύθερη διαβίωση των ανηλίκων των Ιδρυμάτων Αγωγής.

Ενώ λοιπόν, η εξέλιξη της Αναμόρφωσης στη χώρα μας ήταν επιτυχής μέχρι το 1965, στη συνέχεια άρχισε σταδιακά η βαθμιαία υποστρόφη της, η οποία, η αλήθεια είναι ότι είχε φτάσει σε ανησυχητικό βαθμό.(Λούτση,1987)

1.4 Πρόσφατες μεταρρυθμίσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης. «Καταφύγια» ζωής για ανήλικους παραβάτες και θύματα

Η παραβατικότητα – εγκληματικότητα ατόμων νεαρών ηλικιών είναι ένα υπαρκτό πρόβλημα στη χώρα μας. Η αντιμετώπιση του αποτελεί βασική μας προτεραιότητα. Το υπουργείο δικαιοσύνης έχει λάβει μια σειρά μέτρων και ρυθμίσεων που αντιμετωπίζουν με ευαισθησία ζητήματα που αφορούν την προστασία των ανηλίκων – θυμάτων, αλλά και την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων-παραβατών.

Ενδεικτικά, επισημαίνονται τα εξής:

1. Με το νόμο 3064/2002 για την «Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας της πορνογραφίας κατά των ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών» θεσπίστηκε για πρώτη φορά ως αξιόποιο αδίκημα η πορνογραφία κατά ανηλίκων. Όπως επίσης, για πρώτη φορά καθιερώθηκε το αξιόποιο της ασέλγειας που διαπράττει με ανήλικο έναντι αμοιβής. Ο ίδιος νόμος προέβλεψε την προστασία των θυμάτων των αδικημάτων που προβλέπονται σε αυτόν με ιδιαίτερη βέβαια έμφαση στα ανήλικα θύματα. Ήδη είναι στο τελικό στάδιο η εκπόνηση Προεδρικού Διατάγματος για την προστασία και αρωγή των θυμάτων, το οποίο ειδικά για τους ανήλικους θα προβλέπει πέραν της περίθαλψης και ψυχολογικής στήριξης τους και ένταξη του σε προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης.(Μαγγάνας, 2004).
2. Ακόμη με την τροποποίηση του άρθρου 330 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας δίνεται στο δικαστήριο η δυνατότητα να διατάξει τη

διεξαγωγή της δίκης κεκλεισμένων των θυρών όταν πρόκειται να καταθέσουν ως μάρτυρες ανήλικα θύματα εγκληματικών ενεργειών και υπάρχει κίνδυνος διαπόμπευσης. Επίσης, δεν επιτρέπεται η συμπαραπομπή ανηλίκων στο αρμόδιο για τους ενηλίκους, δικαστήριο, εφόσον, ο δράστης αξιόποινης πράξης δεν είχε συμπληρώσει κατά το χρόνο τέλεσης το 15^ο έτος της ηλικίας του.

3. Επίσης, με το Ν. 3090/2002 ρυθμίστηκε η αναστολή της απέλασης των ανηλίκων αλλοδαπών θυμάτων μέχρι να εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση στην ποινική δίκη κατά του υπαιτίου.
4. Τέλος, στις 9 Απριλίου δόθηκε στη δημοσιότητα το σχέδιο νόμου που αποσκοπεί στον εκσυγχρονισμό της ποινικής αντιμετώπισης των ανηλίκων δραστών και περιέχει σημαντικές τροποποιήσεις των διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας.(Μαγγάνας, 2004).

1.5 Μονάδες Μέριμνας Νέων

Σήμερα δίνεται στη δημοσιότητα το σχέδιο νόμου, που κατάρτισε Ειδική Νομοπαρασκευαστική Επιτροπή για την αναμόρφωση, τον εκσυγχρονισμό και την κωδικοποίηση της νομοθεσίας ανηλίκων, με πρόεδρο την καθηγήτρια Κ.Δ.Σπινέλλη με το νομοσχέδιο αυτό ολοκληρώνεται η νομοθετική παρέμβαση του Υπουργείου Δικαιοσύνης στο Ποινικό Δίκαιο Ανηλίκων.

Η μέριμνα της πολιτείας για τους ανήλικους παραβάτες δεν πρέπει να εξαντλείται μόνο στην ποινική τους μεταχείριση. Με αυτό το σχέδιο νόμου προβλέπεται ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο φροντίδας, πρόληψης και ποινικής αντιμετώπισης ατόμων από 8 έως 21 ετών. (Σπινέλλη & Τρωιανού,1992)

Το σχέδιο νόμου έρχεται να καλύψει μια σημαντική υστέρηση στη δημιουργία μιας σύγχρονης και ολοκληρωμένης ιδρυματικής, αλλά και εξωϊδρυματικής, υποδομής για τη μεταχείριση ανηλίκων με υπαρκτά ή εν δυνάμει προβλήματα κοινωνικής συμπεριφοράς. Το έλλειμμα αυτό εκδηλώνεται είτε με την έλλειψη ιδρυμάτων ή με τη μη αποτελεσματική λειτουργία των υπαρχόντων, έτσι σπανίζουν οι δικαστικές αποφάσεις που αφορούν σε τοποθετήσεις ή και περιορισμούς στα ιδρύματα αυτά, ακόμα και για τις περιπτώσεις που μια τέτοια τοποθέτηση επιβάλλεται για την προστασία του ίδιου του ανηλίκου ή του κοινωνικού συνόλου. (Σπινέλλη & Τρωιανού,1992)

Αυτή την κατάσταση φιλοδοξεί να αναιρέσει το σχέδιο νόμου, του οποίου οι βασικότερες διατάξεις είναι οι εξής:

1. Αντιμετωπίζονται σφαιρικά όλες οι κατηγορίες ανηλίκων και νεαρών ενηλίκων, αρρένων ή θηλέων :από τους ευρισκόμενους σε κίνδυνο να γίνουν δράστες ή θύματα, έως τους ήδη εμπλεκόμενους σε σοβαρές αξιόποινες πράξεις.
2. Δημιουργείται ένα ενιαίο πλαίσιο μονάδων μέριμνας για τους νέους, στο οποίο περιλαμβάνονται τρεις νέες μορφές τέτοιων μονάδων.

Συγκεκριμένα προτείνονται να δημιουργηθούν:

1. Οι στέγες Φιλοξενίας που θα παρέχουν στέγη και διατροφή σε νέους που είτε έχουν αποκοπεί από τις οικογένειες τους, είτε βρίσκονται σε άμεσο και σοβαρό κίνδυνο να γίνουν δράστες αξιόποινης πράξης.
2. Οι θεραπευτικές μονάδες για τη διάγνωση και πρόληψη ψυχικών διαταραχών, νοητικής στέρησης, τοξικο-εξάρτησης κ.λ.π, δηλαδή Μονάδες Παρατήρησης και οι θεραπευτικές Μονάδες για την περίθαλψη, την αποκατάσταση της ψυχικής υγείας και την κοινωνική ένταξη των ανηλίκων, δηλαδή Μονάδες Θεραπείας. (Σπινέλλη & Τρωιανού,1992)

3. Ειδικά Τμήματα Απεξάρτησης Ανήλικων στα Κέντρα Απεξάρτησης Τοξικομανών, όπου εισάγονται εξαρτημένοι ανήλικοι εφ'όσον το επιθυμούν και οι ίδιοι. (Σπινέλλη & Τρωιανού,1992)

Πέραν αυτών, στο νέο, ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο εντάσσονται επίσης:

1. Οι Μονάδες Αποκατάστασης Νέων που αντικαθιστούν τα ιδρύματα αγωγής ή τα πρώην αναμορφωτικά καταστήματα. Στις μονάδες αυτές, οι νέοι θα εισάγονται μόνο εφ'όσον έχουν αποτύχει άλλα ηπιότερα μέτρα που προβλέπονται στο άρθρο 122 του Ποινικού Κώδικα (επιμέλεια γονέων, αναδοχή, επιμέλεια υπηρεσίας κοινωνικών επιμελητών, παροχή κοινωφελούς εργασίας κ.λ.) και να τελούν υπό καθεστώς κλειστής διαβίωσης (μέχρι 3 μηνών) ή ημιελεύθερης διαβίωσης με κυμαινόμενη διάρκεια.
2. Επίσης, εντάσσονται λειτουργικά στο θεσμικό αυτό πλέγμα τα ήδη υφιστάμενα Ειδικά Καταστήματα Νέων Αυλώνα και Βόλου. Η ένταξη αυτή αφορά την ύπαρξη μιας ενιαίας φιλοσοφίας για την αντιμετώπιση των ανηλίκων, με την κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους, την προτίμηση στις ηπιότερες κυρώσεις, δηλαδή, στην εφαρμογή της αρχής της επικουρικότητας ως προς την κλιμάκωση των μέτρων που λαμβάνονται. Με τις διατάξεις του σχεδίου νόμου προβλέπεται η δημιουργία στα καταστήματα των ειδικών χώρων για νέους προσωρινά κρατούμενους, ώστε να σταματήσει πια το φαινόμενο της προσωρινής κράτησης των ανηλίκων σε φυλακές ενηλίκων. (Σπινέλλη & Τρωιανού,1992)
3. Ακόμη, προβλέπεται μια σειρά από δικαιώματα (δωρεάν νομική βοήθεια, διερμηνέας, π.χ για ενημέρωση σχετικά με τα δικαιώματα ή τη λειτουργία της μονάδας, υποβολή παραπόνων και αιτημάτων συμμετοχής των νέων σε ορισμένες λειτουργίες των μονάδων, συχνή επικοινωνία με άτομα

εκτός Μονάδων, ημι-ελεύθερη διαβίωση κ.λ.π), αλλά και ορισμένες εύλογες υποχρεώσεις.

4. Θεσμοθετείται η διαδικασία κοινωνικής αποκατάστασης κατά τη διάρκεια της παραμονής στις Μονάδες, αλλά και μετά από την αποχώρηση των νέων από αυτές, μέσω ειδικών προγραμμάτων εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης και προώθησης στην αγορά εργασίας με τη συνδρομή και του ήδη προωθούμενου Προεδρικού Διατάγματος που αναφέρεται στον φορέα «Επάνοδος».
5. Τη λειτουργία των Μονάδων παρακολουθεί το κεντρικό συμβούλιο Μονάδων που δημιουργείται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης, το οποίο επίσης, εισηγείται την πολιτική για την πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς και την αντιμετώπιση των νεαρών δραστών ή θυμάτων. (Σπινέλλη & Τρωιανού,1992)

1.6 Διοίκηση – Στελέχωση – Αξιολόγηση

Πέραν αυτών, το σχέδιο νόμου περιλαμβάνει μια σειρά από διατάξεις για τον τρόπο στελέχωσης και διοίκησης Μονάδων Μέριμνας Νέων. Με γνώμονα την ανάγκη πλήρους και αποτελεσματικής λειτουργίας των Μονάδων αυτών, αλλά και με επίγνωση της ανάγκης να υπάρξουν προβλέψεις που θα είναι χρηματοδοτικά υλοποιήσιμες, καθορίζεται ο αριθμός και το είδος των ειδικοτήτων στελέχωσης των μονάδων αυτών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, σε κάθε θεραπευτική Μονάδα προβλέπονται δύο θέσεις ΠΕ Ιατρών με ειδικότητα Παιδοψυχιατρικής, δυο θέσεις ΠΕ Ψυχολόγων, μια θέση ΠΕ Κοινωνικής Διοίκησης, επτά θέσεις ΤΕ Προσωπικού Υγείας και Πρόνοιας. (πηγή διαδικτύου)

Σημαντική είναι και η διάταξη που δίδει τη δυνατότητα να βοηθούν στη λειτουργία των μονάδων και άτομα σε εθελοντική βάση είτε από το κοινωνικό σύνολο, είτε από τους ίδιους τους εντασσόμενους νέους. Ο εθελοντισμός στον τομέα αυτό μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο και βέβαια, ο ρόλος σας, των δημοσιογράφων, στην ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, είναι ιδιαίτερα αποφασιστικός.

Σε κάθε Μονάδα λειτουργεί Επιστημονικό Συμβούλιο Μονάδων προεδρευόμενο από δικαστικό λειτουργό ανηλίκων και με μέλη το διευθυντή και ένα κοινωνικό λειτουργό της μονάδας. Το συμβούλιο αυτό μεταξύ άλλων, παρακολουθεί την εφαρμογή των μέτρων στους ανήλικους, υποβάλλει πρόταση στο αρμόδιο δικαστήριο για παράταση, μεταβολή ή άρση των αναμορφωτικών μέτρων, χορηγεί άδειες κ.λπ.

Η λειτουργία της κάθε μονάδας αξιολογείται από το κεντρικό συμβούλιο Μονάδων επί τη βάσει εκθέσεως που υποβάλλει κάθε χρόνο το Επιστημονικό Συμβούλιο της κάθε μονάδας.

Ειδικές ρυθμίσεις υπάρχουν για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των νέων που εντάσσονται στις μονάδες αυτές, αλλά και για την εκπαίδευση τους. Ειδικά, για την εκπαίδευση, προβλέπεται η δημιουργία προγραμμάτων που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες και τις δυνατότητες των συγκεκριμένων κατηγοριών νέων. Σκοπός μας δεν είναι να προσαρμόζεται το εκπαιδευτικό πρόγραμμα στο νέο. Ο τίτλος σπουδών που χορηγείται μετά της ολοκλήρωσης της εννεαετούς εκπαίδευσης είναι καθ'όλα ισότιμος με τον τίτλο σπουδών κάθε παιδιού και μάλιστα στο σχετικό αποδεικτικό δεν γίνεται μνεία της Μονάδας στην οποία πραγματοποιήθηκε η εκπαίδευση, αλλά του δημόσιου σχολείου στο οποίο υπάγεται το πρόγραμμα. (πηγή διαδικτύου)

Με άλλες διατάξεις προβλέπεται η λειτουργία βιβλιοθηκών, η διευκόλυνση της επικοινωνίας των νέων με τους λειτουργούς του θρησκευματος τους, η δημιουργία ταμείου αρωγής και ψυχαγωγίας με κάθε τέτοια μονάδα κ.λ.π.

Προβλέπεται η έκδοση υπουργικής απόφασης για τους όρους και τις προϋποθέσεις λειτουργίας μη κρατικών μονάδων μέριμνας για τους νέους και προβλέπεται ότι οι υφιστάμενες τέτοιες ιδιωτικές μονάδες υποβάλλουν αίτηση για άδεια λειτουργίας.

Τέλος, με αυτό το σχέδιο νόμου συστηματοποιείται η νομοθεσία αντιμετώπισης των ανήλικων παραβατών, αφού σε αυτό είτε εμπεριέχονται διατάξεις διάσπαρτες σε διάφορα νομοθετήματα όπως π.χ ο Ν. 2229/1952 περί τροποποίησης διατάξεων τινών του ν.δ περί οργάνωσης σωφρονιστικού προσωπικού κ.λ.π, είτε προβλέπεται η κατάργηση απαρχαιωμένων διατάξεων, όπως π.χ το ν.δ 1651/1942 περί λήψεως παιδονομικών μέτρων κ.λ.π ή ο ν.δ 2779/1954 περί εγκρίσεως καταβολής δαπανών διατροφής κρατούμενων και τροφίμων αναμορφωτικών καταστημάτων κ.λ.π. (πηγή διαδικτύου)

1.7 Ανέγερση μονάδας μέριμνας νέων

Εντός του καλοκαιριού του 2003 θα δημοπρατηθεί η ανέγερση σε οικόπεδο του Υπουργείου Δικαιοσύνης, συγκρότημα που θα περιλαμβάνει μονάδα κοινωνικής αποκατάστασης δυναμικότητας 80 ατόμων (48 αγόρια και 32 κορίτσια), καθώς επίσης και μονάδα δυναμικότητας 40 ατόμων (28 αγόρια και 12 κορίτσια), ο προϋπολογισμός του έργου εκτιμάται σε 7.200.000 ευρώ και την ανέγερσή του θα αξιοποιηθούν τα κονδύλια του εμπειρικού κληροδοτήματος. (πηγή διαδικτύου)

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

2.1 Σύγχρονες μορφές παραβατικότητας των ανηλίκων στη χώρα μας

1. Κατά περιουσίας
2. Οργανωμένο έγκλημα
3. Διαπροσωπικής βίας
4. Δημόσια εγκλήματα

Σύμφωνα με την νομοθεσία παρατίθεται στο σημείο αυτό οι μορφές των εγκλημάτων.

2.2 Κατά περιουσίας:

Ληστεία: είναι το έγκλημα κατά της περιουσίας κατά κάποιου στο οποίο υπάρχει άμεση σχέση δράστη και θύματος. Το κίνητρο επί το πλείστον είναι το οικονομικό όφελος μέσω της βίας.

Διάρρηξη – Κλοπή: η πρώτη αφορά στην παράνομη είσοδο στην οικία, γραφείο κ.α. υπάρχει άμεση επαφή δράστη και θύματος. Το κίνητρο αποτελεί το οικονομικό όφελος. Η δεύτερη αφορά στην παράνομη αφαίρεση από τον ίδιο τον κτήτη της.

Εμπρησμός: είναι η καταστροφή ξένης ιδιοκτησίας με συνέπειες τραυματισμούς τους.

Χαρακτηρίζονται από το ότι: ο δράστης και το θύμα είναι συνήθως ξένοι μεταξύ τους, δεν υπάρχει άμεση επαφή, υπερισχύει το προσωπικό όφελος, αλλά και ότι συμβαίνουν από τη διαπροσωπική βία. (Φραντζεσκάκης, 1987)

2.3 Οργανωμένο έγκλημα

Λαθρεμπόριο(ναρκωτικών, όπλων)

Σωματεμπόριο

Τρομοκρατία

Το οργανωμένο έγκλημα αποτελούν σύνδεσμοι ατόμων που δημιουργούνται και συνεργούν για τη διεξαγωγή παράνομων επιχειρήσεων με σκοπό το κέρδος. Παρέχουν παράνομα είδη και υπηρεσίες που η κοινωνία αναζητά συνεχώς. Αφορά ακόμη τη συμμετοχή και τις διασυνδέσεις με «υψηλά πρόσωπα» και το όφελος παραμένει προσωπικό. (Φραντζεσκάκης, 1987)

2.4 Διαπροσωπικής βίας

Βιασμός: οι μορφές που περιλαμβάνει είναι η σωματική χρήση βίας, ο προσωπικός εξαναγκασμός (χωρίς απειλές και βία), κοινωνικό εξαναγκασμό, αποπλάνηση.

Βία στην οικογένεια (ξυλοδαρμός, κακοποίηση, αιμομιξία, απαγωγή):

Οι γυναίκες βιάζονται σωματικά και λεκτικά.

Τα παιδιά μέσω εσκεμμένων ενεργειών του γονέα μπορεί να καταλήξουν σε νοητική ή συναισθηματική βλάβη ή αναπηρία του παιδιού.

Σεξουαλική παρενόχληση: περιλαμβάνει συμπεριφορά που ποικίλλει (σεξιστική, προσωπικός εξαναγκασμός, βιασμός).

Χαρακτηριστικά της κατηγορίας αυτής αποτελούν ο φόβος για τους νέους, το γεγονός επικαλούνται τα Μ.Μ.Ε , το ότι είναι λιγότερο ή περισσότερο αθέατα από το κοινό, θύτης και θύμα είναι συνήθως γνωστοί, φίλοι ή και συγγενείς και ότι υπάρχει άμεση σχέση δράστη και θύματος.(Δημητρίου, 2001).

2.5 Δημόσια εγκλήματα

Επαιτεία-Αλητεία

Άστεγοι

Ναρκωτικά

Πορνογραφία-Πορνεία-Άμβλωση: η πορνεία συγκεκριμένα δημιουργεί την αύξηση του ελέγχου των ανδρών στην κοινωνία ως προς τις γυναίκες, αλλά και αύξηση της πράξης του βιασμού.

Χουλιγκανισμός

Τυχερά παίγνια

Από μόνα τους δεν αποτελούν εγκλήματα αλλά μπορεί να προκαλέσουν εγκληματική – παράνομη συμπεριφορά και γενικότερο κακό στην κοινωνία, π.χ ο εθισμός στα ναρκωτικά: μέσω της μεγάλης ζήτησης αυξάνονται οι τιμές, δημιουργούνται τα οργανωμένα κυκλώματα που καταλήγουν στις παραπτωματικές πράξεις για την απόκτησή τους. Άλλα χαρακτηριστικά των

εγκλημάτων αυτών αποτελούν: το ότι δεν είναι βέβαιη η ύπαρξη θύματος ή δράστη ή ότι κάτι κακό έχει συμβεί. Αμφισβητείται επίσης, η ποινικοποίηση τους και πολλοί τα θεωρούν ως «εγκλήματα χωρίς θύματα», αφού για να συμβούν απαιτείται συναίνεση και των δυο πλευρών. Ο σκοπός των ποινών είναι η διατήρηση της δημόσιας ηθικής τάξης, ενώ σε αυτά το κράτος είναι εκείνο που καθορίζει και επιβάλλει το τι είναι ηθικό και τι ανήθικο. (Φραντζεσκάκης,1987).

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία των ετών 1998-2003 της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αθηνών και των ετών 2001-2003 της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων Αθηνών, οι ηλικίες των 13-17 αποτελούν το 54,25% του συνόλου των ανήλικων ενώ τα αγόρια αποτελούν συντριπτική πλειοψηφία, (96,8%). Στο σύνολο των καταδικασθέντων στο Μονομελές και Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων οι καταδικασθέντες σε αναμορφωτικά μέτρα αποτελούν το 85,45%, ενώ γίνονται δέκτες η συντριπτική πλειοψηφία των μετατροπών, δεδομένου ότι πρυτανεύει η αναμόρφωση και επανένταξη των ανηλίκων. Παρατηρείται μια πλουραλιστική συμμετοχή των ανήλικων από πλευρές εθνικότητας στην επιβολή αναμορφωτικών μέτρων. Οι παραβάσεις του Κ.Ο.Κ ανέρχονται στο 54%, ενώ παρατηρείται πλασματική μείωση των καταδικασθέντων ανηλίκων για ναρκωτικά τόσο λόγω των σκόπιμων αναβολών για παρακολούθησή της πορείας τους, όσο και των ιδιαίτερων κοινωνικών-πολιτικών συνθηκών, όπως π.χ συλλήψεις τρομοκρατικών ομάδων, εκλογές, έλεγχος γηπέδων κ.λ.π., που δεν ενεργοποίησαν τους μηχανισμούς καταστολής στη διενέργεια συστηματικών ελέγχων – συλλήψεων ανηλίκων οι οποίες αποβαίνουν σωτήριες για τους ανήλικους, γιατί όπως έχει παρατηρηθεί όταν η παρέμβαση γίνει έγκαιρα, στην αρχή της χρήσης, αφυπνίζεται ο ανήλικος και η οικογένεια, συνειδητοποιείται ο κίνδυνος και ανακόπτεται η χρήση. Τα ποσοστά υποτροπής των ανηλίκων στην τέλεση των αξιόποινων πράξεων είναι μάλλον χαμηλά, επισημαίνεται όμως ότι, το χαμηλό ποσοστό υποτροπής στη χρήση

ουσιών είναι μάλλον πλασματικό, δεδομένου ότι πολλοί παράγοντες επενεργούν, όπως η μακρόχρονη παρακολούθηση προγραμμάτων απεξάρτησης, το γεγονός ότι οι εξαρτημένοι ανήλικοι κάνουν χρήση χωρίς να εντοπίζεται από τα δικτυακά όργανα ως και η θέλησή του ανήλικου να κινητοποιηθεί, να αλλάξει τρόπο ζωής. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων Αθηνών αυτό που διαφαίνεται από την καθημερινή επαφή με τους ανήλικους και ειδικά σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου δεν είναι σαφή τα κίνητρα ή δεν υπάρχει συνείδηση από την πλευρά του δράστη, είναι η δυσαρμονία μεταξύ του έσω και του έξω, ήτοι η δοκιμασία των κοινωνικοποιητικών μηχανισμών προς το περιβάλλον. Είναι σαφές ότι αυτή η «δοκιμασία» περνά μέσα από τη σημερινή κρίση της οικογένειας, η οποία όχι μόνο εδρεύει στην ευρύτερη κτίση της κοινωνίας, αλλά και η ίδια η οικογένεια αναπαράγει την κρίση της συνολικής κοινωνίας. (Δελτίο Τύπου Στατιστικής Δικαιοσύνης (1994) από τη Γενική Γραμματεία της Εθνικής Υπηρεσίας της Ελλάδας)

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

3.1 Τα αίτια

Τα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων είναι πολυδιάστατα και σύνθετα, συνδέονται δε με βιολογικούς, ατομικούς, οικογενειακούς καθώς και άλλους παράγοντες. Για πάρα πολλά χρόνια διάφοροι επιστημονικοί κλάδοι έκαναν προσπάθειες προς αναζήτηση των αιτιών της αντικοινωνικής δραστηριότητας των νεαρών ατόμων.

Επειδή όμως κάθε επιστημονικός κλάδος εξέταζε μόνο από τη σκοπιά του το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας, έφτασαν σε αφορισμούς της μορφής : «φταίει η οικογένεια», «φταίει το σχολείο «φταίνει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης».

Παλαιότερα μάλιστα είχαν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο εγκληματίας γεννιέται. Με αυτόν τον τρόπο απέβαλαν τις ευθύνες τους απέναντι στο φαινόμενο αυτό, διαχωρίζοντας έτσι το ρόλο της κοινωνίας.

Με την πάροδο του χρόνου, όμως, οι απόψεις αυτές αναθεωρήθηκαν και αναπτύχθηκε όχι μόνο η έρευνα αλλά και η επικοινωνία μεταξύ των διάφορων επιστημονικών κλάδων. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθούν ρήγματα σε αυτόν τον κλασικό τρόπο αντιμετώπισης και να προσεγγιστεί το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας περισσότερο σφαιρικά και όχι μονόπλευρα. (Φαρσεδάκης, 1985).

Είναι πολύ σημαντικό, πριν προχωρήσουμε στην εξέταση των αιτιών, να διευκρινιστεί ότι οι κοινωνικές επιστήμες, δεν έχουν τη δυνατότητα να

προβλέψουν ότι όταν συντρέχουν ορισμένοι παράγοντες θα επακολουθήσουν κάποιοι τρόποι συμπεριφοράς.

Μιλάμε ,λοιπόν για την πιθανότητα και όχι τη βεβαιότητα, ότι ένα παιδί θα στραφεί προς την αντικοινωνική συμπεριφορά, όταν ένας απ'αυτούς τους παράγοντες ή συνδυασμός παραγόντων δε λειτουργεί ευνοϊκά. Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονιστεί ότι δε μιλάμε για μια βασική αιτία στην οποία οφείλεται η παραβατική συμπεριφορά, αλλά για μια αιτιώδη διαδικασία που οδηγεί στην παρέκκλιση.

Η προσαρμογή του ατόμου εξαρτάται από την προσωπικότητα του και από το περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνει. Η προσαρμογή του ανήλικου δεν είναι μόνο του έργο. Είναι και έργο της οικογένειας του, των φίλων του, του σχολικού του περιβάλλοντος, της κοινωνίας γενικότερα.

Αν αυτοί οι παράγοντες δεν ασκήσουν στον ανήλικο θετική επιρροή τότε είναι πολύ πιθανό να τον καταστήσουν κοινωνικά απροσάρμοστο και πιθανώς εγκληματία.

Η επίδραση του περιβάλλοντος στην ανάπτυξη της προσωπικότητας, αλλά και στον τρόπο που αντιδρούν οι ανήλικοι, είναι ιδιαίτερα σημαντική και καθοριστική, ανεξάρτητα αν έχουν επιλέξει οι ίδιοι ή όχι, το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν. Οι περιβαλλοντολογικοί παράγοντες παρουσιάζουν μεταξύ τους στενή αλληλεπίδραση. « Το περιβάλλον αυτό θα μπορούσε να διακριθεί σε άμεσο, στενότερο και ευρύτερο –και όχι μόνο για συστηματικούς λόγους. Η επίδραση του καθενός από αυτά είναι διαφορετική και από άποψη χρόνου εμφάνισης αποτελεσμάτων της. Μερικές φορές η σφραγίδα που θέτουν στην προσωπικότητα των ανηλίκων είναι ανεξίτηλη.» (Φαρσεδάκης, 1985).

Ας εξετάσουμε όμως κάθε παράγοντα που μπορεί να αποτελεί γενεσιουργό αιτία της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς ξεχωριστά:

3.2 Η οικογένεια

Το άτομο αναπτύσσεται μέσα στην οικογένεια όπου και πραγματοποιείται η προετοιμασία του ως υπεύθυνου ενήλικα.

Η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος αποτελεί ίσως τον σημαντικότερο παράγοντα για την εξήγηση της παραβατικότητας. Η αγωγή που δίνεται στο παιδί από την οικογένειά του πρέπει να αποβλέπει στην ισόρροπη ανάπτυξη όλων των δεξιοτήτων του, έτσι ώστε να γίνει ανεξάρτητο, να χειρισθεί υπεύθυνα τις αντιξοότητες που πρόκειται να αντιμετωπιστεί και να γίνει υπεύθυνο απέναντι στον εαυτό του, στην οικογένειά του και στην κοινωνία γενικότερα. Χρέος των γονιών είναι να μάθουν στο παιδί να σέβεται τον εαυτό του και τους άλλους, να γνωρίζει τις υποχρεώσεις αλλά και τα δικαιώματα που έχει στη ζωή, να αποκτήσει ευσυνειδησία και αντενέργεια καθώς και να παίρνει πρωτοβουλίες. Αυτό που έχει ανάγκη το παιδί είναι να αγαπηθεί, να αισθανθεί συναισθηματική ζεστασιά.

Έχει διαπιστωθεί ότι το οικογενειακό περιβάλλον του ανηλίκου παραβάτη χαρακτηρίζεται από έλλειψη ισορροπίας και από ένταση. Όταν το παιδί έχει δοκιμάσει απογοητεύσεις, από μη ικανοποίηση των βασικών του αναγκών, θέλοντας να ξεφύγει από αυτήν την κατάσταση συναισθηματικής ανισορροπίας θα ανακαλύψει την παραβατικότητα ή θα καταλήξει στην νεύρωση. (Τζαννόνε-Τζώρτζη, 1990)

Από έρευνες που έχουν γίνει, έχει διαπιστωθεί ότι στις περισσότερες περιπτώσεις ανήλικων παραβατών, η ατμόσφαιρα του οικογενειακού περιβάλλοντος, αλλά και οι σχέσεις με τους γονείς τους είναι ταραγμένες. Τα άτομα αυτά έχουν γονείς αυστηρούς και διαταραγμένους με χαρακτήρα νευρωτικό ή ψυχωτικό.

Η σκληρή απόρριψη που δείχνουν συστηματικά ο γονείς στο παιδί αλλά ακόμα και η εξωπραγματική προστασία είναι αιτίες που μπορούν να οδηγήσουν σε διαταραχές αγωγής.

Ένας μεγάλος αριθμός ανηλίκων παραβατών προέρχονται από διαλυμένες οικογένειες. Όταν το νεαρό άτομο μεγαλώνει μέσα σε μια διαλυμένη οικογένεια (η διάλυση αυτή μπορεί να προέρχεται από το χωρισμό των γονιών από το παιδί, από θάνατο ενός από τους δύο γονείς ή και των δύο, από διαζύγιο), τότε η επιρροή που ασκείται στον ψυχισμό και κατ'επέκταση στη συμπεριφορά του ανηλίκου είναι καθοριστική και οδηγείται πολλές φορές στην παραβατικότητα.

Οι καταστάσεις που προαναφέρθηκαν δεν οδηγούν το νέο άμεσα στην παραβατικότητα, αλλά καλλιεργούν τις ανάλογες συνθήκες, όπως έλλειψη επικοινωνίας, ασθενείς σχέσεις γονέων- παιδιών, ατμόσφαιρα μίσους και αντιδικίας. Η διάλυση είναι ενδεχόμενο να συνεπάγεται ελλιπή γονική επίβλεψη.

Οι διεφθαρμένες οικογένειες παράγουν επίσης με μεγαλύτερη συχνότητα παραβατικά παιδιά. Τα παιδιά με τους γονείς υπότροπους εγκληματίες, επιδίδονται την εκμάθηση της παραβατικότητας με τις άμεσες εμπειρίες που αποκτούν ή με την παρατήρηση προσώπων μέσα στο οικογενειακό τους περιβάλλον. (Τζαννόνε-Τζώρτζη, 1990)

«Η κακοποίηση (πνευματική, σωματική, ψυχική) των παιδιών και η εγκληματική συμπεριφορά των μεγάλων απέναντί τους οδηγεί συχνά στο μιμητισμό, στη βίαιη συμπεριφορά τους αργότερα αφού δεν υπάρχει επιλογή προτύπων ή άλλου παραδείγματος από την ίδια οικογένεια» (Τζαννόνε-Τζώρτζη, Αθήνα 1990).

Έχει παρατηρηθεί επίσης ότι γονείς των παραβατικών παιδιών, μεταχειρίζονται περισσότερες σωματικές τιμωρίες παρά συναισθηματικές ανταμοιβές. Η λήψη εσφαλμένων μέτρων τιμωρίας για να επιτύχουν την

πειθάρχηση του ανηλίκου είναι πολλές φορές χαρακτηριστικό αυτών των γονιών. Πρόκειται λοιπόν, για γονείς παράλογα αυστηρούς που καταδυναστεύουν τα παιδιά τους. Ένα ακόμη είδος οικογενειακής ευθύνης είναι η αδυναμία των γονιών για τα παιδιά τους. Όταν παραπονιούνται από την άσκηση της φυσικής εξουσίας τους και δείχνονται εγωιστές μες στην αγάπη τους. Οι γονείς αυτοί φοβούνται τις συγκρούσεις και προσπαθούν να εξασφαλίσουν την ησυχία τους. Δεν μπορούν να συνδυάσουν την τρυφερότητα με τη σταθερότητα και με αυτό τον τρόπο αναπτύσσεται στο παιδί τους ένας υπερβολικός εγωκεντρισμός, όπου το παιδί νομίζει πως έχει δικαιώματα, εκμεταλλεύεται την αδυναμία των γονιών του, πιστεύει πως όλος ο κόσμος είναι υπηρέτης του, ξεσπά σε κα έξαλλους θυμούς όταν βρίσκει αντίσταση στις επιθυμίες του. Μπαίνει στον κόσμο της εύκολης ζωής και η παραβίαση, γενικότερα, των κανόνων του κοινωνικού παιχνιδιού, γίνεται για αυτόν το νέο πρόχειρο μέσο για να αποκτήσει αυτό που θέλει. (Τζαννόνε-Τζώρτζη, 1990)

3.2.α Οικογενειακές αξίες στη σύγχρονη εποχή.

Οι αξίες κατά τον ανθρωπολόγο Klunckhahn (1951) αντιπροσωπεύουν «τη σαφή ή μετονοώμενη σύλληψη του επιθυμητού, χαρακτηριστικό ενός ατόμου ή κάποιας ομάδας, η οποία επηρεάζει την επιλογή των προτύπων μέσων και ενεργειών στην κοινωνία». Θα μπορούσε λοιπόν κανείς να υποστηρίξει ότι οι αξίες διαδραματίζουν ίσως τον κεντρικό ρόλο στη ρύθμιση της κοινωνικής συμπεριφοράς του ατόμου.

Οι οικογενειακές αξίες στη σύγχρονη εποχή έχουν σαφώς αλλοιωθεί, αφού κοινωνική δομή συνεχώς αλλάζει όπως συμβαίνει τα τελευταία 20 με 30 χρόνια στην Ελλάδα, και το αποτέλεσμα είναι να μεταβάλλεται και η μορφή της οικογενειακής ομάδας.

Μερικές από αυτές τις αλλαγές είναι η μεταβολή της εκτεταμένης σε πυρηνική οικογένεια, οι αλλαγές του ρόλου του άντρα και της γυναίκας. Όλο και περισσότερες γυναίκες σήμερα συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία, ενώ τα παιδιά τους περνούν το μισό χρόνο της ημέρας σε διάφορα κέντρα και σταθμούς για παιδιά εργαζόμενων μητέρων. Ο άντρας επίσης, φαίνεται να συμμετέχει περισσότερο στην ανατροφή των παιδιών (45% στον αγροτικό και ημιαστικό χώρο και 34% στον αστικό) (ΕΚΚ 1980).

Ευρύτερες μεταβολές που επηρεάζουν άμεσα στην οικογενειακή δομή είναι αυτές που χαρακτηρίζονται από τον προοδευτικό μετασχηματισμό της κοινωνίας μας από την αγροτική, εμπορική, παραδοσιακή κοινωνία στη σύγχρονη «βιομηχανική κοινωνία» και συνοδεύονται από μετακίνηση του πληθυσμού προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. Επίσης η καταπληκτική διάδοση των μέσων μαζικής επικοινωνίας, η τεχνολογική ανάπτυξη, η διάδοση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και οι διάφορες ασθένειες της εποχής μας, «αναγκάζουν» την οικογενειακή ομάδα να βαδίζει με γοργό βήμα και να ακολουθήσει και αυτή με τη σειρά της την τεχνολογική πρόοδο και αυτοματισμό.

Οι συνέπειες των πιο πάνω σε ατομικό επίπεδο είναι, π.χ το αυξημένο άγχος, η χρήση ναρκωτικών, αυξημένος αριθμός διαζυγίων, προβληματικά και δυσπροσάρμοστα παιδιά. Γενικός μια κοινωνική αναστάτωση που εισχωρεί στα πλαίσια της οικογενειακής σταθερότητας και ισορροπίας.

Για να κατανοήσουμε τα αίτια της κρίσης των αξιών στο σύγχρονο κόσμο θα πρέπει να αναλύσουμε πως αυτές διαμορφώνονται από επιμέρους οικολογικές και κοινωνικές παραμέτρους στη διαχρονική εξέλιξη της κοινωνίας.

Η οικολογική – κοινωνική θεωρία του Berry (1986, 1988, υπό δημοσίευση) περιλαμβάνει πέντε παράγοντες οι οποίοι ενέχεται να διαμορφώσουν ψυχολογικές ιδιότητες (Καλαντζή – Αζίζι – Παρίτσης, 1990)

Οι παράγοντες αυτοί είναι οι εξής:

1. Τα οικολογικά στοιχεία που αναφέρονται σε στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος περιλαμβάνουν κλιματολογικές συνθήκες, χωροταξικά και δημογραφικά στοιχεία.
2. Η οργάνωση και οι θεσμοί της κοινωνίας που περιλαμβάνουν το οικονομικό στοιχείο, το πολιτικό σύστημα με το νομικό καθεστώς, το εκπαιδευτικό σύστημα, τη θρησκεία και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.
3. Οι δεσμοί του ατόμου με ομάδες στη μικρή κοινότητα. Ο κάθε άνθρωπος ανήκει σε κάποια ομάδα η οποία το επηρεάζει ουσιαστικά.
4. Η οικογένεια ξεχωρίζει από τις προαναφερθείσες κοινοτικές ομάδες, λόγω της σημαντικότητας της επιρροής της στη διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Η οικογένεια είναι ο φορέας διαμόρφωσης των αξιών του παιδιού καθώς μεταβιβάζει σε αυτό τα ήθη και έθιμα της κοινότητας και τους θεσμούς της κοινωνίας.
5. Το άτομο και ειδικότερα οι αξίες του στόχου.

Η σημερινή κρίση των αξιών οφείλεται σε μεταβολές στο οικολογικό-κοινωνικό σύστημα. Όταν επισυμβαίνουν αλλαγές σε μια από τις παραμέτρους του συστήματος αυτού, τότε οι αλλαγές αυτές αντανακλώνται σε όλα τα επίπεδα των συστημάτων, με συνέπεια την διατάραξη των ειδών προσαρμογής αρκετών μελών της κοινωνίας. (Καλαντζή-Αζίζι-Παρίτσης, 1990).

Έχουν αναλυθεί λεπτομερώς (Γεωργιάς, 1986^α) οι κύριες αλλαγές στην Ελλάδα τα 20 με 30 τελευταία χρόνια, με βάση το οικολογικό-κοινωνικό πρότυπο.

Παρ'όλα αυτά οι μεταβολές και ο μετασχηματισμός της ελληνικής κοινωνίας και της ελληνικής οικογένειας βρίσκονται σε εξέλιξη και δεν έχουν κρυσταλλωθεί. Εξακολουθεί σε θεσμός η οικογένεια να διατηρεί πολλά από τα

παραδοσιακά στοιχεία της. Έτσι που μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι θα συνεχιστεί μεν η κρίση των αξιών στην ελληνική κοινωνία και οικογένεια, αλλά ορισμένες θετικές αξίες θα παραμείνουν και καινούργιες αξίες θα διαμορφωθούν επάνω σε αυτές τις βάσεις.

3.2.β Ο ρόλος της οικογένειας στην κοινωνικοποίηση του παιδιού και του εφήβου

Κοινωνικοποίηση είναι η απόκτηση από το παιδί της ικανότητας να εντάσσεται και να ζει αρμονικά μέσα στην ομάδα και στο περιβάλλον του γενικότερα. Να έχει καλές σχέσεις με το οικογενειακό του περιβάλλον, να διατηρεί φιλικές σχέσεις με τα άλλα παιδιά, να πειθαρχεί στους κανόνες του παιχνιδιού, να έχει κοινωνικά παραδεκτή συμπεριφορά.

Οι γονείς που επιθυμούν να έχουν ένα κοινωνικοποιημένο έφηβο στο σπίτι και μετέπειτα στην κοινωνία, οφείλουν να ξεκινήσουν αυτή την τόσο πολύτιμη διαδικασία από την παιδική ηλικία.

Όταν γύρω στον τρίτο και τέταρτο χρόνο το παιδί αρχίζει ν'αποζητά την παιδική συντροφιά και να χαίρεται την παρουσία φίλων και συγγενών της οικογένειας, οι γονείς πρέπει να καλλιεργήσουν την τάση του αυτή. Να δημιουργήσουν δηλαδή τις ευκαιρίες για συναναστροφές του παιδιού τους και για την εξοικείωσή του με το εξωοικογενειακό περιβάλλον. Να οργανώσουν παιδικές γιορτές στο σπίτι για τα γενέθλια και να το οδηγούν σε παρόμοιες εκδηλώσεις φίλων. Να πραγματοποιούν περιπάτους, εκδρομές. Να το παίρνουν μαζί τους σε ανεπίσημες επισκέψεις σε συγγενικά και φιλικά σπίτια. Αν το παιδί είναι συνεσταλμένο και ντροπαλό, να το ενθαρρύνουν να ανακατευτεί με τα

άλλα παιδιά για να ξεφύγει από την απομόνωση. (Δοξιάδη-Ζαχαρακοπούλου, 1985).

Εάν οι γονείς και γενικά το οικογενειακό περιβάλλον δημιουργήσουν και να δώσουν στο παιδί της κατάλληλες ευκαιρίες για να βιώσει θετικές εμπειρίες μέσα από ένα σπίτι με ατμόσφαιρα στοργής και κατανόησης, τότε έχουν χτίσει γερές βάσεις πάνω στις οποίες θα αναπτυχθεί και που στη συνέχεια θα ολοκληρωθεί στο σχολείο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον ένας κοινωνικοποιημένος έφηβος.

Βέβαια δε σταματά η διαδικασία της κοινωνικοποίησης μόλις το παιδί μπει στην εφηβεία. Αντίθετα εκεί είναι που οι γονείς πρέπει να δώσουν μεγαλύτερη προσοχή, περισσότερο χρόνο, περισσότερη κατανόηση στην απότομη αλλαγή του παιδιού τους.

Ο Winnicott έχει πει ότι δεν υπάρχει έννοια βρέφος μόνη της , όπου υπάρχει κάποιο βρέφος, πρέπει να υπάρχει και κάποιος μεγάλος να το φροντίζει. Παραφράζοντας, μπορούμε να πούμε : δεν υπάρχει μόνη της η έννοια έφηβος, όπου υπάρχει κάποιος έφηβος πρέπει να υπάρχει και μια οικογένεια. (Δοξιάδη-Ζαχαρακοπούλου, 1985).

Η σπουδαιότητα της οικογένειας στη ζωή του νέου είναι αναμφισβήτητη. Είναι ένας κοινωνικός θεσμός μέσα από τον οποίο το άτομο εντάσσεται και ενσωματώνεται στο κοινωνικό σύνολο και διαμορφώνει την προσωπικότητά του.

Οι γονείς ή γενικότερα η οικογένεια, μολονότι είναι ο πρωταρχικός φορέας στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης δεν είναι και ο αποκλειστικός. Άλλοι φορείς είναι το σχολείο, η παρέα ή κλίκα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και δευτερογενείς ομάδες που σχετίζονται με σπορ, την πολιτική και τα πολιτιστικά και φυσικά η εκκλησία και η θρησκεία. (Βονιδάκης, 1997).

Παρ'όλα αυτά στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια που είναι στην πλειοψηφία της «πυρηνική» το βάρος της κοινωνικοποίησης των παιδιών «από την κούνια μέχρι το σχολικό θρανίο» συνεχίζει να αποτελεί υπόθεση της μητέρας και του πατέρα χωρίς όμως ουσιαστική βοήθεια από παππού – γιαγιά, θείους ή θείες. Αυτό που κυρίως πρέπει να προσέξουν οι γονείς στην κοινωνικοποίηση του εφήβου τους, είναι να μην πέσουν στην παγίδα να του επιβάλλουν χωρίς τη θέλησή του να εστεργισθεί και να αφομοιώσει αξίες, πρότυπα, πιστεύω, παραδοσιακές αντιλήψεις, και θεσμούς, παραβλέποντας το δικαίωμα της ελεύθερης επιλογής που έχει ο νέος να συναποφασίζει για το τι είναι καλό για αυτόν και τι όχι. Αυτό που θα εισπράξουν οι γονείς σε τέτοιες περιπτώσεις από τον έφηβο είναι μια φάση αρνητισμού, επιθετικότητας, ειρωνείας, ακριβώς τα αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που επιδιώκουν.

Ο τρόπος που συμπεριφέρεται, αντιλαμβάνεται και σέβεται τους γύρω του, ο τρόπος που αλληλεπιδρά και επικοινωνεί με τους ανθρώπους, τα πιστεύω και τα ιδανικά του, ακόμη και ο τρόπος που σκέφτεται το παρόν και το μέλλον ου είναι θέμα διαπαιδαγώγησης, άρα σωστής κοινωνικοποίησης.

Τι γίνεται όμως, στις περιπτώσεις των εφήβων που η στάση τους είναι άκρως επιθετική στην προσπάθεια που κάνει η οικογένεια και το σχολείο κυρίως σαν φορείς κοινωνικοποίησης να τους συμμορφώσουν μέσα σε αποδεκτά κοινωνικά όρια;

Η οικογένεια και το σχολείο, οι πιο βασικές πρωτογενείς ομάδες κοινωνικοποίησης, που αποβλέπουν στον εξανθρωπισμό του νέου ατόμου και στη διάπλαση σε κοινωνικό-πολιτιστική «προσωπικότητα», αναλαμβάνουν και την αποστολή, όχι μόνο να μειώσουν τις κοινωνικές αντιδράσεις των μελών τους αλλά και να δώσουν στο κοινωνικό σύνολο ανθρώπους πράους, ειρηνικούς και με λιγότερη επιθετικότητα.

Η αρχή της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης περισσότερο στην οικογένεια και λιγότερο στο σχολείο σημαίνει στην απαρχή μιας «δεύτερης γέννησης» (Koing, 1973), της κοινωνικής γέννησης που συγκριτικά με τη βιολογική είναι περισσότερο οδυνηρή ποιοτικά και ποσοτικά αναφορικά με τη διάρκειά της (Βονιδάκης, 1997).

Αυτό θα το πετύχουν οι γονείς μέσα από ισχυρούς δεσμούς στοργής και σεβασμού που θα αναπτύξουν με τον έφηβο όσο περισσότερη στοργή υπάρχει ως θεμέλιο για τις τακτικές διαπαιδαγώγησης και συμμόρφωσης σε κανόνες, τόσο περισσότερη ανταπόκριση θα έχουν από το νέο οι σταθερές ηθικές απαιτήσεις των γονιών προς τα παιδιά τους. Οι γονείς πρέπει να είναι ξεκάθαροι στους στόχους και στους αντικειμενικούς σκοπούς που υπάρχουν πίσω από τη διαπαιδαγώγηση και την επίβλεψη του νεαρού ατόμου. Είναι σημαντικό να δώσουν στον έφηβο ένα λογικό ποσοστό ελευθερίας. Αυτό σημαίνει, όχι αυστηρά όρια αλλά ούτε και αδιαφορία, γιατί έτσι θα το ερμηνεύσει ο νέος, πως οι γονείς του το αφήνουν να κάνει ότι θέλει.

Οποιαδήποτε όρια τίθενται στον έφηβο, πρέπει να έχουν άμεση σχέση με την ασφάλεια, την καλή κατάσταση και την κοινωνική και συναισθηματική ωριμότητα του νέου. Οι κανόνες είναι πιο αποτελεσματικοί όταν είναι σχετικά απλοί, δίκαιοι κατανοητοί και εφαρμόζονται με επιμονή ώστε οι νεαροί να ξέρουν τι θα συμβεί αν τους παραβούν.

Επίσης ένας πολύ καλός τρόπος που οι γονείς κερδίζουν τη συμπάθεια του εφήβου τους είναι όταν τους δίνουν υπευθυνότητες. Ο καλύτερος τρόπος πραγματικά για να πάρουν μερικά «μαθήματα» είναι να τους ζητηθεί να τα διδάξουν σε κάποιον άλλο. Γι'αυτό υποκαθιστώντας το γονέα, η ευθύνη για παράδειγμα, της φροντίδας ενός μικρού παιδιού (αδερφού) είναι τόσο πολύτιμη στην προώθηση της κοινωνικής ευαισθησίας και ωριμότητας του εφήβου.

Χρειάζεται να μάθουν οι γονείς την τέχνη να συμπεριφέρονται στους εφήβους όπως στους νεαρούς ενήλικες, όχι επειδή είναι ήδη ώριμοι, αλλά προκειμένου να τους βοηθήσουμε να γίνουν ενήλικες. Ταυτόχρονα πρέπει να τους προφυλάξουν από τις χειρότερες συνέπειες των λαθών τους και να τους βοηθήσουν να αντιμετωπίσουν τις απογοητεύσεις και τις αποτυχίες (το ίδιο όπως και στους θριάμβους), που αποτελούν κομμάτι της ανάπτυξής τους. (Βονιδάκης, 1997).

3.2.γ Η οικογένεια παράγοντας κινδύνου δυσπροσαρμοστών εφήβων

Στην αναζήτηση των αιτιών της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανηλίκων πρέπει να τονιστεί πως βάσει επιστημονικών ερευνών που έγιναν σε πολλές χώρες του κόσμου διαπιστώνεται πως δεν υπάρχει γεννημένος εγκληματίας, όπως παλαιότερα ε πιστεύετο και ότι στην αντικοινωνική συμπεριφορά τεράστιο ρόλο διαδραματίζουν πολυάριθμες αιτίες, η βασικότερη των οποίων είναι το περιβάλλον που ζει, μεγαλώνει, διαμορφώνει κάποιος το χαρακτήρα του. Δηλαδή να αναζητήσουμε τις αιτίες στην οικογένειά του, το σχολείο και το κοινωνικό σύνολο.

Με βάση λοιπόν, διεθνείς στατιστικές, ένα ποσοστό 70% των ανηλίκων που διαπράττουν αδικήματα (κυρίως διαρρήξεις και κλοπές) προέρχονται από τα χαμηλά οικονομικά στρώματα της κοινωνίας, χωρίς βέβαια αυτό να αποκλείει τα μεσαία και ανώτερα στρώματα. Σε κάθε σπίτι, σε κάθε οικογένεια, ανεξάρτητα από τις οικονομικές τους δυνατότητες μπορούν να συμβούν και να προκύψουν δυσάρεστα γεγονότα, δύσκολα προβλήματα καταστάσεις που αφήνουν ανεξίτηλα σημάδια στη ζωή του εφήβου. (Μακρίδης, 1997).

Πιο συγκεκριμένα, από έρευνες των Glueck (1950-1962) στις λαϊκές συνοικίες της Βοστώνης, που κράτησαν 10 ολόκληρα χρόνια και βασίστηκε στη σύγκριση 500 παραβατικών ανηλίκων και 500 μη παραβατικών προέκυψαν στο συμπέρασμα ότι η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος αποτελεί το σημαντικότερο από όλους τους κοινωνικούς παράγοντες για την αύξηση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανηλίκων. (Φαρσεδάκης, 1985).

Ορισμένες από τις διαφορές που επισημάνθηκαν από τους Glueck , μεταξύ παραβατικών και μη παραβατικών ανηλίκων είναι – η οικογένεια εμφάνισε μεγαλύτερο ποσοστό πνευματικής καθυστέρησης, συναισθηματικών διαταραχών, αλκοολισμού και εγκληματικότητας :

1. Οι πατέρες δεν επέβλεπαν κατάλληλα τα παιδιά τους και ήταν πιο απληροφόρητοι σχετικά με τις δραστηριότητες των παραβατικών παιδιών τους.
2. Υπάρχουν περισσότερες συγκρούσεις μεταξύ των γονέων
3. Οι πατέρες εμφάνιζαν έλλειψη ζεστασιάς και συμπάθειας απέναντι στα παιδιά τους και τα αγόρια δεν θεωρούσαν τον πατέρα ως πρότυπο.
4. Ορισμένες μητέρες παραβατικών ανηλίκων ήταν υπερπροστατευτικές, ενώ άλλες ήταν αδιάφορες και απορριπτικές.
5. Η γενική εικόνα που προκύπτει, είναι πως το οικογενειακό περιβάλλον των παραβατικών ανηλίκων ήταν λιγότερο θετικό από εκείνων των ομάδων ελέγχου.

Κι άλλες έρευνες έδειξαν πως η δυσπροσαρμοστικότητα και παραβατικότητα των εφήβων παρουσιάζονται συχνότερα σε οικογένειες όπου ο πατέρας, η μητέρα ή και οι δυο είχαν και αυτοί προβλήματα, ακαταλληλότητα επίβλεψης και αγωγής. Πιο αναλυτικά φαίνεται «διεφθαρμένες» οικογένειες παράγουν με μεγαλύτερη συχνότητα παραβατικά παιδιά. Η μίμηση των γονικών προτύπων, ιδιαίτερα της εγκληματικότητας των γονέων είναι πολλές φορές υπεύθυνη για την παραβατικότητα των ανηλίκων, ως αποτέλεσμα και της

εκμάθησης της επιθετικότητας μέσω άμεσων εμπειριών ή με την παρατήρηση προσώπων μέσα στα πλαίσια της οικογένειας. Ο σχετικός πίνακας από την έρευνα του Glueck (1950) είναι αρκετά κατατοπιστικός. (Φαρσεδάκης, 1985).

Ιστορικό Γονέων	Παραβατικότητα ανηλίκων	Μη παραβατικότητα
Εγκληματικότητα του πατέρα	66,2%	32,0%
Εγκληματικότητα της μητέρας	44,8%	15,0%
Αλκοολισμός του πατέρα	62,8%	39,0%
Αλκοολισμός της μητέρας	23,0%	7,0%
Μειονεκτικό ηθικό επίπεδο της οικογένειας	90,0%	54,0%

Οι διαλυμένες οικογένειες επίσης ασκούν σημαντική επίδραση στο ψυχισμό και στη συμπεριφορά των εφήβων, και καμιά φορά τον οδηγούν στην παραβατικότητα.

Η διάλυση της οικογένειας μπορεί να οφείλεται στο θάνατο ενός από τους γονείς, στο διαζύγιο, στο χωρισμό, καταστάσεις που βέβαια, δεν οδηγούν, καθ'αυτές σε αντικοινωνική συμπεριφορά. Καλλιεργούν όμως, τους αναγκαίους όρους. Ιδιαίτερα οι ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, οι ασθενείς σχέσεις γονέων και εφήβων, η ελλιπής γονική επίβλεψη που με μια διάλυση είναι ενδεχόμενο να συνεπάγεται. (Μακρίδης, 1997).

Ιδιαίτερα σημαντικά συμβάλλει στην παραβατικότητα των ανηλίκων το γεγονός πως ανήκουν σε οικογένειες που μειονεκτούν παιδευτικά και από άποψη στοργής, γιατί έτσι, δεν επιτυγχάνεται σωστή κοινωνικοποίηση.

Συνέπειες μιας αποτυχίας στις διαδικασίες ταύτισης και κοινωνικοποίησης είναι η δημιουργία εγωκεντρικών και ανώριμων ατόμων, που δεν τους νοιάζουν οι γύρω τους, φτάνει να περνούν αυτοί καλά με οποιοδήποτε τρόπο, σωστό ή λάθος. Νόμιμο ή παράνομο.

Ακόμα και τα πιο απλά πράγματα μπορούν να επηρεάσουν τον έφηβο. Να τον κάνουν να νιώσει την απόρριψη από την οικογένειά του ή ακόμα χειρότερα, να απορρίψει ο ίδιος την οικογένειά του. Το αποτέλεσμα θα είναι το ίδιο, η φυγή η αναζήτηση σε άλλους χώρους που θα του δώσουν αυτό που ζητά. Την επιβεβαίωση, την αποδοχή.

Αυτά τα τόσο απλά πράγματα, για τον έφηβο πάντα, που τα έχει άμεση ανάγκη, δεν είναι τόσο απλά για όλους τους γονείς. Ο χώρος που διαθέτει κάθε μέλος της οικογένειας μέσα στο σπίτι του, έχει μεγάλη σημασία για τον έφηβο, που βρίσκεται σε μια περίοδο εσωστρέφειας, απομόνωσης πολλές φορές. Επίσης, το χρήμα, που για τον έφηβο έχει συναισθηματική αξία, αποτελεί την έκφραση θετικών συναισθημάτων γι'αυτόν. Είναι σύμβολο δύναμης, ικανότητας, ασφάλειας για το νέο.

Βέβαια, ούτε ο χώρος, ούτε το χρήμα, μπορούν να κρατήσουν τον έφηβο μέσα στο σπίτι, στο σωστό δρόμο. Αποτελούν όμως αφορμές με τις οποίες ο έφηβος θα συγκρουστεί με τους γονείς του, με τα αδέλφια του.

Θα αποκτήσει απ'αυτούς το ακατόρθωτο για να ικανοποιήσει τη μεγαλομανία του. (Μακρίδης,1997).

Εάν στις υλικές στερήσεις, δεν υπάρχει ούτε συναισθηματική κάλυψη, τότε τα πράγματα γίνονται ακόμα πιο δύσκολα για τους γονείς, γιατί ο νέος όσο

ανώριμος και να είναι μπορεί να κατανοήσει τις οικονομικές δυσκολίες και στερήσεις. Δεν μπορεί όμως να κατανοήσει και να συγχωρήσει τις συναισθηματικές στερήσεις και που πιθανόν να είναι αυτές που θα τον κάνουν να προστρέξει σε άλλες ομάδες, ομάδες στις οποίες θα ενταχθεί πιο πολύ για να καλύψει το συναισθηματικό του κενό, παρά για να αποκτήσει οικονομική άνεση.

Από τα αποτελέσματα των δυο ερευνών στην Αμερική, με μια ομάδα εγκληματικών παιδιών, διαπιστώθηκε και στις δυο έρευνες ότι τα παιδιά αυτά πιο πολύ αντιμετώπιζαν την έλλειψη φανεράς αγάπης, ανεπάρκεια στην επικοινωνία, τεταμένη οικογενειακή ατμόσφαιρα, έλλειψη οικογενειακού ελέγχου, έλλειψη πατρικής εκπαίδευσης, παρά να αντιμετωπίζουν σοβαρές οικονομικές δυσκολίες. (Μακρίδης,1997).

Γενικά, όλες οι έρευνες που έχουν γίνει στον τομέα της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των εφήβων, καταλήγουν στο συμπέρασμα, ότι η συμπεριφορά και η προσωπικότητα, η μέθοδος αγωγής των γονέων και ο χαρακτήρας της οικογενειακής ζωής αποτελούν πρωταρχικούς παράγοντες της παραβατικής συμπεριφοράς των παιδιών τους.

Η οικογένεια αποτελεί οικολογικό σύνολο, εφόσον με τον όρο «οικολογία» που δημιουργήθηκε από τον Δαρβινιστή Ernst Haeckel υπονοούμε, πάνω από εκατό χρόνια, την αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων και του περιβάλλοντός τους. Για καθένα από τα μέλη που τη συνθέτουν η οικογένεια αποτελεί το κλάσμα του έξω κόσμου με όλους τους κινδύνους που μπορεί να συνεπάγεται σε ότι αφορά τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων. Κατά συνέπεια η οικογένεια κάτω από ορισμένες βέβαια συνθήκες αποτελεί παράγοντα κινδύνου

3.2.δ Νεανική εγκληματικότητα και η σχέση της με την οικογένεια

Από όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η ύπαρξη οικογενειακής ζωής αποτελεί το σημαντικότερο κομμάτι αναφοράς, στην περίπτωση των εφήβων. Και ότι η στέρηση αυτής προετοιμάζει το έδαφος, για τη δημιουργία αντικοινωνικών εφήβων.

Βέβαια οι εκδηλώσεις αντικοινωνικών συμπεριφορών στην περίοδο της εφηβείας, έχουν τις ρίζες τους στην παιδική ηλικία. Όταν ο έφηβος που στην παιδική ηλικία είχε στερηθεί την οικογενειακή αγάπη και θαλπωρή, τότε έχει πολλές πιθανότητες, όταν φθάσει στην ανάγκη ανάπλασης του εαυτού του να δοκιμάσει τις ικανότητές του σε πράξεις που θα τον φέρουν σε άμεση σύγκρουση με φορείς «εξουσίας» (γονείς, σχολείο, κοινότητα, αστυνομία) που κατά τη γνώμη του αυτοί είναι και οι υπεύθυνοι για τις οποιοσδήποτε ενέργειές του.

Σύμφωνα με τον D.W Winnicott (1956) η αντικοινωνικότητα δεν είναι διάγνωση. Μπορεί να διαγνωσθεί τόσο σε φυσιολογικά άτομα όσο και σε νευρωτικά ή ψυχωτικά. Ένα παιδί «στερημένο» όταν στερείται συγκεκριμένων χαρακτηριστικών της οικογενειακής ζωής. Ένας βαθμός αυτού μπορεί να ονομαστεί «σύμπλεγμα στέρησης» γίνεται εμφανές. Αντικοινωνική συμπεριφορά θα εμφανιστεί στο σπίτι ή σε ευρύτερη κλίμακα. (Winnicott D.W, The antisial Tendency) (Winnicott, 1976).

Στην αντικοινωνικότητα υπάρχει ένα χαρακτηριστικό στοιχείο το οποίο υποχρεώνει το περιβάλλον να παίζει σημαντικό ρόλο. Επίσης, η παρουσία του υπονοεί την ύπαρξη ελπίδας και η αντικοινωνική πράξη αυτή καθαυτή είναι έκφραση αυτής της ελπίδας.

Υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ αντικοινωνικότητας και αποστέρησης: όποτε εμφανίζεται η πρώτη έχει υπάρξει η δεύτερη (και όχι απλή στέρηση). Δηλαδή έχει υπάρξει απώλεια ενός καλού στοιχείου που ήταν θετικό για την εμπειρία του παιδιού, ως ένα χρονικό σημείο και αποσύρθηκε μετά. Αυτή η απόσυρση διήρκησε περισσότερο από όσο το παιδί μπορούσε να διατηρήσει ζωντανή ανάμνηση της εμπειρίας. (Winnicott, 1976).

Στην αντικοινωνικότητα υπάρχουν πάντα δυο τάσεις, παρά το γεγονός ότι σε κάθε περίπτωση μπορεί να τονίζεται η μια ή η άλλη α)το παιδί ψάχνει για κάτι, κάπου και στην αποτυχία του να το βρει, ψάχνει αλλού (κλοπές), β) το παιδί ψάχνει αυτό το βαθμό της περιβαλλοντικής σταθερότητας, ο οποίος θα αντέξει την πίεση που πηγάζει από την παρορμητική συμπεριφορά του (καταστροφή).

Αν το οικογενειακό περιβάλλον αντέξει τις προσπάθειες του παιδιού να το διασώσει, τότε το παιδί κατασταλάζει στο παιχνίδι. Πρώτα όμως πρέπει να δοκιμάσει το περιβάλλον του, ιδιαίτερα αν έχει αμφιβολίες για τη σταθερότητα της σχέσης ανάμεσα στους γονείς και τη σταθερότητα του περιβάλλοντος γενικά.

Το παιδί που δεν αποκόμισε από την οικογένεια το συναίσθημα ασφαλείας αναζητεί τους «τέσσερις τοίχους» έξω από το σπίτι του. Ελπίζει ακόμη και στρέφεται προς το συγγενικό περιβάλλον, τους οικογενειακούς φίλους ή το σχολείο. Συχνά το παιδί, αντλεί από τις σχέσεις και το σχολείο αυτό που στερήθηκε από την οικογένειά του.

Το αντικοινωνικό, όμως, παιδί αναζητάει τη σταθερότητα όχι πλέον στο σχολείο ή την οικογένεια αλλά και στην ίδια την κοινωνία. Ο Winnicott υποστηρίζει ότι, όταν ένα παιδί κλέβει ζάχαρη π.χ αναζητά την καλή μητέρα, από την οποία έχει το δικαίωμα να πάρει όση γλυκύτητα διαθέτει. Αναζητάει

δηλαδή τη σταθερότητα που θα του επιτρέψει να διανύσει τις πρώιμες και ουσιαστικές φάσεις της συναισθηματικής του ανάπτυξης. (Winnicott, 1976)

Το φυσιολογικό, κοινωνικοποιημένο παιδί, με τη βοήθεια που δέχεται από το οικογενειακό του περιβάλλον κατά τις πρώιμες φάσεις, αναπτύσσει την ικανότητα να ελέγχει τον εαυτό του, αναπτύσσει αυτό που συχνά ονομάζεται «Εσωτερικό περιβάλλον». Το αντικοινωνικό παιδί μη έχοντας την ευκαιρία να αναπτύξει ένα καλό «εσωτερικό περιβάλλον», έχει απόλυτη ανάγκη από εξωτερικό έλεγχο για να μπορέσει να νιώσει ικανοποιημένο και για να μπορέσει να παίξει και να εργαστεί.

Εάν τα παιδιά που στερούνται οικογενειακής ζωής δεν βοηθούνται από την πολιτεία, που οφείλει να τα προστατέψει, τότε το πιθανότερο είναι να καταλήξουν στα δικαστήρια ανηλίκων. Αυτό που πραγματικά έχουν ανάγκη, είναι ένα δυνατό και σταθερό περιβάλλον με προσωπική φροντίδα και αγάπη.

Βλέπουμε λοιπόν, σύμφωνα με τη θεωρία του Winnicott, πως τα στερημένα παιδιά πρέπει να αποκτήσουν κάτι προσωπικό και σταθερό όταν είναι μικρά για να το χρησιμοποιήσουν. Διαφορετικά θα μας υποχρεώσουν αργότερα να τους προσφέρουμε σταθερότητα με τη μορφή αναμορφωτηρίου ή σε τελική ανάλυση με τη μορφή της φυλακής. Προκειμένου οι γονείς να κρατήσουν ένα αντικοινωνικό έφηβο ή ενήλικο, είναι πολύ καλύτερα να κρατήσουν από την αρχή κιόλας ένα βρέφος. (Winnicott, 1976).

3.3 Βιολογικοί και ψυχολογικοί παράγοντες

Καθορίζουν τις βασικές δυνατότητες που έχει το κάθε άτομο για να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της ζωής. Έρευνες έχουν γίνει για την πιθανή επίδραση φυσικών ασθενειών και μειονεξιών στην παραβατικότητα, έδειξαν ότι πράγματι αυτός ο συσχετισμός είναι θετικός. Οι οργανικές και σωματικές μειονεξίες πράγματι δημιουργούν αυξημένες απαιτήσεις, αλλά και ιδιαίζουσες ψυχικές καταστάσεις. (Φαρσεδάκη, 1985).

«Λ.χ οι θεωρίες του Sculte και Towbin, υποστηρίζουν την ύπαρξη σχέσης ορισμένων μορφών παραβατικής συμπεριφοράς και δυσλειτουργίας του εγκεφάλου, αναγνωρίζουν την επίδραση κοινωνικό-οικονομικών μεταβλητών στους παράγοντες διατροφής και σε άλλους περιβαλλοντολογικούς που φαίνεται πως συνδέονται με αυτήν την εγκεφαλική δυσλειτουργία» (Φαρσεδάκη, 1985). Η ηλικία κάθε ατόμου παίζει ένα σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και εάν υπάρξουν και δυσμενείς προϋποθέσεις μπορεί να οδηγήσουν στο έγκλημα, το άτομο. Το πέρασμα από την παιδική ηλικία στην εφηβική συνοδεύεται από πάμπολλες βιολογικές και ψυχικές μεταβολές του ανθρώπου.

Τους νέους τους διακρίνει ασθενής θέληση (έλλειψη ισχυρής βούλησης, μιμητισμός, παρορμητικότητα, αντιδραστικότητα, έντονο θυμικό και οξυθυμία, ευσυγκινησία, άρνηση προσαρμογής σε παραδεδειγμένους κοινωνικούς κανόνες και εκδηλώσεις αντίθεσης στα πρότυπα ομαλότητας. Έτσι οι νέοι χαρακτηρίζονται από ραγδαίες και εμφανείς μεταβολές.

Όσον αφορά, τις σωματικές τους επιθυμίες, οδηγούνται πολλές φορές σε αυτές από τη σεξουαλική τους ορμή που βρίσκεται σε μεγάλη ένταση σε αυτή την ηλικία, ενώ δεν έχουν να αντιτάξουν σε αυτή την ορμή την ανάλογη πνευματική ωριμότητα. Επίσης, είναι θερμοί από τη φύση τους και έτσι αγαπούν και μισούν πολύ και δύσκολα ανέχονται την περιφρόνηση των άλλων,

διότι ο εγωκεντρισμός τους κυριαρχεί σε τέτοιο βαθμό που τους κάνει εύκολα να χάνουν την αυτοκυριαρχία τους, να οργίζονται και να παραφέρονται.

Στο στάδιο αυτό της ηλικίας, σπάνια συναντούμε κακοήθεια, αλλά μια ευκολοπιστία απέναντι στα απατηλά κηρύγματα ηθικά διεφθαρμένων ατόμων. Βέβαια, ο νεαρός αντάρτης δεν είναι πάντοτε και ο νεαρός παραβάτης. Αναμφιβόλως όμως το άτομο της ηλικίας αυτής κινδυνεύει να φτάσει στην αντικοινωνική συμπεριφορά, αν η Πολιτεία, η Κοινωνία και η οικογένεια όπου ζει δεν λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για την αποτροπή του αποτελέσματος αυτού. (Φαρσεδάκη, 1985).

3.4 Παθολογικές, Σωματικές και Ψυχικές Καταστάσεις

Οι παθολογικοί, βιολογικοί και ψυχικοί παράγοντες, όπως λ.χ οι ανωμαλίες των αδένων, οι διάφορες ψυχικές ασθένειες και ανωμαλίες, επιδρούν δυσμενώς στο χαρακτήρα και στη συμπεριφορά των ατόμων και κυρίως εκείνων που διανύουν το στάδιο της νεαρής ηλικίας, που δεν έχουν την πνευματική ωριμότητα των ενηλίκων. Οι παράγοντες αυτοί σε συνδυασμό με άλλες δυσμενείς για το άτομο εξωτερικές συνθήκες ζωής γίνονται έμμεσα γενεσιουργοί λόγοι αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από τους Γάλλους εγκληματολόγους Voin και Leaute στο βιβλίο τους *Droit Penal-Griminologie*. (Φαρσεδάκη, 1985).

3.5 Επίκτητοι Συναισθηματικοί Τραυματισμοί

Οι τραυματισμοί αυτοί όταν συμβούν κατά το στάδιο της νηπιακής ή παιδικής ηλικίας αφήνουν βαθιά τα ίχνη τους στην ψυχή των ατόμων και εκδηλώνονται με δυστροφία και με τάσεις επιθετικότητας και απόδρασης. Τα άτομα αυτά διαφεύγουν συνήθως από την επίβλεψη των γονέων και κηδεμόνων τους και όταν αυτοί ακόμη επιδεικνύουν υπομονή, προσοχή και διορατικότητα κατά την επίβλεψη των νεαρών αυτών ατόμων, που τελούν υπό την προστασία τους. (Φαρσεδάκη, 1985).

3.6 Προσωπικότητα

Προσωπικότητα είναι η οργάνωση στάσεων που αναπτύσσονται και χρησιμοποιούνται από ένα συγκεκριμένο πρόσωπο στη συναλλαγή με το περιβάλλον του και ιδιαίτερα σε σχέση με διαπροσωπικές σχέσεις και με «το χειρισμό των δικών του εσωτερικών εντάσεων ή πιέσεων».

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι σωστότερες λειτουργίες ελέγχου (συνείδηση των καταστάσεων, βουλευτικές ικανότητες) είναι ελαττωματικές, ατελείς, απονεκρωμένες, ακαλλιέργητες ή ακόμα συναντούν εμπόδια. Σε άλλες πάλι περιπτώσεις η απουσία ελέγχου προέρχεται από κακή διάρθρωση ή έλλειψη επεξεργασίας των ηθικών αξιών, τόσο στην περιοχή της συνείδησης, όσο και στην περιοχή της συναισθηματικότητας.

Η πραγμάτωση του «εγώ» συνδέεται με μια φάση αυτονόμησης του νέου και πολλές φορές το πέρασμα στην αντικοινωνική πράξη αποτελεί έναν ηθικό «επιδειξισμό» που στοχεύει στην αναγνώριση – από τρίτους – της ύπαρξής τους. Το έγκλημα «μεταμφιέζεται» σε μια κοινωνική πράξη που αντιστράφηκε

λόγω της αποτυχίας να δημιουργηθούν θετικές σχέσεις. Ο παραβάτης (=παιδί) μη έχοντας ακόμη πλήρη συνείδηση του «καλού» και του «κακού» υιοθετεί μια προσωπική «κοινωνική συμπεριφορά» χωρίς να μπορεί να ελέγξει την ηθική της βάση. Ο εγωκεντρισμός ή ο ναρκισσισμός της ηλικίας αποτρέπουν κάθε προσφυγή σε ηθικές αναστολές. Η επιθυμία αποκτά απόλυτη κυριαρχία και η αυτοκριτική είναι αδύνατη.

3.7 Σχολικοί παράγοντες

Η ευθύνη που φέρει το σχολείο σε ό,τι αφορά την αδυναμία προσαρμογής των παιδιών στην κοινωνία, είναι ιδιαίτερα σημαντική. Είναι λάθος να πιστεύουμε ότι ο ρόλος του δασκάλου είναι μόνο η στεγνή μεταβίβαση των γνώσεων, αποστολή του είναι και ανθρωπιστικά διαπλαστική.

Ίσως να μην μπορεί κανείς να ισχυρισθεί ότι υπάρχει μια φυσιολογική αιτιολογική σχέση μεταξύ σχολικής επιμόρφωσης και αποκλίνουσας συμπεριφοράς, είναι όμως γεγονός ότι το είδος σχολικού απολυτηρίου έχει ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο για την επαγγελματική εξέλιξη των νέων, αλλά και για τη θέση του στην κοινωνία και τον κοινωνικό του περίγυρο. Το σχολείο θεωρείται σαν ένας σημαντικός στίβος, όπου κερδίζει κανείς το κοινωνικό status και την επιτυχία. Οι νέοι που δεν επιτυγχάνουν να κερδίζουν αυτό το status, προσπαθούν να βρουν άλλους τρόπους «επιτυχίας» (Λύρα, 1987).

Στα σχολεία πολύ συχνά οι μαθητές κρίνονται και κατατάσσονται με κριτήρια, όπως η εξωτερική εμφάνιση, η ευχέρεια λόγου και οι κρίσεις των προηγούμενων δασκάλων τους. Το αποτέλεσμα είναι να γίνεται η κατάταξη των μαθητών σε μια από τις δυο κατηγορίες εκπαίδευσης, που δεν επηρεάζουν

απλώς την επίδοση των μαθητών μέσα στο σχολείο, αλλά μακροπρόθεσμα τις δυνατότητες τους όταν αποφοιτήσουν.

Έρευνες έχουν δείξει ότι οι γονείς των παραβατικών ανηλίκων έχουν την τάση να μην έχουν φιλοδοξίες για τα παιδιά τους, αντίθετα έχουν την τάση να υποτιμούν το σχολείο. Ασχολούνται περισσότερο με τα δικά τους προβλήματα και όχι με τα σχολικά προβλήματα του παιδιού τους. Το παιδί λοιπόν, δεν βρίσκει την αναγκαία οικογενειακή υποστήριξη.

Πέρα από όλα αυτά, στην παραβατικότητα των ανηλίκων δεν επιδρούν και οι καθ' αυτοί σχολικοί παράγοντες, σε συνάρτηση πάντα με πολλούς άλλους. Ο αυταρχισμός, η έλλειψη συμμετοχής των μαθητών στη λήψη αποφάσεων που τους αφορούν, η παιδαγωγική που χρησιμοποιείται, η έλλειψη σύνδεσης σχολείου και κοινότητας, το ανταγωνιστικό σύστημα, η κακή προετοιμασία για την αγορά εργασίας, η έλλειψη υπηρεσιών επαγγελματικού προσανατολισμού, κ.λ.π είναι ορισμένα από τα χαρακτηριστικά του σχολείου για τα οποία ασκείται έντονη κριτική. (Φαρσεδάκης, 1985).

Διάφορες έρευνες έδειξαν την επίδραση που μπορεί να έχει στους μαθητές η θετική ατμόσφαιρα που δημιουργεί το επιτελείο των δασκάλων του σχολείου, πράγμα που μπορεί να οδηγήσει στον περιορισμό του ποσοστού της παραβατικότητας (Rutter, Duston and Smith, 1979).

Αυτό που αποκαλύπτεται τελικά είναι ότι το σχολείο αποτελεί σημαντική δύναμη στη διαμόρφωση της ταυτότητας του μαθητή. Το τι είδος άνθρωπος γίνεται και το τι ικανότητες αποκτά είναι απόρροια του τύπου της εκπαίδευσης που δημιουργεί το σχολείο.

3.8 Συνομηλικοί

Η επίδραση των συνομηλίκων θεωρήθηκε μεταβλητή ιδιαίτερα σημαντική, εφ'όσον γίνεται λόγος για νεαρά άτομα που διανύουν την εφηβεία τους μέσα από τις παρέες των συνομηλίκων αναζητούν την ταυτότητά τους και προσπαθούν να στηρίξουν και να ανυψώσουν την αυτοεικόνα τους.

Το παιδί «κολυμπάει» μέσα σ'ένα ορισμένο περιβάλλον :περιβάλλον οικογενειακό, περιβάλλον συντροφικό, ομάδες νέων, συμμορίες. Μοιράζεται μαζί με άλλα πρόσωπα διάφορες συγκινήσεις, συμμερίζεται ανάγκες και ιδέες και καταστρώνει σχέδια. (Ποταμιανού-Πιπινέλη , 1958)

Οι συμμορίες, συνήθως, σχηματίζονται από αγόρια που μέσα στη συνένωση και τη συντροφικότητα ζητούν να βρουν αντιστάθμισμα για τις ελλείψεις του οικογενειακού περιβάλλοντος. Η συμμορία αντιπροσωπεύει γι' αυτά την ισχύ και τη δύναμη, ικανοποιεί ταυτόχρονα την ανάγκη τους για ασφάλεια και αυτοπεποίθηση. Νιώθουν να συνδέονται ο ένας με τον άλλο, αποτελούν τα στοιχεία ενός συνόλου. Μέσα στις περιπέτειες βρίσκει καθένας τους την ευκαιρία να νιώσει τη δύναμη ενός εγώ που το στηρίζει το συλλογικό εγώ της συμμορίας. Και είναι ασφαλείς, επειδή οι έφηβοι αυτοί συσπειρώνονται για να ικανοποιήσουν ανάγκες που καταπολεμήθηκαν και καταπνίγηκαν και επινοούν γρήγορα «ηθικούς κανόνες» της συμμορίας που διαμορφώνουν μια ορισμένη έννοια της τιμής (Ποταμιανού-Πιπινέλη ,1958).

Οι νεανικές συμμορίες συσχετίζονται με τη βία και την αντικοινωνική συμπεριφορά. Σύμφωνα με πολλούς θεωρητικούς και ερευνητές, τα παιδιά επηρεάζονται πιο πολύ από τους παραβάτες φίλους τους, όταν υπάρχει χαλαρός δεσμός με τους γονείς, όταν το παιδί έχει μικρότερη τάση για συμμόρφωση, όταν η άσκηση της γονικής πειθαρχίας γίνεται χωρίς συνέπεια. Ο Hirschi υποστηρίζει ότι η επίδραση των συνομηλίκων εξαρτάται από το επίπεδο της

οικογενειακής υποστήριξης. Οι Poole και Regoli ερευνούν την παραβατική συμπεριφορά σε σχέση με τη γονική υποστήριξη και την επίδραση των παραβατών φίλων. Οι δυο αυτές μεταβλητές λειτουργούν ανεξάρτητα. Ωστόσο οι συνομήλικοι επιδρούν περισσότερο στη συμπεριφορά του ατόμου, όταν η γονεϊκή υποστήριξη είναι αδύναμη. Ειδικότερα οι ανήλικοι με ελλιπή γονεϊκή υποστήριξη είναι πιο επιδεκτικοί σε επιδράσεις των φίλων τους, απ' ό,τι αυτοί με δυνατή γονεϊκή υποστήριξη. (Ποταμιανού-Πιπινέλη, 1958)

3.9 Η ζωή στις σύγχρονες πόλεις

Στο πλαίσιο των αιτιών της παραβατικότητας, θα πρέπει να προστεθεί και το γεγονός της επίδρασης που ασκεί η ζωή στη σύγχρονη πόλη, στην αντικοινωνική συμπεριφορά των νέων.

Σύγχρονη πόλη είναι ένας χώρος που τροποποιείται από τους μετασχηματισμούς της οικονομικής και κοινωνικής δομής. Όσο πιο εκτεταμένη είναι η σύγχρονη πόλη τόσο οι επαφές ανάμεσα στους πολίτες διαφοροποιούνται. Η γοητεία των αντικειμένων, η ανωνυμία, αποτελούν τους βασικούς παράγοντες εγκληματικότητας. Σε σύγκριση με τους νέους της υπαίθρου, οι νέοι των μεγαλουπόλεων είναι περισσότερο αντικοινωνικοί. Οι νέοι που ζουν σε χωριά δέχονται ευκολότερα τον κοινωνικό έλεγχο ως προς τις πράξεις και τις δραστηριότητες τους σε σχέση με τους νέους που ζουν στις μεγαλουπόλεις. Οι περιορισμοί κυρίως των μεγαλουπόλεων είναι μεγάλοι, ώστε λίγοι νέοι να έχουν τη δύναμη να συγκρατηθούν και να μην παρασυρθούν στην δίνη αυτών των πειρασμών. Ο ανήλικος είναι εγκλωβισμένος στο πρότυπο της καταναλωτικής συμπεριφοράς που διδάσκεται από την κοινωνία. Πολλοί είναι αυτοί που πιστεύουν ότι, «δεν υπάρχουν ανήλικοι παραβάτες. Πίσω τους ψάξτε

τον ενήλικο εγκληματία και οπωσδήποτε μια νοσογόνο κοινωνία, που θεωρεί εμπορικά θεμιτό να εκμεταλλεύεται τον ανήλικο» (Καρβουνιάρης, 1987)

Στις σύγχρονες πόλεις επίσης, δεν υπάρχουν τρόποι αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου δημιουργικά, ψυχαγωγικά και μορφωτικά. Τα μέσα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου είναι ανεπαρκή ή απροσπέλαστα, γιατί συνήθως πωλούνται αντί να προσφέρονται.

«Στην ύπαιθρο χώρα η οικιακή οικονομία είναι περισσότερο αντάρτης και οι πηγές του εισοδήματος έχουν συνήθως την εναλλακτική πηγές εισοδήματος είναι δυσεύρετες» (Καρβουνιάρης, 1987).

Επίσης, αντίθετα με τις σύγχρονες πόλεις, στην ύπαιθρο οι ανταγωνισμοί που πηγάζουν από την κοινωνική τάξη λείπουν, οι κάτοικοι είναι περισσότερο ομοιόμορφοι και δεν έχουν αποξενωθεί μεταξύ τους. Επιπλέον, ο κοινωνικός έλεγχος στην ύπαιθρο είναι αυστηρότερος. (Καρβουνιάρης, 1987).

3.10 Μετανάστευση

Η αποκλίνουσα συμπεριφορά των παιδιών των μεταναστών οφείλεται στις δύσκολες και προβληματικές συνθήκες κοινωνικοποίησής τους. Οι ανισότητες και οι διακρίσεις σε βάρος τους, τους δημιουργούν συναισθήματα αδυναμίας, αποστέρησης και απογοήτευσης από τη μη πραγματοποίηση των επιθυμιών τους. Η παραβατικότητα που παρουσιάζουν αυτοί οι νέοι αποτελεί μια διέξοδο στο να ξεφύγουν από τη φτώχεια και την απομόνωση. Θέλουν να αποκτήσουν έστω και με παράνομα μέσα αυτά που οι χώρες υποδοχής τους στερούν. Η περιθωριοποίηση αυτών των νέων μπορεί να αποτελέσει προοίμιο για την εγκληματικότητα. (Φραντζεσκάκη, 1987).

3.11 Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Η τηλεόραση και ο κινηματογράφος ασκούν στο νεαρό άτομο μια εξαιρετική επιβολή, του επιβάλλονται με ισχυρό τρόπο. Πολλοί είναι αυτοί που ισχυρίζονται ότι ορισμένες ταινίες εξάπτουν στον ανήλικο την επιθετικότητα ή το σεξουαλισμό που μόλις αρχίζει να γεννιέται. Ο νέος έχει άλλωστε την τάση να εξομοιώνεται με ορισμένους κινηματογραφικούς ήρωες οι οποίοι αν και ζουν αποκηρυγμένοι από την κοινωνία, είναι συμπαθητικοί για τη δύναμη, τη μεγαλοπρέπεια, ίσως και για τη δυστυχισμένη τους ζωή.

Όλα τα σημερινά μέσα μαζικής ενημέρωσης, όταν δεν ελέγχονται επαρκώς, μπορεί να δώσουν στους νέους επιβλαβή πνευματική τροφή. Κι αυτό γιατί, με τη δύναμη της υποβολής που ασκούν, είναι πολύ εύκολο να αλώσουν τις ευάλωτες συνειδήσεις των νέων ανθρώπων και να προβούν στη διατροφή του χαρακτήρα τους σε τέτοιο σημείο που να τους οδηγήσουν ακόμα και στο έγκλημα. Η προβολή ακατάλληλων για ανηλικούς εικόνων, (κυρίως κατά τη διάρκεια των κινηματογραφικών ταινιών χωρίς την έγκαιρη προειδοποίηση του κοινού) με τα σύγχρονα τεχνικά μέσα, αποτελεί ένα δυνατό διεγερτικό για τους νέους αυτούς, το οποίο ενισχύεται από την απομόνωση του θεατή, το σκοτάδι, το δυνατό φωτισμό της οθόνης. Ο ανήλικος που παρακολουθεί τέτοια ακατάλληλα έργα, κολυμπά κυριολεκτικά σε έναν άλλο κόσμο. (Φραντζεσκάκης, 1987).

Η εικόνα την οποία εμφανίζει το «φιλμ» φαίνεται σ' αυτό η πλέον ζωντανή έκφραση της πραγματικότητας. Μερικές μάλιστα ταινίες είναι ιδιαίτερος βλαβερές για τους νέους. Τέτοιες ταινίες είναι αυτές που παρουσιάζουν ηθική νοσηρότητα, υπερβολική πολυτέλεια, ευκολία ζωής, σκηνές βίας, βασανισμών, απαγωγής κ.α. επίσης, στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί και το γεγονός της προσωποποίησης των εγκλημάτων και του εγκληματία. Η παρουσίαση τέτοιων

σκηνών, διεγείρει τη ματαιοδοξία των επιπόλαιων νέων, που κάνουν βίωμα τους τις προβαλλόμενες σκηνές. Από το Αρχείο της Διεύθυνσης Εγκληματολογικών Υπηρεσιών προκύπτει ότι ανήλικοι που φέρεται ότι τέλεσαν σοβαρές εγκληματικές πράξεις, δηλαδή κλοπές, διαρρήξεις, ληστείες, άδικες υποθέσεις, είχαν μιμηθεί εγκλήματα παρόμοιας φύσης που είχαν παρακολουθήσει στην οθόνη. Γι' αυτό πολύ σωστά στο άρθρο 15, παραγ. 1 του Συντάγματος μας εξαιρούνται από τις προστατευτικές περί τύπου διατάξεις του προηγούμενου άρθρου 14, η κινηματογραφία, η φωνογραφία, η ραδιοφωνία, η τηλεόραση και κάθε άλλο παρεμφερές μέσο μετάδοσης λόγου ή παράστασης. (Φραντζεσκάκης, 1987).

3.12 Τα όργανα της τάξης

Αν και ο ρόλος τους κατασταλτικός έναντι στη βία και στο έγκλημα, στην πραγματικότητα, με την έλλειψη σωστής εκπαίδευσης αλλά και με τη βία που ασκούν, προκαλούν την οργή της νεολαία που αντιδρά στο κατεστημένο σύστημα.

Ακόμα όμως και αυτή η δικαιοσύνη έχει απομυθοποιηθεί και προκαλεί με τη σειρά της την αντίδραση μιας μερίδας της νεολαίας, διότι άλλοτε «επιβραβεύει» και άλλοτε καταδικάζει για ίδια πράγματα διαφορετικούς ανθρώπους, που τυγχάνει να ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές θέσεις.

«Η κοινωνία η ίδια έχει δημιουργήσει την αντικοινωνία της έχει προάγει το έγκλημα μέσα από την ίδια την αντίφαση της διάχυσης ηθικών κηρυγμάτων από τη μια, της εικόνας της υποκριτικής, ανειλικρινούς, ψεύτικης, ατομιστικής νοοτροπίας της από την άλλη» (Τζαννόνε-Τζώρτζη,1988).

3.13 Άθλιες Οικονομικές και Κοινωνικές Συνθήκες

Η σημερινή άποψη της κοινωνιολογίας είναι ότι οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες της ζωής κάθε ατόμου ασκούν ουσιώδη επιρροή στη διαμόρφωση της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Ο Ιωάννης Φραντζεσκάκης στο βιβλίο του «Αντικοινωνική Συμπεριφορά των Νέων»(σελ. 53-54) δεν αποδέχεται τις θεωρίες που υποστηρίζουν ορισμένοι επιστήμονες, κατά την οποία αποκλειστικά και μόνο οι δυσμενέστατοι για το άτομο κοινωνικοί και οικονομικοί όροι κατέχουν τη μοναδική σχεδόν θέση ως προς την αντικοινωνική συμπεριφορά των ανθρώπων αυτών. Απεναντίας δεν παραγνωρίζουμε το γεγονός ότι η σωματική και η ψυχική ιδιοσυστασία κάθε ατόμου, οι λεγόμενοι δηλαδή, ατομικοί παράγοντες, θα παίξουν το ρόλο τους στη δημιουργία της συμπεριφοράς αυτής. Συγκεκριμένα, οι άθλιες κοινωνικές, οικονομικές και οικογενειακές συνθήκες διαβίωσης των ατόμων τότε μόνον θα γίνουν εγκληματογόνοι παράγοντες, εάν υπάρχει στο άτομο η κατάλληλη προδιάθεση προς το έγκλημα, που στηρίζεται σε λόγους που ανάγονται στους ατομικούς παράγοντες. Η άποψη αυτή μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο εάν υποθέτει ότι τρία άτομα που ζουν όλα κάτω από άθλιες κοινωνικές, οικονομικές και οικογενειακές συνθήκες, αλλά έχουν ξεχωριστή ο καθένας τους σωματική και ψυχική ιδιοσυστασία.

Τα άτομα αυτά θα αντιδράσουν κατά τρόπο διάφορο στις άθλιες συνθήκες διαβίωσης τους. Το ένα απ' αυτά που έχει ανώμαλη ψυχική και σωματική ιδιοσυστασία για να μπορέσει να ανταπεξέλθει στο δύσκολο αγώνα και να εξασφαλίσει την επιβίωση του θα εγκληματήσει, το άλλο με το δυνατό χαρακτήρα του θα παλέψει και με την τίμια ευσυνείδητη εργασία του, θα ανατιναχθεί στις άθλιες συνθήκες διαβίωσης και το τρίτο με τον αδύνατο χαρακτήρα θα σηκώσει τα χέρια του ψηλά στον αγώνα για επιβίωση και μπορεί να φτάσει μέχρι και στην αυτοκτονία, διότι δεν μπορεί να ζήσει κάτω απ' αυτές τις άθλιες συνθήκες.(Φαρσεδάκης, 1968).

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΝΗΛΙΚΟΥΣ ΠΑΡΑΒΑΤΕΣ- ΠΡΟΛΗΨΗ ΑΝΗΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

4.1 Ο Στιγματισμός – Η Ετικετοποίηση

Το σκεπτικό για τη στιγματιστική λειτουργία του θεσμού μέσα από την ορολογία επιβεβαιώνεται διαχρονικά από βιβλιογραφικές αναφορές, νομοθετικές επιλογές και πολιτικές πράξεις.

Γενικά φαίνεται ότι κυριαρχεί μια γενικότερη αντίληψη στιγματισμού, η οποία διαφαίνεται μέσα από διάφορες εκφράσεις απολυτότητας σε κείμενα παλαιότερων εποχών.

Ωστόσο, χαρακτηριστικά έχουμε και αναφορά στον στιγματισμό του ανηλικού από τις συνέπειες που ακολουθούν μετά την «κοινολόγηση και την γενίκευση της φήμης του ως κλέφτη, αλήτη, ανήθικου κ.λ.π» και το πώς το γεγονός του στιγματισμού συντελεί στην καθοριστική εξώθηση του ανηλικού στο παραστράτημα. (Τζαννόνε-Τζώρτη , 1990).

Το κράτος, σε μια προσπάθεια αποφυγής στιγματισμού των ανηλικών που εγκλείονται σε ιδρύματα και επίτευξης της επαγγελματικής αποκατάστασης και της κοινωνικής τους ένταξης, έχει εκδώσει εγκύκλιους με σκοπό την διευκόλυνση των στόχων αυτών από τις Αρχές. Σε εγκύκλιο της 23.9.1958 αναφέρεται η παράλειψη της αναγραφής στα πιστοποιητικά ή τις βεβαιώσεις που εκδίδονται από την Αστυνομία, σχετικά με το θέμα των αναμορφωτικών μέτρων σε ανηλικούς που σημείωσαν ροπή σε αντικοινωνικές εκδηλώσεις. Ωστόσο, τονίζεται η προϋπόθεση της πλήρους αναμόρφωσης και της κοινωνικής αναπροσαρμογής των ανηλικών. Και βέβαια, παρουσιάζει

ενδιαφέρον η αναφορά στους όρους αναμόρφωση και αναπροσαρμογή, εφόσον η αναμόρφωση της προσωπικότητας του ανηλίκου και η κοινωνική του αναπροσαρμογή λειτουργούν ως προϋπόθεση της επαγγελματικής και κοινωνικής τους επανένταξης. Βρισκόμαστε, βέβαια, υπό το πνεύμα της προνοιακής/θεραπευτικής αντίληψης, όπου κυριαρχεί η ιδέα της ηθικής βελτίωσης του κρατούμενου και η διάπλαση – αναμόρφωση μιας πειθαρχημένης στα κοινωνικά πρότυπα προσωπικότητας. Σύμφωνα με το ν.δ. 71/1973 οι τίτλοι που χορηγούνται από τα Αναμορφωτικά Καταστήματα δεν πρέπει να φέρουν καμία ένδειξη ως «Αναμορφωτικά Σχολεία». Επίσης, σε μια εγκύκλιο του 1989 δίδεται η εντολή, «...στα πλαίσια στιγματοποίησης των τροφίμων των Ιδρυμάτων Αγωγής Ανηλίκων και της προστασίας της προσωπικότητας των ίδιων άλλα και του οικογενειακού του περιβάλλοντος», να μην δημοσιεύονται φωτογραφίες, στοιχεία της προσωπικής ζωής των ανηλίκων και τα ονοματεπώνυμα τους. (Ιωαννίδη-Ψυχογιού, 2001)

Στόχος της συνολικής αναμορφωτικής διαδικασίας είναι η (επαν)εκπαίδευση και η κοινωνική (επαν)ένταξη του ανήλικου παραβάτη. Ωστόσο, σε αυτή τη διαδικασία εμπλέκονται μηχανισμοί περιθωριοποίησης και στιγματισμού. Και αυτό έχει τις ρίζες του στη φιλοσοφία του ίδιου του σφραγιστικού συστήματος. Η στέρηση της ελευθερίας ενός ατόμου και η φυλάκισή του σε ένα κλειστό και ιδρυματικό περιβάλλον, στην πραγματική λειτουργία του συστήματος, ανεξάρτητα απ'την πρόθεση του νομοθέτη, είναι μέσο κοινωνικής *απόρριψης* και *περιθωριοποίησης*.

Επομένως, ο ιδρυματισμός, η επερχόμενη στιγματοποίηση και η σταδιακή περιθωριοποίηση οδηγούν μεν στην επανένταξη του ανήλικου παραβάτη, μέσα όμως από μια αναδόμηση της εικόνας του Εγώ. Με άλλα λόγια, αρχίζει να δομείται η αρνητική εικόνα του Εγώ, με τον υποβιβασμό και την απομόνωση που φέρει το ιδρυματικό περιβάλλον, το οποίο στερεί την επαφή με το κοινωνικό σύνολο και «γδύνει» τον ανήλικο από τους όποιους κοινωνικούς

ρόλους είχε μέχρι εκείνη την ώρα. Ο ανήλικος αποκτά καινούργια ταυτότητα μέσω της ιδρυματικής του θέσης, η οποία συνεπάγεται και την *εγκαθίδρυση στίγματος* από την πλευρά του κοινωνικού συνόλου. (Τζαννόνε-Τζώρτζη, 1990).

Η συγκεκριμένη θεωρία εμφανίστηκε λίγο μετά τα μέσα του αιώνα μας στις Η.Π.Α και αργότερα στην Ευρώπη, μέσα σε ένα γενικότερο ρεύμα κοινωνικής ευαισθητοποίησης για το άτομα των περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων. Κύριος εκπρόσωπος της είναι ο Becker, ιδίως από το 1963. ρίζες όμως της θεωρίας βρίσκουμε στο έργο των Tannanbaum (1983), Lemert (1951), Kitsuse (1962), Erikson (1962).

Η **θεωρία της ετικέτας** λειτουργεί ως ευρύτερο μοντέλο εξήγησης των κοινωνικών παραγόντων, οι οποίοι ευθύνονται για τη *δημιουργία χαρακτηριστικών* στιγματισμού στο άτομο που σε κάποια φάση της ζωής του παρέκκλινε από το κοινωνικά καθιερωμένο και νόμιμο, και του τρόπου με τον οποίο ο στιγματισμός λειτουργεί ως αίτιο για την *ψυχολογική αποξένωση* και την *περιθωριοποίηση* του ατόμου από την υπόλοιπη κοινωνική ομάδα. Συστηματική αναφορά στη θεωρία της ετικέτας γίνεται στις έννοιες αλληλεπίδραση, προκατάληψη και στερεότυπο. Ωστόσο, το κεντρικό ενδιαφέρον κατέχει η λέξη *αλληλεπίδραση*. Και αυτό, διότι η σχεσιοδυναμική ατόμου και κοινωνίας είναι μια άρρηκτη διαδικασία συνεχούς αλληλεπίδρασης μεταξύ του υποκειμένου και των κοινωνικών, πολιτισμικών όρων. Σε αυτή τη σχέση καθοριστικό ρόλο κατέχουν οι στερεότυπες αντιλήψεις και τάσεις, οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο κάθε πολιτισμού. (Τζαννόνε-Τζώρτζη, 1990).

Επακόλουθο των στερεότυπων τάσεων είναι η προκατάληψη, η αρνητική δηλαδή συναισθηματική φόρτιση που αποκτά ένα στερεότυπο. Και τα δυο μαζί αποτελούν μέσα κατηγοριοποίησης και κοινωνικής αξιολόγησης. Τόσο τα στερεότυπα όσο και οι προκαταλήψεις αποτελούν πολύπλοκα κοινωνικά φαινόμενα τα οποία εκδηλώνονται ως στιγματισμοί στάσεων που απορρέουν

από αισθήματα αποδοχής ή απόρριψης ενός ατόμου η μιας ομάδας ατόμων. Ξεκινούν από μια βάση συγκινησιακή, φορτισμένη συναισθηματικά, και γενικεύονται σε γνωστικές διεργασίες με αυθαίρετες κατηγοριοποιήσεις και γενικεύσεις, πράγμα που δυσκολεύει τις σχέσεις των ατόμων σε επίπεδο ομάδας ή κοινωνικού συνόλου και διαστρεβλώνει την κοινωνική αντίληψη και γνώση. Εντούτοις, δεν είναι ότι αυτού του είδους οι κοινωνικές διακρίσεις αποτελούν εσωτερίκευση αξιών, που όμως ξεκινούν από το μικρόκοσμο του οικογενειακού και του σχολικού περιβάλλοντος και απεικονίζουν τη συνολικότερη δομή και οργάνωση του ψυχοκοινωνικού περιβάλλοντος.

Οι όροι παρέκκλιση, παράβαση και έγκλημα είναι ορισμοί που η ίδια η αντίδραση του κοινωνικού συνόλου υιοθετεί. Επίσημοι, ανεπίσημοι μηχανισμοί του κοινωνικού ελέγχου αξιολογούν μια συμπεριφορά ως εγκληματική προσδίδοντας, κατ'αυτόν τον τρόπο και την ανάλογη κοινωνική ταυτότητα του ατόμου. Το ποινικό σύστημα μέσα από επίσημες και ανεπίσημες διόδους προσδιορίζει, περιγράφει και διαχωρίζει το φορέα της αποκλινούσας κοινωνικά συμπεριφοράς, κοινωνικά συμπεριφοράς, υποκινώντας και προσδίδοντας χαρακτηριστικά μομφής. Η έμφαση σε αρνητικώς αξιολογούμενα χαρακτηριστικά αλλοτριώνει το άτομο και το αποξενώνει από την υπόλοιπη κοινωνική ομάδα, κοινωνικοποιώντας το σε ένα άλλο σύστημα παραδοχής αρχών και αξιών, το αντικοινωνικό. (Τζαννόνε-Τζώρτζη, 1990).

Αναλυτικότερα, η αντικοινωνική συμπεριφορά, εκτός από νομική κατηγορία αξιόποινης πράξης, είναι μορφή συναισθηματικής και ψυχολογικής δυσλειτουργίας του ατόμου, και δη του νέου, η οποία δεν σημαίνει απαραίτητα και αντικοινωνική συνείδηση. Το στίγμα όμως, το οποίο επιβάλλουν οι μηχανισμοί του κοινωνικού ελέγχου με το ετικετάρημα των ατομικών συμπεριφορών ως εγκληματικών, συμβάλλει στη δημιουργία αντικοινωνικής συνείδησης μέσω ψυχολογικών διεργασιών.

Η ιδιαιτερότητα και η μοναδικότητα της ανθρώπινης φύσης οριοθετείται από την παγίωση στοιχείων μορφής και στιγματίζεται από μια εξελισσόμενη βίωση αρνητικής αυτοαξιολόγησης και αυτοεκτίμησης. Αυτομάτως, δηλαδή, δημιουργείται συνειδησιακά, σε προσωπικό επίπεδο και κοινωνικά, σε συλλογικό επίπεδο, ένα διακριτικό στοιχείο, το οποίο θα λειτουργήσει στο εξής ως «επικόλληση ετικέτας». Η κοινωνία, δηλαδή, με την απόδοση αρνητικής κοινωνικής ταυτότητας στο άτομο – παραβάτη λειτουργεί ως «παράγοντας αντικοινωνικότητας και παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς», μέσω της συναισθηματικής του απομάκρυνσης από το δεδομένο κοινωνικό σύστημα αξιών και της σταδιακής έκπτωσης όλων των κοινωνικών ρόλων του, προσδιορίζοντας του μόνο το ρόλο του εγκληματία.

Είναι σαφές ότι η μεταλλαγή της κοινωνικής στάσης και νοοτροπίας απέναντι από το άτομο που διέπραξε ποινικό παράπτωμα ή υπέπεσε σε ηθικό ψυχικό αδίκημα επιφέρει και μια παράλληλη μεταλλαγή της ατομικότητάς του. Και εδώ το λόγο αναλαμβάνει η ποινική διαδικασία, η παρέμβαση της οποίας, λειτουργεί πολυδιάστατα και μετά την εκτέλεση της ποινής. Το αξιόποιο της πράξης του ατόμου δεν εξαφανίζεται με τη κατασταλτική εφαρμογή του ποινικού μηχανισμού. Το τίμημα της ποινής του παραβάτη θα είναι βαρύτερο από αυτήν την ίδια την ποινή που του επέβαλε η Πολιτεία, , διότι, και όταν το άτομο θα έχει αποπερατώσει την ποινή του, θα εξακολουθεί να είναι παραβάτης υπό το στίγμα του κλέφτη, του φονιά κ.ο.κ. Στο μεταξύ θα έχει παρέμβει η κοινωνική αντίδραση πλήττοντας το κοινωνικό μέρος της προσωπικότητάς του και διαμορφώνοντας την ανάλογη κοινωνική αντίληψη, διότι *«...οι άνθρωποι αντιδρούν στο περιεχόμενο της ετικέτας και όχι στην πραγματική συμπεριφορά του ατόμου»*.

Επιδιωκόμενος στόχος της θεωρίας της ετικέτας είναι η διερεύνηση των κοινωνικών και των ψυχολογικών κριτηρίων, που ευθύνονται για την ψυχολογική και τη συναισθηματική διαδικασία της εσωτερίκευσης του

στίγματος με όλες τις αρνητικές συνέπειες που αυτό επιφέρει στην κοινωνική προοπτική του ατόμου. Το αίσθημα κοινωνικότητας αποτελεί ενυπάρχουσα κοινωνικό – ψυχολογική υπόσταση στο άτομο. Βάσει αυτού προσδιορίζεται η προσωπική ολοκλήρωση του ατόμου, η επιτυχία και η αποτυχία του στη ζωή, η αυτοεικόνα του και η αξιοπρεπής προβολή αυτής στην κοινωνία καθώς και το αξιολογικό του σύστημα. Έτσι, η θεωρία της ετικέτας προσδιορίζει τον κίνδυνο που υπάρχει σε επίπεδο στιγματιστικής πρακτικής στη σχέση του ατόμου και ιδιαίτερα του ανηλίκου με την ποινική δικαιοσύνη. (Τζαννόνε-Τζώρτζη, 1990).

4.2 Το Φαινόμενο του Εγκλεισμού

Σύμφωνα με τον Clemmer (1989), όταν ένα άτομο ή μια ομάδα εισδύει σε μια άλλη ομάδα και συγχωνεύεται με αυτήν, τότε μπορεί να ειπωθεί ότι έχει λάβει χώρα αφομοίωση. Ο όρος είναι πλέον κατάλληλος για μεταναστευτικές ομάδες, αλλά ίσως δεν είναι ο καλύτερος για να περιγραφούν διαδικασίες ανάλογες με αυτές που συμβαίνουν στην φυλακή. Με τον όρο «αφομοίωση» υπονοείται ότι μια διαδικασία επιπολιτισμού (acculturation) λαμβάνει χώρα σε μια ομάδα της οποίας τα μέλη ως προς την καταγωγή είναι αρκετά διαφορετικά από αυτά της ομάδας με την οποία προσμειγνύονται. Υπονοείται επίσης, ότι αυτός που έχει αφομοιωθεί καταλήγει να μοιράζεται τα αισθήματα, τις αναμνήσεις και τις παραδόσεις της στατικής ομάδας. Ο όρος εκφράζει μια αργή, σταδιακή, περισσότερο ή λιγότερο ασυνείδητη (ακούσια) διαδικασία, κατά τη διάρκεια της οποίας ένα άτομο υιοθετεί αρκετά στοιχεία από την κουλτούρα μιας κοινωνικής ομάδας στην οποία έχει τοποθετηθεί ώστε να αποκτήσει τα χαρακτηριστικά της.

Κάθε άτομο που μπαίνει στη φυλακή υφίσταται σε κάποιο βαθμό την **ιδρυματοποίηση** της φυλακής. Οι φράσεις της ιδρυματοποίησης στη φυλακή

που μας ενδιαφέρουν περισσότερο, είναι οι επιδράσεις οι οποίες διερευνούν την εγκληματικότητα και την αντικοινωνικότητα και καθιστούν έγκλειστο χαρακτηριστικό εκπρόσωπο της εγκληματικής ιδεολογίας στην κοινωνία της φυλακής.

Το αν λάβει χώρα πλήρης ιδρυματοποίηση στη φυλακή ή όχι εξαρτάται καταρχήν από το ίδιο το άτομο, δηλαδή από την προσαρμοστικότητα του σε μια κουλτούρα, η οποία εξαρτάται κατά ένα μέρος από το είδος των σχέσεων που είχε πριν από τη φυλάκιση ή για παράδειγμα, από την προσωπικότητα του. Ένας δεύτερος προσαρμοστικός παράγοντας αφορά το είδος και την έκταση των σχέσεων τις οποίες ένας έγκλειστος έχει με άτομα εκτός των τειχών. Ένας τρίτος παράγοντας αναφέρεται στην ένταξη του ατόμου σε πρωτοβάθμιες ή δευτεροβάθμιες ομάδες. Ένας επόμενος, τέταρτος παράγοντας αναφέρεται στην απλή τύχη, σε ότι δηλαδή αφορά την τοποθέτηση σε εργασία, κελί κ.λ.π. Ένας πέμπτος παράγοντας αφορά το εάν το άτομο δέχεται ή όχι τα δόγματα ή τους κώδικες της κουλτούρας της φυλακής. Άλλοι παράγοντες είναι η ηλικία, η εγκληματικότητα, η εθνικότητα, η φυλή, οι συνθήκες διαβίωσης στην ευρύτερη περιοχή, ενώ κάθε παράγοντας είναι περισσότερο ή λιγότερο συσχετιζόμενος με κάθε άλλο. (Ιωαννίδη-Ψυχογιού, 2001)

Στη συνέχεια παρουσιάζονται υποθετικές σχηματοποιήσεις που καταδεικνύουν τα δυο ακραία σημεία της ιδρυματοποίησης στη φυλακή. Στο χαμηλότερο βαθμό της μπορεί να θεωρηθεί ότι συντελούν οι παρακάτω παράγοντες:

1. Η σύντομη ποινή και επομένως η σύντομη έκθεση στους καθολικούς παράγοντες της ιδρυματοποίησης στη φυλακή.
2. Μια αρκούντως σταθερή προσωπικότητα η οποία είναι σταθερή λόγω της απόκτησης θετικών και «κοινωνικοποιητικών» σχέσεων κατά τη διάρκεια της προ-ποινικής διαβίωσης.

3. Η διατήρηση θετικών σχέσεων με άτομα εκτός των τειχών.
4. Άρνηση η ανικανότητα συμμετοχής σε μια πρωτοβάθμια ή ημι-πρωτοβάθμια ομάδα, ενώ ήδη διατηρείται σε μια συμβιωτική ισοστάθμιση σε σχέσεις με άλλα άτομα.
5. Άρνηση στην τυφλή αποδοχή δογμάτων και κωδικών του πληθυσμού και επιθυμία, κάτω από συγκεκριμένες περιστάσεις, για βοήθεια του προσωπικού, καθώς και προσδιορισμός της ταυτότητα με σημείο αναφοράς την ελεύθερη κοινότητα.
6. Η τυχαία τοποθέτηση με ένα συγκρατούμενο ή συνεργάτη (στη θέση εργασίας) ο οποίος δεν έχει ηγετικά χαρακτηριστικά και ο οποίος δεν είναι επίσης πλήρως ενταγμένος στην κουλτούρα της φυλακής.
7. Άρνηση για μη φυσιολογική γενετήσια συμπεριφορά και εκτεταμένα «παίγνια», καθώς και προϋπάρχουσα επιθυμία για σοβαρή συμμετοχή στην εργασία και τις δημιουργικές δραστηριότητες. (Ιωαννίδη-Ψυχογιού, 2001)

Στον αντίποδα, στον υψηλότερο ή μεγαλύτερο βαθμό της ιδρυματοποίησης στη φυλακή μπορεί να θεωρηθεί ότι συντελούν οι ακόλουθοι παράγοντες:

1. Η μακροχρόνια ποινή και επομένως η μεγάλη έκθεση στους καθολικούς παράγοντες της ιδρυματοποίησης στη φυλακή.
2. Μια κάπως ασταθής προσωπικότητα που έγινε λόγω της έλλειψης «κοινωνικοποιητικών» σχέσεων πριν από την (εγκληματική) πράξη που έχει όμως την ικανότητα για ισχυρές πεποιθήσεις και ένα συγκεκριμένο είδος νομιμότητας.
3. Έλλειψη θετικών σχέσεων με άτομα εκτός των τειχών.

4. Διάθεση και ικανότητα για συμμετοχή σε μια πρωτοβάθμια ομάδα της φυλακής.
5. Η τυφλή ή σχεδόν τυφλή αποδοχή των δογμάτων και των ηθών της πρωτογενούς ομάδας και του γενικού ποινικού πληθυσμού.
6. Η τυχαία τοποθέτηση με άλλα άτομα ανάλογης κατεύθυνσης.
7. Η διάθεση για συμμετοχή σε «παίγνια» και μη φυσιολογική γενετήσια συμπεριφορά.

Παρά τον αριθμό και την διαφοροποίηση των πληθυσμών των φυλακών, οι παρατηρητές τέτοιων ομάδων έχουν αναφέρει την ύπαρξη μόνο ενός εντυπωσιακού διαδεδομένου συστήματος αξιών. Αυτό το σύστημα των κρατούμενων συνήθως παίρνει τη μορφή ενός ρητού κώδικα, στον οποίο οι σύντομες κανονιστικές επιταγές λειτουργούν ως οδηγοί για τη συμπεριφορά του κρατούμενου στη σχέση του με τους συγκρατούμενους και τους φρουρούς. Τα αξιώματα συνήθως υποστηρίζονται πολύ έντονα από τον πληθυσμό των εγκλείστων και οι παραβιάσεις τους επιφέρουν μια ποικιλία κυρώσεων, που ξεκινούν από τον οστρακισμό (αποβολή από την κοινότητα των όμοιων) και φτάνουν μέχρι τη φυσική βία. (Ιωαννίδη-Ψυχογιού, 2001)

Οι βασικές κατευθύνσεις του κώδικα των κρατουμένων μπορούν να διακριθούν σε πέντε κατηγορίες:

1. Υπάρχουν τα αξιώματα που προειδοποιούν : *μην ανακατεύεσαι στα ενδιαφέροντα, στις δουλειές των εγκλείστων, το οποίο επικεντρώνεται φυσικά στην έκτιση του λιγότερου δυνατού χρόνου (ποινής) και στη λήψη του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού ικανοποιήσεων και ευεργετημάτων κατά την παραμονή στη φυλακή. Η περισσότερο ανελαστική επιταγή αυτής της κατηγορίας αφορά την προδοσία ενός συγκρατούμενου στο προσωπικό του ιδρύματος. Γενικά, δεν*

αναγνωρίζεται η διαφοροποίηση ή η ελαφρυντική περίπτωση. Οι κρατούμενοι οφείλουν να παρουσιάζουν μια ενότητα απέναντι στους φρουρούς, ανεξάρτητα από το πόσο θα κοστίσει αυτό με όρους ανθρώπινης θυσίας.

2. Υπάρχουν ρητές εντολές για την αποφυγή συμπλοκών και διαπληκτισμών με συγκρατούμενους. Έχει δοθεί έμφαση στη μείωση του συναισθήματος. Οι συναισθηματικές τριβές πρέπει να ελαχιστοποιηθούν και τα ερεθίσματα της καθημερινότητας να αγνοηθούν. Δίνεται σαφής προτεραιότητα στη συγκράτηση αντεκδικήσεων και εχθροτήτων.
3. Οι κρατούμενοι υποστηρίζουν ότι *οι έγκλειστοι δεν πρέπει να εκμεταλλεύονται ο ένας τον άλλον χρησιμοποιώντας ως μέσο τη δύναμη, την κλοπή, την απάτη.*
4. Υπάρχουν κανόνες οι οποίοι έχουν ως κεντρικό θέμα τη διατήρηση του εαυτού σε καλή κατάσταση. Ο κρατούμενος πρέπει να είναι ικανός να υπομένει και να διατηρεί την ακεραιότητά του απέναντι στη στέρηση. Όταν συναντά λαθεμένα λανθασμένα επιθετική συμπεριφορά είτε από κρατούμενους είτε από το προσωπικό, πρέπει να επιδεικνύει δύναμη. (Ιωαννίδη-Ψυχογιού, 2001)
5. Οι κρατούμενοι εκφράζουν μια ποικιλία αξιωμάτων, τα οποία απαγορεύουν την επίδειξη εκτίμησης ή σεβασμού στους φύλακες ή στον κόσμο που αυτοί εκφράζουν. Οι φύλακες είναι «καρφιά» και πρέπει να αντιμετωπίζονται με ανάλογη καχυποψία και έλλειψη εμπιστοσύνης. Σε κάθε περίπτωση σύγκρουσης ανάμεσα στο προσωπικό και τους κρατούμενους, οι οποίοι αυτόματα θεωρούνται αδικοπράγουντες. (Ιωαννίδη-Ψυχογιού, 2001)

Η βίωση της εμπειρίας της εμπλοκής στο ποινικό σύστημα από έναν κρατούμενο μπορεί να εκληφθεί ως μια σειρά από τελετουργίες *υποβάθμισης*

του *status*, οι οποίες ξεκινούν από την στιγμή της επαφής του με την αστυνομία και ολοκληρώνονται με την εκπνοή της εκτιθείσας ποινής. Σύμφωνα με τον Cloward δύο όψεις αυτών των τελετουργιών είναι κρίσιμες :α) η υποβάθμιση του *status* περιλαμβάνει την τελετουργική εξάλειψη της ατομικής ταυτότητας. Έτσι, όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Garfinkel [« στον κοινωνικό υπολογισμό των αναπαραστάσεων της πραγματικότητας...η προηγούμενη ταυτότητα φαίνεται ατυχής. Η νέα ταυτότητα αποτελεί τη «θεμελιώδη αλήθεια»], β) η νέα ταυτότητα που αποδίδεται στο άτομο είναι πάντοτε κατώτερης τάξης στην κοινωνική κλίμακα. Ορίζεται σαν να έχει υπάρξει πάντοτε κατ' ουσία κατώτερης ποιότητας.

Κυρίαρχη ανάμεσα στους μηχανισμούς που αναπτύσσουν οι κρατούμενοι για την προσωπική τους ανασυγκρότηση είναι η οργάνωση μιας κουλτούρας των εγκλείστων, ένα σύστημα κοινωνικών σχέσεων που οργανώνεται με βάση τους κανόνες που κατά μεγάλο μέρος αντιτίθεται σε αυτούς του επίσημου συστήματος της φυλακής. Με άλλα λόγια, οι κρατούμενοι, μέσω αυτής της οργάνωσης αναζητούν αυτό που τελετουργικά τους έχουν αφαιρέσει: το κύρος. (Ιωαννίδη-Ψυχογιού, 2001)

Το σύστημα των προνομίων κατά τον Hoffman

Ο Hoffman (1984), συναρτά το σύστημα των προνομίων, όπως το αποκαλεί, με μια προηγούμενη φάση που αφορά κάθε νεοεισερχόμενο σε καθεμία από τις κατηγορίες των ολοκληρωτικών ιδρυμάτων, τη διαδικασία του ευτελισμού, η οποία αποτελεί μια διαδικασία υποβάθμισης (degradation).

Από την στιγμή λοιπόν που η προσήλωση του εγκλείστου έχει κλονιστεί από τις απογυμνωτικές διαδικασίες του ιδρύματος, αυτό το σύστημα των προνομίων που παρέχει ένα πλαίσιο για προσωπική αποδιοργάνωση.

Ο Hoffman αναφέρει τρία βασικά στοιχεία του ιδρύματος :

1. Οι «εσωτερικοί κανόνες», ένα σύνολο σχετικά τηρών και τυπικών υπαγορεύσεων και απαγορεύσεων που εκθέτουν τις βασικές απαιτήσεις σε σχέση με τη διαγωγή του εγκλείστου. Οι κανόνες αυτοί διατυπώνουν με σαφήνεια και λεπτομέρειες την ασκητική καθημερινή ρουτίνα του εγκλείστου. Οι διαδικασίες εισδοχής, που απογυμνώνουν το νεοεισερχόμενο από τα προγενέστερα στηρίγματά του, μπορούν να θεωρηθούν ο τρόπος του ιδρύματος να τον προετοιμάσει για να αρχίσει να ζει σύμφωνα με τους εσωτερικούς κανόνες.
2. Σε αντίθεση με αυτό το άτεγκτο κλίμα, προσφέρονται λιγότερες αλλά σαφώς προσδιοριζόμενες ανταμοιβές ή προνόμια σε αντάλλαγμα για την υπακοή στο προσωπικό, τόσο πρακτικά όσο και πνευματικά. Πολλές από τις δυνητικές αυτές ικανοποιήσεις αφορούν δυνατότητες που ο εγκλειστος θεωρούσε προηγουμένως αυτονόητες. Οι ελάχιστες αυτές ανακτήσεις, προσφερόμενες ως δυνατότητες, φαίνεται ότι έχουν ως αποτέλεσμα την επανενσωμάτωση, εγκαθιδρύοντας ξανά σχέσεις με ολόκληρο το χαμένο

κόσμο. Και κατευνάζοντας τα συμπτώματα της απόσυρσης από αυτό, καθώς και από το χαμένο εαυτό. (Hoffman,1984).

3. Το τρίτο στοιχείο είναι οι τιμωρίες. Αυτές χαρακτηρίζονται ως συνέπειες της μη τήρησης των κανόνων. Συνίστανται στην προσωρινή ή οριστική αφαίρεση προνομίων ή κατάργηση του δικαιώματος να προσπαθείς να τα κερδίζεις. Αυτό το σύστημα προνομίων εντάσσεται μέσα στο άλλο σύστημα διαβίωσης του ολοκληρωτικού ιδρύματος, αποκτώντας εργαλειακό χαρακτήρα, και γίνεται μια σκοπούμενη λειτουργική δράση, τέτοια που εύστοχα ο Baratta την αποκαλεί «τεχνολογία του φόβου», σύμφωνα με την οποία ο φόβος της στέρησης γίνεται αρνητικό ισοδύναμο της συναίνεσης την οποία φυσικά επιδιώκει. Οι τιμωρίες που μπορεί να επιβληθούν στον κρατούμενο είναι η κατάργηση όλων των προνομίων, ψυχολογική κακομεταχείριση, όπως γελοιοποίηση, ελαφρές και κάποιες βαριές σωματικές τιμωρίες ή απειλές για τέτοιες τιμωρίες, εγκλεισμό σε απομονωμένο δωμάτιο. (Hoffman,1984).

Τη διαδικασία ενσωμάτωσης του κρατούμενου στο «σύστημα των κρατούμενων», στη λειτουργία της φυλάκισης αλλά και στον επώδυνο χαρακτήρα της σκιαγραφεί, αναφερόμενη στις σύγχρονες συνθήκες η Κοινωνική Λειτουργός Τσιλιμιγκάκη (1994) :

1. Κατά το πρώτο στάδιο της φυλάκισης η απότομη αποκοπή από το κοινωνικό περιβάλλον είναι ένα σοκ το οποίο εξακολουθεί να βιώνει το άτομο μέσω της προσπάθειας του να προσαρμοστεί σε μια κοινωνία που έχει τη δική της κουλτούρα, νόμους και αξίες. Η ένταξη του σε αυτήν και η υπακοή του στους νόμους της του δίνει ένα αίσθημα αυτόασφάλειας και απαλύνει τα αισθήματα της απομόνωσης, της απόρριψης και της περιθωριοποίησης. Ταυτόχρονα όμως υποχρεώνει το άτομο να αποδεχτεί μια καινούργια ταυτότητα, την ταυτότητα του «εγκληματία».

2. Αυτή η προσαρμογή στους νόμους της κοινωνίας της φυλακής οδηγεί σε πλήρη αναδιοργάνωση και αυτοκαταστροφή της προσωπικότητας του. Έτσι, αφού δεν μπορεί να «καταργήσει» τη φυλακή, πνίγει τις προσωπικές του δυνατότητες και επιθυμίες και αφήνεται στον εξευτελισμό, τον αυνανισμό, τις ψυχοπάθειες που αργότερα θα εξελιχθούν σε ψύχωση και αυτοκτονία ή άλλες καταστροφικές εκδηλώσεις.
3. Η κοινωνία της φυλακής δεν είναι αταξική. Υπάρχουν άρχοντες και δούλοι, καθηγητές και μαθητές, πόρνες και πελάτες. Υπάρχουν όμως όχι μόνο ταξικές διαφορές αλλά και έντονη βία και συνήθως ισχύει το δίκαιο του ισχυρότερου. Οι κρατούμενοι που είναι πιο ισχυροί «επιστρέφουν» αυτή τη βία που αποτελεί συστατικό της φυλακής στους πιο αδύναμους, οι οποίοι τελικά είναι αυτοί που πρέπει να την υποστούν.
4. Μέσα στη φυλακή ο κρατούμενος αισθάνεται ότι δεν είναι τίποτα, ότι δεν αξίζει, οι άλλοι αποφασίζουν γι 'αυτόν , για τις απλές καθημερινές τους ανάγκες έως τις πιο σημαντικές ευθύνες και αποφάσεις που τον αφορούν. Η εξάρτηση είναι έντονη και η απόσυρση μια μορφή άμυνας.
5. Η συναισθηματική αδιαφορία, η απάθεια, η μείωση της διανοητικής απόδοσης είναι το αποτέλεσμα της καθημερινής ρουτίνας, της έλλειψης ερεθισμάτων και ενδιαφερόντων, ενώ πολλές φορές ο εγκλεισμός φέρνει στην επιφάνεια λανθάνουσες ψυχικές διαταραχές.
6. Οι σχέσεις του κρατούμενου με το οικογενειακό του περιβάλλον κλονίζονται και πολλές φορές διαλύονται, αυξάνοντας έτσι το άγχος του, τα αισθήματα ενοχής και απόρριψης.
7. Η επαγγελματική και οικονομική κατάρρευση είναι σχεδόν αναπόφευκτη και αυτό δημιουργεί προβλήματα όχι μόνο στον κρατούμενο, αλλά και στην οικογένειά του. Αν μάλιστα σκεφτούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό

των κρατουμένων προέρχεται από τις ασθενέστερες οικονομικά τάξεις, οι επιπτώσεις των οικονομικών προβλημάτων είναι έντονες και η οικονομική στέρηση που τους εμποδίζει να καλύψουν στοιχειώδεις ανάγκες, μπορεί να τους οδηγήσει σε κάθε είδους υποχωρήσεις και σχέσεις εξάρτησης και να τους κάνει θύματα εκμετάλλευσης. (Hoffman,1984).

8. Μέλη της οικογένειας που παρουσιάζουν πολλές φορές αντικοινωνική συμπεριφορά, εξαιτίας της κοινωνικής απόρριψης και απομόνωσης που υφίσταται μετά τη φυλάκιση.
9. Η έλλειψη οποιασδήποτε προοπτικής για επαγγελματική και κοινωνική αποκατάσταση, καθώς το οικογενειακό – κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο θα επιστρέψουν δεν είναι βοηθητικό και το στίγμα της φυλάκισης θα τους ακολουθεί στην προσπάθεια εξεύρεσης εργασίας.
10. Η σεξουαλική αποστέρηση είναι πολλή εξαιτίας της έλλειψης σεξουαλικής ζωής, με συνέπεια διάφορες παρεκκλίσεις και ψυχικές διαταραχές.

Ο κρατούμενος μέσα στο ίδρυμα έχει ανάγκη ψυχοκοινωνικής υποστήριξης στην προσπάθεια αντιμετώπισης των πρακτικών ή των συναισθηματικών προβλημάτων, η οποία όμως θα πρέπει να προσφερθεί με απόλυτο σεβασμό στην προσωπικότητα του και εφόσον ο ίδιος το επιθυμεί. (Hoffman,1984).

4.3 Η Πορεία μετά την αποφυλάκιση

Η έλλειψη συμβουλευτικών κέντρων και υπηρεσιών στήριξης δεν υφίσταται μόνο μέσα στις φυλάκες. Όταν οι κρατούμενοι βγουν έξω, ως αποφυλακισμένοι, δεν έχουν πουθενά να απευθυνθούν. (πηγή διαδικτύου).

Οι εταιρείες αποφυλακιζόμενων ατόμων λειτουργούν στα κατά τόπους πρωτοδικεία, υπό την εποπτεία του Υπουργού Δικαιοσύνης. Αν υπάρχει κάποια φυλακή στον τόπο που βρίσκονται, μπορεί να υπολειτουργούν, αλλιώς είναι ανύπαρκτες. Οι αποφυλακιζόμενοι απευθύνονται στην εταιρεία και εκείνη ενεργεί ανάλογα με το αίτημα τους. Συνήθως καλύπτει τα πρώτα έξοδα για να συνεχιστεί ο πρώην κρατούμενος το ταξίδι στον προορισμό του.

Στο πλαίσιο της απορρόφησης των πρώην κρατούμενων από την αγορά εργασίας, άρχισε από το 1984 το πρόγραμμα του Ο.Α.Ε.Δ, για την επιχορήγηση εργοδοτών που προσλαμβάνουν αποφυλακιζόμενα άτομα. Το πρόγραμμα στην αρχή λειτούργησε ικανοποιητικά και φάνηκε να σπάει την προκατάληψη και τη δυσπιστία τόσο των εργοδοτών, όσο και των υπαλλήλων που κλήθηκαν να το υλοποιήσουν. Οι αρμόδιοι του Ο.Α.Ε.Δ αποδίδουν τα επιτυχημένα αποτελέσματα, α) στην εκτεταμένη πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση του κόσμου μέσω της τηλεόρασης και γενικά των ΜΜΕ και β) στην ένθερμη υποστήριξη με την οποία περιέβαλαν οι υπάλληλοι του Ο.Α.Ε.Δ το νέο θεσμό, επιχειρώντας με οργανωμένες προσπάθειες να τον προωθήσουν.

Τα οργανωτικά προβλήματα των σωφρονιστικών ιδρυμάτων έπαιξαν και εδώ αρνητικό ρόλο.

Η διαφορά στόχων μεταξύ κοινωνικών λειτουργών και διοικητικών υπαλλήλων και η πρόσθετη εργασία που αυτοί επιφορτίζονταν με τα προγράμματα αύξησαν τα εμπόδια. Η κοινωνική λειτουργός του καταστήματος

είχε να επιλέξει τους πλέον οικονομικά αδύναμους κρατούμενους, ώστε αυτοί να επιδοτηθούν, και άφηνε πίσω τους άλλους πιθανούς στόχους που είχε θέσει. Όμως, αν δεν είχε προηγηθεί κοινωνική εργασία μέσα στο κατάστημα με κατευθύνσεις που να προετοιμάζουν τον κρατούμενο για να αναλάβει εργασία έξω, αυτός καλείται να περάσει το κρίσιμο αυτό στάδιο προσαρμογής αφημένος στην τύχη του. Η συνεργασία με το ίδρυμα είναι απαραίτητη για να λειτουργήσουν τα προγράμματα. Άλλο τόσο χρειάζεται και η στήριξη λειτουργών που θα παρακολουθούν και θα συνεργάζονται με τον εργοδότη για την εξομάλυνση των προβλημάτων που τυχόν θα προκύψουν. (πηγή διαδικτύου).

Εδώ φαίνεται η ανάγκη ύπαρξης και συνεργασίας εταιριών αποφυλακισμένων ατόμων. Δηλαδή συντονισμός του υπουργείου Δικαιοσύνης και του Ο.Α.Ε.Δ μέσω των εταιριών αυτών οι οποίες αναβαθμισμένες σε συμβουλευτικά κέντρα μετασφρονιστικής στήριξης, θα μεσολαβήσουν ανταλλάσσοντας πληροφορίες σχετικά με τη ζήτηση και προσφορά εργασίας. Οι μηχανισμοί όμως παραμένουν οι ίδιοι και δεν έχουν εκσυγχρονιστεί αρκετά, ώστε να ευδοκιμήσουν νέοι θεσμοί. Οι υπεύθυνοι του Ο.Α.Ε.Δ ισχυρίζονται ότι, αν υπήρχε καλύτερη οργάνωση, θα υπήρχε μεγαλύτερη ζήτηση και προσφορά εργασίας από τους εργοδότες. Αν υπήρχε παρακολούθηση του προγράμματος με καταγραφή στοιχείων για την πορεία του σε σχέση με τον εργοδότη, θα μπορούσαν να βγουν πρόσθετα συμπεράσματα για τη λειτουργία του και να γίνουν προτάσεις για βελτίωση.

Γενικά το πρόγραμμα επαφίεται στην κοινωνική ευαισθησία και στο ρίσκο που είναι διατεθειμένος να πάρει, μια και οι επιδοτήσεις υπάρχουν και για άλλες κατηγορίες ανέργων. Το γενικότερο πρόβλημα της ανεργίας πλήττει επίσης την επιτυχία του προγράμματος (πηγή διαδικτύου).

4.4 Μέτρα Πρόληψης Ανήλικης Παραβατικότητας(άρθρα του Βασίλη Βενιζέλου, Αυγή 8-6-2001)

1. Να μειωθούν οι καταδίκες, να ενισχυθεί η Πρόνοια.
2. Να αποποινικοποιηθούν πράξεις που δεν προκαλούν βλάβη.
3. Να υποστηριχθεί η αποϊδρυματοποίηση.
4. Τα σωφρονιστικά καταστήματα καλλιεργούν την υποκουλτούρα του εγκλεισμού.
5. Να φύγουμε επιτέλους από τη λογική του σωφρονιστηρίου.

1. Να μειωθούν οι καταδίκες, να ενισχυθεί η πρόνοια.

Η εγκατάλειψη όλων των εξωιδρυματικών υπηρεσιών που έχουν ως αποστολή τους την πρόληψη και την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας, καθώς και την συνολική αποκατάσταση και επανένταξη των ανήλικων παραβατών.

Επίσης, η ανάγκη να ενισχυθεί άμεσα η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, μια πολύτιμη υπηρεσία που δείχνει να έχει εγκαταλειφθεί από την πολιτεία και αποδυναμώνεται διαρκώς από πλευράς προσωπικού, παρά το γεγονός ότι είναι η μόνη υπηρεσία που ασχολείται με την εξωϊδρυματική αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας.

Η αναποτελεσματικότητα του εγκλεισμού των ανήλικων παραβατών, την εξουδετέρωση της λειτουργικότητας των επικιέστερων ποινών εξαιτίας της ανυπαρξίας θεσμών και δομών για την κοινωνικό-ψυχολογική υποστήριξη και αποκατάσταση των ανηλίκων. (Βενιζέλος ,2001)

2. Να αποποινικοποιηθούν πράξεις που δεν προκαλούν βλάβη

Χρειάζεται να τροποποιηθεί το Δίκαιο των ανηλίκων προκειμένου να αποποινικοποιηθούν μορφές της συμπεριφοράς των ανηλίκων που δεν προκαλούν βλάβη στην ανάπτυξη της προσωπικότητας τους ή βλάβη σε τρίτους. Η εγκατάλειψη της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων δημιουργεί σοβαρά προβλήματα τόσο σε βάρος της λειτουργίας του δικαστηρίου ανηλίκων όσο και σε βάρος των προβλεπόμενων οικονομικών εγγυήσεων υπέρ του ανηλίκου. Εισάγονται υποθέσεις στο δικαστήριο, χωρίς οι επιμελητές ανηλίκων να έχουν προλάβει να σκιαγραφήσουν την προσωπικότητα του ανηλίκου. Αυτό δημιουργεί πρόβλημα στην εύρυθμη λειτουργία του δικαστηρίου, σε βάρος ανηλίκου. Όσο ο χρόνος περνάει χωρίς να εκδικάζεται η υπόθεση, τόσο ο ανήλικος δυσκολεύεται να συσχετίσει την πράξη του με τη δικαστηριακή διαδικασία και με την απόφαση παρατηρείται αύξηση των πράξεων ανηλίκων με μικρότερη ηλικία που αφορούν σοβαρότερες μορφές παραβατικής συμπεριφοράς, όπως επιθέσεις, χρήση ναρκωτικών, συμμορία κ.α, ενώ πρέπει να βελτιωθεί η πολύ κακή κτιριακή υποδομή του δικαστηρίου ανηλίκων Αθήνας, να ενισχυθεί η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων σε προσωπικό, καθώς και να υποστηριχθεί η κρίσιμη αυτή υπηρεσία με παιδοψυχολόγους και ψυχιάτρους. (Βενιζέλος ,2001).

3. Να υποστηριχθεί η αποϊδρυματοποίηση

Οι ρυθμίσεις που αφορούν τον εγκλεισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα οδηγούν σε κατάφωρες αδικίες σε βάρος του ανηλίκου σε σχέση με τα ισχύοντα για τους ενήλικους κρατούμενους και καταλήγουν στην ακύρωση της αρχής της επιεικέστερης μεταχείρισης των ανηλίκων.

Απαιτούνται σύνθετες πολιτικές της πολιτείας κατά του κοινωνικού αποκλεισμού για να περιοριστεί η νεανική παραβατικότητα.

Ο θεσμός της ημιελεύθερης διαβίωσης δεν εφαρμόζεται, κι αυτό είναι χαρακτηριστικό δείγμα της αδράνειας της πολιτείας να υλοποιήσει ακόμη και κάτι που η ίδια έχει θεσπίσει.

Τραγική είναι η εγκατάλειψη των προνοιακών δομών που έχουν ως αποστολή την παροχή ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, επαγγελματικού προσανατολισμού και προοπτικών κοινωνικής επανένταξης σε ανήλικους.

Πεντακόσια εξήντα τρία παιδιά φιλοξενούνται σήμερα στα 13 Κέντρα Παιδικής Μέριμνας του Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας (ΕΟΠ), ενώ άλλα 241 παιδιά, κυρίως «παιδιά των φαναριών», φιλοξενούνται στις 8 Παιδουπόλεις του Οργανισμού προέρχονται από ιδιαίτερα προβληματικό οικογενειακό περιβάλλον, δηλαδή έχουν γονείς με ψυχικά προβλήματα ή είναι κακοποιημένα ή έχουν προβλήματα με το νόμο. Στην συντριπτική πλειονότητα των παιδιών, λοιπόν, δεν μπορεί να υπάρξει υποστηρικτικό περιβάλλον από τους γονείς ή την ευρύτερη οικογένεια. Το 43,5% των παιδιών είναι αλλοδαπά, κυρίως από την Αλβανία, οι οικογένειες των οποίων δεν βρίσκονται στην Ελλάδα, ενώ το 20% του συνόλου εμφανίζει προβλήματα ψυχικής και σωματικής υγείας. (Βενιζέλος, 2001).

4. Τα σωφρονιστικά καταστήματα καλλιεργούν την υποκουλτούρα του εγκλεισμού.

Τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων δίνουν έμφαση στην ασφαλή κράτηση και καλλιεργούν την υποκουλτούρα του εγκλεισμού, με αποτέλεσμα να αδυνατούν να παράσχουν στήριξη, διαπαιδαγώγηση και επαγγελματικό-κοινωνικό προσανατολισμό στους ανήλικους παραβάτες. Τα αναμορφωτικά μέτρα, η επίπληξη και οι επιμέλειες, εκλαμβάνονται ως αθώωση από τους ανήλικους, καθώς δεν υπάρχουν ή έχουν αποδυναμωθεί οι δομές εξωϊδρυματικής στήριξης, προσανατολισμού και επανένταξης των ανήλικων παραβατών.

Η διαρκής στελεχιακή αποδυνάμωση της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων καθιστά την υπηρεσία ανίκανη να ανταποκριθεί με αποτελεσματικότητα στην αποστολή της.

Η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, αλλά και η εισαγγελία ανηλίκων, στερείται ειδικών ψυχολόγων, κοινωνιολόγων και κοινωνικών λειτουργών, ενώ οι στέγες φιλοξενίας ανηλίκων βρίσκονται σε κρίση και δεν υπάρχουν κατάλληλες δομές στις οποίες ήταν δυνατό να παραπέμπονται ανήλικοι για επαγγελματικό προσανατολισμό και ψυχοκοινωνική στήριξη. Υπάρχει ανάγκη να δημιουργηθούν ξενώνες για τη φιλοξενία ανηλίκων οι οποίοι βρίσκονται σε κρίση ή έχουν εγκαταλειφθεί ή κινδυνεύουν να κακοποιηθούν.

Πρέπει να δοθεί νομοθετικά η δυνατότητα στον εισαγγελέα να διατάσσει την απομάκρυνση κακοποιημένου παιδιού από την οικογένεια-θύτη. Η απομάκρυνση πρέπει να διαρκεί έως ότου αποκατασταθούν οι συνθήκες ομαλής συμβίωσης στην οικογένεια. (Βενιζέλος, 2001)

5. Να φύγουμε επιτέλους από τη λογική του σωφρονιστηρίου.

Η πολιτεία πρέπει να αρχίσει να διερευνά πια πως θα μπορούσε να σωφρονιστεί ο ανήλικος έξω από τη λογική του σωφρονιστηρίου. Το να καταδικάζεις «παραδειγματικά» έναν ανήλικο, ενώ γνωρίζεις ότι το σωφρονιστικό σύστημα δεν ανταποκρίνεται στους σκοπούς για τους οποίους δημιουργήθηκε, ισοδυναμεί με εκδικητικό εγκλεισμό που οδηγεί στον στιγματισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό του ανηλίκου. Με αυτόν τον τρόπο, ο δικαστής συμβάλλει στην ανακύκλωση της νεανικής παραβατικότητας.

Ο προσδοκώμενος σωφρονισμός των ανηλίκων ακυρώνεται μέσα από τις ανεπάρκειες του προσωπικού και τις άθλιες κτιριακές υποδομές.

Μια κοινωνία δικαίου, δημοκρατική, κρίνεται από τη δυνατότητα της να ενσωματώνει, κι όχι να εξοστρακίζει, τα αδύναμα και ευπαθή μέλη της.

Όσοι αγωνίζονται για ένα πιο ανθρώπινο σωφρονιστικό σύστημα συναντώνται με εκείνους οι οποίοι αγωνίζονται κατά του «τροχονόμου», με εκείνους οι οποίοι εκδηλώνουν αγωνιστική πρακτική για το μεταναστευτικό και το ασφαλιστικό. Όλοι αυτοί συγκλίνουν στον αγώνα για μια δικαιότερη και ομορφότερη πολιτεία, στον αγώνα για διάσωση της αλληλεγγύης και της συλλογικότητας. (Βενιζέλος, 2001).

4.5 Οι Σύγχρονες Βασικές Τάσεις Αντιμετώπισης Ανήλικων Δραστών (Γενικές Αρχές-Γεωργούλα 2001)

1. Η αξιολόγηση της πράξης έχει προτεραιότητα από την αξιολόγηση της προσωπικότητας του δράστη. Το σύστημα απονομής δικαιοσύνης σε ανήλικους πρέπει να επικεντρώνει την προσοχή του πρωτεύοντος στην εγκληματική πράξη και δευτερεύοντος στην προσωπικότητα του ανηλίκου.
2. Η διαπαιδαγώγηση έχει προτεραιότητα από την ποινή. Η εφαρμογή υποστηρικτικών μέτρων σε ανήλικους αποτελεί ουσιώδη κατευθυντήρια αρχή της εγκληματό-προληπτικής πολιτικής και πρέπει να πραγματοποιεί πρωτίστως κατά την ποινική τους αντιμετώπιση. Ισχύει η θεμελιώδης αρχή όσο είναι δυνατόν περισσότερη βοήθεια και όσο είναι αναγκαίο λιγότερη ποινή. (Kaiser,1996).
3. Οι εξωϊδρυματικές ή οι χωρίς στέρηση της ελευθερίας κυρώσεις της πολιτείας (υποκατάστατα ή εναλλακτικά μέτρα), έχουν προτεραιότητα από τις ιδρυματικές ή τις στερητικές της ελευθερίας κυρώσεις. Δεν έχει επαληθευτεί εμπειρικά ότι η πιθανότητα υποτροπής μέσω εξωϊδρυματικών κυρώσεων είναι μεγαλύτερη από ό,τι μέσω των ιδρυματικών. Τα ερευνητικά αποτελέσματα δεν υποστηρίζουν ούτε την εικασία της υπεροχής των ιδρυματικών κυρώσεων σε σχέση με τις εξωϊδρυματικές ούτε εκείνη της υπεροχής των αυστηρότερων κυρώσεων σε σχέση με τις πιο επιεικείς. Η αρχή του ανθρωπισμού, ως μια βασική αρχή της αντεγκληματικής πολιτικής στο φιλελεύθερο και κοινωνικό κράτος δικαίου, επιβάλλει να προκαλεί η κρατική αντίδραση όσο το δυνατό λιγότερη ταλαιπωρία και οδύνη, ενώ οικονομικοί λόγοι αναγκάζουν να επιφέρει αυτή όσο το δυνατό λιγότερο κοινωνικό κόστος

όσο είναι αναγκαίο για την επιτυχία της ατομικής πρόληψης.
(Γεωργούλα, 2001)

4. Οι άτυπες κυρώσεις έχουν προτεραιότητα από τις τυπικές. Η διάταξη εξωιδρυματικών αναμορφωτικών μέτρων από την αστυνομία με την έγκριση του εισαγγελέα ή τον εισαγγελέα ανηλίκων πριν από την κίνηση της ποινικής δίωξης ή μετά την κίνηση της ποινικής δίωξης από το δικαστικό συμβούλιο ή και το δικαστήριο ανηλίκων πριν από την έκδοση δικαστικής απόφασης στο ακροατήριο δεν υστερούν, αντίθετα υπερτερούν από αντεγκληματική άποψη σε σύγκριση με τις κυρώσεις που επιβάλλονται μετά την ακροαματική διαδικασία από το δικαστήριο ανηλίκων όσον αφορά την πρόληψη της υποτροπής.
5. Αναγκαία είναι η μέριμνα της πολιτείας για απόλυτο σεβασμό στα από το σύνταγμα και τις διεθνείς συμβάσεις αναγνωρισμένα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και στις νόμιμες εγγυήσεις κατά την ενίσχυση της νομικής θέσης του ανήλικου στο σύστημα δικαιοσύνης έτσι ώστε να προσαρμόζει με εκείνη των ενηλίκων.
6. Στόχος πρέπει να είναι η αφύπνιση και ενδυνάμωση της συναίσθησης του ανήλικου για την πράξη του. Την τελευταία δεκαετία κέρδισε έδαφος στην αντεγκληματική πολιτική κυρίως των δυτικοευρωπαϊκών κοινωνιών το θεωρητικό ενδιαφέρον και η πρακτική συμπαράσταση στα προβλήματα των θυμάτων εγκλήματος. Η άψογη μεταχείριση τους από τις δημόσιες αρχές και υπηρεσίες, εμπειριστατωμένη πληροφόρηση για τα δικαιώματά τους, προσήκουσα υποστήριξη και βοήθεια, καθώς και πλήρη ενημέρωση για τις δυνατότητες επιτυχίας των αξιώσεών τους για επανόρθωση και αποκατάσταση της ζημιάς. Με το επίτευγμα συμβαδίζει και η αξίωση για ανάπτυξη μιας υπεύθυνης και με κοινωνική συνείδηση προσωπικότητας των νεαρών δραστήριων, στο στάδιο εκείνο της ζωής που καταβάλλονται προσπάθειες αυτοπροσδιορισμού τους. Η

συνειδητοποίηση και ανάληψη της ευθύνης για την πράξη, καθώς και η οργανωμένη και πολυεπίπεδη στήριξη τους ως ατόμων με κοινωνική συνείδηση ενεργεί αποτρεπτικά όσον αφορά την τέλεση εγκληματικών πράξεων. Το γεγονός ότι ο δράστης συνειδητοποιεί και αναλαμβάνει αυτοβούλως την ευθύνη για τη πράξη του αφενός συμβάλλει στον αποτελεσματικό έλεγχο της εγκληματικότητας και αφετέρου τυγχάνει ευρείας αποδοχής από το κοινωνικό σύνολο. (Γεωργούλα, 2001)

7. Η αρχή της διαπαιδαγώγησης πρέπει να αποτελεί την αποκλειστική κατευθυντήρια αρχή για τον καθορισμό του στόχου και τη διαμόρφωση των βασικών αρχών του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα κατά τον χρόνο έκτισης. Αναγκαία είναι η νομοθετική κατοχύρωση κυρίως των δικαιωμάτων των φυλακισμένων και η διαμόρφωσή τους ως αγωγίμων αξιώσεων. Αποκέντρωση των ειδικών καταστημάτων κράτησης των ανηλίκων, μικρές μονάδες από άποψη δυναμικότητας και ίδρυση καταστημάτων ημιελεύθερης διαβίωσης είναι κατεξοχήν προσφορά μέτρα για τις ανάγκες των νεαρών κρατουμένων. Η γειτνίαση των εγκαταστάσεων κράτησης, στο μέτρο του δυνατού, με την ιδιαίτερη πατρίδα των κρατουμένων για τη διατήρηση και καλλιέργεια της επαφής και επικοινωνίας με την οικογένειά τους, αλλά και η ίδρυση και λειτουργία αυτών των εγκαταστάσεων κοντά σε μεγαλύτερες πόλεις λόγω της προσφοράς θέσεων εκπαίδευσης, κατάρτισης και εργασίας αποτελούν πρωταρχικής σημασίας επιλογές για την ικανοποίηση των ζωτικών αναγκών των νεαρών ανθρώπων. (Γεωργούλα, 2001)

4.5.1 Πρόληψη Παραβατικότητας στο Σχολείο

Το σχολείο είναι ένας από τους σπουδαιότερους παράγοντες που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου. Θεωρείται ένας σημαντικός χώρος όπου τα άτομα κερδίζουν κοινωνική αναγνώριση και επιτυχία.

Το πρώτο σημαντικό βήμα κοινωνικοποίησης, μετά από εκείνο της οικογένειας, γίνεται το δημοτικό. (Ποταμιανού-Πιπινέλη, 1985).

Δυστυχώς όμως το σύγχρονο ελληνικό σύστημα χαρακτηρίζεται σαν ανταγωνιστικό και ατομιστικό. Σύμφωνα με τον Α. Φραγκουδάκη, το σχολείο οξύνει, αντί να αμβλύνει την κοινωνική ανισότητα και εξηγεί, «η σχολική επίδοση καθορίζεται πριν από όλα, από την κοινωνική προέλευση». Οι μαθητές ανάλογα με την κοινωνική τους τάξη είναι άριστη, μέτριοι ή κακοί.

Δυστυχώς η πίεση που ασκεί το σχολείο στους μαθητές τους δημιουργεί τάσεις φυγής και αποξένωσης, συμπεριφορές όπως θυμός, αντίδραση και συσπείρωση σε ομάδες αντικοινωνικής δράσης. Οι σχέσεις μεταξύ μαθητών και δασκάλων γίνονται ανταγωνιστικές, οι μαθητές νιώθουν ότι οι καθηγητές τους δεν ενδιαφέρονται για το άτομό τους και δρουν ανταγωνιστικά.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας HBSC-WHO του ερευνητικού πανεπιστημιακού ινστιτούτο ψυχικής υγιεινής στην Ελλάδα :

1. ένας στους τρεις μαθητές πιστεύει ότι δεν ζητείται η συμμετοχή των παιδιών στη διαμόρφωση του σχολικού κανονισμού, τον οποίο ένας στους τρεις τον θεωρεί άδικο,
2. ένας στους τρεις θεωρεί ότι το σχολείο είναι αυστηρό απέναντι στους μαθητές,

3. ένας στους τρεις μαθητές πιστεύουν ότι οι καθηγητές είναι άδικοι, ότι δεν προσφέρουν πρόθυμα τη βοήθειά τους όπου την χρειάζονται και δεν ενδιαφέρονται για τους μαθητές ως άτομα.

Μεγάλος αριθμός μαθητών φαίνεται να βρίσκει διέξοδο στο σκασιαρχείο, το 62% των αγοριών και το 56% των κοριτσιών, ηλικίας 14 ετών, το έχουν σκάσει από το σχολείο τουλάχιστον μια φορά το τρίμηνο, ενώ το 44% και το 31% αντίστοιχα, δηλώνουν σκασιαρχείο πάνω από δύο φορές στο ίδιο διάστημα. (Ποταμιανού-Πιπινέλη, 1985).

Επίσης, υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός μαθητών που δηλώνουν ότι έχουν υποστεί βίαιη συμπεριφορά από άλλους, κυρίως μεγαλύτερους μαθητές. Το 50% των μαθητών έχουν δοκιμάσει να καπνίσουν, ενώ το 30% καπνίζουν συστηματικά. Στην έρευνα αυτή, για πρώτη φορά ανιχνεύτηκε το κάπνισμα και η χρήση αλκοόλ στην ηλικία των έντεκα χρόνων. Το αίσθημα της μοναξιάς διογκώνεται στην εφηβεία, αυξάνοντας τις πιθανότητες εμφάνισης προβληματικών συμπεριφορών, όπως κάπνισμα, τη χρήση ουσιών ή τις διατροφικές συμπεριφορές.

Τα σχολεία όλων των βαθμίδων θα πρέπει να συμβάλλουν κατά των ναρκωτικών, της χρήσης ουσιών και γενικά κατά της παραβατικής συμπεριφοράς. Το σχολείο θα πρέπει να βοηθά τους νέους να πιστεύουν στον εαυτό τους να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, να θέτουν στόχους. Θα πρέπει να είναι ένας χώρος όπου τα άτομα θα νιώθουν ασφάλεια και οι δάσκαλοι θα ενδιαφέρονται για αυτούς. Το άτομο θα πρέπει να λέει ελεύθερα τη γνώμη του, και οι άλλοι θα πρέπει να σέβονται τις σκέψεις και την προσωπικότητά του.

Με ποιους όμως τρόπους θα μπορούσαμε να προλάβουμε παραβατικές συμπεριφορές; Καταρχήν, δικαίωμα στη μάθηση θα πρέπει να έχουν όλοι ανεξάρτητα από την κοινωνικοοικονομική τους τάξη. Θα πρέπει να δίδονται ευκαιρίες μόρφωσης και επιτυχίας καθώς και να γίνεται ενθάρρυνση των

παιδιών για την ανάπτυξη της αυτονομίας, της πρωτοβουλίας και της κοινωνικοποίησής τους.

Για όλα αυτά θα πρέπει να υπάρχει συνεργασία μεταξύ μαθητών, εκπαιδευτικών και άλλων ειδικών. Δυστυχώς, οι εκπαιδευτικοί πολλές φορές δεν είναι κατάλληλοι, δεν γνωρίζουν για την ψυχολογία των παιδιών, δεν ξέρουν να απαντήσουν σε ερωτήματα σημαντικά που θέτουν τα παιδιά και ενδιαφέρονται μόνο για την κάλυψη της ύλης των μαθημάτων. Δεν έχουν κατανοήσει πόσο σημαντικό λειτούργημα κάνουν στη διάπλαση των πολιτών και στην απόκτηση ήθους, αγαθών και αξιών. (Ποταμιανού-Πιπινέλη, 1985).

Η Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες χώρες έχει σημαντικές ελλείψεις τόσο στο εκπαιδευτικό της σύστημα όσο και στα προγράμματα πρόληψης της παραβατικότητας. Στα σχολεία υπάρχει η έλλειψη σχολικών συμβούλων, ατόμων οι οποίοι συνεργάζονται με μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικούς δίνοντας συμβουλές στους γονείς για διάφορες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους, συμβουλεύοντας τους εκπαιδευτικούς για σωστή διδασκαλία και προσέγγιση των παιδιών και βοηθώντας τα παιδιά να ξεπεράσουν οποιεσδήποτε δυσκολίες και απαντώντας στα διάφορα ερωτηματικά τους. Επίσης, ενισχύουν τις κατάλληλες ικανότητες στο κοινωνικό, προσωπικό, εκπαιδευτικό καθώς και στην απόκτηση ικανοτήτων για την διαβίωσή τους σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Στο εξωτερικό η έλλειψη σχολικών συμβούλων θεωρείται αδιανόητη.

Στην Ελλάδα το τμήμα Πρόληψης-Εκπαίδευσης του ΟΚΑΝΑ εφάρμοσε προγράμματα πρόληψης 3ετούς διάρκειας σε διάφορους δήμους. Τα προγράμματα αυτά είχαν σαν σκοπό την εκπαίδευση φορέων τη σχολικής και της τοπικής κοινότητας, ώστε να δημιουργηθεί ένα δίκτυο που θα αποτελέσει τον συντονιστή των αντιδράσεων τα οποία θα οδηγήσουν στην μείωση των αιτιολογικών παραγόντων χρήσης ουσιών και της παραβατικής συμπεριφοράς (περιοδ. Πρόσωπο,1998)

Το κέντρο δευτερογενούς πρόληψης υλοποίησε παρεμβάσεις που απευθύνονται σε νέους ηλικίας 13-20 και αποσκοπούσαν στην πρόληψη της πιο σοβαρής εμπλοκής των εφήβων με τη χρήση ουσιών, προσφέροντας βοήθεια σε αρχικό στάδιο (περιοδ. Πρόσωπο,1998). Ξεκινώντας από την άποψη ότι η εξάρτηση είναι αποτέλεσμα τόσο ατομικών χαρακτηριστικών, όσο και κοινοτικών συνθηκών, η παρέμβαση εστιάζεται στο άτομο και στις ικανότητες αντίστασης που μπορεί να αναπτύξει.

Πριν λίγα χρόνια στην Ευρώπη αναπτύχθηκαν Προγράμματα εκπαίδευσης για την προαγωγή της υγείας με στόχο την πρόληψη της εξάρτησης, γνωστής ως Π.Α.Υ. τα προληπτικά προγράμματα είχαν σαν στόχο την βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων και του τρόπου επικοινωνίας, την αντιμετώπιση του άγχους, την εξεύρεση εναλλακτικών λύσεων στα καθημερινά προβλήματα. Στόχος των μελών της Πρότασης που εφαρμόστηκε στα σχολεία της Πάτρας ήταν να μπορεί ο δάσκαλος ύστερα από εκπαίδευση να εφαρμόσει το πρόγραμμα μέσα στην τάξη με την βοήθεια του παιχνιδιού και ιδιαίτερα του θεατρικού (role playing). Τα παιδιά έτσι βοηθούνται να εκφράσουν τα συναισθήματά τους να αποκτούν αυτοπεποίθηση, να επικοινωνούν και να αναπτύξουν την παρατηρητικότητά τους (περιοδ. Πρόσωπο,1998).

Δυστυχώς, το υπουργείο παιδείας δεν έχει εκτιμήσει σωστά την χρησιμότητα των σχολικών συμβούλων στα σχολεία όλων των βαθμίδων. Τέλος, όσα προγράμματα πραγματοποιούνται σήμερα γίνονται στα μεγάλα αστικά κέντρα και για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Στις μικρές πόλεις τα προγράμματα περιορίζονται μόνο σε αυτά της περιβαλλοντικής αγωγής. Σε αυτά τα σχολεία πραγματοποιούνται ημερίδες μια με δύο φορές το χρόνο με θέμα την παραβατική συμπεριφορά.

4.5.2 Πρόληψη στα Πλαίσια της Οικογένεια

Η μελέτη για την ανήλικη παραβατικότητα δεν περιορίζεται μόνο στο άτομο που έχει τέτοιου είδους συμπεριφορές, αλλά και σε άλλους παράγοντες όπως το οικογενειακό περιβάλλον, η εκπαίδευση, τα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα κ.α

Η οικογένεια είναι ένα μεγάλο ποσοστό υπεύθυνη για παραβατικές συμπεριφορές και αυτό γιατί αυτή αποτελεί τη θεμελιώδη κοινωνική ομάδα και το φυσικό περιβάλλον για την ανάπτυξη και την ευημερία όλων των μελών και ιδιαίτερα των παιδιών της. Η οικογένεια είναι αυτή που μεταδίδει τρόπους, ήθη, έθιμα και αξίες στα παιδιά. Η οικογένεια είναι αυτή που πρέπει να προσφέρει ασφάλεια, στοργή και αγάπη στα παιδιά. Η οικογένεια είναι αυτή που ρυθμίζει τα ενδιαφέροντα του παιδιού, τις συναναστροφές του, που σε μεγάλο βαθμό συμβάλλουν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας αυτού.

Πολλές είναι οι οικογένειες οι οποίες δεν ενδιαφέρονται για τις ανάγκες των παιδιών τους, με αποτέλεσμα αυτά να μην είναι σε θέση να ενσωματώσουν αξίες, στάσεις και σωστούς κανόνες συμπεριφοράς. Βρίσκονται συνήθως αναποφάσιστοι ανάμεσα στην υπερβολική ελευθερία και την παραδοσιακή αυστηρότητα με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουν πότε πρέπει να πούνε ναι ή όχι. Η Jane Bluestein αναφέρει στο κεφάλαιο του βιβλίου της «Η πρόκληση του να θέτουμε όρια» ότι οι περισσότεροι από εμάς έχουμε ανατραφεί έτσι ώστε να μην θέτουμε όρια, για να αποφεύγουμε τις αρνητικές αντιδράσεις των άλλων. Η ικανότητα του να θέτουμε όρια αρχίζει όταν πιστεύουμε ότι ο εαυτός μας αξίζει να προστατευθεί. Αν έχουμε μάθει ότι η φροντίδα του εαυτού μας θα έχει αποτέλεσμα, τη διαμάχη, την απόρριψη ή την εγκατάλειψη, τότε όποτε χρειαστεί να θέσουμε κάποιο όριο, προτιμούμε να το αποφύγουμε παρά να πάρουμε το ρίσκο (περιοδ. Πρόσωπο, 1998).

Οι γονείς προκειμένου να διατηρήσουν την ισορροπία μέσα στην οικογένεια ή καλοπιάνουν τα παιδιά τους κάνοντας πράγματα για λογαριασμό αυτών ή είναι αυταρχικοί προσπαθώντας με τον τρόπο αυτό να κάνουν τα παιδιά να συμμορφωθούν. Αυτοί οι τρόποι αντιμετώπισης δεν είναι κατάλληλοι για την διαμόρφωση της προσωπικότητας των παιδιών, γιατί η τόσο η αυστηρότητα όσο και ο πειθαναγκασμός χρειάζεται να αντικατασταθούν από τεχνικές που να προάγουν τον σεβασμό.

Μια ακόμα παράμετρος που επιδρά αρνητικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού είναι οι διάφορες συγκρούσεις των γονιών και όταν αυτές οδηγούν στο διαζύγιο τότε το παιδί έρχεται αντιμέτωπο με μια οδυνηρή πραγματικότητα που επιβάλλει όχι μόνο αλλαγές στον τρόπο ζωής του ατόμου, αλλά και σε ολόκληρη την ψυχοσυναισθηματική του κατάσταση. Κοινωνιολόγοι, ψυχίατροι και ψυχολόγοι επιμένουν στη σημασία της οικογενειακής γαλήνης για τη φυσιολογική ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού. Οι γονείς από την άλλη μεριά πρέπει να διαπαιδαγωγούν τα παιδιά τους χωρίς κανέναν να τους έχει εκπαιδεύσει για αυτό. Οι γονείς συνήθως αντιδρούν με το ένστικτο και την αγάπη τους, όμως αυτό δεν είναι αρκετό. Θα πρέπει να γνωρίζουν για τις ανάγκες του παιδιού σε κάθε ηλικία και να αποτελούν πρότυπο για τα παιδιά τους. (περιοδ. Πρόσωπο, 1998).

4.5.2.1 Πρόγραμμα Πρόληψης-Οικογενειακό Πρόγραμμα

Τα προγράμματα πρόληψης που βασίζονται στην οικογένεια πρέπει να ενισχύσουν τη οικογενειακή σύνδεση και τις σχέσεις και να χρησιμοποιήσουν τις δεξιότητες πρακτικής στην ανάπτυξη, στη συζήτηση και την επιβολή των οικογενειακών πολιτικών για την κατάχρηση ουσιών και κατάρτιση στην εκπαίδευση και τις πληροφορίες φαρμάκων (Ashery et al 1998). Η οικογενειακή

σύνδεση είναι πολύ σημαντική για όλα τα μέλη της οικογένειας. Η σύνδεση μπορεί να ενισχυθεί μέσω των οικογενειακών συμβούλων, ειδικών ατόμων που προσφέρουν συμβουλές σε σημαντικά ερωτήματα τόσο των γονέων αλλά και των παιδιών. (περιοδ. Πρόσωπο, 1998).

4.5.2.2 Σχολές Γονέων – Οικογενειακή Θεραπεία

Στα τέλη του περασμένου αιώνα, χώρες βιομηχανικά ανεπτυγμένες άρχισαν να προσεγγίζουν τους γονείς διαμέσου της επιστήμης. Δημιουργήθηκαν τότε συμβουλευτικά κέντρα για γονείς που έδιναν συμβουλές αλλά δεν διαφοροποιούσαν τη στάση των γονέων με αποτέλεσμα να κριθούν ανεπαρκή. Σήμερα λειτουργούν σε όλες τις χώρες Σχολές Γονέων με στόχο την πληροφόρηση ως προς τις ανάγκες των παιδιών ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της εφηβείας. Καθώς η πληροφόρηση δεν μπορεί από μόνη της να βοηθήσει στο επίπεδο γνώσεων του ατόμου, οι Σχολές Γονέων συμπληρώνουν αυτά τα κενά. Επίσης, μεγάλη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στην σημαντικότητα της οικογενειακής θεραπείας κατά την οποία όλα τα μέλη αυτής μπορούν να βοηθηθούν βελτιώνοντας τους τρόπους επικοινωνίας και απελευθερώνοντας τις αναστολές σε ότι αφορά την έκφραση των συναισθημάτων, στόχων και επιθυμιών. Επίσης, βοηθά την οικογένεια να κατανοήσει καλύτερα τους ρόλους της και να εξετάσει και να εκφράσει λεκτικά τις δυνάμεις της. Έτσι λύνονται οι διαφορές της οικογένειας και η οικογένεια αναπτύσσει νέους τρόπους έκφρασης ώστε η επικοινωνία μεταξύ των μελών να γίνεται πιο άμεση (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης, 2000).

Ο γονικός έλεγχος και η επίβλεψη των γονέων είναι πολύ σημαντική για την αποφυγή παραβατικών συμπεριφορών. Οι γονείς θα πρέπει να επαινούν τις κατάλληλες συμπεριφορές των παιδιών τους, να εκπαιδεύσουν τα παιδιά για τα

επιβλαβή αποτελέσματα των ναρκωτικών και να συζητούν με τα παιδιά τους για οποιοδήποτε πρόβλημα έχουν. (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης, 2000).

4.6 Αρχές Πρόληψης Ανήλικης Παραβατικότητας

Αυτές οι αναθεωρημένες αρχές πρόληψης έχουν προκύψει από τις ερευνητικές μελέτες που χρηματοδοτούνται από την N.I.D.A (National Institute on Drug Abuse) στην προέλευση των συμπεριφορών κατάχρησης ναρκωτικών ουσιών και τα κοινά στοιχεία που βρίσκονται στην έρευνα για τα αποτελεσματικά προγράμματα πρόληψης. Οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί και οι κοινοτικοί ηγέτες μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτές τις αρχές για να βοηθήσουν να καθοδηγήσουν τη σκέψη τους, τον προγραμματισμό, την επιλογή και την παράδοση των προγραμμάτων πρόληψης κατάχρησης ναρκωτικών ουσιών στο κοινοτικό επίπεδο. (Χάιδου, 1990)

Οι αρχές πρόληψης είναι:

1. Τα κύρια προγράμματα θα πρέπει να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ατόμων, να σέβονται τις πολιτιστικές διαφοροποιήσεις. Τα άτομα θα πρέπει να μαθαίνουν για τα προγράμματα που συμμετέχουν για το πώς προσαρμόζεται το πρόγραμμα, πώς εκτελείται και πώς αξιολογείται. Τα κύρια προγράμματα πρόληψης πρέπει να είναι μακροπρόθεσμα με τις επαναλαμβανόμενες επεμβάσεις (δηλ. συμπληρωματικά προγράμματα) για να ενισχύσουν τους αρχικούς στόχους πρόληψης. Η έρευνα δείχνει ότι τα οφέλη από τα μέσα προγράμματα σχολικής πρόληψης μικραίνουν χωρίς προγράμματα συνέχισης στο γυμνάσιο.

2. Τα κύρια προγράμματα πρέπει να εξετάσουν τον τύπο του προβλήματος στην τοπική κοινότητα, να στοχεύσουν στους τροποποιήσιμους προστατευτικούς παράγοντες. Τα κύρια προγράμματα θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους την ηλικία, το φύλο, το έθνος για να επιτύχουν βελτίωση του προγράμματος.
3. Τα κύρια προγράμματα σχολικών προγραμμάτων μπορούν να έχουν ως σκοπό να επέμβουν από τον παιδικό σταθμό για να εξετάσουν τους παράγοντες κινδύνου, όπως η επιθετική συμπεριφορά, οι φτωχές κοινωνικές δεξιότητες και οι ακαδημαϊκές δυσκολίες. (Χάιδου, 1990)
4. Τα κύρια προγράμματα για τα παιδιά δημοτικών σχολείων πρέπει να στοχεύσουν στη βελτίωση της ακαδημαϊκής και κοινωνικό-συναισθηματικής εκμάθησης να εξετάζονται οι παράγοντες κινδύνου για την κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών, όπως η πρόωγη επιθετικότητα, η ακαδημαϊκή αποτυχία και η σχολική εγκατάλειψη. Η εκπαίδευση πρέπει να εστιάσει στις ακόλουθες δεξιότητες:
  - a. Συναισθηματική αυτογνωσία
  - b. Επικοινωνία
  - c. Κοινωνική επίλυση του προβλήματος
  - d. Αυτοέλεγχος
5. Τα κύρια προγράμματα για τους σπουδαστές γυμνασίου πρέπει να αυξηθούν την ακαδημαϊκή και κοινωνική ικανότητα με τις ακόλουθες δεξιότητες
  - a. Ακαδημαϊκή υποστήριξη
  - b. Επικοινωνία, σχέσεις ανάμεσα στους μαθητές

c. Ικανότητα αντίστασης στα ναρκωτικά και στα λοιπά φάρμακα

6. Τα κοινοτικά κύρια προγράμματα που στοχεύουν στους γενικούς πληθυσμούς μπορούν να παράγουν τα ευεργετικά αποτελέσματα ακόμη και μεταξύ υψηλού κινδύνου οικογενειών και των παιδιών. Τέτοιες επεμβάσεις δεν επιλέγουν τους πληθυσμούς κινδύνου και επομένως, μειώνουν το μαρκάρισμα και προωθούν τη σύνδεση στο σχολείο και την κοινότητα.
7. Τα κύρια προγράμματα πρόληψης που συνδυάζουν δύο ή περισσότερα, μπορούν να είναι αποτελεσματικότερα από ένα ενιαίο πρόγραμμα μόνο.
8. Τα προγράμματα πρόληψης πρέπει να περιλάβουν την κατάρτιση εκπαιδευτικών σε θέματα που αφορούν τα παιδιά και να γνωρίσουν τεχνικές που βοηθούν τα παιδιά όπως το να ανταμείβουν τις κατάλληλες συμπεριφορές. Τέτοιες τεχνικές βοηθούν να ενθαρρύνουν τους μαθητές να έχουν θετική συμπεριφορά, ακαδημαϊκό κίνητρο και σχολική σύνδεση. Τα προγράμματα πρόληψης είναι αποτελεσματικότερα όταν υιοθετούν τις διαλογικές τεχνικές, όπως ομάδες συζήτησης παιδιών και γονέων, οι οποίες επιτρέπουν την ενεργό συμμετοχή στην εκμάθηση για τη χρησιμοποίηση της κατάλληλης συμπεριφοράς και την ενίσχυση δεξιοτήτων. (Χάιδου, 1990).

4.7 Πρόληψη Ανήλικης Παραβατικότητας

Σήμερα που ο μύθος της εγκληματικής προσωπικότητας του «γεννημένου» εγκληματία με προδιαθέσεις γεννητικά προκαθορισμένες, έχει πια καταρριφθεί, είναι πια ευρέως αποδεκτό ότι η παραβατική συμπεριφορά σχετίζεται άμεσα με τους όρους ζωής του ατόμου, είναι προϊόν του περιβάλλοντος του και «ατυχών συγκυριών». Σε όλους μας, παραβάτες και μη, αλλά πολύ περισσότερο στους ανηλίκους, τους εκφραστές της δυναμικής μιας κοινωνίας, θα έπρεπε λοιπόν, να παρέχεται κάθε δυνατότητα, κάθε ευκαιρία για καλύτερευση αυτών των όρων ζωής, για επιλογή άλλου μέλλοντος από αυτό που το περιβάλλον τους προδιαγράφει.

Παρ'όλα αυτά η πρακτική που το ελληνικό κράτος υιοθέτησε για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων, που ολοένα και αυξάνεται, εκπορεύεται και σαφώς εξυπηρετεί την ιδεολογία της περιθωριοποίησης, του στιγματισμού και τελικά του εγκλεισμού των «κακών» προς «προστασία του κοινωνικού συνόλου». Η κοινωνική ένταξη των ανήλικων παραβατών, προετοιμασία τους για τον «έξω κόσμο» πραγματοποιείται κάτω από συνθήκες στέρησης ελευθερίας, μέσα σε ιδρυματικό περιβάλλον και με χρήση μέτρων περισσότερο κατασταλτικών παρά «αναμορφωτικών».

Μέσα σ'ένα καθεστώς εγκλεισμού και κοινωνικής απομόνωσης που χαρακτηρίζεται κι απ'τη σχεδόν παντελή ανυπαρξία ερεθισμάτων, τα παιδιά αυτά καλούνται, παραμένοντας στο μικρό τους «γκέτο», να μάθουν να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις της «αληθινής» ζωής, να αναπτύξουν τις καλύτερες πλευρές της προσωπικότητάς τους, να μορφωθούν, να επανενταχθούν και να μας «εκπλήξουν». Το θέμα της πρόληψης στην κοινωνία είναι τόσο σύνθετο όσο και το ίδιο το φαινόμενο της νεανικής παραβατικότητας. Ο καθηγητής Εγκληματολογίας Παν/μιου Αθηνών Ν.

Κουράκης αναφέρει χαρακτηριστικά: «Η ριζική αντιμετώπιση του προβλήματος της εγκληματικότητας στη χώρα μας προϋποθέτει αντίστοιχα ριζικές αλλαγές στο γενικότερο τρόπο ζωής μας και συνδέεται κυρίως με τη χάραξη και εφαρμογή μιας μακροπρόθεσμης αποτελεσματικής πολιτικής στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό τομέα. (Κουράκης, 2000).

Κατά την τελευταία εικοσαετία, ο αριθμός των ανηλίκων που φέρεται να εκδηλώνει παραβατική συμπεριφορά, αυξάνεται σταδιακά και σταθερά. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Στατιστικής Της Δικαιοσύνης, ενώ το 1973, 20000 περίπου άτομα ηλικίας 7 έως 21 ετών, φέρονταν ως δράστες παραβατικών πράξεων, το 1984 ο αριθμός αυτός αυξήθηκε στις 38000, το 1990 στις 40000 και το 1993 στις 46000 περίπου. Κατά την ίδια εικοσαετία παρατηρείται μια αύξηση της καταγεγραμμένης παραβατικότητας των νέων που είναι πολύ μεγαλύτερη απ' την αύξηση της εγκληματικότητας των ενηλίκων.

Εντύπωση, επίσης, προκαλεί το πολύ υψηλό ποσοστό υποτροπής που παρατηρείται σε δράστες μετεφηβικής ηλικίας και το οποίο φθάνει στο 80% επί του συνόλου. Όσο πιο επιφυλακτικοί και να σταθούμε μπροστά στα αποτελέσματα αυτά των ερευνών, τα προαναφερθέντα στατιστικά στοιχεία και ιδιαίτερα το υψηλότερο ποσοστό των υποτροπών δεν μπορεί παρά να μας προβληματίσει για την αποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού μας συστήματος και την επιτυχία της «αναμορφωτικής» διαδικασίας που λαμβάνει χώρα στα ιδρύματα αγωγής και σωφρονιστικά καταστήματα για ανηλίκους. (Δημηνός, 1988).

Η επιτυχής **πρόληψη** της παραβατικότητας των ανηλίκων απαιτεί προσπάθειες από ολόκληρη την κοινωνία και πρέπει να αρχίσει από τα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ρητή μνεία των μέσων μαζικής ενημέρωσης ανάμεσα στους φορείς της κοινωνικοποίησης ή κοινωνικοποιητικούς θεσμούς μαζί με την οικογένεια (Τσιγκάνου, 2000), την ομάδα των συνομηλίκων, το σχολείο, την επαγγελματική εκπαίδευση τον κόσμο

της εργασίας, τις εθελοντικές οργανώσεις και την τοπική κοινότητα. Υιοθετείται ένας παιδοκεντρικός προσανατολισμός, υπογραμμίζεται η ανάγκη ανάληψης από τους νέους ενός δυναμικού και ισότιμου ρόλου στην κοινωνία, η αποδοχή τους ως πληρών και ισότιμων μελών στις διαδικασίες κοινωνικοποίησης και ένταξης ιδίως ενασχόληση τους ως δραστήριων και αποτελεσματικών συμμετόχων στην εκπαιδευτική διαδικασία και η αποφυγή της αντιμετώπισης τους απλώς ως αντικειμένων κοινωνικοποίησης ή ελέγχου. Τονίζεται, επίσης, η σημασία της συμμετοχής των νέων ανθρώπων σε τακτικές και διαδικασίες πρόληψης της παραβατικότητας. Εφίσταται η προσοχή στη μείωση των κινήτρων, αναγκών και ευκαιριών διάπραξης παραβάσεων και προτείνεται η μέγιστη δυνατή χρησιμοποίηση προγραμμάτων για την αποχή από την τυπική ποινική διαδικασία.

Οι στρατηγικές πρόληψης της νεανικής παραβατικότητας απαιτούν μηχανισμούς για το κατάλληλο συντονισμό των προσπαθειών πρόληψης μεταξύ κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανισμών, κοινοτική συμμετοχή, στενή συνεργασία των κυβερνητικών οργανώσεων σε εθνικό περιφερειακό, επαρχιακό και επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης, με τη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, του οργανισμού απασχόλησης εργατικού δυναμικού, των υπηρεσιών μέριμνας του παιδιού, των κέντρων υγείας, των σταθμών κοινωνικής πρόνοιας, των αρχών εφαρμογής των νόμων και των δικαστικών ενώσεων και ειδικευμένο προσωπικό σε όλα τα επίπεδα. Ειδική προσοχή δίνεται σε παιδιά οικογενειών που έχουν θιγεί από προβλήματα που δημιουργήθηκαν από απότομη και άστατη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική αλλαγή, ιδίως στα παιδιά που κατάγονται από οικογένειες εγχώριων μειονοτήτων μεταναστών και προσφύγων. Η επιτυχής κοινωνική ένταξη των νέων ανθρώπων χρειάζεται ανάπτυξη πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων από την τοπική κοινότητα. Οι κοινότητες πρέπει να ενθαρρυνθούν για να δημιουργήσουν ένα ευρύ φάσμα υποστήριξης, όπως παροχής στέγης σε άστεγα παιδιά του δρόμου, ειδικά

προγράμματα για νεαρούς χρήστες ναρκωτικών, οργανώσεις νεολαίας, εθελοντικές οργανώσεις, ψυχαγωγικές εγκαταστάσεις και υπηρεσίες που να ανταποκρίνονται στα ειδικά προβλήματα των παιδιών στον κοινωνικό κίνδυνο. (Δημηνός, 1988).

4.7.1 Παράγοντες Κινδύνου και Προστατευτικοί Παράγοντες.

Οι κύριοι παράγοντες που έχουν συνδεθεί με την εκδήλωση της νεανικής παραβατικότητας (Rains, 2002) είναι:

1. Βιολογικοί παράγοντες. Γενετικές επιρροές και η λειτουργία των στεροειδών ορμονών νευρομεταβιβαστών, ισχυρίζονται οι οπαδοί της βιολογικής σχολής, μπορούν να έχουν ως απόρροια την παραβατικότητα. Αν και ένα τμήμα βίαιης και αντικοινωνικής νεανικής συμπεριφοράς μπορεί να οφείλεται σε οργανικές και νευρολογικές δυσλειτουργίες, η επιστημονική κατανόηση όμως αυτών των καταστάσεων και διαδικασιών και ιδιαίτερα της σχέσης μεταξύ των βιολογικών κοινωνικό-ψυχολογικών παραμέτρων είναι ιδιαίτερα περιορισμένη (Rains, 2002).
2. Παράγοντες σχετικοί με την γέννηση. Πρόωρος τοκετός, μικρό βάρος, ανοξία και σχετικές ιατρικές καταστάσεις, σχετίζονται με προβλήματα συμπεριφοράς με αποκορύφωμα την εμφάνιση παραβατικότητας εφόσον βέβαια συνδυάζονται με οικογενειακά προβλήματα.
3. Προβλήματα στις οικογενειακές σχέσεις, παραμέληση, ασάφεια στην οριοθέτηση της συμπεριφοράς και γονείς οι οποίοι έχουν οι ίδιοι υιοθετήσει αντικοινωνικές στάσεις και συμπεριφορές αποτελούν παράγοντες κινδύνου.

4. Κοινότητες που χαρακτηρίζονται από συχνή εναλλαγή πληθυσμού, χαμηλό κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο και χαμηλή συμμετοχή των κατοίκων στις τοπικές υποθέσεις παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά παραβατικότητας.
5. Γνωσιακές ανεπάρκειες και χαμηλή νοητική ικανότητα. Οι χρόνιοι νεαροί παραβάτες έχουν δυσλειτουργικές διεργασίες σκέψης και περιορισμένες ικανότητες στην αντιμετώπιση προβλημάτων, στην λήψη αποφάσεων και στην (συχνά αρνητική) αξιολόγηση ουδέτερων καταστάσεων. Χαμηλό IQ δυσκολίες στην λεκτική επικοινωνία και φτωχή απόδοση στο σχολείο μπορούν επίσης, να οδηγήσουν σε αντικοινωνική και ποινικά παραβατική συμπεριφορά. (Rains,2002)

Αυτή η τελευταία ομάδα των παραγόντων ελκύει το ενδιαφέρον θεωρητικών και κοινωνικών ερευνητών στην αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας. Πάντοτε υπήρχαν συγγραφείς οι οποίοι ισχυρίζονταν ότι η θεραπεία των παραβατών δεν ήταν ένας απραγματοποίητος στόχος και μάλιστα ανέφεραν συγκεκριμένα παραδείγματα επιτυχίας (Kirby,1954, Logan, 1972, Roming, 1978).

Το πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι υποστηρικτές της αποτελεσματικής θεραπείας, είναι ότι η νεανική παραβατικότητα είναι πολυδιάστατο και πολύ-παραγοντικό φαινόμενο αλλά και η θεραπεία έχει πολλές μορφές, διεξάγεται σε διαφορετικές συνθήκες, για διαφορετικούς πληθυσμούς και υπάρχουν πολλαπλά κριτήρια της αποτελεσματικότητας.

Την δεκαετία του '90 η ανάπτυξη της στατιστικής τεχνικής, της μετα-ανάλυσης έχει σε κάποιο βαθμό αντιμετωπίσει τις δυσκολίες καθώς επιτρέπει την παρουσία μιας συνολικής εικόνας ενός μεγάλου αριθμού εμπειρικών ερευνών. Με τη βοήθεια της συγκεκριμένης τεχνικής άρχισαν να εμφανίζονται θετικότερα αποτελέσματα που με την σειρά τους είχαν να επηρεάζουν τόσο την

ευρύτερη πολιτική όσο και την καθημερινή θεραπευτική πρακτική στην αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς. (Τζαννόνε-Τζώρτζη, 1990).

Σήμερα υπάρχουν τουλάχιστον 18 μετα-αναλυτικές έρευνες που περιλαμβάνουν περισσότερες από 2000 αξιολογήσεις για το χρονικό διάστημα 1985-2000 οι περισσότερες από αυτές τις μελέτες έχουν πραγματοποιηθεί στην Βόρεια Αμερική.

Τα χαρακτηριστικά των κλινικών παρεμβάσεων που έχουν καλύτερα αποτελέσματα στη μείωση των αποτροπών είναι:

1. **Θεωρητική επάρκεια.** Οι κλινικές παρεμβάσεις βασίζονται σε ένα άρτιο θεωρητικό μοντέλο σχετικό με τα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς το οποίο μοντέλο επιβεβαιώνεται από τα διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα και αξιοποιεί γνώσεις από την Κοινωνική Εργασία, Ψυχολογία και συναφείς επιστήμες.
2. **Εκτίμηση της πιθανότητας ή ρίσκου της υποτροπής:** Μια αποτελεσματική παρέμβαση πρέπει να κάνει διάκριση μεταξύ παραβατών με υψηλό ρίσκο και εκείνων με περιορισμένη πιθανότητα υποτροπής. Όσοι ανήκουν στην πρώτη ομάδα χρειάζονται εντατικές παρεμβάσεις, ενώ εκείνοι της δεύτερης ομάδας χρειάζονται πολύ λιγότερη ή και καθόλου παρέμβαση.
3. **Διάκριση μεταξύ εγκληματογόνων και μη αναγκών.** Εγκληματογόνες είναι οι ανάγκες, η βελτίωση των οποίων οδηγεί σε μείωση της παραβατικότητας. Για παράδειγμα, η κατάχρηση ουσιών, οι δυσκολίες στην επικοινωνία, η έλλειψη εμφανούς κατάλληλης εκπαίδευσης και η ανεργία αποτελούν θεραπευτικούς στόχους η επίτευξη των οποίων μπορεί να μειώσει την παραβατικότητα. Το άγχος και η αυτοεκτίμηση αποτελούν παραδείγματα μη εγκληματογόνων αναγκών μη συνδεδεμένων με μελλοντική παραβατικότητα.

4. **Συγκεκριμένη μεθοδολογία.** Κατά κανόνα γνωσιακές και συμπεριφοριστικές παρεμβάσεις είναι πιο αποτελεσματικές από άλλες μορφές θεραπείας. Αυτές οι παραδοσιακές θεραπείες θεωρούν ως προϋπόθεση την ικανότητα του πελάτη να λεκτικοποιήσει τις ανάγκες του και να κατέχει ήδη ένα επαρκές επίπεδο κοινωνικών δεξιοτήτων. Πολλοί νεαροί παραβάτες όμως είναι ιδιαίτερα ανεπαρκής λεκτικά και επιπλέον χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένες γνωσιακές ανεπάρκειες όπως σε θέματα αξιών, λήψης αποφάσεων και αντιμετώπισης κοινωνικών διλημμάτων, στον τρόπο που αντιλαμβάνονται και χειρίζονται τις ανθρώπινες σχέσεις.
5. **Δομημένες παρεμβάσεις** με στόχο την αλλαγή συγκεκριμένων συμπεριφορών όπου ειδικά εκπαιδευόμενοι θεραπευτές εφαρμόζουν αυστηρά δομημένες συνεδρίες. Προγράμματα τα οποία στοχεύουν στην βελτίωση δεξιοτήτων επικοινωνίας και αντίδρασης στην χρήση ουσιών, διαχείρισης θυμού και αυτοελέγχου, μπορούν να μειώσουν τις υποτροπές μέχρι και 50%.
6. **Εξωϊδρυματικές παρεμβάσεις.** Αρκετοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι παρεμβάσεις εκτός ιδρυματικών πλαισίων οι οποίες μάλιστα συμπεριλαμβάνουν την οικογένεια, υπερτερούν εκείνων που πραγματοποιούνται μέσα σε φυλακές ή κλειστά ιδρύματα. Οι οικογένειες έχουν ένα πλούτο πληροφοριών σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τις ανάγκες του παραβάτη και για αυτό θα πρέπει να συμμετέχουν ενεργητικά στην ανάπτυξη και εφαρμογή του ευρύτερου θεραπευτικού πλάνου.

Οι κλινικές αυτές παρεμβάσεις θα πρέπει να εφαρμόζονται από ειδικά εκπαιδευμένο και εποπτευόμενο προσωπικό το οποίο χρησιμοποιώντας βιβλία ασκήσεων, τεχνικών και δομημένων συνεδριών παρακολουθεί στην συνέχεια

και αξιολογεί την πιστότητα μεταξύ μακροπρόθεσμων στόχων και καθημερινής πρακτικής. (Δρίτσας, 2003)

Ο Palmer (1992) αναγνωρίζοντας το γεγονός ότι οι παραβάτες αντιμετωπίζουν πολλαπλά προβλήματα πρόσθεσε ένα ακόμη χαρακτηριστικό αποτελεσματικών προγραμμάτων που προηγήθηκαν, αυτού του **εύρους των θεραπευτικών στόχων**. Δηλαδή τις αναγκαιότητες για τα κλινικά προγράμματα να περιλαμβάνουν πολλαπλές ομάδες στόχων παρέμβασης. Για παράδειγμα, μία ομάδα στόχων προσπαθεί να αντιμετωπίσει δυσκολίες στον επαγγελματικό και διαπροσωπικό τομέα, μια άλλη ομάδα στοχεύει στην βελτίωση της οικογένειας και των κοινοτικών δικτύων υποστήριξης, ενώ μια Τρίτη ομάδα ασχολείται με δυσλειτουργίες σε γνωσιακό και συμπεριφοριστικό επίπεδο. Αυτή η ολιστική προσέγγιση αποφεύγει το μονοδιάστατο ιατρικό μοντέλο και την ετικετοποίηση της παραβατικής συμπεριφοράς ως απόρροια και μόνον της ψυχοπαθολογίας του ανηλίκου αναγνωρίζοντας την πολλαπλότητα των παραγόντων οι οποίοι συντελούν στην εμφάνιση τέτοιων συμπεριφορών.

ΥΠΟΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο

ΘΕΡΑΠΕΙΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΝΗΛΙΚΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ - ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

5.1 Η αντιμετώπιση σήμερα

Ο «προπαραβατικός» ανήλικος στη σημερινή Ελλάδα αντιμετωπίζεται θεσμικά μέσα από τον ιδεότυπο του προτύπου πρόνοιας. Σε γενικές γραμμές αυτή η αντιμετώπιση περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα μορφών συμπεριφοράς που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του προτύπου αυτού. Η διαδικασία που ακολουθείται αποκλίνει από τους ποινικό-δικονομικούς κανόνες, με σκοπό να δημιουργηθεί μια κατά κάποιον τρόπο γονική σχέση μεταξύ δικαστή (αν πρόκειται για δικαστήριο ανηλίκων) ή ιεραρχικά προϊσταμένου (αν πρόκειται για διοικητική επιτροπή πρόνοιας) και ανηλίκου. Ανάλογα θεσμικά μέσα ανά τον κόσμο που βασίζονται στο ίδιο πρότυπο αντιμετώπισης απαντώνται – με πρώτο ιστορικά το δικαστήριο στο Σικάγο το 1989, όπως προαναφέρθηκε- στις σκανδιναβικές επιτροπές παιδικής προστασίας και στα αγγλικά δικαστήρια ανηλίκων όταν δικάζουν ως πολιτικά δικαστήρια. Βέβαια, όταν το αντικείμενο της παρέμβασης είναι ο παραβατικός ανήλικος, τότε το πρότυπο αντιμετώπισης είναι αυτό της δικαιοσύνης. (πηγή διαδικτύου)

5.2 Η αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα

Το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο προέβλεπε μέχρι σήμερα για τους ανήλικους που αναπτύσσουν ανεπιθύμητη/αντικοινωνική συμπεριφορά τα ακόλουθα: μέτρα διοικητικά (νόμος 2724/1940) για τους ανήλικους ηλικίας 7 έως 17 ετών, μέτρα ασφαλείας (αναμορφωτικά και θεραπευτικά), καθώς και μέτρα ποινικού σωφρονισμού (άρθρο 54 του Π.Κ.)για τους εφήβους 12 έως 17 ετών. Ενδεικτικά κατά το 1996, στις κυρώσεις που έχουν επιβληθεί στους καταδικασθέντες εφήβους (13-17 ετών) την πρώτη θέση κατείχαν τα διοικητικά-έξω-ιδρυματικά θεραπευτικά μέτρα (81%). Η εισαγωγή σε καταστήματα αγωγής επιβλήθηκε σε ένα ποσοστό 12%, η ποινή φυλάκισης 1-12 μηνών στο 3% και η άνω του ενός έτους ποινή στο 0,5% των καταδικασθέντων. Ενδιαφέρον αποτελεί ότι μόνο το 59% των καταδικασθέντων ήταν μαθητές. Συγκριτικά με το 9% των μετεφήβων (18-20 ετών), το 4% των εφήβων που καταδικάστηκαν το 1996 ήταν υπότροποι. Η καταγραφή των στοιχείων από την Ε.Σ.Υ.Ε. δυστυχώς δεν επιτρέπει τη επεξεργασία για πιο συγκεκριμένα σχετικά με την αποτελεσματικότητα των διαφορετικών κυρωτικών μέτρων που επιβλήθηκαν στο παρελθόν σε σχέση με το ποσοστό υποτροπής.(πηγή διαδικτύου)

Από τα στοιχεία που παραθέτει το Υπουργείο Δικαιοσύνης για τη χρονική περίοδο 1999-2002, ο αριθμός των ανήλικων κρατουμένων παρουσιάζει μια σταδιακή μείωση (από 595 το 1999 στο 477 το 2002). Στο Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων στην Αυλώνα κρατούνται 283 ανήλικοι(118 Έλληνες και 165 αλλοδαποί), ηλικίας 15-21 ετών. Από τους νέους αυτούς οι 158 συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία επανένταξης. Στο σύνολο των καταδικασθέντων από το δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών, η επιβολή ποινικού σωφρονισμού κυμαίνονταν από το 5,8% κατά το δικαστικό έτος 1997-1998 στο 16,5% κατά το δικαστικό έτος 2000-2001. Παρότι η ελληνική νομοθεσία δίνει τη διακριτική

ευχέρεια στους δικαστές να επιβάλλουν αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, η εφαρμογή αυτών προσκρούει σε ελλείψεις υλικοτεχνικής υποδομής, εκπαιδευμένου προσωπικού και ελλιπούς χρηματοδότησης. Αφενός μεν οι υπηρεσίες που καλούνται να σηκώσουν το βάρος της επιμέλειας των ανηλίκων και της εφαρμογής των αναμορφωτικών μέτρων δεν έχουν τις δυνατότητες να προσφέρουν ουσιαστικό και θεραπευτικό έργο, αφετέρου δε οι συνθήκες διαβίωσης των ανηλίκων μέσα στα «αναμορφωτικά» ιδρύματα και ο τρόπος οργάνωσης αυτών δεν έχουν γίνει αντικείμενο επιστημονικής έρευνας, παραμένοντας στην ουσία «κλειστά» ιδρύματα. Τα τελευταία χρόνια φαίνεται πως η προσπάθεια για το μη εγκλεισμό των παραβατικών νέων σε ιδρύματα αγωγής ή σωφρονιστικά καταστήματα δεν είναι αρκετή για τη δημιουργία επαρκών συνθηκών που θα οδηγούσαν τους νέους προς τις υπηρεσίες που έχουν ανάγκη. Ιδιαίτερα περιορισμένες είναι οι δημόσιες δαπάνες για τις υποδομές, για εκπαίδευση, αθλητισμό, αναψυχή για τους νέους, για την ανάπτυξη των κοινωνικών υπηρεσιών, για την υποστήριξη οικογενειών, για την ενίσχυση των τοπικών κοινοτήτων και γενικά για τις παροχές που ενδυναμώνουν την κοινοτική συνοχή.(πηγή διαδικτύου)

Οι υπηρεσίες που υπάγονται στην αρμοδιότητα του υπουργείου Δικαιοσύνης και ασχολούνται με την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων είναι οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων Ν. 378/76 (ΦΕΚ 171 Α), Π.Δ.49/79 (ΦΕΚ 11/79 Α) και οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (Α.Ν2724/40 Καν.Δ/γμα της 3.7.43, Ν.2298/95 και Ν. 2331/95). Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων είναι Περιφερειακές Υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Λειτουργούν στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου, όπου υπάρχει και Δικαστήριο Ανηλίκων και εποπτεύονται από το Δικαστή Ανηλίκων. Αποτελούν δε τον κυριότερο φορέα εξω-ιδρυματικής μεταχείρισης ανήλικων παραβατών που τους έχει επιβληθεί από το αναμορφωτικό μέτρο ης επιμέλειας. Επίσης, έχουν ως στόχο την πολύπλευρη στήριξη των ανηλίκων και

των οικογενειών τους, κυρίως όταν ο νέος βρίσκεται σε κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς λόγω 'ακατάλληλου ή ανύπαρκτου οικογενειακού περιβάλλοντος' ή δυσμενών κοινωνικών συνθηκών. Στην πραγματικότητα η δράση περιορίζεται κυρίως στο προδικαστικό στάδιο (κοινωνική έρευνα) και κατά τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας. Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων, λόγω κυρίως της ανεπαρκούς στελέχωσης, δεν έχουν τη δυνατότητα ουσιαστικής παρέμβασης στο πεδίο των γενεσιουργών παραγόντων της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, ούτε της άσκησης ουσιαστικής και συστηματικής παρακολούθησης στην περίπτωση ανάθεσης της επιμέλειας ανηλίκων. Για παράδειγμα, οι οργανικές θέσεις στην Υπηρεσία Ανηλίκων Αθηνών είναι μόλις 39, αλλά ο αριθμός προσληφθέντων σήμερα είναι 17. Το δικαστικό έτος 2001-2002 εξετάστηκαν 4.409 υποθέσεις από Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών (τόσο στο μονομελές όσο και το τριμελές), εκ των οποίων οι 1952 (45%) καταδικάστηκαν, ενώ το μέτρο της επιμέλειας ανηλίκου από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων επιβλήθηκε σε 197 ανηλίκους. Η αποτελεσματικότητα της λειτουργίας του θεσμού της επιμέλειας ανηλίκων από Επιμελητές δεν έχει αξιολογηθεί στην Ελλάδα. Ο αντίστοιχος βρετανικός θεσμός (probation service) παρουσιάζει ένα πολυδιάστατο χαρακτήρα, δρώντας σε πολλά επίπεδα του συστήματος κατά το στάδιο εκτέλεσης ποινών. Το δε έργο των Επιμελητών έχει κυρίως το χαρακτήρα μιας κοινωνικής φροντίδας η οποία στοχεύει στην ομαλή κοινωνική ένταξη του έφηβου παραβάτη.(πηγή διδικτύου)

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (ΕΠΑ) είναι Ν.Π.Δ.Δ, ιδρύθηκαν με το νόμο 2724/1940 αμέσως μετά την ίδρυση του θεσμού των Δικαστηρίων Ανηλίκων, λειτουργούν στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου και εποπτεύονται από τη Διεύθυνση Σωφρονιστικής Πολιτικής του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Με τη ίδρυση τη Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων (1958) οι δραστηριότητες των ΕΠΑ προσανατολίστηκαν (χωρίς να υπάρχει θεσμικό πλαίσιο) σε δραστηριότητες προνομιακού τύπου. Οι πόροι των ΕΠΑ προέρχονται από

επιχορηγήσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης καθώς και δωρεές και κληροδοτήματα. Οι ΕΠΑ ιδρύουν Στέγες Φιλοξενίας Ανηλίκων (όταν έχουν εξασφαλίσει τους πόρους) για τα παιδιά και εφήβους και βρίσκονται σε ‘ηθικό’ κίνδυνο, αλλά δεν εμφανίζουν ψυχιατρική διαταραχή ή παραπτωματική συμπεριφορά. Στέγες Φιλοξενίας διαθέτουν σήμερα οι ΕΠΑ Αθήνας (δυναμικότητας έως 20 αγοριών), Πειραιά και Ηρακλείου Κρήτης.

Η αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα συμπληρώνεται με τη δράση αστικών μη κυβερνητικών οργανώσεων με κύριο παράδειγμα την Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων ‘ΑΡΣΙΣ’. Η ‘ΑΡΣΙΣ’ ιδρύθηκε το 1992 με σκοπό τη ανάπτυξη πρωτοβουλιών και την οργάνωση προγραμμάτων κοινωνικής υποστήριξης για νέους, ηλικίας 15 έως 25 ετών, με προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού λόγω δυσμενών οικογενειακών και κοινωνικών συνθηκών. Έχει δείξει δε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους νέους παραβάτες επιδιώκοντας την υποστήριξη τους και την προετοιμασία για την ένταξη τους στην αγορά εργασίας.(πηγή διαδικτύου).

5.3 Μέτρα καταστολής της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα

Ιστορική αναδρομή

Ρίχνοντας μια ματιά στο παρελθόν μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι οι παλιότεροι ποινικοί κώδικες δεν εκδήλωσαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους ανήλικους .Μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα το παιδί θεωρείτο από την κοινωνία ποινικώς ενήλικος από το έβδομο έτος της ηλικίας του.

Με μια γενική ανασκόπηση του νέου Ποινικού Δικαίου ανηλίκων προβλημάτων διαπιστώνουμε πως η μεταρρυθμιστική κίνηση άρχισε στην Ελλάδα μετά τον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο .Ειδικότερα με την Μικρασιατική

καταστροφή (1922) η Ελλάδα αναγκάστηκε να πάρει ειδικά μέτρα για την προστασία των προσφυγοπαίδων .Το 1924 με Υπουργό δικαιοσύνης τον Τσασεκλή έγινε απόπειρα ιδρύσεως ειδικών δικαστηρίων ανηλίκων μέσα στα όρια της νομοθεσίας που ίσχυε ,αλλά δυστυχώς απέτυχε. (Αλεξιάδης, 1990).

Προσδοκώντας την θετική ωφέλεια των ανηλίκων πρότειναν κάποια αναμορφωτικά μέτρα ,τα οποία είναι:

1. Την τοποθέτηση του ανήλικου υπό την ευθύνη και την επιμέλεια του σχολείου.
2. Την τοποθέτηση του ανηλίκου υπό την ευθύνη και την επιμέλεια της Εκκλησίας.
3. Την τοποθέτηση του ανήλικου σε ανάδοχες οικογένειες.

Στην συνέχεια όμως, εξαιτίας της θλιβερής διαπίστωσης σύμφωνα με την οποία όλη η φύση έκλινε προς την εγκληματικότητα ,την πορνεία και προς οποιαδήποτε άλλη κοινωνική πληγή θεωρεί σαν αναγκαίο εκτός από τα αναμορφωτικά μέτρα να παρθούν και κάποια θεραπευτικά.

Μετά από συχνές και στενές επαφές με τους νέους, οι δικαστές θεωρούσαν άξιους για βοήθεια παιδιά και εφήβους, οι οποίοι παρουσίαζαν συμπτώματα φοβίας, συναισθήματα κατωτερότητας, θρασύτητα, οκνηρία, νεύρα καθώς επίσης και σε νέους ψευδολόγους και πορνομανείς.

Τελικό συμπέρασμα με βάση το άρθρο 360 του Ποινικού Κώδικα, έγκλημα της παραμελήσεως της εποπτείας ανήλικου είναι ότι στην αρχαιότητα πολλές σημαντικές περιπτώσεις για την ηθική ζωή των νέων έμεναν ακάλυπτες. (Αλεξιάδης, 1990).

5.4 Μεταχείριση Ανηλίκων Σύμφωνα με το Υπάρχον Νομικό Πλαίσιο

Το δικαστήριο ανηλίκων κατέχει πολύ σημαντική θέση στο σύστημα της Ελληνικής Δικαιοσύνης ανηλίκων. Τα περιστατικά που φτάνουν στο δικαστήριο χειρίζονται ο δικαστής, ο εισαγγελέας και ο επιμελητής ανηλίκων μέσα στα περιθώρια που έχει θέσει ο νομοθέτης. (Δημηνός, 1990).

Πρέπει, λοιπόν, να εξεταστεί:

1. Η συχνότητα με την οποία επιλέγονται τα διάφορα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα.
2. Η συχνότητα με την οποία επιβάλλεται σε εφήβους η ιδιαίζουσα ποινή του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα, και σε μετεφήβους η ελαττωμένη ποινή.
3. Η αποδοτικότητα των διαφόρων τρόπων μεταχείρισης ανηλίκων και μεθόδων μεταχείρισης ανηλίκων.

Η εξέταση αυτή πρέπει να γίνεται πάντοτε με την ανάλογη συχνότητα, προσοχή και επιμέλεια, που απαιτούν τέτοιες καταστάσεις. Τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα και συνεπώς η μεταχείριση ανηλίκων είναι διαχρονική. Πρέπει να προσαρμόζεται ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε εποχής. Και αν τελικά επιλέγουν κάποια καινούργια μέτρα δεν σημαίνει ότι το «έργο» έφτασε στο τέλος του. Καθετί καινούργιο πρέπει να δοκιμάζεται.

Από καθημερινά παραδείγματα και μαρτυρίες ατόμων φαίνεται καθαρά ότι η εξέταση δεν έχει πάρει τις ανάλογες διαστάσεις για αποτελεσματικότερη και αποδοτικότερη μεταχείριση των ανηλίκων. Διαφορετικά θα ήταν λιγότερο εκτεταμένος ο λόγος που γίνεται για τις άσχημες συνθήκες όσον αφορά την αντιμετώπισή τους. (Δημηνός, 1990).

5.5 Αναμορφωτικά μέτρα

Για ανήλικους που εισάγονται σε δίκη και αθωώνονται, ο Ελληνικός Ποινικός Κώδικας ορίζει ως αναμορφωτικά μέτρα την επίπληξη του ανήλικου, την υπεύθυνη μεταχείριση του ανήλικου από τους γονείς, επιτρόπους ή κηδεμόνες, την επιμέλεια της Υπηρεσίας Επιμελητών ανηλίκων, την τοποθέτηση ανηλίκου σε κατάστημα ή ίδρυμα αγωγής και τον περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα.

Πρώτο σε συχνότητα από τα προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα είναι η συμβολική κύρωση της επίπληξης. Επιβάλλεται στις περισσότερες από τις μισές περιπτώσεις, σύμφωνα με τα στοιχεία του δικαστηρίου ανηλίκων Αθηνών. Η συχνότητα εφαρμογής της επίπληξης εξαρτάται από την ηλικία του ανήλικου και παρατηρείται ότι στα παιδιά δεν εφαρμόζεται πολύ συχνά. Αυτό γίνεται γιατί ο δικαστής ανηλίκων πιστεύει ότι το μέτρο αυτό προϋποθέτει μια δυνατότητα διαλόγου με τον ανήλικο, και κυρίως, ικανότητα να αντιληφθεί το κατεξοχήν επιλεγμένο μέτρο για τους έφηβους, ενώ στους μετέφηβους επιβάλλεται σπάνια. Το αναμορφωτικό μέτρο της επίπληξης επιλέγεται από τους δικαστές κυρίως για τις τροχαίες παραβάσεις ανηλίκων από 13 έως 17 ετών, άλλα και 18 έως 20 ετών. Επίσης αυτό το μέτρο επιδιώκει να προσφέρει κάποια διαπαιδαγώγηση στους ανήλικους της ίδιας ηλικίας που συχνάζουν σε μέρη που λειτουργούν ηλεκτρονικά ή άλλα είδη ψυχαγωγίας.

Η επίπληξη δεν έχει γίνει αντικείμενο ιδιαίτερης ανάλυσης. Το μέτρο προβλέπεται ρητά σε πολλές νομοθεσίες και εφαρμόζεται στα περισσότερα Δίκαια ανηλίκων. Στην Ελλάδα, η επιβολή αυτού του μέτρου γίνεται προφορικά από το δικαστή ανηλίκων.

Η επίπληξη είναι το ευχερέστερο στην εφαρμογή του αναμορφωτικό μέτρο. Σημειώνεται ότι η Ελληνική νομοθεσία προβλέπει ειδικό τμήμα της Υπηρεσίας

Ανηλίκων για την παρακολούθηση της εξέλιξης των ανηλίκων στους οποίους έχει επιβληθεί το μέτρο της επίπληξης.(Αλεξιάδης, 1990)

Δεύτερο μέτρο που προβλέπεται από το Ελληνικό Ποινικό Κώδικα για την μεταχείριση ανηλίκων είναι η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου, που τέλεσε μια αξιόποινη πράξη, στους γονείς, τους επιτρόπους ή κηδεμόνες. Η ανάθεση στον ένα συνήθως από τους δύο γονείς, και σπάνια σε συγγενικό πρόσωπο επιβάλλεται κατά κανόνα για τους ανήλικους που τελούν κάποια τροχαία. Παράβαση, καθώς επίσης και γι' αυτούς που παραβαίνουν τις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα, και στις οποίες προστατεύουν τα έννομα αγαθά της ιδιοκτησίας, θεωρείται ,τέλος, το δεύτερο σε συχνότητα χρησιμοποιούμενο μέτρο. (Αφιέρωμα στο Σωφρονιστικό σύστημα, 1990).

Ανεξάρτητα όμως από τη συχνότητα του , τίθεται το εξής ερώτημα: Η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας ενός ανήλικου σε άτομα που την έχουν ήδη και αποδεδειγμένα δεν την άσκησαν αποτελεσματικά πως είναι δυνατό να αναμένεται ότι θα βοηθήσει το συγκεκριμένο ανήλικο;

Ο δικαστής με την βοήθεια του επιμελητή ανηλίκων μπορεί να διαγνώσει τους πιο ικανούς γονείς να αναλάβουν υπεύθυνα το έργο της επιμέλειας του παιδιού τους. Το μέτρο αυτό θα είχε πιο θετικά αποτελέσματα αν με την πλημμελή άσκηση της επιμέλειας οι γονείς ενθαρρύνονταν να ζητούν συμβουλές ή υποστηρικτική θεραπεία από σχολές γονέων, ιατροπαιδαγωγικούς σταθμούς και κέντρα κοινωνικής πολιτικής.(Βασιλιάς, 1987).

Ένα τρίτο μέτρο είναι τα θεραπευτικά μέτρα, τα οποία χρησιμοποιούνται σπάνια. Πιο συγκεκριμένα, το δικαστήριο ανηλίκων σπάνια διατάσσει θεραπευτικά μέτρα, και αν τύχει να διατάξει, συνίστανται στην παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα ύστερα από γνωμοδότηση ειδικού γιατρού.

Οι ανήλικοι που παρουσιάζουν το διπλό πρόβλημα της ψυχικής ή σωματικής ή νοητικής καθυστέρησης ή κάποιας διαταραχής της προσωπικότητας, και της παραβίασης μιας ποινικής διάταξης – συνήθως απ' αυτές που αφορούν την ιδιοκτησία – είναι πολλοί. Ιδιαίτερα, αν ληφθούν υπόψη τα παρακάτω δύο στοιχεία:

1. μεταξύ των παραπάνω καταστάσεων του δράστη και της πράξης που τέλεσε δεν απαιτείται η διαπίστωση ουσιώδους συνάφειας.
2. το σχετικό άρθρο του Π.Κ. αναφέρεται ρητά και στην χρήση οινόπνευματών ουσιών σε συνδυασμό ποτών και βαρβιτουρικών ή άλλων ουσιών που παρατηρείται με κάποια συχνότητα στους νέους σήμερα.

Η σποραδική, όμως, χρησιμοποίηση του μέτρου οφείλεται στους εξής λόγους:

1. την έλλειψη ειδικών ιδρυμάτων, και
2. την άρνηση των διευθυντών των ειδικών σχολείων να φιλοξενήσουν τους ανήλικους παραβάτες. Σύμφωνα βέβαια με τις σύγχρονες ψυχιατρικές αντιλήψεις η αποφυγή της ιδρυματοποίησης ενδείκνυται σε πολλές περιπτώσεις. Αρκεί, όμως, η απόφαση του δικαστή να αποτελεί ορθή επιλογή και όχι λύση ανάγκης. Για τις περιπτώσεις εξωιδρυματικής μεταχείρισης πρέπει η πολιτεία να ιδρύσει κέντρα ημερήσιας θεραπείας ή ημιελεύθερης διαβίωσης, και να καθοδηγούνται και να υποστηρίζονται ψυχολογικά οι γονείς.

Η ανάθεση της επιμέλειας ανηλίκων σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων είναι το σημαντικότερο απ' τα προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα που «αναπληρώνουν την ποινική μεταχείριση». Η «δοκιμασία», όπως έχει ορθά ονομαστεί, αποτέλεσε το ζητούμενο μηχανισμό για την υλοποίηση της ειδικής

εξατομικευμένης μεταχείρισης των ανηλίκων στα πλαίσια του νέου δικαστηρίου. (Βουγιούκας, 1956)

Πρωτοεμφανίστηκε σε ενηλίκους, συνήθως μέθυσους, των οποίων η φυλάκιση, έκρινε το δικαστήριο, ότι ήταν δυνατό ν' αντικατασταθεί με την εγγύηση και την επίβλεψη ενός εθελοντή. Ωστόσο η επιτυχία της πρακτικής αυτής, η ευελιξία και κυρίως η διαπροσωπική σχέση μεταξύ του επιβλεπόμενου και του επιβλέποντος θεωρήθηκαν στοιχεία ιδανικά για την μεταχείριση ανηλίκων. Σήμερα η «δοκιμασία» παρουσιάζεται με παραλλαγές και διαφορετικά ονόματα στο δίκαιο ανηλίκων διαφόρων χωρών.

Ειδικότερά στην Ελλάδα, οι επιμελητές ανηλίκων, όπως και σε άλλα κράτη οι αντίστοιχοι λειτουργοί, στόχο έχουν:

1. τη διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας στο οικογενειακό και ευρύτερο περιβάλλον του ανηλίκου.
2. συζητούν με τον ανήλικο, που φέρεται ως δράστης ή βρίσκεται σε «ηθικό κίνδυνο» και σε «συνέντευξη» μαζί του προσπαθούν να διαγνώσουν τις ανάγκες και τα αίτια της αντικοινωνικής συμπεριφοράς.
3. συντάσσουν «έκθεση» και συμπληρώνουν «δελτίο» με βάση τα στοιχεία που έχουν συμπληρώσει.
4. προτείνουν στο δικαστή εγγράφως στην «έκθεση» την ενδεικνυόμενη μεταχείριση για το συγκεκριμένο ανήλικο.
5. παρέχουν συνδρομή στο δικαστή ανηλίκων κατά τη διάρκεια της δίκης.
6. συλλέγουν στατιστικά στοιχεία για τις υποθέσεις που εκδικάζονται και τις «επιμέλειες» που επιβάλλονται.
7. επιβλέπουν, καθοδηγούν και διαπαιδαγωγούν τον ανήλικο, στον οποίο έχει επιβληθεί το μέτρο της επιμέλειας. (Βουγιούκας, 1956)

Η επιμέλεια επιλέγεται περισσότερο για τα παιδιά, λιγότερο για εφήβους και ελάχιστα για μετεφήβους. Η εξέλιξη του ανηλίκου που βρίσκεται σε «δοκιμασία» ή «επιμέλεια» κατά το Ελληνικό Δίκαιο εξαρτάται από:

1. Την ηλικία του επιβλεπόμενου
2. Τον αριθμό και το είδος των προηγούμενων αξιόποινων πράξεων που έχει τελέσει ο ανήλικος,
3. Το βαθμό συνεργασίας του οικογενειακού περιβάλλοντος,
4. Το είδος των όρων που θέτει ο δικαστής στον ανήλικο κατά την διάρκεια της επιμέλειας,
5. Τον ορισμό της αποτυχίας και της δυσμενούς εξέλιξης,
6. Το χρόνο στον οποίο διερευνάται η έκβαση της «δοκιμασίας»,
7. Τον αριθμό των επιβλέψεων που έχουν ανατεθεί σε κάθε επιμελητή ανηλίκων,
8. Τις ικανότητες και τα προσόντα του επιβλέποντος,
9. Τη συχνότητα και ποιότητα επικοινωνίας επιβλέποντος –επιβλεπόμενου, και τις ακολουθούμενες μεθόδους και τεχνικές,
10. Το βαθμό υποστήριξης του επιβλεπόμενου απ' την ευρύτερη κοινωνία.

Απ' όλα αυτά δεν προκύπτει αν το μέτρο αυτό αποτελεί αποτελεσματική μέθοδο εξωιδρυματικής μεταχείρισης. Πάντως το μέτρο επιβάλλεται περισσότερο από τα δικαστήρια ανηλίκων Αθηνών. (Βουγιούκας, 1956)

Η στέρηση της ελευθερίας αποτελεί αναμφισβήτητα για τους ανήλικους και ενήλικους παραβάτες την τελευταία εναλλακτική λύση του δικαστή. Η τοποθέτηση ανηλίκου σε κατάσταση ή ίδρυμα αγωγής θεωρείται το τέταρτο σε συχνότητα χρησιμοποιούμενο μέτρο από το δικαστήριο ανηλίκων. Η

τοποθέτηση ανηλίκων σε ιδρύματα αγωγής μειώνεται σημαντικά από χρόνο σε χρόνο. Το 1985 λειτούργησαν στην Ελλάδα τρία ιδρύματα αγωγής για αγόρια (δυο στοιχειώδους και ένα επαγγελματικής εκπαίδευσης).

Οι βασικότεροι παράγοντες που ωθούν τους δικαστές να επιλέγουν ηπιότερα αναμορφωτικά μέτρα που δεν διασπούν οικογενειακούς δεσμούς είναι:

1. Η απουσία μικρών μονάδων στις κυριότερες πόλεις.
2. Η ακαταλληλότητα των κτηριακών εγκαταστάσεων.
3. Η έλλειψη ειδικά εκπαιδευμένου φυλακτικού προσωπικού.
4. Η απουσία συστηματικού κοινωνικό-θεραπευτικού προγράμματος από τις τελούμενες αξιόποινες πράξεις (προσβολές κατά της ιδιοκτησίας, κλοπές, φθορές, παραβιάσεις διατάξεων για τα τυχερά παιχνίδια) δεν δικαιολογεί κυρώσεις στερητικές της ελευθερίας. (Κουράκης,1995).

Η αποτελεσματικότητα της ιδρυματικής μεταχείρισης των ανηλίκων στην Ελλάδα δεν είναι γνωστή. Δεν υπάρχουν συστηματικές και εμπειριστατωμένες έρευνες και σ' αυτόν τον τομέα εγκληματολογικής έρευνας. Στα ιδρύματα αυτά απομονώνονται οι πιο δύσκολες περιπτώσεις, όπως οι ανήλικοι:

1. στους οποίους δεν επέδρασαν άλλα «κλασικά» εξωιδρυματικά αναμορφωτικά μέτρα,
2. που τέλεσαν σοβαρή αξιόποινη πράξη,
3. που διαπράττουν λιγότερο σοβαρές, αλλά εξακολουθητικά αξιόποινες πράξεις,
4. των οποίων οι οικογενειακές συνθήκες διαβίωσης είναι βλαπτικές,
5. που τελικά: a.συναναστρέφονται με αρνητικά πρότυπα συμπεριφοράς,
b.αντιλαμβάνονται ως «τιμωρία» τη μεταχείριση τους κι' έτσι επιτείνεται η επιθετικότητά τους, και

εστιγματίζονται, και κατά συνέπεια δυσχεραίνεται η κοινωνική τους επανένταξη.

Από δογματική άποψη η στέρηση ελευθερίας ανηλίκων ως 17 ετών ως αντιμορφωτικό διαπαιδαγωγικό και προστατευτικό μέτρο με τοποθέτηση σε ίδρυμα αγωγής διαφέρει από την στέρηση ελευθερίας ανήλικων της ίδιας ηλικίας ως ιδιάζουσα ποινή που εκτελείται με περιορισμό σε σωφρονιστικό κατάστημα. Επειδή και στις δυο περιπτώσεις περιορίζεται η ελευθερία αντιμετωπίζονται από κοινού τα θέματα της εξάλειψης ή ελαχιστοποίησης των μειονεκτημάτων των δυο αυτών μεθόδων διαχείρισης. (Κουράκης,1995).

Η ιδιάζουσα, σχετικά αόριστη ποινή του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων πάνω από 13 ετών επιβάλλεται περίπου με την ίδια χαμηλή συχνότητα, με την οποία τοποθετούνται και ανήλικοι κάθε ηλικίας σε ιδρύματα αγωγής. Κατά την τελευταία πενταετία παρατηρείται μια τάση αύξησης του αριθμού των ανηλίκων που περιορίζονται στα σωφρονιστικά καταστήματα, ενώ η τοποθέτηση σε ιδρύματα αγωγής παρουσιάζει διακυμάνσεις και μάλλον μειώνεται. Οι προσβολές κατά της ιδιοκτησίας και κυρίως οι κλοπές και οι φθορές είναι οι χαρακτηριστικές αξιόποινες πράξεις για τις οποίες επιβάλλεται ο ποινικός σωφρονισμός.

Δυο είναι τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων της χώρας, και είναι μόνο για άρρενες. Το ένα βρίσκεται στην Αθήνα (Σωφρονιστικό Κατάστημα Ανηλίκων Κορυδαλλού), ενώ το άλλο βρίσκεται στο Βόλο (Αγροτικό Σωφρονιστικό Κατάστημα Κασσαβέτειας). Το πρώτο στεγάζεται στα ίδια κτήρια με τις φυλακές ενηλίκων Κορυδαλλού. Δεν χρησιμοποιείται μόνο για ανήλικους 13 – 17, αλλά και μετεφήβους (18 – 21) καταδικασμένους σε φυλάκιση. Νεότερης και μεγαλύτερης ηλικίας ανήλικους έως 21 ετών, και καμία φορά, και εφόσον είναι «ευάλωτοι» και μετά το 21^ο έτος, καθώς και καταδικασμένοι είτε σε Ποινικό Σωφρονιστικό είτε σε φυλάκιση στεγάζονται και στο Σωφρονιστικό Κασσαβέτειας.(Κουράκης,1995).

Η βοήθεια των ανήλικων μέσα στα καταστήματα αυτά θα ήταν εφικτή αν η διαβίωση τους στο κατάστημα συνοδευόταν με την εφαρμογή ενός προγράμματος που θα είχε σκοπό για παράδειγμα την τροποποίηση της συμπεριφοράς τους. Αυτό το πρόγραμμα θα έδινε την ευκαιρία στους ανήλικους να εργαστούν παραγωγικά σε νεοϊδρυμένους βιοτεχνικούς ή αγροτικούς συνεταιρισμούς και σε κέντρα πληροφορικής και συναρμολόγησης ή άλλες σύγχρονες απασχολήσεις με ουσιαστική συμμετοχή κατά την διάρκεια και κυρίως μετά την έκτιση της ποινής σε υπολογίσιμα κέρδη.

Δυστυχώς ούτε και αυτό το αναμορφωτικό μέτρο θεωρείται και τόσο αποτελεσματικό αφού υπάρχουν πολλοί που επιδιώκουν την πλήρη κατάργησή της κλειστής, ιδρυματικής μεταχείρισης για τους ανήλικους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να αναζητούνται και να δοκιμάζονται νέες μέθοδοι εξωιδρυματικής μεταχείρισης. (Τζέρμπερ, 1988)

Ελαστικός παρατηρείται σε γενικές γραμμές ο νόμος όσον αφορά τις παραβάσεις των ανηλίκων. Αυτό είναι φυσικό επακόλουθο, γιατί οι ανήλικοι στην πλειοψηφία τους σπάνια διαπράττουν σοβαρές παραβάσεις ώστε να απαιτείται αυστηρός καταδικαστικός νόμος. Εξάλλου οι ανήλικοι βρίσκονται στο στάδιο της εκμάθησης όσον αφορά την συμπεριφορά τους απέναντι στην κοινωνία. Όπως επίσης και σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους. Γι' αυτό βλέπουμε να εφαρμόζονται μέτρα όπως αυτό της επίπληξης. Λειτουργεί σαν ένα απαγορευτικό φράγμα που κρατάει τους ανήλικους μακριά από τα μέρη που φέρουν ταμπέλες: «Απαγορεύεται η είσοδος κάτω των δεκαεφτά ετών».

Οι νέοι κάτω των δεκαεφτά ετών συνήθως δεν ζουν μόνοι τους. Σύμφωνα με το νόμο και το δίκαιο, σαν ένοχος άλλοτε εξολοκλήρου και άλλοτε κατά το ήμισυ, ανάλογα με την ηλικία, είναι ο κηδεμόνας, ο οποίος αφού ο προστατευόμενος του διαπράξει αδίκημα είναι υπεύθυνος για την επιμέλεια του.

Για να μη βρεθεί, λοιπόν, ένοχος χωρίς αιτία θα πρέπει να φροντίσει ώστε να διαπαιδαγωγήσει τον ανήλικο όταν ακόμα αυτός είναι «αρκετά ανήλικος» κατά της παράβασης και του άδικου. (Τζέρμπερ, 1988)

Οι παραβάσεις, όμως, δεν γίνονται πάντα χωρίς λόγο. Συχνά κάποιος από τους παραβάτες μπορεί να παρουσιάζει ένα ψυχολογικό πρόβλημα, που τον ώθησε να διαπράξει μια αξιόποινη πράξη. Η περίπτωση αυτή απαιτεί ιδιαίτερη αντιμετώπιση, και δεν θα πρέπει να παραμελείτε, από την μια γιατί δεν υπάρχουν τα κατάλληλα ιδρύματα, και από την άλλη γιατί η σύγχρονη σκέψη αποφεύγει τον ιδρυματισμό. Θα πρέπει να εφαρμοστεί αυτό που αποτελεί τη μέση λύση και είναι, όπως αναφέρθηκε, η ίδρυση κέντρων ημερήσιας θεραπείας ή ημιελεύθερης διαβίωσης. Βρίσκω πολύ σωστή μια τέτοια πολιτική στον ευαίσθητο αυτό χώρο. Γιατί το άτομο θα αισθανθεί τη βοήθεια, την στήριξη και την φροντίδα των άλλων που τους έχει ανάγκη. Εξ' άλλου θ' αποφύγει την ταμπέλα του ιδρύματος, που θα τον επηρέαζε αρνητικά στην ψυχολογία του για την υπόλοιπη ζωή του.

Πιστεύω ότι η ανάθεση της επιμέλειας των ανηλίκων σε ειδικούς επιμελητές δεν έχει τα αποτελέσματα που θα έπρεπε να έχει τουλάχιστον με την μορφή που παρουσιάστηκε. Γιατί έχει περισσότερο διαδικαστική και τυπική σημασία παρά ουσιαστική. Παρατηρώ ότι είναι τόσα τα γραφειοκρατικά θέματα που έχουν να ασχοληθούν οι επιμελητές, ώστε, νομίζω, ότι δεν τους μένει πολύς χρόνος να ασχοληθούν με την ουσία του προβλήματος.

Ίσως βέβαια ο ρόλος τους δεν είναι τόσο για ηθική υποστήριξη όσο για γενικότερη υποστήριξη. Εάν, όμως, είναι έτσι, θεωρώ ότι δεν βοηθούν αρκετά. Τελικά δεν απομακρύνουν το έγκλημα. (Τζέρμπερ, 1988)

Είναι δύσκολο και επίπονο να προσπαθείς να στερήσεις από ένα νέο των δεκαεφτά σχεδόν χρονών την ελευθερία του κλείνοντας τον σ' ένα ίδρυμα αγωγής ή σ' ένα σωφρονιστικό κατάστημα. Ελπίζοντας έτσι στην αγωγή και τον

σωφρονισμό στόχος είναι η βοήθεια. Πόσο όμως είναι εφικτός με τις συνθήκες που επικρατούν; Διαπιστώνεται ότι δεν είναι και τόσο. Έτσι γεννιέται επιτακτικά και η ανάγκη για τους αναμορφωτές του Ποινικού Κώδικα να συστηματοποιήσουν τις ενέργειές τους για την δημιουργία νέων τρόπων αντιμετώπισης των ανήλικων παραβατών. Τρόποι που θα αναπτερώσουν το ηθικό τους, θα μνήσουν στο δίκαιο και θα τους απομακρύνουν από το έγκλημα οποιασδήποτε μορφής. (Τζέρμπερ, 1988)

5.6 Νέα Μέτρα Μεταχείρισης των Ανήλικων Παραβατών που Έχουν Προταθεί και Ισχύουν Μερικώς στην Ελλάδα Σήμερα

Επειδή τα υπάρχοντα μέτρα αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλικών δεν φαίνονται να έχουν πάντα τα αναμενόμενα θετικά αποτελέσματα και ιδίως το μέτρο του ποινικού σωφρονισμού, που συνεπάγεται άμεση στέρηση της ελευθερίας τους, έχουν προταθεί ή ισχύουν άλλα μέτρα που αναπτυχθήκαν και δοκιμάστηκαν σε πολλές χώρες. Μερικά από αυτά είναι η απεγκληματοποίηση, η αποδικαστηριοποίηση και η αποϊδρυματοποίηση. Η «απεγκληματοποίηση» είναι η νομοθετική ενέργεια με την οποία καταργείται το αξιόποιο μιας μορφής συμπεριφοράς. Αυτός ο θεσμός θα μπορούσε να εφαρμοστεί και στο ελληνικό δίκαιο ανηλικών. Π.χ. ορισμένες παραβάσεις του Κ.Ο.Κ. θα ήταν ευκαίιο να διευθετούνται με διοικητικό πρόστιμο ή άλλες κυρώσεις από αρμόδια όργανα και να μην παραπέμπονται σε δικαστήρια ανηλικών παρά μόνο κατ' εξαίρεση. Η «αποδικαστηριοποίηση» ή «εκτροπή» από το δικαστήριο ανηλικών περιλαμβάνει κάθε παρέκκλιση από μια κανονική σειρά πράξεων στο πεδίο της διαδικασίας πριν να εκδοθεί η απόφαση (αποχή από δίωξη συνδυασμένη με αποκατάσταση ζημιάς ή θεραπεία ή συμφιλίωση κ.τ.λ.). Ο θεσμός της «εκτροπής» θα μπορούσε να μεταφυτευθεί και στην

Ελλάδα για τις εξής περιπτώσεις π.χ. κλοπές ευτελούς αξίας. Έτσι μπορεί να αποφευχθεί ο στιγματισμός των ανηλίκων, ο οποίος και μετά την ίδρυση των δικαστηρίων ανηλίκων δεν έχει τελείως αποτραπεί.(Δημηνός, 1990)

Η «αποιδρυματοποίηση» αποτελεί σε σημαντικό βαθμό την υποκατάσταση των παραδοσιακών τρόπων μεταχείρισης ανηλίκων σε κλειστά ιδρύματα με νέα ανοιχτής περίθαλψης. Αυτός ο θεσμός εφαρμόζεται ήδη με επιτυχία σε πολλά κράτη. Τα κυριότερα νέα μέτρα είναι:

1. Η επίβλεψη ενός ανήλικου δράστη (κάτω των 14 ετών) από κάποια κοινωνική υπηρεσία, εκτός του δικαστηρίου ανηλίκων
2. Η αποζημίωση του θύματος, εάν ο ανήλικος εργάζεται ή είναι σε θέση να εργαστεί
3. Η αποκατάσταση της βλάβης που προξένησε ο ανήλικος με προσωπική εργασία
4. Η υποχρέωση του να εργαστεί χωρίς αμοιβή για κάποιον κοινωφελή σκοπό (δεντροφύτευση κ.τ.λ)
5. Η παρακολούθηση ορισμένων μαθημάτων π.χ. οδήγησης
6. Η συμμετοχή ανήλικου σε ομάδα συμβουλευτικής, ψυχοθεραπείας, αποτοξίνωσης κ.τ.λ.
7. Η προσωρινή τοποθέτηση του ανήλικου σε ανάδοχη οικογένεια κ.τ.λ.

Η διαδικασία της «αποιδρυματοποίησης» ενισχύεται με δυο ακόμη θεσμούς που συντέμνουν το χρόνο της ιδρυματικής μεταχείρισης. Αυτοί είναι:

1. Η ταχεία απόλυση με όρους ή με δοκιμαστική άδεια, πάντα όμως με την επίβλεψη από αρμόδια αρχή και υποστήριξη από την κοινότητα.
2. Η χρησιμοποίηση ημιελεύθερης διαβίωσης είτε μόνο κατά την διάρκεια της ημέρας για εκπαιδευτικούς λόγους είτε μόνο κατά τη διάρκεια της νύχτας για εργαζόμενους, ανήλικους ή μαθητές, οι οποίοι είναι σκόπιμο να συμμετάσχουν σε ειδικά προγράμματα κοινωνικής επανένταξης.

Στην Ελλάδα εφαρμόζεται ο πρώτος θεσμός (της απόλυσης με όρους ή με δοκιμαστική άδεια) αλλά χωρίς τη σημαντική βοήθεια που προσφέρει στον ανήλικο η λεγόμενη μετα-ιδρυματική αρωγή. Ο δεύτερος θεσμός, των ομάδων ημιελεύθερης διαβίωσης, δεν εφαρμόζεται στη χώρα μας.

Σίγουρα είναι πάρα πολύ σημαντικό να χρησιμοποιηθούν και στη χώρα μας τέτοιοι θεσμοί, οι οποίοι μπορούν να συντελέσουν ικανοποιητικά τόσο στην αποφυγή του «στιγματισμού» του νεαρού παραβάτη, όσο και στο να προσφερθεί ουσιαστική βοήθεια ώστε να επιτευχθεί η υγιής επανένταξή του στην κοινωνία. Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι οι ανήλικοι του σήμερα θα αποτελέσουν την κοινωνία του αύριο. Επομένως πρέπει να τους δοθεί από την σημερινή κοινωνία κάθε δυνατή βοήθεια ώστε να προσφέρουν ότι μπορούν καλύτερο σ' αυτή. (Δημηνός, 1990)

Για πολλές μορφές συμπεριφοράς είναι δυνατόν να καταργηθεί το αξιόποιο μέσο του θεσμού της «απεγκληματοποίησης». Ας πάρουμε ως παράδειγμα την οδήγηση ενός αυτοκινήτου από ανήλικο που δεν έχει δίπλωμα οδήγησης. Σε τέτοιες περιπτώσεις προβλέπεται κατάσχεση του οχήματος, χρηματικό πρόστιμο στον κηδεμόνα του αλλά και η παραπομπή του νέου σε δικαστήριο ανηλίκων. Ενώ θα μπορούσε να επιβληθεί ένα μικρό χρηματικό ποσό στο κηδεμόνα και να του υποδειχθεί η επιτήρηση του νέου. Μπορεί να συνδυαστεί και με το θεσμό της «εκτροπής» από το δικαστήριο ανηλίκων ώστε να αποφευχθεί ο «στιγματισμός» του ανηλίκου, που όσο κι αν δε θέλει το δικαστήριο να συμβεί, συμβαίνει. Επίσης κάθε άλλο παρά ωφελεί τα νεαρά παιδιά το να σύρονται στο δικαστήριο για όχι και τόσο σημαντικούς λόγους όπως η μικροκλοπή. Αντί να γίνεται κάτι τέτοιο θα έπρεπε να τους δίνεται κάποια άλλη βοήθεια (π.χ. βοήθεια από κοινωνική υπηρεσία που θα ερευνήσει τις αιτίες εμφάνισης αυτής της συμπεριφοράς). (Δημηνός, 1990)

Τέλος είναι αναγκαίο και ο θεσμός της αποιδρυματοποίησης να εφαρμοστεί σύντομα και στην χώρα μας. Γιατί, όπως, είδαμε οι ανήλικοι που

τοποθετούνται σε κλειστά ιδρύματα σωφρονισμού και στα ιδρύματα αγωγής ανηλίκων, που αποτελούν μέτρο μερικής στέρησης της ελευθερίας, δεν παρουσιάζουν σημαντικά ίχνη σωφρονισμού. Βέβαια σε αυτό δεν είναι υπεύθυνα μόνο τα ιδρύματα αλλά κι η έλλειψη μετα-ιδρυματικής αρωγής από αρμόδιες αρχές ικανή να αναπτύξει ό,τι θετικό αποκόμισαν από το ίδρυμα και να μειώσουν την ύπαρξη εξωτερικών συνθηκών που τους εμποδίζουν να επανεκταχθούν. Έτσι πρέπει να αναπτυχθεί κάθε πρόγραμμα ανοιχτής περίθαλψης κατάλληλο για την ελληνική πραγματικότητα σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της μετα-ιδρυματικής αγωγής.(Δημηνός, 1990)

Στην Ελλάδα παρουσιάστηκε το 1984 ένα σχέδιο νόμου, το οποίο περιλάμβανε ορισμένες διατάξεις που αφορούσαν νέα μέτρα αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων. Το συγκεκριμένο σχέδιο νόμου προέβλεπε την ίδρυση «Μονάδων μέριμνας και αγωγής νεότητας», κέντρων δηλαδή τα οποία σαν βασικό σκοπό θα είχαν την παιδαγωγική και θεραπευτική αντιμετώπιση των νεαρών ατόμων καθώς και την επανεκπαίδευσή τους όταν παρουσιάσουν στην συμπεριφορά τους δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής με απώτερο στόχο την ομαλή επανένταξή τους στην κοινωνία και επιπλέον την επαγγελματική τους ανέλιξη.

Βεβαίως, οι προβλεπόμενες μονάδες θα χρησιμοποιούνταν εφόσον είχαν ελεγχθεί και απορριφθεί από όλες οι δυνατότητες παραμονής των νέων στο φυσικό οικογενειακό και κοινωνικό τους περιβάλλον ή εφόσον το δικαστήριο ανηλίκων θεωρούσε απαραίτητη την εισαγωγή τους στις μονάδες αυτές.

Σύμφωνα με αυτό το σχέδιο νόμου, «Μονάδες μέριμνας και αγωγής νεότητας» υπάγονται στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Δικαιοσύνης και διακρίνονται σε:

1. Μονάδες Πρόληψης και Θεραπείας:

Κέντρα παρατήρησης και θεραπείας παιδιών και νέων

Στέγες φιλοξενίας

Στέγες εργαζόμενων και μαθητευομένων νέων

2. Μονάδες αποκατάστασης

Μονάδες κοινωνικής αποκατάστασης νέων

Μονάδες κοινωνικής αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων. (Δημηγός, 1990).

Με ειδικές διατάξεις του ίδιου σχεδίου δόθηκαν κάποιες εκτενέστερες αναφορές για την λειτουργία του κάθε ιδρύματος χωριστά. Σύμφωνα λοιπόν με αυτή, οφείλουμε να σημειώσουμε, όσον αφορά τις μονάδες πρόληψης και θεραπείας, τα εξής:

Τα κέντρα παρατήρησης και θεραπείας ιδρύονται στην Αττική και την Θεσσαλονίκη ` προβλέπεται όμως να ιδρυθούν και σε άλλες πόλεις της χώρας. Αφού ελέγξουν και μελετήσουν την προσωπικότητα καθώς και το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον των ανήλικων παραβατών, συντάσσουν σχετικές εκθέσεις και στην συνέχεια βάζουν σε εφαρμογή τα θεραπευτικά τους προγράμματα. Λειτουργούν ως κέντρο ημέρας και διανυκτέρευσης με δυναμικότητα μέχρι 30 κρεβάτια το καθένα. Όσοι παραπέμπονται στα κέντρα αυτά για παρατήρηση, είτε απλά τα επισκέπτονται είτε μένουν σε αυτά ως εσωτερικοί με καθεστώς ημιελεύθερης διαβίωσης. Αυτού του είδους η παραμονή μπορεί να διαρκέσει από μια μέρα μέχρι τέσσερις βδομάδες και σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να διαρκέσει και τρεις μήνες. Οι νέοι, βέβαια , με έντονα ψυχοκοινωνικά και οικογενειακά προβλήματα εντάσσονται σε ειδικά θεραπευτικά προγράμματα διάρκειας 3 - 24 μηνών. Λειτουργεί επίσης και

αυτόνομο τμήμα αποτοξίνωσης και θεραπείας για όσους αντιμετωπίζουν προβλήματα χρήσης τοξικών ουσιών. (Δημηνός, 1990)

Οι Στέγες φιλοξενίας παιδιών και νέων αποτελούν ανοικτές μονάδες διαβίωσης που λειτουργούν ως σταθμοί Πρώτων Κοινωνικών Βοηθειών. Προσφέρουν στέγη και διατροφή προσωρινά σε νέους ως 19 ετών που έχουν διακόψει τις σχέσεις τους με τις οικογένειες τους ή που είναι πιθανόν για διάφορους λόγους να παρουσιάσουν στο άμεσο μέλλον παραβατική συμπεριφορά. Οι μονάδες αυτές ιδρύονται στις μεγάλες πόλεις της χώρας, όπως Αθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Λάρισα, Ηράκλειο και Ρόδο. Στις Στέγες φιλοξενίας μπορεί να καταφύγει μόνος του ο νέος και να εισαχθεί σε αυτές αν κάνει δεκτό το αίτημά του, αφού μελετήσει την περίπτωσή του, η κοινωνική υπηρεσία της Στέγης, είτε με πράξη του δικαστή ανηλίκων ή του Εισαγγελέα Ανηλίκων μετά από πρόταση της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων του τόπου λειτουργίας της Στέγης. Η παραμονή των νέων που διαρκεί συνήθως από 1 – 30 ημέρες μπορεί να παραταθεί σε ειδικές περιπτώσεις και μέχρι 60 ημέρες. Οι Στέγες φιλοξενίας παιδιών και νέων είναι δυναμικότητας μέχρι 20 θέσεων.

Οι Στέγες εργαζομένων και μαθητευομένων νέων είναι μονάδες ανοικτές επιβλεπόμενης διαβίωσης που λειτουργούν ως οικοτροφεία. Ιδρύονται στις μεγάλες πόλεις της χώρας, όπως, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Βόλος, Ηράκλειο και είναι δυναμικότητας μέχρι και 40 θέσεων. Οι νέοι που εισάγονται στα συγκεκριμένα κέντρα με απόφαση του Δικαστηρίου ή του Δικαστή Ανηλίκων είναι ηλικίας 13 ως 18 ετών και βρίσκονται σε σοβαρό και άμεσο κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς. Τα νεαρά άτομα παραμένουν στις στέγες τουλάχιστον για 6 μήνες και ανάλογα με την εξέλιξη της κατάστασής τους, ο χρόνος παραμονής τους μπορεί να συντμηθεί ή να αυξηθεί με απόφαση του Δικαστηρίου Ανηλίκων. (Δημηνός, 1990)

Για τις μονάδες πρόληψης και θεραπείας προβλέπεται η στελέχωση τους από επιλεγμένα επιστημονικά στελέχη και το απαραίτητο διοικητικό, εκπαιδευτικό και βοηθητικό προσωπικό. Ειδικότερα για τα Κέντρα Παρατήρησης και Θεραπείας η στελέχωση θα γίνει από 1 Διευθυντή – Ψυχίατρο, κατά προτίμηση Παιδοψυχίατρο, 1 – 2 Ψυχολόγους, 2 – 4 Κοινωνικούς Λειτουργούς, 4 – 5 ειδικά εκπαιδευμένους νοσοκόμους ή νοσοκόμες και το απαραίτητο διοικητικό, εκπαιδευτικό και βοηθητικό προσωπικό. Τα παραπάνω στελέχη θα βοήθιούνται από εκπαιδευμένους των αντίστοιχων ειδικοτήτων. Οι Στέγες φιλοξενίας θα στελεχώνονται από 1 Διευθυντή, 2 Κοινωνικούς Λειτουργούς, 3 – 4 Παιδονόμους, 1 Μάγειρα και 1 καθαρίστρια – πλύντρια. Τέλος, οι Στέγες εργαζόμενων και μαθητευομένων νέων θα διοικούνται από 1 Διευθυντή – Διοικητικό υπάλληλο για την λειτουργία της Στέγης, 1 Ψυχολόγο, 3 Κοινωνικούς Λειτουργούς υπεύθυνους για την εν γένει μεταχείριση των νέων και την εκτέλεση των προγραμμάτων μαθητείας τους, 6 Παιδονόμους και το απαραίτητο διοικητικό και βοηθητικό προσωπικό. Προβλέπεται, λοιπόν, επιστημονικό προσωπικό που λόγω της ειδικότητάς του μπορεί να προσφέρει όσο το δυνατόν πιο ουσιαστική βοήθεια στους νέους, αν το θελήσει. Και ο αριθμός των ατόμων του προσωπικού φαίνεται ικανοποιητικός σε σχέση με την δυναμικότητα της κάθε μονάδας.(Δημηνός, 1990)

Οι Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων λειτουργούν με σκοπό να επανεκπαιδεύσουν και να διαπαιδαγωγήσουν κοινωνικά νέους 14 – 19 χρονών με κατάλληλο μέσο θεραπείας, εκπαίδευσης και επαγγελματικής αποκατάστασης. Ιδρύονται στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη καθώς και σε άλλες περιοχές ανάλογα με τις ανάγκες. Σ' αυτές τις μονάδες εισάγονται νέοι ύστερα από απόφαση του Δικαστηρίου ή Δικαστή Ανηλίκων που έκριναν απαραίτητη την εισαγωγή τους εδώ. Αυτό κρίνεται απαραίτητο σε τρεις περιπτώσεις: α)όταν επιβάλλεται μέτρο εισαγωγής σε Μονάδα Κοινωνικής

Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης, β) όταν μετατρέπεται άλλο μέτρο του Δικαστηρίου Ανηλίκων σε μέτρο εισαγωγής σε Μονάδα Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης, γ) με πράξη του Δικαστή Ανηλίκων, μετά από εισήγηση άλλων μονάδων μέριμνας και αγωγής νεότητας και έκθεση Επιμελητή Ανηλίκων σε κάθε περίπτωση που υπάρχει σοβαρός κίνδυνος εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς.

Σ' αυτές τις μονάδες εισάγονται άτομα από 14 – 18 ετών. Επίσης, όσα άτομα έχουν εκτίσει ποινικό σωφρονισμό και έχει επιβληθεί σ' αυτά παράλληλα η εισαγωγή τους σε μια τέτοια μονάδα, τότε το μέτρο αίρεται ή μετατρέπεται μετά από πρόταση του Εισαγγελέα. Η μεταχείριση γίνεται κατά κανόνα με το σύστημα της ημιελεύθερης διαβίωσης αλλά μπορεί το Επιστημονικό Συμβούλιο να αποφασίσει τον περιορισμό ή τον αποκλεισμό αυτής της διαβίωσης για όσο χρόνο κρίνει απαραίτητο αν αυτό επιβάλλεται για λόγους παιδαγωγικής ή ασφάλειας. Όσοι νέοι σταματούν για κάποιο χρονικό διάστημα να έχουν το δικαίωμα της ημιελεύθερης διαβίωσης εκπαιδεύονται και εργάζονται μέσα στις Μονάδες. Το Επιστημονικό Συμβούλιο μπορεί να επανέρχεται περιοδικά σε ό,τι αφορά την απόφαση του περιορισμού ή του αποκλεισμού της ημιελεύθερης διαβίωσης αν κρίνει ότι ο νέος παρέχει τα εχέγγυα για αποδοτική, ημιελεύθερη διαβίωση έξω από την μονάδα. Οι μόνες κυρώσεις που επιβάλλονται στους νέους που μένουν σε αυτές τις μονάδες είναι: α) επίπληξη, β) περιορισμός παρακολούθησης ψυχαγωγικών προγραμμάτων και γ) περιορισμός των αδειών εξόδου ψυχαγωγίας.

Οι νέοι παραμένουν σ' αυτές τις Μονάδες τουλάχιστον για 6 μήνες. Μπορεί σε εξαιρετικές περιπτώσεις το Δικαστήριο Ανηλίκων, ύστερα από έκθεση του Επιστημονικού Συμβουλίου, να μειώσει το χρόνο παραμονής τους ή να τους παραπέμψει σε άλλες Μονάδες. (Δημηνός, 1990)

Με μέριμνα του Υπουργού Παιδείας παρέχεται στους νέους στοιχειώδης και γυμνασιακή εκπαίδευση. Τα σχολεία που λειτουργούν εδώ δεν μπορούν να

χαρακτηριστούν ειδικά. Επίσης λειτουργούν εργαστήρια (ξυλουργικής, τυπογραφείου, μηχανουργείου, κομμωτηρίου, ραφείου, κεντηστηρίου, πλεκτηρίου, κεραμικής κ.τ.λ.), που παρέχουν πρακτικές επαγγελματικές γνώσεις. Το Κράτος παρέχει τα απαραίτητα υλικά για τα εργαστήρια και η χρήση τους από τους τροφίμους βεβαιώνεται από την Διεύθυνση, χωρίς άλλη απόδοση λογαριασμού.

Οι νέοι έχουν πλήρη και τακτική ιατρική παρακολούθηση και περίθαλψη αν υπάρχει ανάγκη. Η παρακολούθηση γίνεται μέσα στη Μονάδα από ειδικούς γιατρούς της Μονάδας ή σε εξωτερικούς ύστερα από επίσκεψη. Η περίθαλψη γίνεται σε Κρατικά Νοσοκομεία και Κέντρα Υγείας. Λαμβάνεται πρόνοια για την ολοκλήρωση της θεραπείας και την παραμονή των νέων στο Νοσηλευτικό ίδρυμα. Κατά την διάρκεια της νοσηλείας παρέχεται αναρρωτική άδεια από την διεύθυνση της Μονάδας.

Οι νέοι μπορούν να επισκεφθούν την οικογένειά τους, να πάνε διακοπές ή να λείψουν για κάποιον άλλο λόγο από την Μονάδα αφού τους χορηγηθεί άδεια απουσίας μετά από εξέταση της κάθε περίπτωσης από το Επιστημονικό Συμβούλιο της Μονάδας. Οι άδειες δεν μπορούν να υπερβούν τις 20 ημέρες και σε έκτακτες περιπτώσεις ένα μήνα. Οι καλοκαιρινές διακοπές διαρκούν όσο και οι σχολικές. Για όσο βρίσκονται έξω από την Μονάδα έχουν την συμπαράσταση και την βοήθεια της Κοινωνικής Υπηρεσίας των Μονάδων ή των Επιμελητών Ανηλίκων της έδρας, στην οποία βρίσκεται ο ανήλικος. (Δημηνός, 1990)

Για όλο το χρονικό διάστημα, κατά το οποίο ο ανήλικος βρίσκεται μέσα σ' αυτές τις Μονάδες, η γονική μέριμνα αναστέλλεται και ασκείται από τον Διευθυντή της Μονάδας.

Τέλος, οι Μονάδες αυτές στελεχώνονται από 1 Διευθυντή (με πτυχίο Εγκληματολογίας, Ψυχολογίας, Ψυχιατρικής, Νομικής, Π.Α.Σ.Π.Ε., Κοινωνιολογίας ή Κοινωνικής Εργασίας και επιπλέον ειδίκευση σε θέματα ή

ιδρύματα μεταχείρισης ανηλίκων), 1 Ψυχολόγο ,4 – 6 Κοινωνικούς Λειτουργούς, 12 Παιδονόμους, το αναγκαίο προσωπικό για προεπαγγελματική απασχολησιοθεραπεία και το απαραίτητο διοικητικό και βοηθητικό προσωπικό. Αυτό το προσωπικό προβλέπεται για μονάδες δυναμικότητας 50 θέσεων. Επίσης, το Επιστημονικό Συμβούλιο της Μονάδας απαρτίζεται από τον Διευθυντή, τον Ψυχολόγο, τον Προϊστάμενο της Κοινωνικής Υπηρεσίας και τον Κοινωνικό Λειτουργό υπεύθυνο για την συγκεκριμένη περίπτωση.

Επίσης, σ' αυτό το σχέδιο νόμου ορίζεται και η ίδρυση Μονάδων Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων. Και αυτές οι Μονάδες έχουν σα σκοπό την διαπαιδαγώγηση και την αναμόρφωση εφήβων και μετεφήβων ηλικίας 14 – 21 ετών. Οι Μονάδες αυτές ιδρύονται στην περιοχή της Αττικής και της Μαγνησίας αλλά και σε άλλες περιοχές ανάλογα με τις ανάγκες. Διαθέτουν όλα τα κατάλληλα μέσα για την επίτευξη του σκοπού μας, κυρίως εκπαίδευση σχολική και επαγγελματική και εργασία.

Για να εισαχθούν οι νέοι σε αυτές τις Μονάδες θα πρέπει να τους έχει επιβληθεί ποινικός σωφρονισμός ή φυλάκιση. Όσοι από αυτούς εισάγονται για πρώτη φορά και οι αρμόδιοι των Μονάδων δεν έχουν προηγούμενη έκθεση γι' αυτούς ή η νέα κρίνεται αναγκαία, παραπέμπονται στο Κέντρο Παρατήρησης. Οι υπόδικοι ανήλικοι κρατούνται σε χωριστά τμήματα των Μονάδων, κατά κανόνα, ενώ σε εξαιρετικές περιπτώσεις κρατούνται στο κλειστό τμήμα των Μονάδων Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης ή στο Κέντρο Παρατήρησης.

Όσον αφορά την μεταχείριση των ανηλίκων στις Μονάδες αυτές εξαρτάται από την ηλικία και το φύλο τους. Προτιμάται δηλαδή τα αγόρια να είναι σε ξεχωριστά Καταστήματα από τα κορίτσια καθώς και οι νέοι 14 – 17 ετών σε χωριστά Καταστήματα από τους μετεφήβους. Η μεταχείριση γίνεται κατά προτίμηση σε αγροκτήματα ή άλλα κατάλληλη οικήματα. (Δημηνός, 1990)

Όσοι από τους ανήλικους παρουσιάζουν καλή προσαρμογή και επίδοση στα μαθήματα και την εργασία τους, τότε έχουν ορισμένα πλεονεκτήματα όπως τμηματική έκτιση του ποινικού σωφρονισμού, άδειες εξόδου για να επισκεφθούν την οικογένειά τους ή να παρακολουθήσουν μαθήματα ή να εργαστούν έξω από τη Μονάδα. Όταν γίνεται λόγος για τμηματική έκτιση του ποινικού σωφρονισμού εννοείται η δυνατότητα της παραμονής του νέου έξω από την Μονάδα του για να παρακολουθήσει και να συμμετάσχει σε διάφορες δραστηριότητες που θεωρούνται απαραίτητες για την κοινωνική του αποκατάσταση. Αυτό το πλεονέκτημα δίνεται στους νέους ύστερα από πράξη του Δικαστή Ανηλίκων, της περιφέρειας που βρίσκεται η Μονάδα, όταν το προτείνει με την ανάλογη αιτιολόγηση το Επιστημονικό Συμβούλιο της Μονάδας. Επίσης ο υπεύθυνος Κοινωνικός Λειτουργός της μονάδας, ο οποίος παρακολουθεί την περίπτωση, μπορεί να εισηγηθεί ώστε ο χρόνος παραμονής του ανήλικου έξω από την Μονάδα να υπολογιστεί ως χρόνος έκτισης του ποινικού σωφρονισμού, αν ο ανήλικος επιδεικνύει καλή διαγωγή κατά την διάρκεια της ελεύθερης διαβίωσης του. Αν στον τόπο διαμονής του δεν λειτουργούν τέτοιου είδους Μονάδες, την ευθύνη της παρακολούθησης του έχει ο Επιμελητής Ανηλίκων του τόπου διαμονής του, ο οποίος έρχεται σε επαφή με τη Μονάδα του. (Δημηνός, 1990)

Ιδιαίτερη μεταχείριση έχουν, όμως, και όσοι δεν δέχονται να προσαρμοστούν στις συνθήκες των Μονάδων και δημιουργούν προβλήματα που παρεμποδίζουν τη σωστή λειτουργία αυτών των χώρων. Έτσι σε αυτούς επιβάλλονται διάφορες κυρώσεις:

1. επίπληξη (επιβάλλεται από τον Διευθυντή της Μονάδας),
2. περιορισμός παρακολούθησης ψυχαγωγικών προγραμμάτων (και αυτή επιβάλλεται από τον Διευθυντή),

3. περιορισμός των αδειών εξόδου (επιβάλλεται από το Επιστημονικό Συμβούλιο),
4. προσωρινή διακοπή του ευεργετικού υπολογισμού των ημερών εργασίας (επιβάλλεται από το Επιστημονικό Συμβούλιο)
5. προστατευτικός περιορισμός (επιβάλλεται και αυτή από το Επιστημονικό Συμβούλιο). Ο προστατευτικός περιορισμός δε μπορεί να υπερβαίνει τις 5 ημέρες και πρέπει να εκτελείται σε υγιεινό χώρο κατάλληλα διαμορφωμένο.

Σημαντικό ρόλο και σε αυτές τις Μονάδες, όπως είδαμε, έχει το Επιστημονικό Συμβούλιο, το οποίο απαρτίζεται από τον Διευθυντή, τον ιατρό-Ψυχολόγο, τον Προϊστάμενο της Κοινωνικής Υπηρεσίας και τον Κοινωνικό Λειτουργό, που είναι υπεύθυνος για την συγκεκριμένη περίπτωση. Είναι αρμόδιο να προτείνει την με αιτιολογημένη έκθεση και να αποφασίσει για:

1. την τοποθέτηση σε εργασία ανάλογα με την περίπτωση,
2. την χορήγηση αδειών εξόδου,
3. την στέρηση των προνομίων
4. την επιβολή κυρώσεων, ύστερα από εισήγηση του αρμόδιου οργάνου
5. σε κάθε άλλη περίπτωση σχετική με την διαβίωση, εξέλιξη και αποκατάσταση των νέων που φιλοξενούνται σ', αυτές τις Μονάδες.

Οι Μονάδες είναι δυναμικότητας 50 θέσεων, εκτός αν λειτουργούν σε αγροτικές περιοχές όπου μπορεί να είναι δυναμικότητας μέχρι 100 θέσεων. Στελεχώνονται από 1 Διευθυντή, 1 Ψυχολόγο, 4 – 6 Κοινωνικούς Λειτουργούς, 12 Παιδονόμους, το αναγκαίο προσωπικό για επαγγελματική απασχολησιοθεραπεία και το απαραίτητο διοικητικό και βοηθητικό προσωπικό. Αυτό το προσωπικό προβλέπεται για μονάδες δυναμικότητας 50 θέσεων.

Επίσης, το Επιστημονικό Συμβούλιο της Μονάδας απαρτίζεται από τον Διευθυντή, τον Ψυχολόγο, τον Προϊστάμενο της Κοινωνικής Υπηρεσίας και τον Κοινωνικό Λειτουργό που είναι υπεύθυνος για την συγκεκριμένη περίπτωση. (Δημηνός, 1990)

Επίσης και σ' αυτό το σχέδιο νόμου ορίζεται και η ίδρυση Μονάδων Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων ημιελεύθερης διαβίωσης, με 4 – 6 Κοινωνικούς Λειτουργούς, 1 Ψυχολόγο, προσωπικό επίβλεψης (κατά προτίμηση να είναι απόφοιτοι Λυκείου με ειδική εκπαίδευση για τις Μονάδες και να συμμετέχουν σε περιοδικά σεμινάρια), το αναγκαίο προσωπικό για επαγγελματική – εκπαιδευτική απασχολησιοθεραπεία και το απαραίτητο διοικητικό και βοηθητικό προσωπικό. Επίσης το προσωπικό επίβλεψης αποκλείεται να προέρχεται από το προσωπικό φύλαξης των φυλακών.

Επιπλέον αυτό το σχέδιο νόμου περιλάμβανε και τις απαιτούμενες μεταβατικές διατάξεις. Ορισμένες από αυτές είναι:

Παρόμοιες Μονάδες μπορεί να ιδρύονται από την Τοπική Αυτοδιοίκηση, εκτός από τις Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων.

Αποκλείεται η ίδρυση ή λειτουργία των πιο πάνω ή παρόμοιων Μονάδων από την ιδιωτική πρωτοβουλία.

Όπου προβλέπεται σχολική εκπαίδευση, το έργο αυτό αναλαμβάνουν τα δημόσια σχολεία της περιοχής και αποκλείεται ο χαρακτηρισμός ή η δημιουργία ειδικών σχολείων μέσα στις Μονάδες.

Τα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων και τα σωφρονιστικά Καταστήματα Ανηλίκων, που λειτουργούν τώρα, αναδιοργανώνονται και μετονομάζονται σύμφωνα με τις διατάξεις αυτού του νόμου.

Όπου ο Ποινικός Κώδικας αναφέρει αναμορφωτικό μέτρο εισαγωγής σε Ίδρυμα, εννοείται η εισαγωγή σε Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης νέων

ημιελεύθερης διαβίωσης και όπου αναφέρει ποινικό σωφρονισμό εννοείται η εισαγωγή σε Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων. (Δημηνός, 1990)

Οι μετακινήσεις του ανήλικου σχετικά με την εκδίκαση της υπόθεσης του και την εκτέλεση της απόφασης γίνεται από ειδικά εκπαιδευμένα όργανα ασφαλείας κατά τρόπο που να μην προκαλεί τραυματικές εμπειρίες στον ανήλικο.

Τέλος, η έναρξη ισχύος αυτού του νόμου θα έδινε τέλος στην ισχύ του Α.Ν.2724/40 , εκτός των διατάξεων του άρθρου 12, όπως και σε άλλη γενική ή ειδική διάταξη αντίθετη με το νόμο. Έτσι πολλά θα άλλαζαν στο σύστημα αντιμετώπισης των ανηλικών παραβατών προς δικό τους όφελος. Όμως βρισκόμαστε πια στο 1991, από το 1984 που εμφανίστηκε αυτό το σχέδιο νόμου έχουν περάσει 7 χρόνια και για αγνώστους σε εμάς λόγους δεν έχει εφαρμοστεί ακόμα. Ενώ, σε άλλες χώρες εδώ και αρκετά χρόνια έχουν εφαρμοστεί νέα μέτρα αντιμετώπισης ανηλικών παραβατών ή ανήλικων που βρίσκονται σε κίνδυνο να εμφανίσουν αντικοινωνική συμπεριφορά σύντομα, τα οποία έχουν παρουσιάσει τα αποτελέσματά τους (αρνητικά και, κυρίως, θετικά). Είναι αυτό ένα αρνητικό στοιχείο για την δικαιοσύνη της χώρας στην οποία γεννήθηκαν και διακηρυχθήκαν η δημοκρατία και ο σεβασμός στην ανθρώπινη προσωπικότητα ανεξάρτητα από την ηλικία. (Δημηνός, 1990)

Ας δούμε, λοιπόν, πιο αναλυτικά τα σπουδαιότερα σημεία του σχεδίου νόμου, που πιστεύουμε ότι όταν εφαρμοστεί (με την απαραίτητη για μας προϋπόθεση να υλοποιηθεί σωστά) θα βοηθήσει σημαντικά τους νέους – παραβάτες αλλά και όσους νέους κινδυνεύουν για διάφορους λόγους σύντομα να παραβούν τους υπάρχοντες νόμους. Προβλέπεται η ίδρυση Μονάδων μέριμνας και αγωγής νεότητας, οι οποίες με κατάλληλα στελέχη και σωστή λειτουργία μπορούσαν να προσφέρουν σημαντική βοήθεια σε νεαρά άτομα που σε μια δεδομένη στιγμή της ζωής τους θα την είχαν μεγάλη ανάγκη. Πολύ

σωστή η προϋπόθεση εισαγωγής στις Μονάδες αυτές η εξάντληση κάθε περιθωρίου παραμονής των νέων στο φυσικό οικογενειακό τους περιβάλλον ή σε κάποιο άλλο οικογενειακό περιβάλλον. Γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η λύση ακόμα και της χειρότερης οικογένειας είναι πάντα προτιμότερη από την παραμονή του νέου στο καλύτερο ίδρυμα.

Η διάκριση των Μονάδων σε Μονάδες πρόληψης και θεραπείας και σε Μονάδες αποκατάστασης είναι κάτι καινούριο στην ελληνική πραγματικότητα και παράλληλα θετικό και χρήσιμο. Γιατί η πρόληψη θεωρείται πάντα ως η καλύτερη θεραπεία για ένα πρόβλημα και μέχρι τώρα ελάχιστες προσπάθειες έχουν γίνει για την σωστή πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων. Έτσι τα Κέντρα Παρατήρησης και θεραπείας και οι Στέγες φιλοξενίας σα σκοπό τους έχουν να εντοπίσουν τα πραγματικά αίτια της εμφάνισης αντικοινωνικής συμπεριφοράς από τους νέους μελετώντας το οικογενειακό και κοινωνικό ιστορικό των νέων έχοντας έτσι την δυνατότητα να τους προσφέρουν ουσιαστική βοήθεια εκεί ακριβώς που τη χρειάζονται (Κέντρα Παρατήρησης και θεραπείας) και παράλληλα να προσφέρουν μια προσωρινή στέγη στους νέους που είναι αδύνατη η παραμονή τους στο οικογενειακό τους περιβάλλον μέχρι να δοθεί μια λύση θετική στο πρόβλημά τους (Στέγες φιλοξενίας).

Η ίδρυση ειδικού τμήματος για αποτοξίνωση και θεραπεία εξαρτημένων νέων από διάφορες τοξικές ουσίες που προβλέπεται στο σχέδιο νόμου είναι ένα πολύ σημαντικό νέο μέτρο που μπορεί να βοηθήσει αν λειτουργήσει σωστά τα εξαρτημένα νεαρά άτομα από τοξικές ουσίες. Γιατί αυτό που επικρατεί τώρα είναι μάλλον η υποτροπή αυτών των ατόμων μια και δεν τους παρέχεται κάποια ουσιαστική βοήθεια από την Πολιτεία ιδίως όταν τοποθετούνται ύστερα από επιβολή της ποινής του ποινικού σωφρονισμού στα υπάρχοντα σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας μας, όπως γνωρίζουμε. (Δημηνός, 1990)

Οι Στέγες φιλοξενίας παιδιών και νέων μπορούν να προσφέρουν σημαντική βοήθεια στο νέο που σ' αυτή την ηλικία περνάει μια δύσκολη περίοδο στη ζωή

του (εφηβεία και μετεφηβική περίοδο) φιλοξενώντας τον αφού έχει διακόψει για διάφορους λόγους τις σχέσεις του με την οικογένεια του. Έτσι μπορούν να προλάβουν την εμφάνιση παραπτωματικής συμπεριφοράς απ' αυτόν γιατί μένοντας σ' αυτές καλύπτει τις βιοτικές του ανάγκες (φαγητό και ύπνο) χωρίς να χρειάζεται να παρανομήσει για να επιβιώσει και από την Κοινωνική Υπηρεσία ώστε να επιστρέψει πάλι στο σπίτι του.

Οι Μονάδες Κοινωνικής Αποκατάστασης εφήβων και μετεφήβων αποτελούν το νέο μέτρο που μπορεί να αντικαταστήσει τα Σωφρονιστικά καταστήματα που λειτουργούν τώρα στη χώρα μας χωρίς σημαντικά θετικά αποτελέσματα μέχρι σήμερα. Δεν έχουμε πια στέρηση της ελευθερίας σε κτήρια φυλακών αλλά ειδικά οικήματα και αγροκτήματα όπου εκπαιδεύονται σχολικά και επαγγελματικά και εργάζονται σε χωριστά τμήματα οι έφηβοι από τους μετεφήβους και τα κορίτσια από τα αγόρια. Η στέρηση της ελευθερίας τους μπορεί να είναι ήπιας μορφής, δηλαδή να μπορούν να βγαίνουν με άδεια έξω, αν παρουσιάζουν καλή διαγωγή.

Η στελέχωση των Μονάδων, των Κέντρων και των Στεγών προβλέπει να γίνεται από επιστημονικό προσωπικό άλλων ειδικοτήτων (εκπαιδευτές, προσωπικό επίβλεψης κ.α.) με κατάλληλη εκπαίδευση για να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς αυτών. Μόνο έτσι μπορεί να προσφερθεί σωστή βοήθεια που τόσο μεγάλη ανάγκη έχουν οι ανήλικοι παραβάτες αλλά και όσα νεαρά άτομα βρίσκονται σε κίνδυνο εμφάνισης παραπτωματικής συμπεριφοράς. Γιατί μέχρι σήμερα οι χώροι όπου τοποθετούνται οι ανήλικοι παραβάτες και μη έχουν ελάχιστα στελέχη ικανά να προσφέρουν κάτι θετικό σ' αυτούς. (Δημηνός, 1990)

5.7 Οι θεραπευτικές προσεγγίσεις για ανήλικους παραβάτες

Οι δύο θεραπευτικές προσεγγίσεις που έχουν αξιολογηθεί και επιστημονικά τεκμηριωθεί ως αποτελεσματικές στη μείωση υποτροπής και στην αύξηση των κοινωνικών συμπεριφορών στηρίζονται στη συστημική προσέγγιση και είναι 1.η λειτουργική θεραπεία της οικογένειας (functional family therapy-FFT) και 2.η πολυσυστημική θεραπεία (multisystemic therapy-MST). Η λειτουργική θεραπεία οικογένειας στοχεύει στην αλλαγή συμπεριφοράς του ατόμου σε συνάρτηση με αλλαγές στις λειτουργίες της οικογένειας του και του ευρύτερου περιβάλλοντος. Αποβλέπει, επίσης, στην τροποποίηση των συνθηκών επικινδυνότητας και ενίσχυση των παραγόντων προστασίας, ενώ προάγει τη γενίκευση, τη διατήρηση και την υποστήριξη των εφικτών (μακροχρονίως) αλλαγών που επιφέρει. (πηγή διδικτύου)

Η πολυσυστημική θεραπεία αποτελεί παράδειγμα καινοτόμου μοντέλου αποτελεσματικής παρέμβασης. Η προσέγγιση αυτή έχει άμεσα αναπτυχθεί μέσα στα πλαίσια μιας προσπάθειας για ανεύρεση επιστημονικά έγκυρης και οικονομικά αποτελεσματικής θεραπείας στην κοινότητα, που να αποτελεί πρακτικά εφαρμόσιμη και βιώσιμη εναλλακτική λύση ως προς τις δαπανηρές αλλά και αναποτελεσματικές θεραπείες που έχουν εφαρμοστεί παραδοσιακά σε νέους με σοβαρή διαταραχή διαγωγής (ιδρυματική ή εξω-ιδρυματική φροντίδα). Η θεραπευτική αυτή προσέγγιση έχει χρηματοδοτηθεί από το Εθνικό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας των Η.Π.Α (NIMH) και αναπτύχθηκε από τον Scott Henggeler. Οι βασικοί άξονες αυτού του προγράμματος περιγράφονται ως εξής:

Πρώτον, το πρόγραμμα στοχεύει στη βελτίωση της ψυχοκοινωνικής λειτουργικότητας των νέων και των οικογενειών τους, έτσι ώστε η ανάγκη για την τοποθέτηση του νέου σε δομές εκτός οικογένειας να μειωθεί δραστικά. Προκειμένου να πετύχει το στόχο του το πρόγραμμα επιχειρεί να λάβει υπόψη

τους γνωστούς αιτιολογικούς παράγοντες της παραβατικότητας τόσο σε εξατομικευμένο όσο και σε ολιστικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, η προσέγγιση επικεντρώνεται όχι μόνο στον έφηβο, αλλά και στο οικογενειακό και στο ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον (σχολείο, γειτονιά, στήριξη στην κοινότητα συνομηλικοί). Παράδειγμα αποτελούν οι παρεμβάσεις στην οικογένεια οι οποίες επικεντρώνονται στην προώθηση της ικανότητας των γονέων να αναλάβουν το ρόλο της επίβλεψης/επιτήρησης και πειθαρχίας του νέου. Εδώ το πρόγραμμα αξιολογεί ποιοι παράγοντες παρεμποδίζουν την επιβολή πειθαρχίας από τους γονείς και δρα αναλόγως. Συχνά παρατηρείται ότι η έλλειψη κοινωνικής στήριξης, η ψυχιατρική διαταραχή του γονέα και η γονική χρήση οιοπνευματωδών ή άλλων εξαρτησιογόνων ουσιών αποτελούν εμπόδιο στην εφαρμογή του προγράμματος. Σε μια τέτοια περίπτωση προσφέρεται ατομική βοήθεια στους γονείς. (πηγή διδικτύου)

Δεύτερον, βασικός στόχος του προγράμματος είναι η απομάκρυνση του εφήβου από τις υποπολιτισμικές ομάδες και η ανάπτυξη εναλλακτικών σχέσεων με «κοινωνικούς» συνομηλίκους. Οι γονείς αποτελούν το κλειδί στην εκπλήρωση αυτού του στόχου.

Τρίτον, παρεμβάσεις εκπαιδευτικής και επαγγελματικής κατάρτισης που έχουν ως στόχο την ανάπτυξη της ικανότητας του νέου για μελλοντική εργασία και οικονομική αυτάρκεια.

Η διάρκεια του προγράμματος είναι τετράμηνη-σύνολο 60 ωρών με επικοινωνία επί καθημερινής βάσεως. Η βασική φιλοσοφία είναι η προστασία και διατήρηση της οικογενειακής συνοχής. Το πρόγραμμα στηρίζεται στη στενή συνεργασία των υπηρεσιών ψυχικής υγείας, της εκπαίδευσης, της κοινωνικής πρόνοιας και του νομικού συστήματος.

Η πολυσυστημική προσέγγιση ουσιαστικά προσδοκά να αλλάξει την πραγματικότητα που περιβάλλει το νέο, τροποποιώντας το άμεσο περιβάλλον

του, οικογενειακό και ευρύτερο, έχοντας ως στόχο την βελτίωση της κοινωνικής του συμπεριφοράς. Η επιτυχία του προγράμματος επιφέρει βελτίωση οικογενειακών σχέσεων με συνομηλίκους, μείωση των προβλημάτων συμπεριφοράς και μείωση του αριθμού των τοποθετήσεων του νέου σε δομές εκτός οικογένειας. Σε σύγκριση με τους νέους που τους επιβλήθηκε δικαστική επιμέλεια υπήρξαν λιγότερες υποτροπές (συλλήψεις). (πηγή διαδικτύου)

5.8 Γνωστική συμπεριφοριστική προσέγγιση

Η Συμπεριφοριστική και Γνωσιακή θεραπεία αναπτύχθηκε τα τελευταία 30 χρόνια (John Watson 1876 – 1958), ενώ στην Ελλάδα έγινε γνωστή τα τελευταία 20 χρόνια. Η γενική ιδέα πίσω από τις γνωστικές – συμπεριφοριστικές παρεμβάσεις συνεπάγεται την επίγνωση του χαρακτήρα και τη γνώση της αιτιολογίας της αντίδρασης σε συγκεκριμένες καταστάσεις. Η θεωρία ασχολείται με τις σκέψεις που υποκινούν τις πράξεις άλλα και τις συνέπειες αυτών. Μελέτες έδειξαν ότι η συμπεριφορά κάποιου επηρεάζεται από τον τρόπο που σκέφτεται και ότι η εγκληματική συμπεριφορά είναι συχνά αποτέλεσμα ενός λανθασμένου τρόπου σκέψης. Η Γνωστική συμπεριφοριστική εκπαίδευση μπορεί να προκαλέσει αλλαγές στον εγκληματικό τρόπο σκέψης, προωθώντας μια κοινωνικά πιο αποδεκτή συμπεριφορά (Sullivan E. Nicole, Cognitive Behavioral Interventions – Changing Offender Behavior, πηγή διαδικτύου).

Η Γνωστική – Συμπεριφοριστική προσέγγιση θεωρεί ότι η συμπεριφορά ενός ατόμου είναι αποτέλεσμα της μάθησης που έγινε σε προηγούμενα στάδια ζωής. Βάσει αυτού του ισχυρισμού η προβληματική συμπεριφορά εκλαμβάνεται ως «μαθημένη δυσπροσαρμοστική αντιμετώπιση» που καθορίζεται από

προσωπικές εμπειρίες όπως σχέσεις του ατόμου με το κοινωνικό, πολιτισμικό, οικογενειακό και εργασιακό περιβάλλον του. Καθώς κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση της οποιασδήποτε συμπεριφοράς παίζει η μάθηση, το συμπεριφοριστικό μοντέλο αποσκοπεί, χρησιμοποιώντας τους νόμους της μάθησης, στην τροποποίηση τη συμπεριφοράς ή στην διδασχά νέων τρόπων συμπεριφοράς. (Sullivan E. Nicole, Cognitive Behavioral Interventions – Changing Offender Behavior, πηγή διαδικτύου).

5.8.1 Γενικά χαρακτηριστικά των Μεθόδων Γνωστικής και Συμπεριφοριστικής Θεραπείας

Ο Robinson Ken, σημειώνει επτά χαρακτηριστικά των μεθόδων της Γνωστικής – Συμπεριφοριστικής Θεραπείας:

1. Οι προσεγγίσεις της Γνωστικής – Συμπεριφοριστικής βασίζονται στις επιστημονικές αρχές της μάθησης.
2. Οι προσεγγίσεις της Γνωστικής – Συμπεριφοριστικής θεραπείας στοχεύουν στην αλλαγή του τρόπου σκέψης και δράσης του πελάτη. Η επικέντρωση γίνεται στα πιστεύω και στην συμπεριφορά του και όχι στα συναισθήματα. .(Robinson Ken ,MRT Treatment Significantly Reduces Recidivism ,πηγή διαδικτύου)
3. Οι παρεμβάσεις της Γνωστικής – Συμπεριφοριστικής θεραπείας αναφέρονται ξεκάθαρα στα προβλήματα και στις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ο πελάτης. Οι θεραπευτές δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην παρούσα συμπεριφορά του πελάτη και δεν αναζητούν άλλα συμπτώματα.

4. Οι προσεγγίσεις της Γνωστικής – Συμπεριφοριστικής θεραπείας είναι συστηματικές. Όλες οι μέθοδοι που βασίζονται σ’ αυτή την θεωρία έχουν γίνει με μία προσχεδιασμένη σειρά από παρεμβάσεις σε καθορισμένο χρόνο και κάτω από συγκεκριμένες οδηγίες.
5. Οι προσεγγίσεις της Γνωστικής – Συμπεριφοριστικής θεραπείας είναι μικρής χρονικής διάρκειας συγκριτικά με άλλες προσεγγίσεις.
6. Οι προσεγγίσεις της Γνωστικής – Συμπεριφοριστικής θεραπείας χρησιμοποιούν ως εργαλεία διάφορες ασκήσεις, όπως δουλείες για το σπίτι (πραγματοποίηση στόχων) εργασίες και δράσεις για ανάπτυξη. Τονίζουν τα ενεργητικά συστατικά της θεραπείας έναντι της παθητικής στάσης. Όλες οι δραστηριότητες της θεραπείας στοχεύουν στα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πελάτης.
7. Οι επαγγελματίες που ασχολούνται με την Γνωστική – Συμπεριφοριστική θεραπεία διεξάγουν ερευνητικά αποτελέσματα, τονίζουν και βασίζονται πάνω σε στοιχεία επιστημονικών ερευνών σε αντίθεση με τις περισσότερες προσεγγίσεις αποκατάστασης οι οποίες κατηγορούν τον πελάτη για τις αποτυχίες του ,αγνοώντας τα συμπεράσματα των ερευνών.(Robinson Ken ,MRT Treatment Significantly Reduces Recidivism ,πηγή διαδικτύου)

5.8.2 Η Γνωστική – Συμπεριφοριστική θεραπεία στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας

Σύμφωνα με ερευνητικά στοιχεία (Fabiano E. , Porporino F. ,Robinson D. *Rehabilitation Through Clearer Thinking: A Cognitive Model of Correction Intervention*, πηγή διαδικτύου) έχει διαπιστωθεί ότι πολλοί παραβάτες δεν έχουν αποκτήσει έναν μεγάλο αριθμό από γνωστικές ικανότητες που είναι απαραίτητες για την κοινωνική προσαρμογή τους. Πολλοί από τους παραβάτες, δεν έχουν αυτοέλεγχο και αυτοεκτίμηση, αποτυγχάνουν στην ρύθμιση τη συμπεριφοράς τους και ελέγχονται εξ ολοκλήρου από τις ορμές τους. Συχνά φαίνονται ανίκανοι να δουν την πραγματικότητα με τον τρόπο που την αντιμετωπίζει ένα άτομο με μη παραβατική συμπεριφορά, ενώ δυσκολεύονται να διαχωρίσουν τα προσωπικά τους συναισθήματα και τις σκέψεις τους. Στερούνται των ικανοτήτων για επίλυση διαπροσωπικών προβλημάτων. Δεν έχουν αποκτήσει ικανοποιητικά τις ικανότητες κριτικής σκέψης και σχεδιασμού. Στερούνται αξιών και πεποιθήσεων. Τους είναι ιδιαίτερα δύσκολο να σκέπτονται τα προβλήματα τους και να υπολογίζουν τις συνέπειες των πράξεών τους.

Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι η παγίδευση των παραβατών σ' ένα φαύλο κύκλο λανθασμένων σκέψεων.

Το πιο σύνηθες σφάλμα στο οποίο υποκύπτουν είναι να μεταθέτουν τις εσφαλμένες πράξεις τους σε άλλους ανθρώπους και κατά συνεπεία να θεωρούν ότι άλλοι φταίνε για τη δική τους συμπεριφορά. (Robinson Ken, *MRT Treatment Significantly Reduces Recidivism* ,πηγή διαδικτύου).

Το γνωστικό μοντέλο επιχειρεί, μέσω της κοινωνικής μάθησης και της εκπαίδευσης, να διδάξει στους παραβάτες ικανότητες όπως, το να σκέφτονται λογικά, αντικειμενικά και με επιχειρήματα, χωρίς αοριστίες και γενικεύσεις και χωρίς να επιρρίπτουν τις ευθύνες τους σε άλλους. Επειδή το μοντέλο στοχεύει απευθείας στο τρόπο σκέψης, που φαίνεται να είναι υπεύθυνος για την διατήρηση της εγκληματικής συμπεριφοράς, εκτιμάται ότι είναι ένα μοντέλο πολλά υποσχόμενο για την ανάπτυξη της αποδοτικότητας του σωφρονισμού.

Από το 1980, γνωστικές προσεγγίσεις χρησιμοποιούνταν για τους παραβάτες σε μια προσπάθεια να αλλάξουν την διαδικασία σκέψης και τον τρόπο με τον οποίο έπαιρναν αποφάσεις. Οι περισσότεροι παραβάτες, (περίπου 2 στους 3) είχαν διαγνωσθεί ως αντικοινωνικοί, γεγονός το οποίο κατέστησε τις παραδοσιακές θεραπείες ακατάλληλες και πρόβαλε επιτακτικά την ανάγκη για καινοτομίες στο χώρο της θεραπείας (Robinson Ken, MRT Treatment Significantly Reduces Recidivism ,πηγή διαδικτύου).

Τα προγράμματα που βασίζονται στην Γνωστική – Συμπεριφοριστική Προσέγγιση προσφέρουν στους παραβάτες την ευκαιρία να αλλάξουν τον τρόπο σκέψης τους, ο οποίος στο παρελθόν τους οδήγησε σε παραβατική συμπεριφορά. Η Γνωστική – Συμπεριφοριστική Εκπαίδευση χρησιμοποιείται στην διαδικασία αποκατάστασης της παραβατικής συμπεριφοράς, έχοντας ως σκοπό να βοηθήσει τους παραβάτες να κατανοήσουν τις στάσεις τους και τις προσδοκίες τους καθώς και τις προοπτικές τους. Παράλληλα όμως η εκπαίδευση πάνω στις γνωστικές συμπεριφοριστικές ικανότητες βοηθά τους παραβάτες να κατανοήσουν εκτός από τα αίτια και τις συνέπειες των προσβλητικών τους πράξεων. Όλες οι παραπάνω γνωστικές διαδικασίες αποσκοπούν στην αλλαγή της συμπεριφοράς του παραβάτη μέσω της συνειδητοποίησης: 1. των σκέψεων που προηγούνται των παραβατικών τους πράξεων αλλά και 2. των συνεπειών που έχουν αυτές τόσο για τους ίδιους όσο

και για τους άλλους (Sullivan E. Nicole, Cognitive Behavioral Interventions – Changing Offender Behavior, πηγή διαδικτύου).

Δυο κυρίως γνωσιακές κλινικές προσεγγίσεις στοχεύουν στην αντιμετώπιση των γνωσιακών δυσλειτουργιών που χαρακτηρίζουν τους νέους παραβάτες (Δρίτσας ,2003, σελ. 204 -205): **Εκπαίδευση στην ενίσχυση της επικοινωνίας και στην αναδόμηση του συστήματος αξιών.** Η βασική υπόθεση εδώ είναι ότι η δυσπροσάρμοστη συμπεριφορά αποτελεί συνέπεια δυσλειτουργικών τρόπων σκέψης και συναισθημάτων που με τη σειρά τους απορρέουν από ένα σύστημα αξιών και πεποιθήσεων αντίθετο από τα αντίστοιχα συστήματα της πλειονότητας του κοινωνικού συνόλου. Οι νεαροί παραβάτες ενθαρρύνονται να διερευνήσουν τις προσωπικές τους πεποιθήσεις, αξίες και στάσεις που καταλήγουν σε εξωπραγματικές αξιώσεις (π. χ . «η ζωή αξίζει μόνο αν έχεις πολλά λεφτά» ή «έτσι κι αλλιώς μόνο οι πονηροί επιβιώνουν»). Στη συνέχεια διδάσκονται να αναγνωρίζουν αρνητικές σκέψεις ή εκείνες που μπορεί να τους οδηγήσουν σε σύγκρουση με το νόμο, και μαθαίνουν να χρησιμοποιούν εναλλακτικούς τρόπους σκέψης .**Εκπαίδευση στη λύση προβλημάτων και στη λήψη αποφάσεων σε καθημερινές καταστάσεις.** Τέτοιες προσεγγίσεις βασισμένες στη δουλειά των Spivack et al. (1978) εστιάζουν στην σφαιρική επεξεργασία κοινωνικών προβλημάτων και διλλημάτων. Αυτή η θεραπευτική πρακτική συμπεριλαμβάνει την αναγνώριση διαφορετικών διαστάσεων του προβλήματος και την εκπαίδευση σε μια σειρά τεχνικών, όπως η εναλλακτική σκέψη και η διαδικασία λήψης αποφάσεων λαμβάνοντας υπ' όψη τις πιθανές συνέπειες για τον παραβάτη και τα σχετιζόμενα πρόσωπα, διαφορετικούς τρόπους αιτιολόγησης ενός δεδομένου προβλήματος. Ερευνητικά αποτελέσματα δηλώνουν ότι σημαντικός αριθμός των θεραπευόμενων μπορεί να χρησιμοποιήσει αυτές τι δεξιότητες σε γενικότερα διλλήματα για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Ένα ιδιαίτερα αντιπροσωπευτικό πρόγραμμα για ανήλικους παραβάτες είναι αυτό των Ross et al. (1988) από τον Καναδά. Οι 36 δίωρες και δομημένες συνεδρίες στοχεύουν στην ενίσχυση γνωστικών δεξιοτήτων προχωρώντας τους παραβάτες στα στάδια αλλαγής (Prachaska and Di Clemente, 1994) όπως αποδοχή της ύπαρξης του προβλήματος, αποφασίζοντας ποια θεραπευτική παρέμβαση είναι κατάλληλη, πειραματική εφαρμογή της υπό μάθηση νέας συμπεριφορά, διατήρηση και σταδιακή επέκταση της συμπεριφοράς και τέλος, πρόληψη των υποτροπών μέσα από μια εκπαιδευτική διαδικασία αυτοελέγχου των γνωσιακών διεργασιών σε νέες καταστάσεις.

Αλλά παρόμοια και νεότερα προγράμματα είναι το «Σκέψου πρώτα» του James McGuire, το «Ένας προς ένα παραβατική συμπεριφορά» του Philip Priestley στις Ηνωμένες Πολιτείες, και το « Εκπαίδευση στην αντιμετώπιση της επιθετικότητας» του Arnold Goldstein στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Παρακάτω αναφέρονται κάποια προγράμματα τα οποία βασίζονται στην γνωσιακή συμπεριφοριστική προσέγγιση και τα οποία εφαρμόζονται στον χώρο της θεραπείας της παραβατικότητας σε χώρες του εξωτερικού. Μπορούμε να επισημάνουμε την αποτελεσματικότητα των συγκεκριμένων προγραμμάτων, όχι όμως και την αποκλειστικότητα της αποτελεσματικότητας. (Δρίτσας,2003)

5.8.3 Προσεγγίσεις της Γνωστικής – Συμπεριφοριστικής Θεραπείας

1. Θεραπεία Ηθικής Επαναδραστηριοποίησης – Moral Reconciliation Therapy

Η Θεραπεία Ηθικής Επαναδραστηριοποίησης (Θ.Η.Ε.), ήταν η πρώτη συστηματική γνωστική – συμπεριφοριστική προσέγγιση πλήρως εφαρμοσμένη σε μεγάλα θεραπευτικά προγράμματα. Στην προσπάθεια να δώσουμε ένα ελληνικό ορισμό στο συγκεκριμένο πρόγραμμα το ονομάσαμε Θεραπεία Ηθικής Επαναδραστηριοποίησης. Η προσέγγιση αυτή αναπτύχθηκε στις αρχές του 1985 σε μια κλειστή θεραπευτική κοινότητα, τύπου στρατοπέδου συγκεντρώσεως, χωρητικότητας 40 ατόμων στο Κρατικό Σωφρονιστικό Κέντρο του Shelby, στο Memphis του Tennessee.

Η Θ.Η.Ε. επικεντρώνεται στην αλλαγή του τρόπου σκέψης και της διαδικασίας λήψης αποφάσεων των θεραπευόμενων. Οι θεραπευτικές αρχές της Θ . Η . Ε . είναι:

1. Αντιμέτωπιση και εκτίμηση της προσωπικότητας του πελάτη: αναφέρεται στην αναγνώριση και εκτίμηση από τον θεραπευτή, των ατομικών πιστεύω, των ικανοτήτων, της συμπεριφοράς και των αμυντικών μηχανισμών του πελάτη.
2. Εκτίμηση των παρόντων διαπροσωπικών σχέσεων: εκτιμούνται οι παρούσες διαπροσωπικές σχέσεις του πελάτη και δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στην αποκατάσταση των δυσλειτουργικών διαπροσωπικών σχέσεων.
3. Ενδυνάμωση της υπευθυνότητας και της ηθικής συμπεριφοράς: επιδιώκεται η μετάθεση της σκέψης σε πιο ηθικά επίπεδα. Τόνωση της αυτοεκτίμησης: σύνηθες στοιχείο στην προσωπικότητα των παραβατών,

είναι η χαμηλή αυτοεκτίμηση και ο αυτοέλεγχος. Βασική αρχή της Θ.Η.Ε. είναι η αλλαγή στον τρόπο σκέψης των θεραπευμένων για τον εαυτό τους.

4. Μείωση της ευχαρίστησης: διδάσκεται στους θεραπευόμενους να μάθουν να ελέγχουν την διαδικασία αναζήτησης της ευχαρίστησης που πηγάζει από την τέλεση των παραβατικών πράξεων.
5. Ωθηση των παραβατών για κοινωνική σκέψη: προωθείται η αύξηση του ενδιαφέροντος για τα κοινωνικά συστήματα και η κοινωνική ευαισθησία.

Οι θεραπευτές συνήθως πραγματοποιούν τις συνεδριάσεις δυο φορές την εβδομάδα. Η κάθε ομάδα αποτελείται από οχτώ με δεκαπέντε μέλη. Οι παραβάτες ολοκληρώνουν τα στάδια της Θ.Η.Ε., με εξατομικευμένες ασκήσεις και θεραπείες είτε ατομικά είτε ομαδικά. Η Θ.Η.Ε. έχει διαχωρίσει το σχέδιο δράσης για τους παραβάτες που σχετίζονται με τα ναρκωτικά και για τους παραβάτες των υπόλοιπων κατηγοριών. Η Θ.Η.Ε. αναπτύσσεται και αναπροσαρμόζεται, σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ερευνών στους παραβάτες που την ολοκλήρωσαν. Τα στάδια και οι εργασίες της Θ.Η.Ε. έχουν σχεδιαστεί με βάση τα συμπεράσματα των ερευνών, σε ότι αφορά την επανασύλληψη, την παραίτηση την φθορά και τις επιδράσεις επάνω στην προσωπικότητα. Ουσιαστικής σημασίας έννοιες για την Θ.Η.Ε. είναι η αίσθηση του σκοπού, η ηθική σκέψη και το αίσθημα της επιδίωξης. Κατά την διάρκεια των δυο πρώτων χρόνων λειτουργίας του Κρατικού Σωφρονιστικού Κέντρου του Shelby, στο Memphis του Tennessee, διερευνήθηκαν διεξοδικά τα προ-θεραπευτικά και μετα-θεραπευτικά αποτελέσματα της Θ.Η.Ε., σε διαφορετικές προσωπικότητες. Μέσα στα δυο αυτά πρώτα χρόνια, η εφαρμογή της Θ.Η.Ε. αύξησε σημαντικά την συμμετοχή των ανήλικων παραβατών, μείωσε τις παραιτήσεις από το πρόγραμμα και αύξησε τις αλλαγές στην προσωπικότητα του κάθε παραβάτη. Επιπρόσθετα και άλλες έρευνες πάνω στην ίδια θεραπευτική προσέγγιση έδειξαν ότι, τα επίπεδα υποτροπής μετά από 5 χρόνια

αποφυλάκισης, των παραβατών που συμμετείχαν στην Θ.Η.Ε. ήταν κατά ένα τρίτο χαμηλότερα από τα επίπεδα υποτροπής των παραβατών που είχαν λάβει μέρος σε άλλες μη θεραπευτικές ελεγχόμενες ομάδες. Λόγω της αποτελεσματικότητας της Θ.Η.Ε. πολλά προγράμματα την εφάρμοσαν, ενσωματώνοντας την στις ήδη υπάρχουσες προγραμματισμένες μεθόδους. Η Θ.Η.Ε. συνήθως χρησιμοποιείται στο πρόγραμμα Ανώνυμων Αλκοολικών (Α.Α.), σε εκπαιδευτικά και επαγγελματικά προγράμματα, στην ρύθμιση της συμπεριφοράς, στις φιλοσοφίες που είναι βασισμένες στην πειθαρχία (boot camp philosophies) ή σε πιο παραδοσιακά συστήματα δικαστικής επιτήρησης. Η χρήση της Θ.Η.Ε. εδραιώθηκε σε διάφορες υπηρεσίες και προγράμματα συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων Δικαιοσύνης στην Washington, Connecticut, Oklahoma, Tennessee, Delaware, Florida, Montana, Indiana, Ohio, California, όπως επίσης και στο Puerto Rico, Bermuda και Canada. Λόγω της ευκολίας της εφαρμογής των προγραμμάτων που βασίζονται στην Θ.Η.Ε. η Oklahoma, Montana, και Washington, παρέχουν πλέον ένα συνεχές δίκτυο φροντίδας, βασισμένο στο πρόγραμμα της Θ.Η.Ε.. Έχει υπολογιστεί ότι με την Θ.Η.Ε. έχουν θεραπευτεί περίπου 20.000 άτομα (Robinson Ken, MRT Treatment Significantly Reduces Recidivism ,πηγή διαδικτύου).

2. Θεραπεία Μείωσης της Υποτροπής – Relapse Prevention Therapy

Η Θεραπεία Μείωσης της Υποτροπής (Θ . Μ . Υ .) αποτελεί μια Προσέγγιση της Γνωστικής – Συμπεριφοριστικής θεραπείας, που στοχεύει στην μείωση της υποτροπής των παραβατών. Στην προσπάθεια να αποδώσουμε το συγκεκριμένο πρόγραμμα στα ελληνικά δώσαμε τον τίτλο Θεραπεία Μείωσης της Υποτροπής. Οι στρατηγικές επέμβασης της Θ . Μ . Υ., μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τρεις κατηγορίες, **1.** εκπαίδευση των παραβατών στην

αφομοίωση ικανοτήτων, **2.** γνωστική θεραπεία, **3.** αλλαγή του τρόπου ζωής. Η εκπαίδευση στην αφομοίωση των ικανοτήτων περιλαμβάνει συμπεριφοριστικές γνωστικές τεχνικές. Οι μέθοδοι της γνωστικής θεραπείας στοχεύουν στην τροποποίηση της συνήθειας. Οι στρατηγικές της αλλαγής του τρόπου ζωής, όπως η περισυλλογή, η φυσική και πνευματική άσκηση συμπεριλήφθηκαν έτσι ώστε να ενισχύσουν τη συνολική ικανότητα των πελατών.

Η Θεραπεία Μείωσης της Υποτροπής:

1. Κατανοεί την υποτροπή ως μια διαδικασία.
2. Αναγνωρίζει και αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τις καταστάσεις υψηλού κινδύνου.
3. Αντιμετωπίζει τις ορμές και τις επιθυμίες.
4. Εφαρμόζει τις διαδικασίες ελέγχου των προβλημάτων κατά την διάρκεια μιας περιόδου, με στόχο την ελαχιστοποίηση των αρνητικών συνεπειών.
5. Οι παραβάτες και μετά την υποτροπή παραμένουν συνδεδεμένοι με την θεραπευτική διαδικασία.
6. Οι παραβάτες μαθαίνουν πώς να αποκτήσουν ένα πιο ισορροπημένο τρόπο ζωής.

Οι παραπάνω στρατηγικές υποστηρίζονται και σταθεροποιούνται από τα ενθαρρυντικά αποτελέσματα ερευνών στην αποτελεσματικότητα της Θ . Μ . Υ. (Parks G., Marlatt A., Relapse Prevention Therapy a Cognitive – Behavioral Approach, πηγή διαδικτύου)

3. Τεχνικά Προγράμματα για ανήλικους παραβάτες που έχουν τεθεί υπό σωφρονισμό – Arts Programs for Juvenile Offenders in Detention and Connections.

Σύμφωνα με το άρθρο Arts Programs for Juvenile Offenders in Detention and Connections, το πρόγραμμα αυτό λαμβάνει χώρα τα τελευταία χρόνια σε πολιτείες των Η.Π.Α.. Μελέτες που έγιναν σε νέους ανθρώπους, οι οποίοι πέτυχαν κοινωνικά παρότι προέρχονταν από περιβάλλοντα υψηλού κινδύνου, τονίζουν την ικανότητα της ώριμης αντιμετώπισης ακόμη και των πιο δύσκολων καταστάσεων. Τα θετικά αποτελέσματα αυτής της έρευνας αντανακλούν την ευεργετική επίδραση των δημιουργικών τεχνών στην νεολαία. Μέσω των δημιουργικών τεχνών ενισχύονται όλες οι πτυχές των κοινωνικών ικανοτήτων, η ενσυναίσθηση, η κοινωνική ευαισθησία, η επικοινωνία, οι δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων, η αίσθηση της προσωπικής ταυτότητας και αξίας, του αυτοσκοπού.

Τα προγράμματα βασισμένα στην τέχνη, εμφανίζονται ιδιαίτερα αποτελεσματικά στην θετική εξέλιξη των νέων. Οι Ross και Fabiano μελέτησαν μια έρευνα σχετιζόμενη με τις σωφρονιστικές παρεμβάσεις, για μια περίοδο 18 ετών, εξετάζοντας τα συστατικά των αποτελεσματικών προγραμμάτων. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι σε πολλές περιπτώσεις οι παραβάτες καθυστερούσαν στην απόκτηση γνωστικών ικανοτήτων. Συνδυάζοντας τις καλύτερες τεχνικές από τα πιο αποτελεσματικά προγράμματα, οι Ross και Fabiano δημιούργησαν ένα μοντέλο, στο μικροσκόπιο του οποίου θέτουν τις κοινωνικές ικανότητες, τις διαπροσωπικές σχέσεις και την διαδικασία επίλυσης προβλημάτων, την δημιουργική και κριτική σκέψη, την ενδυνάμωση των ηθικών αξιών και τον έλεγχο των συναισθημάτων.

Μέσω των δημιουργικών τεχνών οι νέοι διδάσκονται πολύτιμες τεχνικές, όπως η λογική σκέψη, η οργανωτική ομαδική εργασία και υπομονή καθώς και την σημασία της αποτυχίας, στην ανακάλυψη και την εκμάθηση. Οι μελέτες από το Εθνικό Ερευνητικό Κέντρο Εκμάθησης Τεχνών αποδεικνύουν ότι η ενσωμάτωση των δημιουργικών τεχνών σε όλη την εμπειρία της εκμάθησης ενισχύουν την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη του ατόμου.

Οι συντονιστές των προγραμμάτων των ανήλικων παραβατών έχουν σημειώσει τα θετικά οφέλη από την συμμετοχή των νέων σε προγράμματα τεχνών και την θετική επίδραση στην αυτοεικόνα και την αυτοεκτίμηση τους. Η επαφή με τις τέχνες προσφέρει ένα θετικό ερέθισμα για να διακόψει ο νέος τον αρνητικό τρόπο ζωής.

Οι Calabrese και Adams (1990) σημείωσαν τα μεγαλύτερα επίπεδα ολοκληρωτικής αλλοτρίωσης, απομόνωσης και συναισθηματικής ικανότητας των έγκλειστων ανήλικων παραβατών σε σύγκριση με τους μη έγκλειστους έφηβους. Τεκμηρίωσαν ,ότι τα πραγματοποιηθέντα μέσα στην φυλακή προγράμματα που βασίζονται στην τέχνη, μειώνουν το μέγεθος της βίας των τροφίμων και συντελούν στην μείωση της υποτροπής. Ο Hillman (1993) επιχειρώντας να εφαρμόσει προγράμματα που βασίζονται στην τέχνη, στις υπηρεσίες κράτησης και σωφρονισμού των ανήλικων παραβατών, συμπέρανε ότι οι συντονιστές έχουν αντιληφθεί τα οφέλη της συμμετοχής σε τέτοια προγράμματα. Σημειώνει επίσης τα θετικά ερεθίσματα της διαντίδρασης των νέων με τους εκπαιδευτικούς που συμβάλλει στην αποφυγή της ολίσθησης προς τον αρνητικό τρόπο ζωής.

Στόχοι της εφαρμογής των προγραμμάτων τεχνικής εκπαίδευσης στις υπηρεσίες σωφρονισμού είναι:

1. Η ενίσχυση της γλωσσικής, κοινωνικής, γνωστικής και πολιτισμικής ανάπτυξης των υπό κράτηση ανήλικων παραβατών.

Η προαγωγή των τεχνικών προγραμμάτων στην κοινότητα ώστε να καταστεί δυνατή η επαγγελματική αποκατάστασή τους ή η απασχόληση τους (Fabiano E. , Porporino F. ,Robinson D. Rehabilitation Through Clearer Thinking: A Cognitive Model of Correction Intervention, πηγή διαδικτύου)

5.9 Πολυσυστημική θεραπεία

Η πολυσυστημική θεραπεία αναπτύχθηκε προς το τέλος της δεκαετίας του '70 και σχεδιάστηκε από τον ψυχολόγο Scott Henggeller του πανεπιστημίου της Νότια Καρολίνα για να εξετάσει διάφορους περιορισμούς των υπαρχουσών διανοητικών και υγειονομικών υπηρεσιών για τους ανήλικες παραβάτες. Αυτοί οι περιορισμοί περιλαμβάνουν την ελάχιστη αποτελεσματικότητα, τη χαμηλή υπευθυνότητα των φορέων παροχής υπηρεσιών και το υψηλό κόστος.

Γενικά, οι θεραπευτικές προσπάθειες, έχουν αποτύχει στην εξέταση της πολυπλοκότητας των διαφορετικά προσανατολιζόμενων αναγκών της νεολαίας. Λαμβάνοντας υπόψη τα συντριπτικά εμπειρικά στοιχεία, τα οποία φανερώνουν ότι η σοβαρή αντικοινωνική συμπεριφορά καθορίζεται από την αλληλεπίδραση του ατόμου, της οικογένειας, του φύλου, του σχολείου και της γειτονιάς, δεν είναι εκπληκτικό ότι οι θεραπευτικές διαδικασίες της σοβαρής αντικοινωνικής συμπεριφοράς είναι κατά ένα μεγάλο μέρος ατελέσφορες. Κάποιες περιοριστικές διαδικασίες, όπως η κατ' οίκων θεραπεία, η εισαγωγή σε ψυχιατρικό νοσοκομείο και η φυλάκιση, αποτυγχάνουν να εξετάσουν τους γνωστούς καθοριστικούς παράγοντες της σοβαρής αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Επιπλέον οι φορείς ψυχικής υγείας και οι αρχές δικαιοσύνης των ανηλίκων δεν είχαν ουσιαστικά καμία υπευθυνότητα για την έκβαση των περιπτώσεων των ανηλικών παραβατών. Η αναποτελεσματικότητα των διαδικασιών, όπως της κατ' οίκων θεραπείας περιλαμβάνει εξαιρετικά υψηλές

δαπάνες, έχει οδηγήσει πολλούς συνηγόρους της νεολαίας στην αναζήτηση βιώσιμων εναλλακτικών λύσεων. Η πολυσυστημική θεραπεία είναι μια πρότυπη θεραπεία, με μια καλά τεκμηριωμένη δυνατότητα εξέτασης των προαναφερθέντων δυσκολιών, για την παροχή αποτελεσματικών υπηρεσιών στους ανήλικους παραβάτες (Borduin C.M , Mann, B.J ,Cone L.T , Henggeler S.W , Fucci B.R , Blaske D.M , & Williams , R .A, 1995, σελ. 569 – 578).

5.9.1 Εννοιολογικό πλαίσιο

Σύμφωνα με τα κοινωνικά – οικολογικά πρότυπα της συμπεριφοράς και των συμπερασμάτων των αιτιωδών μελετών διαμόρφωση της εγκληματικότητας και της χρήσης ναρκωτικών, η πολυσυστημική προσέγγιση σημειώνει τη σύνδεση της νεανικής αντικοινωνικής συμπεριφοράς με τα χαρακτηριστικά της νεολαίας και της οικογένειας, της όμοιας ομάδας, του σχολείου και των κοινοτικών πλαισίων. Υπό αυτήν την προϋπόθεση οι επεμβάσεις της πολυσυστημικής θεραπείας στοχεύουν στην μείωση των παραγόντων κινδύνου, στηριζόμενες στις δυνάμεις της νεολαίας και των οικογενειών (προστατευτικοί παράγοντες)σε ιδιαίτερα εξατομικευμένη και περιεκτική βάση. Η παροχή υπηρεσιών (βασισμένων στο σπίτι) παρακάμπτει τα εμπόδια της προσβασιμότητας των υπηρεσιών που αντιμετωπίζουν συχνά οι οικογένειες των ανήλικων παραβατών. Η έμφαση στη γονική ενδυνάμωση για την τροποποίηση του φυσικού – κοινωνικού δικτύου των παιδιών συμβάλει στην διατήρηση των θεραπευτικών οφελών(Borduin C.M ,Melton G.B, Henggeler S.W, Mann B.J, Smith I.A, Hall J.A, Cone I , & Fucci B. R, 1995 , σελ 40-51).

5.9.2 Σκοποί και Μετρήσιμοι Στόχοι

Οι αρχικοί στόχοι της πολυσυστημικής θεραπείας είναι:

1. να μειώσει την εγκληματική δραστηριότητα της νεολαίας
2. να μειώσει άλλους τύπους αντικοινωνικών συμπεριφορών, όπως η κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών
3. να επιτύχει αυτές τις εκβάσεις στην μείωση του κόστους και με την μείωση των ποσοστών φυλάκισης και θεραπευτικών μεθόδων όπως της εισαγωγής σε ψυχιατρικό νοσοκομείο.

Ακόμα, επιδιώκει την επίτευξη αυτών των στόχων μέσω μιας θεραπείας που να εξετάζει τους παράγοντες κινδύνου σε μια εξατομικευμένη, περιεκτική και ενσωματωμένη στην κοινωνία βάση (Henggeller S.W, Melton G.B & Smith I.A, Shoenwald, S.K. & Hanley, J., 1993, σελ 953 – 961).

Παράγοντες Κινδύνου και Προστατευτικοί Παράγοντες

Η εμπειρική πρακτική και η βιβλιογραφία, στηρίζουν την κοινωνική οικολογική άποψη (Bronfenbrenner, 1979) της αντικοινωνικής συμπεριφοράς παιδιών και εφήβων. Η κεντρική αρχή αυτής της άποψης είναι, ότι η συμπεριφορά είναι απόρροια της αμοιβαίας αλληλεπίδρασης του παιδιού και του κοινωνικού δικτύου του, συμπεριλαμβανόμενης και της οικογένειας, των συνομηλίκων, του σχολείου, της γειτονίας, και άλλων κοινωνικών υποβάθρων. Σύμφωνα με αυτή την προοπτική, έχει παρατηρηθεί συσχετισμός μεταξύ των διαφόρων μορφών αντικοινωνικής συμπεριφοράς και των βασικών χαρακτηριστικών(δηλ. κίνδυνος και προστατευτικοί παράγοντες) των μεμονωμένων νεολαιών και των κοινωνικών συστημάτων στα οποία ενσωματώνονται(δηλ. οικογένεια, φίλοι, σχολείο, γειτονία). Γενικά, αυτοί οι παράγοντες κινδύνου και οι προστατευτικοί παράγοντες είναι σχετικά σταθεροί, εάν η διαγνωσμένη αντικοινωνική συμπεριφορά περιλαμβάνει προβλήματα συμπεριφοράς, εγκληματικότητα ή κατάχρηση ουσιών. Παρατίθενται ένας γενικός κατάλογος παραγόντων κινδύνου και προστατευτικών παραγόντων.

ΠΛΑΙΣΙΟ	ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ
ΑΤΟΜΟ	Ευνοϊκή στάση απέναντι στην αντικοινωνική συμπεριφορά	Νοημοσύνη Εύκολη ιδιοσυγκρασία

	<p>Ψυχιατρική συμπτωματολογία</p> <p>Γνωστική προκατάληψη (μετάθεση εχθρικών προθέσεων σε άλλους)</p>	<p>Συμβατικές τοποθετήσεις</p> <p>Δεξιότητες επίλυσης προβλήματος</p>
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	<p>Έλλειψη ελέγχου, ατελέσφορη πειθαρχία</p> <p>Ανυπαρξία συναισθηματικής κάλυψης</p> <p>Συγκρούσεις</p> <p>Γονικές δυσκολίες (π.χ.εξαρτήσεις, ψυχιατρικά προβλήματα, εγκληματικότητα)</p>	<p>Επικοινωνία με τους γονείς</p> <p>Ενθαρρυντικό οικογενειακό περιβάλλον</p> <p>Συζυγική αρμονία</p>

ΣΥΝΟΜΗΛΙΚΟΙ	Σύνδεση με παραβατικούς ανηλίκους	Σύνδεση με μη παραβατικούς συνομηλίκους
--------------------	--	--

Ο πίνακας 1 παρουσιάζει τους παράγοντες κινδύνου και τους προστατευτικούς παράγοντες που απορρέουν από το άτομο, την οικογένεια και τους συνομηλίκους. Παράγοντες κινδύνου που συνδέονται με το ίδιο το άτομο, αποτελούν τόσο η ευνοϊκή στάση απέναντι στην παραβατικότητα όσο και η ψυχιατρική συμπτωματολογία ενώ ως προστατευτικοί παράγοντες ορίζονται η ευέλικτη ιδιοσυγκρασία του παιδιού, οι δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και η νοήμων σκέψη. Παράγοντες κινδύνου που απορρέουν από την οικογένεια, αποτελεί η ανυπαρξία γενικότερης οικογενειακής ατμόσφαιρας, επικοινωνίας και οργάνωσης, συνοδευμένη από γονικά προβλήματα. Οικογενειακούς προστατευτικούς παράγοντες αποτελούν η ύπαρξη υποστηρικτικού και ενθαρρυντικού οικογενειακού περιβάλλοντος θεμελιωμένο στη συζυγική αρμονία και την ύπαρξη επικοινωνίας. Τέλος, αναφορικά με τους συνομηλίκους, παράγοντας κινδύνου αποτελεί η σύνδεση με παραβατικούς νέους, ενώ η αντίθετη σύνδεση (με μη παραβατικούς νέους) προμηνύει προστατευτικό παράγοντα.

Τουλάχιστον είκοσι ερευνητικές ομάδες έχουν πραγματοποιήσει περίπλοκες αιτιώδεις μελέτες διαμόρφωσης της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, λαμβάνοντας υπ' όψη τους γνωστούς καθοριστικούς παράγοντες της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, σε μια προσπάθεια περιγραφής των αμοιβαίων σχέσεων αυτών των συστατικών. Τα συμπεράσματα από τους τομείς της εγκληματικότητας και της κατάχρησης ουσιών είναι σχετικά σαφή. Κατ' αρχάς, οι συσχετισμοί με τους παρεκκλίνοντες συνομηλίκους είναι ουσιαστικά πάντα ισχυρός προάγγελος της αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Δεύτερον, οι

οικογενειακές σχέσεις μπορούν να αποτρέψουν την αντικοινωνική συμπεριφορά, αλλά και να την ενισχύσουν. Τρίτον, οι σχολικές δυσκολίες μπορούν να οδηγήσουν στην ένωση με τους παρεκκλίνοντες συνομηλίκους. Τέταρτο, τα χαρακτηριστικά ενίσχυσης της γειτονιάς και της κοινότητας μπορούν είτε να συμβάλλουν στην αποτροπή της αντικοινωνικής συμπεριφοράς ή και στην ενίσχυση. Οι μελέτες, παρά την ιδιαίτερη παραλλαγή στις ερευνητικές μεθόδους και τις μετρήσεις, έχουν σημειώσει ότι η αντικοινωνική συμπεριφορά της νεολαίας συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με τους παράγοντες κινδύνου και τους προστατευτικούς παράγοντες καθώς και με τα συστήματα αλληλεπίδρασης (Henggeler S.W, Melton G.B & Smith I. A, Schoenwald S. & Hanley J.H. 1993 , σελ 283 – 293).

Επιπτώσεις των Παραγόντων Κινδύνου και των Προστατευτικών Παραγόντων για την Θεραπεία

Οι κλινικές επιπτώσεις αυτών των συμπερασμάτων φαίνονται σχετικά απλές. Εάν ο αρχικός στόχος της θεραπείας είναι να βελτιώσει την πιθανότητα των μειωμένων ποσοστών αντικοινωνικής συμπεριφοράς τότε οι θεραπευτικές προσεγγίσεις πρέπει να έχουν την ευελιξία να μειώσουν τους πολλαπλάσιους γνωστούς καθοριστικούς παράγοντες της αντικοινωνικής συμπεριφοράς (δηλ. παράγοντες κινδύνου), ενισχύοντας τους προστατευτικούς παράγοντες. Δηλαδή η αποτελεσματική θεραπεία πρέπει να έχει την ικανότητα να επέμβει περιεκτικά, στο άτομο, την οικογένεια, το φιλικό περιβάλλον, το σχολείο και ενδεχομένως ακόμη και στο επίπεδο της γειτονιάς.

Όσον αφορά στην πολυσυστημική θεραπεία ειδικότερα, οι επεμβάσεις έχουν ως σκοπό να εξετάσουν εκείνους τους παράγοντες κινδύνου και τους

προστατευτικούς παράγοντες που είναι πιο κοντά στους προσδιορισμένους στόχους θεραπείας. Κατά συνέπεια, σε οποιαδήποτε περίπτωση, η πολυσυστημική μέθοδος θα εξετάσει ένα εξατομικευμένο υποσύνολο του κινδύνου και των προστατευτικών παραγόντων. Λόγω του ευρέως φάσματος του ενδεχόμενου υψηλού κινδύνου και των προστατευτικών παραγόντων, στην πολυσυστημική θεραπεία θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη μια ευρεία και περιεκτική σειρά των σχετικών μεταβλητών. Συνεπώς, ο προσδιορισμός των βασικών μεταβλητών σε μια ιδιαίτερη περίπτωση είναι ο σημαντικότερος στόχος της αξιολόγησης της πολυσυστημικής θεραπείας (Henggeler S.W, Melton G.B & Smith I. A, Schoenwald S. & Hanley J.H. 1993 , σελ 283 – 293).

5.9.3 Συνοπτική Περιγραφή της Επέμβασης

Η πολυσυστημική θεραπεία είναι μια προσανατολισμένη στην θεραπεία μέθοδος, που στοχεύει συγκεκριμένα σε εκείνους τους παράγοντες του κοινωνικού δικτύου κάθε νεολαίας που συμβάλλουν στην αντικοινωνική συμπεριφορά τους. Συνεπώς, οι επεμβάσεις της στοχεύουν χαρακτηριστικά στο να βελτιώσουν την προσφορά βοήθειας, τις πρακτικές πειθαρχίας, να ενισχύσουν τις οικογενειακές συναισθηματικές σχέσεις, να μειώσουν την σχέση της νεολαίας με τους παρεκκλίνοντες συνομηλίκους, να αυξήσουν την σχέση της νεολαίας με τους μη παραβατικούς ανηλίκους, να βελτιώσουν τη σχολική ή την επαγγελματική απόδοση, να προωθήσουν τη νεολαία στις νόμιμες ψυχαγωγικές εξόδους και να αναπτύξουν ένα γηγενές δίκτυο υποστήριξης των εκτεταμένων οικογενειών και γειτονιών, καθώς και των φίλων ώστε να ενισχύσουν τα κέντρα προσφοράς βοήθειας στην επιτυχία διατήρησης τέτοιων αλλαγών. Οι συγκεκριμένες τεχνικές θεραπείας που χρησιμοποιούνται για να

ενισχύσουν αυτά τα οφέλη είναι ενσωματωμένες σε θεραπείες με εμπειρική υποστήριξη, όπως γνωστικές – συμπεριφοριστικές θεραπείες και θεραπείες οικογενειών. Οι υπηρεσίες της πολυσυστημικής θεραπείας παραδίδονται στο φυσικό περιβάλλον (π.χ. σπίτι , σχολείο, κοινότητα). Το σχέδιο επεξεργασίας σχεδιάζεται σε συνεργασία με τα οικογενειακά μέλη και είναι, επομένως, οικογένεια που οδηγείται παρά τον θεράποντα. Ο τελευταίος στόχος της πολυσυστημικής θεραπείας είναι η ενδυνάμωση των «υγιών» σχέσεων της οικογένειας, μέσω της κινητοποίησης του παιδιού, της οικογένειας και της κοινότητας. Η χαρακτηριστική διάρκεια των υπηρεσιών της πολυσυστημικής (που βασίζονται στο σπίτι) είναι περίπου τέσσερις μήνες, με τις πολλαπλάσιες οικογενειακές θεραπευτικές επαφές που λαμβάνουν χώρα κάθε εβδομάδα.

Αν και η πολυσυστημική θεραπεία, είναι μια οικογενειακή θεραπεία βασισμένη στο πρότυπο επεξεργασίας που έχει τις ομοιότητες με τις άλλες προσεγγίσεις οικογενειακής θεραπείας, ουσιαστικές διαφορές είναι εμφανείς. Καταρχάς η πολυσυστημική, δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στους παράγοντες κινδύνου, την οικογένεια και στα κοινωνικά δίκτυα εφήβων που συνδέονται με την αντικοινωνική συμπεριφορά. Ως εκ τούτου, οι προτεραιότητες της πολυσυστημικής περιλαμβάνουν παραδείγματος χάριν, την απομάκρυνση των παραβατών από τις παρεκκλίνουσες όμοιες ομάδες, την ενίσχυση της σχολικής ή της επαγγελματικής απόδοσης και την ανάπτυξη ενός γηγενούς δικτύου υποστήριξης της οικογένειας ώστε να διατηρηθούν τα θεραπευτικά οφέλη. Δεύτερον , τα προγράμματα της έχουν μια εξαιρετικά ισχυρή δέσμευση για την κατάργηση των εμποδίων στην πρόσβαση υπηρεσιών (π.χ. το σπίτι - βασισμένο πρότυπο της παροχής υπηρεσιών). Τρίτον, οι υπηρεσίες της είναι εντατικότερες από την παραδοσιακή οικογενειακή θεραπεία (π.χ. αρκετές ώρες θεραπείας, την εβδομάδα εναντίον 50 λεπτών). Τέταρτον και σημαντικότερο, έχει τις καλά τεκμηριωμένες μακροπρόθεσμες εκβάσεις με τους εφήβους που παρουσιάζουν τη σοβαρή αντικοινωνική συμπεριφορά και με τις οικογένειές τους. Η

ισχυρότερη υποστήριξη για την αποτελεσματικότητα της πολυσυστημικής προέρχεται από τις ελεγχόμενες μελέτες που εστίασαν στους βίαιους και χρόνια ανήλικους εγκληματίες. Τα αποτελέσματα από αυτές τις μελέτες έδειξαν ότι οι εκβάσεις της πολυσυστημικής ήταν παρόμοιες για τη νεολαία πέρα από την εφηβική ηλικία (δηλ. 12 – 17 έτη), τόσο για τα αγόρια και τα κορίτσια, όσο και για τους Αφροαμερικάνους εναντίον των λευκών νεολαίων και των οικογενειών τους . οφελών (Borduin C.M , Mann B.J, Cone L.T, Henggeler S.W, Fucci B.R, Blaske D.M, & Williams R.A, 1995, σελ 569 – 578).

5.9.4 Πληθυσμός – Στόχος

Η πολυσυστημική θεραπεία έχει εφαρμοστεί σε τέσσερις τυχαίες κλινικές δοκιμές με πάνω από 300 ανήλικους παραβάτες και τις οικογένειες τους. Έτσι, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της εφαρμογής της πολυσυστημικής θεραπείας, η πλειοψηφία των νέων στους οποίους εφαρμόζεται η πολυσυστημική μέθοδος είναι αρσενικού φύλου και μέλη μονογονεϊκών οικογενειών με χαμηλό εισόδημα. Με εξαίρεση ένα από αυτά τα προγράμματα, οι Αφροαμερικανοί νέοι έχουν ξεπεράσει αριθμητικώς τους λευκούς παραβάτες. Επιπλέον, οι ελεγχόμενες αξιολογήσεις και τα προγράμματα διάδοσης που χρησιμοποιεί η πολυσυστημική είναι αυτή την περίοδο εν εξελίξει σε δώδεκα κράτη και τον Καναδά με άλλους πληθυσμούς νέων, που παρουσιάζουν σοβαρά κλινικά προβλήματα (π.χ. η πολυσυστημική ως εναλλακτική λύση της εισαγωγής σε νοσοκομείο έκτακτης ανάγκης των παιδιών που παρουσιάζουν ψυχιατρικά προβλήματα). Οι στόχοι των προγραμμάτων είναι τόσο η μείωση του κόστους των συνηθισμένων παρεχόμενων υπηρεσιών όσο και η καλύτερη αντιμετώπιση των ανήλικων παραβατών και των οικογενειών τους (Clarke G., 1995, σελ 718 – 725).

5.9.5 Θεωρία Θεραπείας

Η «θεωρία της θεραπείας» υπογραμμισμένη από την πολυσυστημική θεραπεία βασίζεται στις αιτιώδης μελέτες διαμόρφωσης των θεωριών σοβαρής αντικοινωνικής συμπεριφοράς και κοινωνικών οικολογικών και οικογενειακών συστημάτων της συμπεριφοράς. Το κοινωνικό-οικολογικό πρότυπο (Bronfenbrenner, 1979) απεικονίζει την διαδικασία της ανθρώπινης ανάπτυξης ως αμοιβαία ανταλλαγή μεταξύ του ατόμου και των «τοποθετημένων ομόκεντρων δομών» (π.χ. οικογένεια, συνομήλικοι σχολείο) που επηρεάζουν αμοιβαία το ένα το άλλο. Τα συστήματα εκτός οικογένειας όπως το σχολείο, η εργασία, οι συνομήλικοι ακόμη και τα κοινοτικά και πολιτιστικά ιδρύματα θεωρείται πως συνδέονται και αλληλεπιδρούν με το άτομο και την οικογένειά του. Επομένως, αυτή η οικολογική άποψη ότι η συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων υποστηρίζεται, έντονα από τις αιτιώδης μελέτες διαμόρφωσης της συμπεριφοράς. Ανακεφαλαιώνοντας, οι μελέτες δείχνουν ότι ένας συνδυασμός, ατόμου (με προκατειλημμένες αντικοινωνικές συμπεριφορές και απόδοση) οικογένειας (ζεστασιά, σύγκρουση, χαμηλή κοινωνική υποστήριξη) φίλων (επαφές με τους παρεκκλίνοντες συνομήλικους), σχολείου (μη βοηθητική οικογένεια – σχολική σύνδεση, προβλήματα με την ακαδημαϊκή και κοινωνική απόδοση) και γειτονιάς (αποδιοργάνωση, εγκληματική υποομάδα), συνδέεται με τη σοβαρή αντικοινωνική συμπεριφορά των εφήβων. Η προβληματική συμπεριφορά μπορεί να είναι μια λειτουργική δυσκολία μέσα σε οποιαδήποτε από αυτά τα συστήματα ή και δυσκολία που χαρακτηρίζει τις δι-επαφές μεταξύ αυτών των συστημάτων (π.χ. οικογένεια, σχολικές σχέσεις, σχέσεις οικογένειας – γειτονιάς). Κατά συνέπεια, σύμφωνα με τους εμπειρικά καθοριστικούς παράγοντες της σοβαρής αντικοινωνικής συμπεριφοράς και με την κοινωνική-οικολογική θεωρία, το πεδίο των επεμβάσεων της πολυσυστημικής θεραπείας δεν περιορίζεται στον μεμονωμένο έφηβο ή το

οικογενειακό σύστημα, άλλα περιλαμβάνει τις δυσκολίες μεταξύ άλλων συστημάτων όπως το οικογενειακό σχολικό και το οικογενειακό – συνομηλίκων (Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, πηγή διαδικτύου).

5.9.6 Προδιαγραφή Θεραπείας και Κλινικές Διαδικασίες

Ένα κεντρικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του πρότυπου λειτουργίας της πολυσυστημικής θεραπείας, είναι η ολοκλήρωση των εμπειρικών θεραπευτικών προσεγγίσεων, οι οποίες έχουν εστιάσει ιστορικά σε μια περιορισμένη πτυχή της κοινής οικολογίας των νέων (π.χ. μεμονωμένη νεανικότητα ,οικογένεια), σε μια ευρεία βάση οικολογικού πλαισίου που εξετάζει μια σειρά σχετικών παραγόντων σε ολόκληρη την οικογένεια, το φύλο, το σχολείο και τα κοινοτικά πλαίσια. Η επιλογή της μορφής που χρησιμοποιείται για την εξέταση ενός ιδιαίτερου προβλήματος είναι βασισμένη κατά ένα μεγάλο μέρος στην εμπειρική βιβλιογραφία αναφορικά με την αποτελεσματικότητα της θεραπείας. Υπό αυτή την μορφή, οι επεμβάσεις της πολυσυστημικής θεραπείας προσαρμόζονται συνήθως και ενσωματώνονται από τις πραγματικές, εστιασμένες στο πρόβλημα θεραπείες που έχουν τουλάχιστον κάποια εμπειρική υποστήριξη. Αυτές περιλαμβάνουν τη στρατηγική της οικογενειακής θεραπείας, της δομικής οικογενειακής θεραπείας, της συμπεριφοριστικής κατάρτισης γονέων και της γνωστικής θεραπείας συμπεριφοράς. Επιπλέον και ανάλογα με την περίπτωση, οι βιολογικές αιτίες στα προσδιορισμένα προβλήματα προσδιορίζονται και η ψυχολογική – φαρμακευτική θεραπεία είναι ενσωματωμένη στην ψυχοκοινωνική θεραπεία.

Σύμφωνα με την ολοκλήρωση των εμπειρικών προσεγγίσεων της θεραπείας, μια κρίσιμη πτυχή της πολυσυστημικής θεραπείας είναι η έμφαση της στην προώθηση της αλλαγής συμπεριφοράς στο φυσικό περιβάλλον των νέων. Υπό αυτή την μορφή, ο εξαιρετικά σημαντικός στόχος της πολυσυστημικής θεραπείας είναι να εξουσιοδοτηθούν οι γονείς με τις δεξιότητες και τους πόρους που απαιτούνται για να εξετάσουν ανεξάρτητα τις αναπόφευκτες δυσκολίες που προκύπτουν στην ανατροφή των εφήβων και να εξουσιοδοτήσουν τη νεολαία να αντιμετωπίσει την οικογένεια, το συνομήλικο, το σχολείο, και τα προβλήματα της γειτονιάς. Ο γονέας και η οικογένεια γενικότερα, ενισχύονται για να αναλάβουν τον ανήλικο. Μέσα σε ένα πλαίσιο υποστήριξης και ικανότητας, ο θεράπων τοποθετεί εξελικτικά τις κατάλληλες απαιτήσεις στον έφηβο και την οικογένεια για την ανάλογη συμπεριφορά. Σε αυτό το σημείο τοποθετούνται επίσης και οι γονείς - φύλακες οι οποίοι προσπαθούν ώστε να μην καταστρατηγούνται οι κανόνες λειτουργίας που έχουν επιβληθεί από τους αρμόδιους θεράποντες.

Οι αρχικές συνοδοί θεραπείας προσδιορίζουν τις δυνάμεις και τις αδυναμίες του εφήβου, της οικογένειας και των συναλλαγών τους με τα εκτός οικογένειας συστήματα (π.χ. συνομήλικοι, φίλοι, σχολείο, εργασιακός χώρος). Τα προβλήματα που προσδιορίζονται από κοινού από τα οικογενειακά μέλη και το θεράποντα στοχεύουν ρητά στην αλλαγή, και οι δυνάμεις κάθε συστήματος χρησιμοποιούνται για να επιτύχουν την αλλαγή. Αν και οι συγκριμένες δυνάμεις και οι αδυναμίες μπορούν να ποικίλουν ευρέως από οικογένεια σε οικογένεια, διάφορες προβληματικές περιοχές προσδιορίζονται χαρακτηριστικά για τους ανήλικους παραβάτες και τις οικογένειές τους.

Στο οικογενειακό επίπεδο, οι γονείς και οι έφηβοι εκδηλώνουν συχνά υψηλά ποσοστά σύγκρουσης και χαμηλά ποσοστά αρμονικής συμβίωσης και συναισθηματικής κάλυψης. Ομοίως, οι γονείς – φύλακες συχνά σημειώνουν αρνητικά τις στρατηγικές πειθαρχίας των γονέων και την επίδραση των

προσωπικών τους προβλημάτων (π.χ. κατάχρηση ουσιών, κατάθλιψη) στην ικανότητα επίδειξης βοηθητικής και ενισχυτικής στάσης αντιμετώπισης της παραβατικής συμπεριφοράς. Οι οικογενειακές επεμβάσεις της πολυσυστημικής θεραπείας προσπαθούν συχνά να παρέχουν στο γονέα τους «πόρους» που απαιτούνται για την αποτελεσματική ανάπτυξη των αναγκών της οικογενειακής δομής και συνοχής. Τέτοιες επεμβάσεις όπως ο συστηματικός έλεγχος, η ανταμοιβή και τα συστήματα πειθαρχίας, προτρέπουν τους γονείς να επικοινωνήσουν αποτελεσματικά ο ένας με τον άλλο για τα εφηβικά προβλήματα και τις καθημερινές συγκρούσεις και να αναπτύξουν γηγενή κοινωνικά δίκτυα υποστήριξης με τους φίλους, την εκτεταμένη οικογένεια, μέλη εκκλησίας και ούτω κάθ' εξής. Στο ίδιο επίπεδο, ένας άλλος στόχος της θεραπείας είναι η μείωση της συχνότητας των επαφών του εφήβου με εγκληματικά «στοιχεία», η απεξάρτηση και η ενδυνάμωση των συσχετίσεων με μη παραβατικούς νέους (π.χ. ομάδες νεολαιών, αθλητισμός, σχολικές δραστηριότητες). Οι επεμβάσεις γι' αυτόν το λόγο διευθύνονται βέλτιστα από τους γονείς των νέων που παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά, με την καθοδήγηση των θεραπόντων, και κάποιες φορές συμμετέχουν οργανώσεις με νεαρούς οι οποίοι δεν παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά και υποστηρίζουν τους γονείς ενεργά (π.χ. παρέχουν την μεταφορά) και αποθαρρύνουν οργανώσεις με παρεκκλίνοντες συνομήλικους (Henggeler S.W, Rodick J. D, Borduin C.M, Hanson C. I, Watson S. M & Urey J. R, 1986 σελ 132 – 141).

Επεμβάσεις της Πολυσυστημικής Θεραπείας:

Στο *οικογενειακό επίπεδο*, πρέπει να παρέχονται στο γονέα οι πόροι που απαιτούνται για την αποτελεσματική ανάπτυξη αυξανόμενων αναγκών της οικογενειακής δομής και συνοχής.

Στο *όμοιο επίπεδο*, ένας συχνός στόχος της θεραπείας είναι να μειωθεί η σχέση της νεολαίας με τους εγκληματίες και να ενισχυθεί η κοινωνική δικτύωση με τους μη παραβατικούς ανηλίκους.

Στο *σχολικό επίπεδο*, έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη μιας εποικοδομητικής σχέσης μεταξύ των γονέων και του σχολικού προσωπικού για την προώθηση των ακαδημαϊκών προσπαθειών.

Επιπλέον, κάτω από την καθοδήγηση του θεράποντος, οι γονείς αναπτύσσουν στρατηγικές ελέγχου και ενίσχυσης της σχολικής απόδοσης της νεολαίας και επαγγελματικής λειτουργίας. Χαρακτηριστικά, περιλαμβάνονται σε αυτόν τον τομέα στρατηγικές για την δημιουργία θετικής επικοινωνίας στοχεύοντας στην προώθηση των ακαδημαϊκών προσπαθειών. Έμφαση δίνεται στην ανάπτυξη μιας σχέσης συνεργασίας, μεταξύ των γονέων και του σχολικού προσωπικού. Τέλος, αν και η έμφαση της θεραπείας δίδεται στη συστηματική αλλαγή, υπάρχουν επίσης καταστάσεις στις οποίες οι μεμονωμένες επεμβάσεις μπορούν να διευκολύνουν τη συμπεριφοριστική αλλαγή στον έφηβο ή τους γονείς. Οι επεμβάσεις σε αυτές τις καταστάσεις εστιάζουν γενικά στην χρησιμοποίηση της γνωστικής θεραπείας συμπεριφοράς, για την τροποποίηση κοινωνικών προοπτικών, λαμβάνοντας υπόψη τις δεξιότητες και την προσωπικότητα του ατόμου (Henggeler S.W, Rodick J. D, Borduin C.M, Hanson C. I, Watson S. M & Urey J. R, 1986 σελ 132 – 141).

Θεωρητικά και Εμπειρικά Θεμέλια της Πολυσυστημικής Θεραπείας

Η Πολυσυστημική Θεραπεία είναι βασισμένη σε ένα κοινωνικό – οικολογικό θεωρητικό πρότυπο (Bronfenbrenner , 1979), βάση του οποίου η λανθάνουσα παραβατική συμπεριφορά διαφοροποιείται μέσα από την κινητοποίηση του ίδιου του ατόμου, της οικογένειας, του σχολείου, των φίλων και των κοινωνικών συστημάτων με τα οποία ο νέος διασυνδέεται και αλληλεπιδρά. Σύμφωνα με το κοινωνικό – οικολογικό πρότυπο (α), η συμπεριφορά γίνεται καλύτερα κατανοητή καλύτερα όταν αντιμετωπίζεται μέσα στο φυσικό εμφανιζόμενο πλαίσιο της και (β), για να μεγιστοποιήσουν την πιθανότητα της επίτευξης της αλλαγής, οι θεραπείες πρέπει να έχουν την ικανότητα να εξετάζουν τα διάφορα υποσύνολα των παραγόντων που συμβάλλουν στα προσδιορισμένα προβλήματα. Κατά συνέπεια, το πεδίο των επεμβάσεων της Πολυσυστημικής Θεραπείας δεν περιορίζεται στον μεμονωμένο έφηβο ή το οικογενειακό σύστημα αλλά περιλαμβάνει τις δυσκολίες μεταξύ άλλων συστημάτων, όπως το σύστημα οικογένεια – σχολείο και το σύστημα οικογένεια – συνομήλικοι. Αυτή η προοπτική είναι σύμφωνη με τα εμπειρικά στοιχεία, αναφορικά με το πολλαπλό κίνδυνο και τους προστατευτικούς παράγοντες που συνδέονται με την ανάπτυξη των συναισθηματικών και συμπεριφοριστικών προβλημάτων στη νεολαία. Συνοψίζοντας, τα στοιχεία από τις πολλές δι – ατομικές μεταβλητές και διαχρονικές μελέτες - ένας συνδυασμός ατόμου (προκατειλημένες ή αντικοινωνικές συμπεριφορές), οικογένειας (προβλήματα προσωπικότητας γονέων , κοινωνική προέλευση , ικανότητα επικοινωνίας και συναισθηματικής διαντίδρασης με το παιδί), φίλων , σχολείου(προβλήματα με την ακαδημαϊκή και κοινωνική απόδοση) και οι παράγοντες γειτονιάς (αποδιοργάνωση, εγκληματική υποομάδα) – συνδέεται με τη σοβαρή αντικοινωνική συμπεριφορά στους εφήβους Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του πρότυπου

επεξεργασίας της Πολυσυστημικής Θεραπείας είναι η ολοκλήρωση των εμπειρικών θεραπευτικών προσεγγίσεων(π.χ. στρατηγικές και λειτουργικές προσεγγίσεις οικογενειακής θεραπείας, συμπεριφοριστική κατάρτιση γονέων, γνωστική θεραπεία συμπεριφοράς), οι οποίες εστιάζουν σε μια περιορισμένη πτυχή της κοινωνικής οικολογίας της νεολαίας (π.χ. οι δεξιότητες επίλυσης προβλήματος της μεμονωμένης νεολαίας οι στρατηγικές πειθαρχίας ενός γονέα) σε ένα οικολογικό πλαίσιο που εξετάζει τους σχετικούς παράγοντες σε ολόκληρη την οικογένεια, τον συνομήλικό ,το σχολείο και τα κοινοτικά πλαίσια. Επιπλέον και ανάλογα με την περίπτωση, προσδιορίζεται η συμμετοχή των βιολογικών παραγόντων στα προβλήματα και η ψυχοφαρμακολογική θεραπεία ενσωματώνεται στην ψυχοκοινωνική επεξεργασία. (Henggeler S.W, Melton G.B & Smith L.A, Schoeland, S.K. & Hanley, J., 1993, σελ 953 – 961).

Σε όλη την διάρκεια της θεραπείας, οι επεμβάσεις επιλέγονται στρατηγικά και ενσωματώνονται στη σκέψη τρόπων μεγιστοποίησης της αλληλεπίδρασης που προκαλείται από την συνεργασία. Αν και οι τεχνικές είναι εξατομικευμένες στις δυνάμεις και τις ανάγκες κάθε νεολαίας και οικογένειας, οι αρχές της Πολυσυστημικής Θεραπείας περιορίζουν τη σειρά των επιλογών που ένας νοσοκομειακός γιατρός μπορεί να εξετάσει. Κατά συνέπεια, ένα μεγάλο μέρος της εκλεκτικής πρακτικής που χαρακτηρίζει τους επαγγελματίες σε κοινοτικό επίπεδο είναι απαγορευμένο στην Πολυσυστημική Θεραπεία(Henggeler S.W, Melton G.B & Smith L.A, Shcoenwald, S. K. & Hanley, J., 1993, σελ 953 – 961).

5.9.7 Στοιχεία Προγράμματος Πυρήνων Πολυσυστημικής Θεραπείας και οι Οχτώ Αρχές τους

Όπως σημειώνεται και παραπάνω, οι επεμβάσεις της Πολυσυστημικής Θεραπείας απευθύνονται στα άτομα, στις δυαδικές σχέσεις, στις οικογενειακές σχέσεις, στις φιλικές σχέσεις, την σχολική απόδοση και άλλα κοινωνικά συστήματα που περιλαμβάνονται στα προσδιορισμένα προβλήματα. Το σχέδιο και η εφαρμογή των επεμβάσεων της πολυσυστημικής είναι βασισμένα σε οχτώ αρχές πυρήνων της Πολυσυστημικής Θεραπείας. Αυτές οι αρχές χρησιμεύουν να καταστήσουν λειτουργική την Πολυσυστημική Θεραπεία ενώ οι αξιολογήσεις της θεραπείας είναι βασισμένες στις εκτιμήσεις των συμμετεχόντων (δηλ. γονέας, νέοι, θεράπων) και της επιμονής των θεραπόντων σε αυτές τις αρχές. Πράγματι, πρόσφατα έχει αποδειχθεί ότι η επιμονή στις αρχές της Πολυσυστημικής Θεραπείας προβλέπει ευνοϊκές μακροπρόθεσμες εκβάσεις για τους βίαιους και χρόνιους ανήλικους παραβάτες, ενώ η μη λήψη υπόψη αυτών των αρχών προβλέπει τα υψηλά ποσοστά φυλάκισης. Λαμβάνοντας υπόψη αυτά τα συμπεράσματα, η ιδιαίτερη κατάρτιση, εποπτικοί και συμβουλευτικοί πόροι συσχετίζονται με την μεγιστοποίηση της επιμονής των θεραπόντων στις ακόλουθες αρχές επεξεργασίας της Πολυσυστημικής Θεραπείας.

Παρακάτω παρατίθενται οι συνοπτικές περιλήψεις των οχτώ αρχών της Πολυσυστημικής Θεραπείας (Henggeler, Schoenwald et al) ακολουθούν:

Αρχή 1

Ο αρχικός σκοπός της αξιολόγησης είναι να γίνει κατανοητή η συσχέτιση των προσδιορισμένων προβλημάτων και του ευρύτερου συστημικού πλαισίου τους.

Ο στόχος της αξιολόγησης της Πολυσυστημικής Θεραπείας είναι να γίνει κατανοητή η συσχέτιση των προσδιορισμένων προβλημάτων με το κοινωνικό οικολογικό πλαίσιο της νεολαίας. Ως εκ τούτου, ο θεράπων ενσωματώνει τις πληροφορίες που λαμβάνονται από τα οικογενειακά μέλη, τους δασκάλους, της πηγές παραπομπής και ούτω καθ' εξής για τον καθορισμό των παραγόντων (άτομο, οικογένεια, συνομήλικοι, σχολείο, γειτονιά) που συμβάλλουν στα προβλήματα. Οι στόχοι των επεμβάσεων καθορίζονται έπειτα από τις υποθέσεις που διατυπώνονται λαμβάνοντας υπόψη τα στοιχεία αξιολόγησης. Αυτές οι υποθέσεις επιβεβαιώνονται στη συνέχεια ή αντικρούονται μέσω των εκβάσεων των επεμβάσεων. Όταν οι υποθέσεις αντικρούονται από την αναποτελεσματικότητα μιας επέμβασης, ο θεράπων αναζητά νέες πληροφορίες ή ενσωματώνει τα «μαθήματα» από την αποτυχημένη επέμβαση για την διατύπωση νέων υποθέσεων και αντίστοιχων επεμβάσεων. Κατά συνέπεια, η αξιολόγηση της Πολυσυστημικής Θεραπείας είναι μια συνεχής διαδικασία που εξελίσσεται έως ότου επιτευχθούν οι στόχοι της επεξεργασίας (Fraser M.W, Nelson K.E. & Rivard J.C, 1997, σελ 138 – 153).

Αρχή 2

Οι θεράποντες πρέπει να υπογραμμίσουν τα θετικά στοιχεία και να χρησιμοποιήσουν τις συστημικές δυνάμεις ως μοχλούς για την αλλαγή.

Οι θεράποντες πρέπει να εστιάσουν στα θετικά στοιχεία για να εξασφαλίσουν την συνεργασία με την οικογένεια. Χωρίς την σημαντική, οικογενειακή συνεργασία, οι στόχοι της θεραπείας θα είναι πολύ δύσκολο να

επιτευχθούν. Η εστίαση στις οικογενειακές δυνάμεις έχει πολυάριθμα πλεονεκτήματα που περιλαμβάνουν την μείωση των αρνητικών επιδράσεων μέσα από την καλλιέργεια ελπιδοφόρων συναισθημάτων και θετικών προσδοκιών, προσδιορίζοντας τους παράγοντες κινδύνου που μειώνουν τις πιθανότητες επίλυσης του προβλήματος. Κατά συνέπεια, οι θεράποντες της Πολυσυστημικής Θεραπείας εστιάζουν στην ανάδειξη των δυνάμεων του συστήματος και στην ανάπτυξη και διατήρηση αυτών (Fraser M.W, Nelson K.E. & Rivard J.C, 1997, σελ 138 – 153).

Αρχή 3

Οι επεμβάσεις πρέπει να έχουν ως σκοπό την προώθηση της υπεύθυνης συμπεριφοράς και την μείωση της ανευθυνότητας μεταξύ των οικογενειακών μελών.

Οι θεραπευτικές παρεμβάσεις της πολυσυστημικής προσέγγισης, στοχεύουν στην ενίσχυση της υπεύθυνης συμπεριφοράς των γονέων και των νέων. Οι γονικές ευθύνες περιλαμβάνουν την παροχή της οικογενειακής δομής και της πειθαρχίας, την έκφραση της αγάπης και την ενστάλαξη αρχών, την ικανοποίηση των βασικών φυσικών αναγκών. Η δέουσα συμπεριφορά των νέων περιλαμβάνει π.χ. την σχολική απόδοση και την ενεργητική συμμετοχή στην οικογενειακή και κοινωνική ζωή. Η επισήμανση αυτών των ευθυνών και συμπεριφορών, με την αποδοχή των συμμετεχόντων οικογενειακών μελών, συμβάλλουν στην επιλογή της θεραπευτικής διαδικασίας. Επιπλέον, η ενίσχυση της αρμόδιας συμπεριφοράς δημιουργεί ελπιδοφόρα μηνύματα για την αλλαγή.. (Fraser M.W, Nelson K.E. & Rivard J.C, 1997, σελ 138 – 153).

Αρχή 4

Οι επεμβάσεις πρέπει να είναι εστιασμένες στο παρόν και προσανατολισμένες στη δράση, απευθυνόμενες στα συγκεκριμένα και

καθορισμένα με σαφήνεια προβλήματα. Σκοπός αυτής της θεραπευτικής αρχής είναι η ενθάρρυνση των οικογενειακών συναλλαγών που απαιτούν βοηθητικές στις συγκεκριμένες εκβάσεις της διαδικασίας. Παραδείγματος χάριν ,όπως εκτίθεται λεπτομερώς Henggeler , Schoenwald et all ,αυτή η αρχή επιτρέπει σε όλους τους συμμετέχοντες θεραπειών να γνωρίζουν πλήρως την κατεύθυνση της θεραπείας και τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για να αξιολογήσουν την επιτυχία. Προσδοκάτε η ενεργή συμμετοχή των οικογενειακών μελών προς την επίτευξη των στόχων. Οι σαφείς στόχοι επιτρέπουν στα μέλη ,τους θεράποντες και τις οικογένειες, την σκιαγράφιση των κριτηρίων λήξης της θεραπείας. (Fraser M.W, Nelson K.E. &Rivard J.C, 1997, σελ 138 – 153).

Αρχή 5

Οι επεμβάσεις πρέπει να στοχεύουν στα πολλαπλάσια συστήματα που διατηρούν τα προσδιορισμένα προβλήματα.

Αυτή η αρχή υπογραμμίζει ότι η θεραπεία στοχεύει : **1.** στους τρόπους με τους οποίους οι μεταβαλλόμενες οικογενειακές αλληλεπιδράσεις προωθούν την αρμόδια συμπεριφορά και **2.** στην προώθηση των οικογενειακών συνδέσεων με υποστηρικτικά συστήματα, όπως του σχολείου, των φίλων, της τοπικής κοινότητας και της εκκλησίας. Σύμφωνα με τις θεωρίες συμπεριφοράς των οικογενειακών συστημάτων και μέσω της πολυσυστημικής προσέγγισης συμπεριφοράς, οι απόψεις της πολυσυστημικής προσέγγισης, η αλλαγή των διαπροσωπικών συναλλαγών παιδιού και περιβάλλοντος(οικογενειακό, κοινωνικό κ.τ.λ.) αποτελεί το κλειδί βελτίωσης προβλημάτων συμπεριφοράς. (Fraser M.W, Nelson K.E. &Rivard J.C, 1997, σελ 138 – 153).

Αρχή 6

Οι επεμβάσεις πρέπει να ανταποκρίνονται στις βασικές ανάγκες της νεολαίας.

Η φύση των επεμβάσεων πρέπει να ποικίλει, ανάλογα με το αναπτυξιακό επίπεδο της νεολαίας και της οικογένειας. Παραδείγματος χάριν, στις οικογένειες με τους εφήβους που παρουσιάζουν σοβαρή αντικοινωνική συμπεριφορά, οι επεμβάσεις θα εστιαστούν συνήθως στην ανάπτυξη των κατάλληλων και αποτελεσματικών γονικών στρατηγικών. Για τους νέους 18 ετών, οι επεμβάσεις μπορούν να εστιαστούν στην ανάπτυξη της ικανότητας για ανεξαρτησία. Ομοίως, έμφαση δίδεται στην ικανότητα, των υπό διαμόρφωση χαρακτήρων των εφήβων, ανάπτυξης διαφιλικών σχέσεων και ακαδημαϊκών και επαγγελματικών δεξιοτήτων που θα προωθήσουν μια επιτυχή μετάβαση στην ενηλικίωση (Fraser M.W, Nelson K.E. & Rivard J.C, 1997, σελ 138 – 153).

Αρχή 7

Η αποτελεσματικότητα της επέμβασης αξιολογείται συνεχώς συσχετιζόμενη με τις προοπτικές και τις δυνατότητες της επιτυχημένης θεραπευτικής έκβασης.

Η ακρίβεια των θεραπευτικών υποθέσεων, οι προσπάθειες των οικογενειακών μελών και η βιοσημότητα των επεμβάσεων αξιολογούνται αναφορικά με τις επιθυμητές εκβάσεις. Η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της επέμβασης είναι ουσιαστικό να παρέχει την έγκαιρη ανατροφοδότηση αυτών των παραγόντων. Όταν οι επεμβάσεις παράγουν τα επιθυμητά αποτελέσματα, ο θεράπων μπορεί λογικά να σκεφτεί ότι οι υποθέσεις είναι ακριβείς, τα οικογενειακά μέλη εργάζονται και οι επεμβάσεις είναι κατάλληλες. Αφ' ετέρου, όταν δεν παράγουν οι επεμβάσεις τα επιθυμητά αποτελέσματα, ο θεράπων πρέπει αυστηρά να εξετάσει κάθε έναν από τους τρεις παράγοντες και

να λάβει άμεσα διορθωτικά μέτρα(Fraser M.W, Nelson K.E. &Rivard J.C, 1997, σελ 138 – 153).

Αρχή 8

Οι επεμβάσεις πρέπει να έχουν ως σκοπό τη μακροπρόθεσμη συντήρηση της θεραπευτικής αλλαγής.

Κρίσιμο σημείο αποτελεί η διατήρηση των θεραπευτικών οφελών μετά τη λήξη της θεραπείας. Για την επίτευξη της διατήρησης, μέσω της πολυσυστημικής θεραπείας οι οικογένειες ενθαρρύνονται στην εξέταση μελλοντικών προβλημάτων με την υποστήριξη ενός γηγενούς κοινωνικού δικτύου φίλων ,γειτόνων και εκτεταμένης οικογένειας. Κατά συνέπεια, οι θεράποντες αποφεύγουν να εμπλακούν σε αυτό το σημείο. Σε αντίθεση με τις περισσότερες επεμβάσεις ψυχικής υγείας, οι αλλαγές γίνονται πρώτιστα από τα οικογενειακά μέλη με τους θεράποντες να ενεργούν ως σύμβουλοι και συνήγοροι (Fraser M.W, Nelson K.E. &Rivard J.C, 1997, σελ 138 – 153).

5.9.8 Πρακτικές Διαβουλεύσεων Πολυσυστημικής Θεραπείας

Οι διαβουλεύσεις της Πολυσυστημικής Θεραπείας έχουν ως σκοπό να υποστηρίξουν τον θεράποντα και την εποπτική διαδικασία κατά την διάρκεια επεξεργασίας της πολυσυστημικής θεραπείας. Γι' αυτόν το λόγο, οι εβδομαδιαίες διαβουλεύσεις μ' ένα εμπειρογνώμονα της πολυσυστημικής θεραπείας είναι ένα κεντρικό συστατικό της διαδικασίας εξασφάλισης ποιοτικότερης εφαρμογής. Αν και μια επαρκής κατανόηση της φύσης του παιδιού και των οικογενειακών προβλημάτων είναι σημαντική, η διαδικασία διαβουλεύσεων κατευθύνεται περισσότερο στην συμπεριφορά των θεραπευτών

και των εποπτών απ' ότι στη συμπεριφορά της νεολαίας και των οικογενειών που βρίσκονται στα προγράμματα της πολυσυστημικής θεραπείας(Henggeler S.W, Rowland, M.D., Randall, J., Ward, D. M., Pickrel, S.G., Gunningham, P.G., Miller, S.L., Edwards, J., Zealberg, J.J., Hand, L.D., & Santos, A.B., 1999, σελ 171 – 184).

Στόχοι Πρακτικών Διαβουλεύσεων

Οι γενικότεροι στόχοι των ειδικών διαβουλεύσεων της Πολυσυστημικής Θεραπείας είναι οι ακόλουθοι:

1. Να διευκολύνουν την εκπαίδευση θεραπευτών και την εφαρμογή των αρχών της Πολυσυστημικής Θεραπείας στις περιπτώσεις όπου οι θεραπευτές και ο επιτόπιος επόπτης είναι αρχάριοι όσον αφορά στην εφαρμογή της Πολυσυστημικής Θεραπείας.
2. Να διευκολύνουν τη λογική και κριτική σκέψη σε όλη την τρέχουσα διαδικασία αξιολόγησης και επέμβασης, όπως απεικονίζεται στην αναλυτική διαδικασία της Πολυσυστημικής Θεραπείας.
3. Να ελέγξουν την συνέπεια θεραπευτών και εποπτών στις αρχές της Πολυσυστημικής Θεραπείας.
4. Να προγυμνάσουν τους επόπτες στην αποτελεσματική χρήση του πρωτοκόλλου επίβλεψης της Πολυσυστημικής Θεραπείας (Henggeler & Schoenwald, 1998) και να ελέγξουν την συνέπεια των εποπτικών πρακτικών τους με αυτό το πρωτόκολλο.
5. Να παρέχουν οδηγίες στους θεραπευτές και τους επόπτες για την ενσωμάτωση των συγκεκριμένων μορφών επεξεργασίας στα σχέδια επέμβασης της Πολυσυστημικής Θεραπείας.

Να παρέχουν ενημερωτικές πληροφορίες στην έρευνα της Πολυσυστημικής Θεραπείας, τις εμπειρικά υποστηριζόμενες επεξεργασίες που εντάσσονται μέσα στην Πολυσυστημική Θεραπεία και την αιτιολογία των προβλημάτων των πληθυσμών στόχων της Πολυσυστημικής Θεραπείας, (Henggeler S.W, Rowland, M.D., Randall, J., Ward, D. M., Pickrel, S.G., Gunningham, P.G., Miller, S.L., Edwards, J., Zealberg, J.J., Hand, L.D., & Santos, A.B., 1999, σελ 171 – 184).

Δομή Πρακτικών Διαβουλεύσεων

Όπως συμβαίνει π.χ. με την επίβλεψη, έτσι και οι διαβουλεύσεις οργανώνονται σ' ένα μικρό σχήμα ομάδας. Ο σκοπός του μικρού σχήματος ομάδας διαβουλεύσεων είναι η δημιουργία ευκαιριών έκφρασης των μελών των περιπτώσεων. Μέσω της γνώμης όλων των περιπτώσεων και των συστάσεων που υποβάλλονται από το σύμβουλο, μπορούν να αυξηθούν οι διαθέσιμες δυνατότητες επίλυσης του εκάστοτε προβλήματος και να παρασχεθεί, η σύμφωνα με τις εποπτικές συστάσεις των διαβουλεύσεων, υποστήριξη των ατόμων. Κάθε ομάδα τριών έως τεσσάρων νοσοκομειακών γιατρών ή θεραπευτών και ο επιτόπιος επόπτης πραγματοποιούν τις διαβουλεύσεις σε εβδομαδιαία βάση για μια ώρα. Όλα τα μέλη ομάδων παρευρίσκονται σε κάθε συνοδό.

Με την έναρξη προγραμμάτων πολυσυστημικής θεραπείας, οι θεραπευτές έχουν χαρακτηριστικά, τον αριθμό των εγγράφων ,μόνο μιας ή δυο οικογενειών για αρκετές εβδομάδες, έως ότου αρχίσουν να αυξάνονται οι παραπομπές στο νέο πρόγραμμα. Αυτός ο χαμηλός αριθμός των εγγράφων επιτρέπει στους συμβούλους την ευκαιρία να αφιερώσουν περισσότερο χρόνο ανάλυσης των

δεσμεύσεων, των αξιολογήσεων και των στρατηγικών επέμβασης, κατά την διάρκεια αυτών των πρόωρων εβδομάδων λειτουργία του προγράμματος. Εντούτοις, καθώς οι αριθμοί των εγγραφών αυξάνουν, δίδεται βαρύτητα στην εξέταση των σημαντικότερων τομέων ανησυχίας σε κάθε περίπτωση. Η ευθύνη για την διαχείριση της ώρας διαβουλεύσεων, σταδιακά συναποφασίζεται με τον επόπτη και τους θεραπευτές, δεδομένου ότι η ομάδα αποκτά περισσότερη εμπειρία με τις περιπτώσεις της πολυσυστημικής, την επιτόπια επίβλεψής της, και το ρόλο των διαβουλεύσεων (Henggeler S.W, Rowland, M.D., Randall, J., Ward, D. M., Pickrel, S.G., Gunningham, P.G., Miller, S.L., Edwards, J., Zealberg, J.J., Hand, L.D., & Santos, A.B., 1999, σελ 171 – 184).

5.9.9 Ο Ρόλος του Θεράποντος και της Οικογένειας στην Πολυσυστημική Θεραπεία

Η Πολυσυστημική Θεραπεία εφαρμόζεται στο φυσικό περιβάλλον (π.χ. σπίτι, σχολείο, κοινότητα). Τα οικογενειακά μέλη συμμετέχουν στη σχεδίαση του θεραπευτικού προγράμματος, μια συμμετοχή που εξασφαλίζει ότι η θεραπεία θα καθοδηγείται από την οικογένεια παρά από τον θεράποντα. Οι θεράποντες είναι αρμόδιοι για την συμμετοχή της οικογένειας και άλλων βασικών συμμετεχόντων στο περιβάλλον της νεολαίας (π.χ. δάσκαλοι, σχολικοί διοικητές, κοινοτικά μέλη). Ομοίως, οι θεράποντες είναι υπεύθυνοι για την επίτευξη της αλλαγής και για τις θετικές εκβάσεις της περίπτωσης. Για τους θεράποντες της πολυσυστημικής, η θεραπεία είναι μια τρέχουσα διαδικασία «τακτοποίησης» των προσδιορισμένων προβλημάτων και του ευρύτερου συστημικού πλαισίου τους. Οι θεράποντες εξετάζουν την συμπεριφορά των οικογενειακών μελών μέσα από την λογική των οικογενειακών μελών. Η

εργασία του θεράποντος είναι να καταλάβει την συμπεριφορά και να επινοήσει τις στρατηγικές που βοηθούν στην κάλυψη των αναγκών των μελών.

Με την υποστηρικτική ικανότητα του θεράποντος, τοποθετούνται εξελικτικά οι κατάλληλες απαιτήσεις από τον έφηβο και την οικογένεια για την επίτευξη της υπεύθυνης συμπεριφοράς. Οι θεράποντες υπογραμμίζουν τα θετικά στοιχεία των μελών και χρησιμοποιούν τις δυνάμεις της οικογένειας ή του ατόμου για να επιφέρουν την αλλαγή. Οι επεμβάσεις στοχεύουν πάντα στα συγκεκριμένα, καθορισμένα με σαφήνεια προβλήματα, εστιάζουν στους παρόντες όρους και είναι προσανατολισμένες στη δράση. Η πολυσυστημική προσέγγιση αντιλαμβάνεται τα άτομα σαν να περιβάλλονται από ένα δίκτυο διασυνδεδεμένων συστημάτων που καλύπτουν το άτομο, την οικογένεια και τους πρόσθετα οικογενειακούς(συνομήλικοι, σχολείο) παράγοντες και αναγνωρίζουν ότι οι επεμβάσεις μπορούν να είναι απαραίτητες σε οποιαδήποτε σύστημα ή συνδυασμό αυτών των συστημάτων για την επίτευξη της επιθυμητής αλλαγής(Henggeler S.W, Rowland, M.D., Randall, J., Ward, D. M., Pickrel, S.G., Gunningham, P.G., Miller, S.L., Edwards, J., Zealberg, J.J., Hand, L.D., & Santos, A.B., 1999, σελ 171 – 184).

5.9.10 Εκβάσεις Προγράμματος

Οι αξιολογήσεις της Πολυσυστημικής Θεραπείας έχουν καταδείξει: μειωμένα μακροπρόθεσμα ποσοστά εγκληματικής συμπεριφοράς στους σοβαρά ανήλικους παραβάτες, εκτενείς βελτιώσεις στην οικογένεια, μειωμένα προβλήματα ψυχικής υγείας για τους σοβαρά ανήλικους παραβάτες, ευνοϊκές εκβάσεις στην μείωση κόστους σε σύγκριση με τις συνηθισμένες υπηρεσίες ψυχικής υγείας και δικαιοσύνης ανηλίκων.

Αναπτυξιακή και Πολιτιστική Καταλληλότητα

Η πολιτιστική και αναπτυξιακή καταλληλότητα της Πολυσυστημικής Θεραπείας υποστηρίζεται με διάφορους τρόπους. Πρώτος και σημαντικότερος, είναι τα συμπεράσματα από τις τυχαίες δοκιμές της θεραπείας με τους βίαιους και χρόνια ανήλικους παραβάτες, όπου έδειξε ότι τα ευνοϊκά αποτελέσματα της Πολυσυστημικής Θεραπείας δεν επηρεάστηκαν από το νεανικό έθνος (Αμερικανοαφρικανοί εναντίον λευκών) ή την ηλικία. Κατά συνέπεια η Πολυσυστημική Θεραπεία είναι εξίσου αποτελεσματική τόσο με τις Αμερικανοαφρικάνικες οικογένειες όσο και με τις λευκές οικογένειες, αλλά τόσο με τη νεότερη γενιά εφήβων όσο και με την παλαιότερη. Αυτές οι εκβάσεις αποτελούν τα εμπειρικά στοιχεία της πολιτιστικής και αναπτυξιακής καταλληλότητας της Πολυσυστημικής Θεραπείας.

Δεύτερον, οι θεράποντες βλέπουν τα οικογενειακά μέλη ως κανονικούς συνεργάτες στη διαδικασία προγραμματισμού, με τους στόχους επεξεργασίας να τίθεται πρώτιστα από τους γονείς. Αυτή η συνεργασία μειώνει την πιθανότητα

επηρεασμού των στόχων επεξεργασίας από τις προκαταλήψεις του κυρίαρχου πολιτισμού και εξασφαλίζει την καταλληλότητα των επεμβάσεων για όλες τις πολιτιστικές αξίες οικογενειών.

Τρίτον, η Πολυσυστημική Θεραπεία υπογραμμίζει την ανάπτυξη της εκτεταμένης οικογένειας και των άτυπων δικτύων υποστήριξης για την οικογένεια. Εξ ορισμού, η οικοδόμηση της γηγενούς οικογένειας και των άτυπων δικτύων υποστήριξης, απεικονίζουν τον πολιτισμό της νεολαίας και της οικογένειας.

Τέλος, οι ομάδες επεξεργασίας της Πολυσυστημικής Θεραπείας απεικονίζουν συνήθως την εθνική σύνθεση του πληθυσμού που εξυπηρετείται. Η πολυπολιτισμική σύνθεση ομάδων παρέχει ένα πλαίσιο στο οποίο οι πολιτιστικά κατάλληλες και ακατάλληλες πρακτικές μπορούν να προσδιοριστούν και να συζητηθούν μεταξύ των ομοϊδεατών συναδέλφων, των οποίων ευρύτερος σκοπός είναι η διευκόλυνση της επίτευξης των ευνοϊκών κλινικών εκβάσεων μεταξύ των συμμετεχόντων του προγράμματος (Henggeler S.W, Rowland, M.D., Randall, J., Ward, D. M., Pickrel, S.G., Gunningham, P.G., Miller, S.L., Edwards, J., Zealberg, J.J., Hand, L.D., & Santos, A.B., 1999, σελ 171 – 184).

5.9.11 Στοιχεία της Αποτελεσματικότητας του Προγράμματος

Η πρώτη μελέτη Πολυσυστημικής Θεραπείας με ανήλικους παραβάτες δημοσιεύθηκε το 1986 και από τότε έχουν πραγματοποιηθεί τέσσερις τυχαίες κλινικές δοκιμές με τους βίαιους και χρόνιους ανήλικους παραβάτες. Σε αυτές τις δοκιμές, η Πολυσυστημική Θεραπεία έχει καταδείξει τις μακροπρόθεσμες μειώσεις της εγκληματικής δραστηριότητας των εξαρτήσεων, των βίαιων παραβάσεων και της φυλάκισης. Αυτή η επιτυχία έχει οδηγήσει σε διάφορες δοκιμές και πειραματικές μελέτες που στοχεύουν στην επέκταση της αποτελεσματικότητας της θεραπείας σε άλλους πληθυσμούς της νεολαίας και των οικογενειών τους, που παρουσιάζουν σοβαρά προβλήματα (Henggeler S.W, Rowland, M.D., Randall, J., Ward, D. M., Pickrel, S.G., Gunningham, P.G., Miller, S.L., Edwards, J., Zealberg, J.J., Hand, L.D., & Santos, A.B., 1999, σελ 171 – 184).

Συμπέρασμα

Η Πολυσυστημική Θεραπεία αναπτύχθηκε για να εξετάσει διάφορους περιορισμούς των υπάρχουσών διανοητικών υγειονομικών υπηρεσιών για τους ανήλικους παραβάτες, όπως η ελάχιστη αποτελεσματικότητα, οι υψηλές δαπάνες και η χαμηλή υπευθυνότητα των φορέων παροχής υπηρεσιών για τις εκβάσεις. Έχει αποδειχθεί αποτελεσματικό στη μείωση των μακροπρόθεσμων ποσοστών της ανήλικης παραβατικότητας. Το πρότυπο έχει επιτύχει τις ευνοϊκές εκβάσεις με μειωμένο κόστος έναντι των συνηθισμένων υπηρεσιών διανοητικής υγείας και δικαιοσύνης των ανήλικων. Επιπλέον, τα αποτελέσματα

είναι ελπιδοφόρα από μελέτες χρήσης της πολυσυστημικής μεθόδου με άλλους πληθυσμούς που παρουσιάζουν τα σύνθετα κλινικά προβλήματα (π.χ. νέοι που αντιμετωπίζουν διάφορα ψυχιατρικά προβλήματα και που δεν έχουν την κατάλληλη στήριξη από τους γονείς) ,(Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry,πηγή διαδικτύου).

5.10 Κλινικές παρεμβάσεις

Η τιμωρία είναι μια μορφή αντιμετώπισης η οποία σήμερα δεν είναι επικρατούσα σε τέτοιο βαθμό όπως στο παρελθόν και δεν εξετάζεται ως βιώσιμη τεχνική επεξεργασίας. Γενικά υπάρχουν δυο βασικές προσεγγίσεις στην αντιμετώπιση των νέων: Η εργασία με το άτομο και την ομάδα. Η μεμονωμένη εργασία με το άτομο χρησιμοποιείται γενικά από τους ψυχιάτρους και τους ψυχολόγους και τους κοινωνικούς λειτουργούς, ενώ η μέθοδος της ομαδικής εργασίας περιλαμβάνει τους δασκάλους, τους ειδικούς αναψυχής και τους κοινωνικούς λειτουργούς. Η γνώση των διαφόρων προσεγγίσεων αντιμετώπισης και αποκατάστασης του παραβάτη ή των ομάδων υψηλού κινδύνου είναι σημαντική για τον επαγγελματία που ασχολείται στο σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων. Ο θεραπευτής παρά την ύπαρξη πολλών μεθόδων αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας, σημειώνει την αποτελεσματικότητα της ολιστικής προσέγγισης(National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.1 Ψυχοθεραπεία

Η Ψυχοθεραπεία ορίστηκε ως μια μέθοδος θεραπείας, βασισμένη στην ψυχολογία, των συναισθηματικών προβλημάτων της προσωπικότητας. Στόχος αυτής της μεθόδου είναι η απαλοιφή συμπτωμάτων ή συμπεριφορών που συμβάλλουν στην δυσλειτουργική συμπεριφορά. Βασική έννοια της Ψυχοθεραπείας είναι η αλληλεπίδραση και μετάβαση συναισθημάτων του θεραπευόμενου στο θεραπευτή. Ο Aichhorn, ήταν ένας από τους πρώτους ανθρώπους που εφαρμόζοντας την ψυχοθεραπεία με παραβάτες σημείωσε την θεραπευτική της σπουδαιότητα στην ανήλικη παραβατικότητα. Στην Ψυχοθεραπευτική μέθοδο αποδίδεται συχνά μια αύρα μυστικισμού. Με απλούς όρους, η ψυχοθεραπεία είναι μια μέθοδος συνομιλίας μεταξύ του πελάτη και του θεραπευτή, η δημιουργία μιας θεραπευτικής σχέσης που συμβάλλει στην ανάπτυξη επικοινωνίας. Οι μελέτες της αποτελεσματικότητας της ψυχοθεραπείας στην αντιμετώπιση της εγκληματικής συμπεριφοράς δεν είναι ενθαρρυντικές και σε μερικές περιπτώσεις, κατά την διάρκεια της Ψυχοθεραπείας επιδεινώνεται η εγκληματική συμπεριφορά. Οι εξαιρέσεις περιλαμβάνουν τα προγράμματα που χρησιμοποιούνται μόνο για τους νέους που έχουν κριθεί ως κατάλληλα υποκείμενα ψυχοθεραπείας, και τα προγράμματα που χρησιμοποιούν στην ψυχοθεραπεία σε συνδυασμό με άλλες μεθόδους αντιμετώπισης (National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.2 Κοινωνική Εξέταση Κατά Περίπτωση

Παραδοσιακά η κοινωνική εργασία σχετιζόταν πρώτιστα με το τμήμα διορθώσεων του ποινικού δικαστικού συστήματος. Κατά την διάρκεια των προηγούμενων λίγων δεκαετιών, η κοινωνική εργασία έχει επεκτείνει τις υπηρεσίες της σε όλο το σύστημα. Η εξέταση κατά περίπτωση με τους εγκληματίες μπορεί να προσδιοριστεί ως μια τριφασική διαδικασία: παθητική εξέταση κατά περίπτωση, επιθετική εξέταση κατά περίπτωση και επέμβαση σε επιτακτική αντιπροσωπεία. Μια άλλη μορφή αποκαλούμενης εξέτασης κατά περίπτωση είναι η “κατευθυνόμενη φιλία” που περιλαμβάνει επισκέψεις επαγγελματιών σε σπίτια και σχολεία με σκοπό την προσωπική συμβουλευτική και καθοδήγηση (National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.3 Θεραπεία Πραγματικότητας

Η σημαντικότερη προϋπόθεση της θεωρίας της πραγματικότητας είναι ότι όλα τα πρόσωπα έχουν ορισμένες πρώτες ανάγκες τις οποίες είναι ανίκανοι να εκπληρώσουν και ενεργούν κατά τρόπο ανεύθυνο. Το αντικείμενο της θεραπείας πραγματικότητας είναι η ενίσχυση της υπεύθυνης συμπεριφοράς. Σε περιπτώσεις παραβατών στόχος είναι η απαλοιφή της αντικοινωνικής δραστηριότητας. Η θεραπεία πραγματικότητας υποστηρίζει και θεωρεί την παρούσα συμπεριφορά του νεαρού το σημαντικότερο γεγονός. Ο Glaser δημιουργός της θεωρίας της πραγματικότητας, σημείωσε ότι η έρευνα στο παρελθόν είναι «ένα άκαρπο ιστορικό περιοδικό - που οδηγεί στην συγχώρηση των προηγούμενων ενεργειών του παραβάτη ως ανεπιτυχές κορύφωμα της

ιστορίας του».Ο θεράπων αντιμετωπίζει το νέο ως υπεύθυνο άτομο παρά ως ανεπιτυχή. Αναμένει από το νέο υπακοή στους κανόνες της θεραπευτικής σχέσης και δεν είναι απορριπτικός σε περιπτώσεις ανυπακοής. Ενισχύει πάντα την υπεύθυνη δραστηριότητα του πελάτη. Η θεραπεία πραγματικότητας έχει επικριθεί καθώς πολλοί θεωρούν ότι είναι μια υπεραπλοποίηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και σε μερικές περιπτώσεις η διαβίβαση των προσδοκιών στο νεαρό μπορεί να έχει αρνητικά αποτελέσματα εάν ο νεαρός προήλθε από μια κατάσταση στην οποία υπήρξαν πολλές διαβιβασθείσες προσδοκίες. Ανεξάρτητα από την κριτική, εντούτοις, υπάρχουν στοιχεία για την αποτελεσματικότητα της μεθόδου. Η θεραπεία πραγματικότητας, όπως άλλες θεραπείες, είναι τόσο αποτελεσματική, όσο ο μεμονωμένος σύμβουλος ή ο θεράπων. Ένας βασικός παράγοντας της θεραπείας είναι η συνέπεια.(National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.4 Ανάλυση Συναλλαγών

Η ανάλυση συναλλαγών, που μπορεί να εφαρμοστεί τόσο ατομικά όσο και ομαδικά, ασχολείται κυρίως με την αξιολόγηση και την ερμηνεία των διαπροσωπικών σχέσεων και των δυναμικών συναλλαγών μεταξύ του πελάτη και του περιβάλλοντος. Ο σημαντικότερος σκοπός της θεραπείας είναι η κατάδειξη των διαφόρων τακτικών του πελάτη στην προσπάθεια ενδυνάμωσης των ενήλικων στοιχείων της προσωπικότητας, την απαλοιφή των ανώριμων στοιχείων της παιδικής προσωπικότητας και την μείωση της υποκειμενικής κρίσης του γονικού συστατικού. Ακόμη και αν αυτή η μέθοδος έχει χρησιμοποιηθεί πρώτιστα με τους ενήλικους, μερικοί υποστηρίζουν ότι έχει μια

ειδική αξία για τους εφήβους λόγω της χαρακτηριστικής αντίστασης τους στην ψυχοθεραπεία (National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.5 Επαγγελματική Παροχή Συμβουλών

Η επαγγελματική παροχή συμβουλών είναι διαφορετική από τις προηγούμενες θεραπευτικές μεθόδους. Δεν εξετάζει τη διαπροσωπική δύναμη της ανθρώπινης συμπεριφοράς ή δεν αναλώνεται στην διάγνωση. Ο κύριος σκοπός της επαγγελματικής παροχής συμβουλών είναι η αύξηση των γνώσεων των επιλογών σταδιοδρομίας του πελάτη, των προδιαγραφών εργασίας και των προσόντων και της κατάρτισης που απαιτούνται για την επιτυχή απασχόληση. Η θετική συμπεριφορά, οι δεξιότητες και οι συνήθειες που αναπτύσσονται όταν απασχολούνται οι νέοι, μεταφέρονται και στην κοινοτική ζωή τους και έχουν θετική επίπτωση στην διαντίδραση με τους άλλους ανθρώπους. Εργασιακές τοποθετήσεις των νέων και προγράμματα απασχόλησης μειώνουν επιτυχώς την παραβατικότητα, περιλαμβάνοντας ένα σημαντικό στοιχείο: παρέχουν στην νεολαία εργασία που δεν αποτελεί αδιέξοδο αλλά που επιτρέπει την πρόοδο της σταδιοδρομίας. Τα προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού που περιλαμβάνουν την επαγγελματική παροχή συμβουλών είναι συχνά αποτελεσματικά στον επαναπροσανατολισμό της ενέργειας των εγκληματικών νεαρών στις θετικές προκλήσεις(National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.6 Θεραπεία συμπεριφοράς

Η θεραπεία συμπεριφοράς, ή η τροποποίηση συμπεριφοράς χρησιμοποιεί τις θεραπείες που βασίζονται στις αρχές της θεωρίας μάθησης καθώς επίσης και στην πειραματική ψυχολογία. Αυτές οι θεραπείες εστιάζουν στις ρητές προδιαγραφές των διαδικασιών και των στόχων καθώς επίσης και στην αντικειμενική αξιολόγηση των θεραπευτικών εκβάσεων. Αυτός ο τύπος θεραπείας συνδέεται στενά με την κοινωνική θεωρία εκμάθησης που αναφέρθηκε παραπάνω. Η δυσπροσαρμοστική συμπεριφορά πρέπει συνήθως να τροποποιηθεί μέσω της ανάπτυξης των νέων διαδικασιών εκμάθησης, η συμπεριφορά θα αλλάξει ανάλογα με το ποσό ανταμοιβών ή τιμωριών που υπάρχουν ως ενίσχυση. Ένα σύστημα σημείου χρησιμοποιείται συχνά ως μέρος επεξεργασίας τροποποίησης συμπεριφοράς. Γενικά, η επεξεργασία τροποποίησης συμπεριφοράς έχει επηρεάσει θετικά την συμπεριφορά των ευρισκόμενων σε πρόγραμμα νέων. Οι μελέτες όμως των μακροπρόθεσμων αποτελεσμάτων στην υποτροπή παρουσιάζουν ασυμβίβαστα αποτελέσματα. Η τροποποίηση συμπεριφοράς έχει χρησιμοποιηθεί επιτυχώς για να αλλάξει την αρνητική συμπεριφορά και να ενθαρρύνει τα θετικά επιτεύγματα. Η οικογένεια είναι το πρώτο «ίδρυμα» στο οποίο χρησιμοποιείται ότι είτε άμεσα είτε έμμεσα η προσέγγιση τροποποίησης συμπεριφοράς (National Mental Health Association, 2004 ,πηγή διαδικτύου).

5.10.7 Συμπεριφοριστικές Συμβάσεις

Η συμπεριφοριστική συμβολή (επίσης αποκαλούμενη διαχείριση πιθανότητας) έχει γίνει μια πολύ δημοφιλής και χρήσιμη μέθοδος με τους έφηβους παραβάτες. Οι υποθέσεις του συμβολαίου τροποποίησης συμπεριφοράς έχουν αποδειχθεί χρήσιμες στη γραφική επεξήγηση στον πελάτη των προσδοκιών του συμβούλου και τις συνέπειες της συμπεριφοράς πελατών. Για την ενίσχυση της χρησιμότητας των συμβάσεων μεταξύ της νεολαίας και του σωφρονιστικού προσωπικού, οι συμβάσεις μπορούν επίσης να αναπτυχθούν μεταξύ της νεολαίας και των γονέων. Διάφορες μελέτες έχουν παρουσιάσει την αποτελεσματικότητα της χρησιμοποίησης των συμβάσεων συμπεριφοράς στα σωφρονιστικά προγράμματα. Αυτή η μέθοδος επεξεργασίας εμφανίζεται επίσης να είναι αποτελεσματική στα κοινωνικά υπόβαθρα. Τα ουσιαστικά βήματα στη συμπεριφοριστική αναδοχή περιλαμβάνουν 1. ανάλυση της συμπεριφοράς του πελάτη με σκοπό τον καθορισμό της προηγούμενης συμπεριφοράς και των συνεπειών της, 2. η συμπεριφοριστική σύμβαση πρέπει όχι μόνο να είναι δίκαιη και επίσημη, αλλά πρέπει επίσης ακριβώς να δηλώνει τους όρους της συμφωνίας και 3. η σύμβαση πρέπει να δηλωθεί στους θετικούς όρους και να εφαρμοστεί με τις θετικές ανταμοιβές για την θετική συμπεριφορά(National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.8 Επέμβαση Κρίσης

Η βάση της μεθόδου επέμβασης σε κρίση είναι η περαιτέρω τρωτότητα κατάρρευσης που επιφέρει η ψυχολογική επιβάρυνση. Η ανάλυση της τρέχουσας κρίσης μπορεί επίσης να οδηγήσει στην λύση των παλαιότερων προβλημάτων, μέσω της αναζωπύρωσης των φόβων και των κατεσταλμένων προβλημάτων που επαναλαμβάνονται κατά την διάρκεια της κρίσης. Ο εγκληματίας εκφράζει συχνά την επιθετικότητα του στην κοινότητα ερχόμενος σε σύγκρουση με το νόμο. Σε μερικές περιπτώσεις, η επέμβαση σε κρίση περιλαμβάνει την οικογένεια καθώς επίσης και το νέο. Όταν είναι στο στάδιο κρίσης και επικρατεί πολύ ανησυχία, τα διαχειριζόμενα προβλήματα μπορούν να συμβάλουν στην επίλυση του προβλήματος. Η επέμβαση κρίσης ως τεχνική αντιμετώπισης των προβλημάτων επί τόπου, μπορεί να προάγει την αλλαγή και να βοηθήσει τον παραβάτη στην αναζήτηση νέων μεθόδων αντιμετώπισης της έντασης, της απογοήτευσης και της επιθετικότητας σε καταστάσεις κρίσεων. (National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.9 Συμβουλευτική Ατόμων και Ομάδων

Η παροχή συμβουλευτικής μπορεί να εφαρμοσθεί και σε ομάδες και σε άτομα. Συνήθως, οι σημαντικότεροι στόχοι είναι υποστήριξη και επανεκπαίδευση. Υπάρχουν διάφοροι τύποι μεμονωμένων μεθόδων αντιμετώπισης των παραβατών. Η πιο επικρατούσα ομαδική θεραπευτική προσέγγιση σε ιδρυματικές τοποθετήσεις και προγράμματα δικαστηρίων ανηλίκων είναι η συμβουλευτική ομάδας, που περιλαμβάνει ανταλλαγή

προσωπικών αναζητήσεων, προβλημάτων και καθημερινών εμπειριών μέσα στην ομάδα. Στην συμβουλευτική ομάδας ή την θεραπευτική ομάδα, είναι σημαντικό να επιλεγθούν εκείνοι οι νεαροί που μπορούν να επωφεληθούν από την ομάδα χωρίς να είναι αποδιοπομπαίοι τράγοι. Η υπόδηση ρόλων (role – playing) μπορεί να είναι ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό συστατικό της παροχής συμβουλευτικής σε ομάδα καθώς επιτρέπει στους νέους να αντιμετωπίσουν μια κατάσταση ερχόμενοι στη θέση του άλλου. Η βασική έννοια της υπόδησης ρόλου είναι η εξέταση των διαφορετικών αντιλήψεων και ρόλων σε μια μη απειλητική κατάσταση για το νέο συνειδητοποιώντας πως η συμπεριφορά είναι κυρίως το αποτέλεσμα μιας αντίδρασης σε αυτό που άλλοι άνθρωποι σκέφτονται για ένα πρόσωπο ή τι θεωρεί αυτό το πρόσωπο πως σκέφτονται. Πολλά σχήματα μπορούν να χρησιμοποιήσουν την υπόδηση ρόλων. Αν και μερικά προγράμματα παροχής συμβουλευτικής σε ομάδα είναι αποτελεσματικά στη μείωση της υποτροπής και στην βελτίωση άλλων συμπεριφορών, πολλά δεν είναι (National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.10 Θεραπεία Ομάδας

Επιλέγοντας ανάμεσα στην θεραπεία ομάδας, την παροχή συμβουλευτικής σε ομάδα, την ομαδική ψυχοθεραπεία, την καθοδηγημένη αλληλεπίδραση της ομάδας και την κοινωνική εργασία με ομάδα μπορεί να επικρατήσει σύγχυση. Οι Sauí και Vinter περιέλαβαν την ψυχοθεραπεία ,την καθοδηγημένη αλληλεπίδραση ομάδας και την εργασία κοινωνικής ομάδας κάτω από την θεραπεία ομάδας. Επισημαίνουν την επιλογή της μεθόδου ανάλογα με τον τύπο του θεραπευτή που εκτελεί την εργασία. Μερικοί υποστηρίζουν ότι η θεραπεία ομάδας είναι μια εντονότερη διαδικασία από την εργασία κοινωνικής ομάδας - η έμφαση είναι ακόμα στο άτομο ενώ η ομάδα χρησιμοποιείται ως μηχανισμός για

να καταλάβει καλύτερα την συμπεριφορά ατόμων και του συγκεκριμένου ατόμου. Η διαδικασία της ομάδας δεν λύνει από μόνη της όλα τα προβλήματα της αντίστασης στην αντιμετώπιση. Οι ομάδες περνούν γενικά μέσω των διαφόρων φάσεων με διακριτά χαρακτηριστικά και διαδικασίες. Όπως και στις περισσότερες άλλες μεθόδους που αναφέρθηκαν, ο συγκεκριμένος προσανατολισμός που ο ηγέτης της ομάδας ακολουθεί προς την εκπλήρωση του στόχου βοήθειας των νέων ποικίλει ανάλογα με την κατάρτιση του ηγέτη ομάδας, την προσωπικότητα και την ομάδα πελατών(National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.11 Εργασία Κοινωνικής Ομάδας

Ο Ferguson καθορίζει την εργασία κοινωνικής ομάδας ως κοινωνική εργασία «εστιασμένη στην ατομικότητα σε μια ομάδα», που προσπαθεί να βοηθήσει αποτελεσματικότερα κάθε λειτουργία των μελών της ομάδας μέσα σ' αυτήν και την άντληση μεγαλύτερης ικανοποίησης από αυτήν τη συμμετοχή. Η μέθοδος εργασίας κοινωνικής ομάδας λειτουργεί κάτω από πολλές συνθήκες, ίδιες με την κοινωνική εξέταση κατά περίπτωση, αν και είναι πιο σύνθετη λόγω του αριθμού μελών της ομάδας και της αυξανόμενης διαπροσωπικής δυναμικής. Ο εργαζόμενος πρέπει να είναι σε θέση όχι μόνο να καταλαβαίνει τα μεμονωμένα προβλήματα ,αλλά και να απεικονίζει και να αντιληφθεί τον τρόπο με τον οποίο οι διαδικασίες της ομάδας μπορούν να συμβάλουν στην επίλυση του προβλήματος. Μια ιδιαίτερη παραλλαγή της εργασίας ομάδας και της θεραπείας εργασίας καλείται «αποσυνδεδεμένη» μέθοδος εργασίας ομάδας. Αν και δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι η«αποσυνδεδεμένη» μέθοδος εργασίας ομάδας περιλαμβάνει την εργασία του κοινωνικού λειτουργού με τους νέους που δεν θα προσέρχονταν σ' ένα ρυθμισμένο πρόγραμμα , έχουν υπάρξει μερικά

σοβαρά προβλήματα στη χρησιμοποίηση αυτής της μεθόδου. Μερικές μελέτες των αποτελεσμάτων αυτής της μεθόδου είναι αρνητικές. Εκτός από τις διάφορες άμεσες υπηρεσίες που προσφέρονται στους νεαρούς, οι κοινωνικοί λειτουργοί παρέχουν επίσης υπηρεσίες στις οικογένειες των νεαρών και έμμεσες υπηρεσίες σχετιζόμενες με την λειτουργία ομάδας «σπιτιού»(National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.12 Ψυχοθεραπεία Ομάδας

Η ψυχοθεραπεία ομάδας, συγκρινόμενη με άλλες ομαδικές μεθόδους, θεωρείται συνήθως να περιλαμβάνει πιο φιλόδοξους στόχους, όπως η ανάπτυξη διορατικότητας και η αναδόμηση προσωπικότητας. Ο Schulman σημείωσε πως τα απαραίτητα συστατικά για μια αποτελεσματική ψυχοθεραπευτική κατάσταση της ομάδας, όπως η προσωπική αλληλεπίδραση, η συνεργασία και η ανοχή, έρχονται σε άμεση σύγκρουση με τον αντικοινωνικό ανταγωνισμό και τον επιδεικτικό προσανατολισμό παλικαριάς των εγκληματιών. Μια βασική υπόθεση της θεραπείας ομάδας είναι ότι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που οι εγκληματίες έχουν στις κοινότητές τους είναι η μη ρεαλιστική συμπεριφορά και οι απαιτήσεις τους. Μέσω της οικογενειακής θεραπείας, οι ασθενείς ενημερώνονται για τις συχνά κρυμμένες και διαστρεβλωμένες αρνητικές πτυχές της σχέσης τους με τους νεότερους τους. Ανεξάρτητα από το εάν η θεραπεία περιλαμβάνει μια ομάδα οικογενειακών μελών ή μια ομάδα παραβατικών νέων, οι τεχνικές είναι παρόμοιες. Δεν υπάρχει καμία σαφής ερευνητική ένδειξη ότι η ψυχοθεραπεία ομάδας είναι αποτελεσματική(National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.13 Εργοθεραπεία

Η μέθοδος της εργοθεραπείας είναι κατάλληλη για τα πολύ μικρά παιδιά , τους παραβάτες και τις ομάδες υψηλού κινδύνου. Μια ομάδα έξι έως οχτώ παιδιών συγκεντρώνεται ή καλείται να συναντηθεί σε έναν συγκεκριμένο χρόνο και τόπο για να συμμετέχει στο παιχνίδι, όπως τα παιχνίδια ομάδας ή κάποια καλλιτεχνική προσπάθεια. Δεν είναι μόνο σημαντική η επιλογή των υποψήφιων νέων εργοθεραπείας είναι επίσης ουσιαστική η λήψη προσοχής στην επιλογή κατάλληλων δραστηριοτήτων. Η χρήση των παιχνιδιών στη θεραπεία είναι βασισμένη στην ιδέα της σπουδαιότητας του παιχνιδιού στην κοινωνικοποίηση των παραβατών. Ανεξάρτητα από την θεραπευτική τεχνική που χρησιμοποιείται, πρέπει να γίνει μια προσεκτική αξιολόγηση σχετικά με την καταλληλότητά της για τον ιδιαίτερο πελάτη(National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.14 Καθοδηγημένη Αλληλεπίδραση Ομάδας

Η καθοδηγημένη αλληλεπίδραση ομάδας είναι βασικά παρόμοια με την θεραπεία ομάδας ή την ψυχοθεραπεία ομάδας δεδομένου ότι είναι επίσης βασισμένη στην υπόθεση της επίλυσης των προβλημάτων μέσω της ομάδας. Η ομάδα είναι ένας σημαντικός φορέας για την αλλαγή. Η ομάδα μπορεί να ασκήσει πολλή πίεση στα μεμονωμένα μέλη της αφότου έχει σταθεροποιηθεί η ομάδα, ο ηγέτης έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη και ο σημαντικός διάλογος έχει πραγματοποιηθεί. Η διαδικασία που περιγράφεται για την καθοδηγημένη αλληλεπίδραση ομάδας αναφορικά με την δομή της ομάδας και των στόχων για

την επιτυχία του σημαντικού διαλόγου, την επικοινωνία και την έκφραση είναι παρόμοια με τις διαδικασίες ομάδας που παρουσιάστηκαν νωρίτερα. Ο Gottfredson κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, στην κοινότητα ,η καθοδηγημένη αλληλεπίδραση ομάδας παρέχει μια εναλλακτική λύση στην τοποθέτηση σε ίδρυμα(National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.15 Θεραπεία Περιβάλλοντος

Εάν ο νεαρός είναι σε ίδρυμα ,κοντινής απόστασης από το σπίτι του ή σε κάποιο ελεγχόμενο ή ημι-ελεγχόμενο περιβάλλον ,η θεραπεία αυτή επιχειρεί την παροχή ενός περιβάλλοντος που θα διευκολύνει την σημαντική αλλαγή, την αυξανόμενη ανάπτυξη και την ικανοποιητική αποκατάσταση. Επειδή το περιβάλλον είναι, στην πραγματικότητα, η θεραπευτική ρύθμιση, οι καθημερινές δραστηριότητες, που περιλαμβάνουν και τις αποτυχίες και τις επιτυχίες, είναι τα θέματα της συζήτησης μεταξύ των πελατών και εκείνων των προσώπων που αποτελούν μέρος του περιβάλλοντος τους. Η θεραπεία περιβάλλοντος περιλαμβάνει έναν γενικότερο προσανατολισμό στη θεραπεία από την καθοδηγημένη αλληλεπίδραση ομάδας, τη θεραπεία ομάδας την κοινωνική εξέταση κατά περίπτωση, και άλλες μεθόδους επειδή εστιάζει στο συνολικό περιβάλλον του ατόμου και αντιμετωπίζεται ως σημαντικότερος θεραπευτικός παράγοντας(National Mental Health Association, 2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.16 Επέμβαση με τις Οικογένειες

Δεν είναι όλα τα προγράμματα οικογενειακής παροχής συμβούλων αποτελεσματικά, αλλά εκείνα που εστιάζουν στην βελτίωση της οικογενειακής επικοινωνίας και τη διδασκαλία των δεξιοτήτων πειθάρχησης και λήψης αποφάσεων γονέων. Η οικογενειακή επέμβαση προϋποθέτει πως η οικογένεια δεν είναι τόσο σοβαρά αποδιοργανωμένη ώστε τα μέλη της να μην μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη θεραπεία (National Mental Health Association, 2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.17 Προληπτικές Μέθοδοι Επέμβασης

Είναι σημαντικό να αναγνωρισθεί ότι μερικές από αυτές τις μεθόδους επίσης χρησιμοποιούνται στα προγράμματα πρόληψης για τους νέους που δεν έχουν καταδικαστεί ως παραβάτες. Σε πολλές περιπτώσεις τα προγράμματα πρόληψης επικεντρώνουν τις υπηρεσίες τους στη νεολαία υψηλού κινδύνου, παραδείγματος χάριν εκείνοι που έχουν σοβαρά σχολικά προβλήματα ή που παρουσιάζουν αντικοινωνική συμπεριφορά στην οικογένεια ή την κοινότητα.

Η έρευνα και η αξιολόγηση μας έχουν παράσχει σημαντικές γνώσεις σχετικά με το τι είναι αποτελεσματικό και τι όχι στην μεταχείριση των ανήλικων παραβατών. Από διάφορες μελέτες για παράδειγμα, έχει διαπιστωθεί ότι η τιμωρία ως αποτρεπτικός παράγοντας δεν είναι αποτελεσματική και δεν μειώνει την υποτροπή μακροπρόθεσμα.

Μια αναθεώρηση της λογοτεχνίας είχε ως συμπέρασμα ότι, διάφοροι τύποι τιμωρίας, συμπεριλαμβανομένων και των καθειρξεων, έχουν ως αποτέλεσμα υψηλότερα ποσοστά υποτροπής από ότι η μη τιμωρία. Άλλα προγράμματα τα οποία αποδείχθηκαν ατελέσφορα στην μείωση της υποτροπής είναι η αυξανόμενη επιτήρηση, η ψυχοδυναμική ή η μη δομημένη συμβουλευτική, ο περιορισμός στο σπίτι, η υπό αστυνομική επιτήρηση υπηρεσίες, η συχνή δοκιμή φαρμάκων, τα προγράμματα αγριότητας / επιβίωσης, ο ηλεκτρονικός έλεγχος.

Τα παιδιά με συναισθηματικές και συμπεριφοριστικές διαταραχές παρουσιάζουν ένα μοναδικό σύνολο προκλήσεων στο σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων. Πρότυπα προγράμματα υπάρχουν για να προσδιορίσουν, να θεραπεύσουν και να αποκαταστήσουν συναισθηματικά διαταραγμένα παιδιά που διαπράττουν παραπτώματα. Οι κοινότητες γνωρίζοντας περισσότερα για τις ανάγκες των συναισθηματικά διαταραγμένων παιδιών και την αποτελεσματική θεραπεία, μπορούν να επιφέρουν καλύτερα αποτελέσματα για αυτήν την νεολαία και τις οικογένειές τους (National Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου).

5.10.18 Κριτική Αξιολόγηση Κλινικών Παρεμβάσεων

Η νεανική παραβατική συμπεριφορά αποτελεί απόρροια και σύμπτωμα πολλαπλών παραγόντων και κοινωνικό – οικονομικών συνθηκών. Αυτός καθ' αυτός ο όρος παραβατικότητα συμπεριλαμβάνει πλήθους επιμέρους κατηγοριών, για παράδειγμα, ψυχιατρικούς ασθενείς που, εκτός των άλλων, παρουσιάζουν και παραβατικότητα, άτομα που προέρχονται από στερημένες οικονομικά και κοινωνικά κοινότητες και οικογένειες και για τους οποίους οι νόμιμες ευκαιρίες είναι περιορισμένες, σεξουαλικούς παραβάτες και εκείνους

που ναι μεν έχουν υψηλό επίπεδο διαβίωσης ,αλλά για λόγους προσωπικής και οικογενειακής δυσλειτουργίας παραβιάζουν το νόμο. Ένα λοιπόν τόσο πολυσύνθετο φαινόμενο απαιτεί πολυδιάστατη αντιμετώπιση και σύμφωνα με το Δρίτσα (2003 , σελ 205 - 206),είναι η πρώτη φορά που το κλινικό θεραπευτικό πλαίσιο λαμβάνει σοβαρά υπόψη του να προσπαθεί να αντιμετωπίσει εγκληματογόνες ανάγκες όπως έλλειψη εκπαίδευσης, ανεργία και κατάχρηση ουσιών. Μάλιστα ο Palmer (1992) αναγνωρίζοντας το γεγονός ότι οι παραβάτες αντιμετωπίζουν πολλαπλά προβλήματα προσέθεσε ένα ακόμη χαρακτηριστικό αποτελεσματικών προγραμμάτων, αυτό του εύρους των θεραπευτικών στόχων, δηλαδή της αναγκαιότητας να περιλαμβάνουν τα κλινικά προγράμματα πολλαπλές ομάδες στόχων παρέμβασης.

Για παράδειγμα, μια ομάδα στόχων προσπαθεί να αντιμετωπίσει στον εκπαιδευτικό, επαγγελματικό και διαπροσωπικό τομέα, μια άλλη ομάδα στοχεύει στην βελτίωση της οικογένειας και των κοινοτικών δικτύων υποστήριξης, ενώ μια τρίτη ομάδα ασχολείται με δυσλειτουργίες σε γνωσιακό και συμπεριφοριστικό επίπεδο. Αυτή η ολιστική προσέγγιση αποφεύγει το μονοδιάστατο ιατρικό μοντέλο και την ετικετοποίηση της παραβατικής συμπεριφοράς ως απόρροια και μόνο της ψυχοπαθολογίας του ανηλίκου, αναγνωρίζοντας την πολλαπλότητα των παραγόντων, οι οποίοι συντελούν στην εμφάνιση τέτοιων συμπεριφορών. Αυτή βέβαια η τάση αντιμετώπισης του παραβατικού προβλήματος μέσα στο κοινωνικό-οικονομικό περιεχόμενο και μικρόκοσμο (πέραν των όποιων χαρακτηριστιολογικών και γνωσιακών δυσλειτουργιών) του ατόμου δεν χαρακτηρίζει όλα τα θεραπευτικά προγράμματα πολλά εκ των οποίων δεν συμπεριλαμβάνουν καν την οικογένεια του παραβάτη. Αυτή η τάση προς μια ολιστική αντιμετώπιση της παραβατικής συμπεριφοράς σύμφωνα με τον Δρίτσα (2003, σελ 206), έρχεται να δικαιώσει τον άμεσα εμπλεκόμενο θεραπευτή(κλινικό κοινωνικό λειτουργό ή ψυχολόγο), ο οποίος δίκαια αναρωτιέται πόσο αποτελεσματική μπορεί να είναι π.χ. η

γνωσιακή θεραπευτική παρέμβαση όταν μετά το τέλος της ο νεαρός παραβάτης επιστρέφει σε μια γειτονία όπου βρίθεται ανεργίας, χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και μιας ευρύτερης κουλτούρας ανομίας και απαξίωσης των κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Για παράδειγμα, πόσο αποτελεσματικό μπορεί να είναι ένα πολυθεματικό τρίμηνο πρόγραμμα ενίσχυσης δεξιοτήτων επικοινωνίας, αντιμετώπισης του θυμού και ενισχυτικής διδασκαλίας σε ένα νεαρό τσιγγάνο ή μετανάστη που θα επιστρέψει στον κοινωνικά αποκλεισμένο καταυλισμό του, έχοντας να αντιμετωπίσει σε καθημερινή βάση την έλλειψη ευκαιριών, την προκατάληψη και την εκμετάλλευση από άλλες κοινωνικές ομάδες;

Και ίσως ένα παράδειγμα (βασισμένο στο Μοντέλο των Αλληλοσυμπληρούμενων Συστημάτων Κοινωνικής Φροντίδας) μιας πιο ολιστικής προσέγγισης στην αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας αποτελούν οι ομάδες κατά της παραβατικότητας στο Ηνωμένο Βασίλειο (multi agency youth offending teams) στις οποίες εκπρόσωποι διαφορετικών κοινωνικών υπηρεσιών συνεργάζονται για να αντιμετωπίσουν την ατομική παραβατικότητα μέσα στο κοινωνικό και πολιτιστικό της περιεχόμενο και υποσύστημα.

Όσον αφορά στην ερευνητικά υποστηριζόμενη αποτελεσματικότητα των προτεινόμενων κλινικών παρεμβάσεων και εδώ εγείρονται ερωτηματικά. Δεν είναι λίγες οι φωνές της κριτικής που αναφέρονται σε μεθοδολογικά ερευνητικά προβλήματα, όπως προκατειλημμένη επιλογή όσων συμμετέχουν σε τέτοια προγράμματα. Δηλαδή, πρώτον, ως κριτήριο υποτροπής θεωρείται η επανακαταδίκη από δικαστήριο και όχι η διάπραξη αξιόποινης πράξης και δεύτερον, οι πλέον συνεργάσιμοι παραβάτες επιλέγονται για θεραπεία, ενώ οι λιγότερο κινητοποιημένοι στέλνονται στη φυλακή. Αυτές οι μεθοδολογικές ατέλειες όχι μόνο δεν επιτρέπουν τη σύγκριση μεταξύ θεραπειάς και τιμωρητικών ποινών, αλλά και ενθαρρύνουν τους επικριτές (Fraser, 2002) των

κλινικών παρεμβάσεων να ισχυρίζονται ότι οι μειωμένες επανακαταδίκες και υποτροπές αντανakλούν την αυξημένη κινητοποίηση όσων συμμετείχαν και όχι τα θεραπευτικά αποτελέσματα της παράβασης. Βέβαια οι υποστηρικτές των κλινικών παρεμβάσεων διατείνονται ότι οι αξιολογήσεις τέτοιων κλινικών παρεμβάσεων θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν εκτός των όποιων διαφορών στα ποσοστά υποτροπών μεταξύ θεραπείας και τιμωρητικών ποινών και άλλα κριτήρια, όπως αν ο χαρακτήρας αυτών των υποτροπών είναι λιγότερο σοβαρός και σε ποιο βαθμό η κλινική παρέμβαση επηρεάζει θετικά αντικοινωνικές και δυσλειτουργικές πεποιθήσεις, σκέψεις και κατά συνέπεια συμπεριφορά μακροπρόθεσμα (Δρίτσας, 2003,σελ 206)

Ένα άλλο σημείο που θα πρέπει να τονιστεί είναι το γεγονός ότι καθώς οι αξιολογητικές έρευνες είναι πολύ γενικές για να επιτρέψουν συμπεράσματα του είδους γιατί οι κλινικές θεραπείες είναι αποτελεσματικές, για ποιον και σύμφωνα με ποιον μηχανισμό , θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στο ποια προγράμματα είναι πάντοτε κατάλληλα. Το επίπεδο ωριμότητας και κινητοποίησης για αποχή από την παραβατικότητα είναι σημαντικοί παράγοντες στα νεαρά άτομα και σύμφωνα με το Μοντέλο Αλλαγής της Συμπεριφοράς των Prochaska και Di Clemente η γνωσιακή θεραπεία μπορεί να είναι χρήσιμη σε κάποιο στάδιο αυξημένης κινητοποίησης , ενώ εναλλακτικές στρατηγικές όπως η επανορθωτική δικαιοσύνη ή ήπια υποστηρικτική επίβλεψη , μπορεί να είναι αποτελεσματικότερες σε άλλα στάδια ή σε άλλους παραβάτες. Συμπερασματικά, αν και η ποιότητα των αξιολογικών ερευνών που αφορούν την αποτελεσματικότητα της κλινικής θεραπείας της νεανικής παραβατικότητας προς το παρόν επιτρέπει αμφισβητήσεις και ερωτηματικά σε επιμέρους ζητήματα , παρ' όλα αυτά τα νεότερα δεδομένα αποτελούν την αντηρίδα όσων θεωρούν ότι η θεραπεία κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις και για συγκεκριμένο πληθυσμό μπορεί να είναι αποτελεσματική. Το μήνυμα είναι ότι αυτή καθ' αυτή η συγκεκριμένη κλινική παρέμβαση με τα προαναφερθέντα

χαρακτηριστικά και πλαισιωμένα από παράλληλες δράσεις στον κοινωνικό-οικολογικό μακρόκοσμο του νεαρού παραβάτη όχι μόνο επαναφέρει την πίστη στην δυνατότητα αποτελεσματικής θεραπείας, αλλά και καταδεικνύει την αναγκαιότητα μιας ολιστικής αντιμετώπισης του φαινομένου (Δρίτσας,2003,σελ 206-207).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αποτελεί το βασικό μέρος κάθε ερευνητικής μελέτης, για πολλούς λόγους. Ο ερευνητής:

1. Σχηματίζει γνώμη για την έκταση εξέλιξης στη θεωρία και ερευνά στο χώρο ενδιαφέροντος του και βοηθιέται στη διατύπωση και απλοποίηση του ερευνητικού προβλήματος.
2. Μπορεί να βρει έννοιες και μεταβλητές που ήδη καθιερώθηκαν στη βιβλιογραφία και στοιχεί έρευνας που χρησιμοποιήθηκαν από άλλους ερευνητές, που μπορούν να αποδειχθούν χρήσιμα για τη δική του έρευνα.
3. Μπορεί να ανακαλύψει τι είναι γνωστό και τι περιμένει να μαθευτεί στο χώρο της μελέτης του, καθώς επίσης να αναγνωρίσει μια μελέτη που μπορεί να επαναληφθεί ή της οποίας τα ευρήματα μπορούν να συγκριθούν ή να αντιπαραβληθούν με εκείνα της δικής του έρευνας.
4. Συνειδητοποιεί τις δυσκολίες που συνάντησαν άλλοι ερευνητές, ώστε ο ίδιος να κερδίσει χρόνο και χρήμα, να αποφύγει λάθη και να αναγνωρίσει ηθικά προβλήματα με τα οποία είναι πιθανό να έρθει αντιμέτωπος.
5. Μπορεί να βρει μια ερευνητική έκθεση που είναι τόσο καλά δομημένη και εύκολη στην ανάγνωση, ώστε να τη χρησιμοποιήσει ως οδηγό στη γραφή της δικής του ερευνητικής έκθεσης.

Με λίγα λόγια, οι ερευνητές γενικά ωφελούνται πάρα πολύ από τη μελέτη της υφιστάμενης προηγούμενης έρευνας, προτού εμπλακούν σε μια να επιστημονική προσπάθεια.

Οι γραπτές βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις στις ερευνητικές εκθέσεις είναι κριτικές περιλήψεις όσων είναι γνωστά σε ένα συγκεκριμένο θέμα.

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση συμπεριλαμβάνεται σε μια ερευνητική έκθεση με σκοπό:

1. Να παρουσιάσει τη θεωρητική βάση, το λογικό πλαίσιο ή το οργανωτικό σχήμα, μέρος του οποίου είναι η μελέτη του ερευνητή.
2. Να δώσει όχι απλά μια βιβλιογραφία, αλλά μια αναλυτική και κριτική εκτίμηση των σπουδαίων και πρόσφατων ουσιαστικών και μεθοδολογικών εξελίξεων στο χώρο ενδιαφέροντος του ερευνητή και να δείξει πως η μελέτη του θα αποσαφηνίσει, αναθεωρήσει, επεκτείνει ή ξεπεράσει ότι είναι έως τώρα γνωστό.
3. Να πληροφορήσει και να υποστηρίξει τις υποθέσεις, τους λειτουργικούς ορισμούς και τις μεθοδολογικές διαδικασίες του ερευνητή, δείχνοντας ότι η παρούσα μελέτη έχει ωφεληθεί από την προηγούμενη επιστημονική έρευνα.

Διαδικασία της βιβλιογραφικής έρευνας

Ένας κοινός τρόπος για να αρχίσει ο ερευνητής τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, είναι η αναζήτηση μέσω του Η/Υ. ο ερευνητής επιλέγει λέξεις ευρητηριασμού (key words) από το ερευνητικό πρόβλημα και συζητά με ένα βιβλιοθηκάριο παραπομπών για τους κατάλληλους όρους που θα τροφοδοτηθούν στον Η/Υ. Η ανασκόπηση πρέπει να περιλαμβάνει όλες τις μεταβλητές που είναι σχετικές με τη μελέτη. Για παράδειγμα, ο ερευνητής που ενδιαφέρεται για την ερώτηση «γιατί η αυτοφροντίδα αυξάνει τα αισθήματα ευεξίας στους χρόνια πάσχοντες αρρώστους;», θα διαβάσει τη θεωρία της Orem για την αυτοφροντίδα (1980, άρθρα που αναφέρονται σε συμπεριφορές αυτοφροντίδας χρόνιων αρρώστων και άρθρα που αφορούν αισθήματα ευεξίας αρρώστων.

Το επόμενο βήμα είναι να ψάξει στα κατάλληλα ευρετήρια και σε περιλήψεις νοσηλευτικού, ιατρικού ή κοινωνιολογικού ενδιαφέροντος εργασιών, με βάση τη φύση της ερώτησης. Επειδή υπάρχουν λίγα νοσηλευτικά ερευνητικά περιοδικά, ο ερευνητής μπορεί γρήγορα να τα ελέγξει, προκειμένου να διατυπώσει ποιοι τύποι ερευνητικών ερωτήσεων έχουν μελετηθεί στο δικό του χώρο. Μια εξαντλητική αναζήτηση πρέπει να καλύπτει τουλάχιστον, τα πέντε τελευταία χρόνια, ώστε να είναι μια πραγματική μαρτυρία της κατάστασης γνώσης στο συγκεκριμένο θέμα. Ο στόχος αυτού του βήματος της βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι να τοποθετήσει την ερευνητική ερώτηση μέσα στην πλοκή υπάρχουσας γνώσης.

Η πραγματική εργασία της βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι η κράτηση σημειώσεων. Η κάρτα σημειώσεων μπορεί να φαίνεται χρονοβόρα εργασία, είναι όμως τελείως απαραίτητη.

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας δεν απαιτεί μόνο την εύρεση πολλών πληροφοριών, αλλά και την κριτική κάθε κομματιού που διαβάζεται. Τα ερευνητικά άρθρα ελέγχονται για την εγκυρότητα και ορθότητά τους. Αν και μια μελέτη έχει μέγεθος δείγματος 5 ατόμων, παρά ταύτα κάνει γενικεύσεις σε ένα ευρύτερο πληθυσμό, ο αναγνώστης πρέπει να τη δει με επιφυλακτικότητα .

στη σύνταξη της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, ο ερευνητής αναφέρει τα σοβαρά μειονεκτήματα και τις παραλείψεις ορισμένων ερευνών, που επηρέασαν την απόφαση του να επαναλάβει την έρευνα. Αν, για παράδειγμα ο ερευνητής μιας μελέτης χρησιμοποίησε 5 άτομα σε μια προσπάθεια να κατανοήσει τα προβλήματα που είχαν αυτά στη σίτιση των παιδιών με εγκεφαλική παράλυση, ένας άλλος ερευνητής μπορεί να θέλει να την επαναλάβει με μεγαλύτερο δείγμα. Ή αν μια έρευνα χρησιμοποίησε ακατάλληλη μέθοδο για ανάλυση δεδομένων ή δεν πήρε δείγμα από το σωστό πληθυσμό, είναι αποδεκτή η επανάληψή της.

Τρόπος διεξαγωγής της παρούσας μελέτης

Ξεκινώντας θα θέλαμε να αναφέρουμε πως η παρούσα μελέτη αποτελεί προϊόν κόπου και σκληρής δουλειάς. Αρχίσαμε τη διαδικασία για την διεκπεραίωση της πτυχιακής μας εργασίας περίπου πριν 9 μήνες. Αρκετός καιρός χρειάστηκε μέχρι να βρούμε το θέμα της, το οποίο συνεχώς αλλάζαμε, λόγω συχνών προβλημάτων που παρουσιάζονταν, όπως έλλειψη βιβλιογραφίας. Ύστερα από πολύ προσπάθεια φτάσαμε στην τελική μορφή όπου βρίσκεται σήμερα το θέμα μας.

Έπειτα ξεκινήσαμε να ψάχνουμε βιβλιογραφία η οποία θα μας ήταν χρήσιμη. Προκειμένου, λοιπόν, να διεξαχθεί η παρούσα μελέτη επισκεφτήκαμε τις βιβλιοθήκες του Α.Τ.Ε.Ι. και Πανεπιστημίου Πατρών, του Α.Τ.Ε.Ι. Αθηνών, την Παπαχαλαράμπειο δημόσια βιβλιοθήκη της Ναυπάκτου, την κεντρική/δημόσια βιβλιοθήκη της Πάτρας, την Παπαστράτειο δημοτική βιβλιοθήκη Αργινίου, ώστε να εξασφαλίσουμε το απαραίτητο βιβλιογραφικό υλικό. Δεν ήταν όμως εύκολη υπόθεση, καθώς δεν ήταν λίγες οι φορές που ενώ χρειαζόμασταν ένα βιβλίο έλειπε και οι υπεύθυνοι μας έλεγαν πως δεν γνώριζαν που βρίσκονταν. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να δυσκολεύει το έργο μας και η μελέτη μας να καθυστερεί. Επιπλέον, συνδεθήκαμε στο διαδίκτυο με σκοπό τη συλλογή περαιτέρω πληροφοριών που αφορούσαν στη μελέτη μας. Αξίζει να σημειωθεί ήρθαμε σε επικοινωνία τους κοινωνικούς λειτουργούς των φυλακών Αγίου Στεφάνου στην Πάτρα και των δικαστηρίων των Επιμελητών Αργινίου, με σκοπό να ενημερωθούμε για θέματα που αφορούν στη παραβατικότητα των ανηλίκων και τα μέτρα αντιμετώπισης του φαινομένου. Οι πληροφορίες που συλλέξαμε ήταν πλέον αρκετές και χρειαστήκαμε περίπου τρεις μήνες προκειμένου να ολοκληρωθούν αυτές οι ενέργειές μας για τη συλλογή του βιβλιογραφικού υλικού. Για εμάς η συλλογή πληροφοριών ήταν εύκολη αν και

σε ορισμένες περιπτώσεις χρειάστηκε να συλλέξουμε εκ νέου βιβλιογραφικό υλικό, γεγονός που μας δυσκόλεψε λίγο.

Στην πορεία για την διεκπεραίωση της μελέτης, σκεφθήκαμε πως θα χρειαζόταν να κάνουμε και έρευνα γύρω από το φαινόμενο. Ζητήσαμε τη γνώμη του επόπτη μας ο οποίος μας είπε πως θα έπρεπε να έρθουμε σε επικοινωνία με τους κοινωνικούς λειτουργούς των φυλακών ανηλίκων Κορυδαλλού και Βόλου (Κασσαβέτειας). Όταν επικοινωνήσαμε μαζί τους και τους είπαμε το αίτημά μας, μας ανέφερε πως χρειαζόνταν επίσημη άδεια από τα Υπουργεία Δικαιοσύνης και Παιδείας, την οποία όμως ίσως μας έδιναν ίσως και όχι, διαδικασία όπως μας είπαν που μπορεί να έπαιρνε και μήνες. Λόγω του ότι είχαμε χάσει αρκετούς μήνες ψάχνοντας βιβλιογραφικό υλικό και φοβούμενες μήπως περιμέναμε αρκετό διάστημα και η άδεια δεν μας δοθεί, προχωρήσαμε στην ολοκλήρωση της μελέτης μας χωρίς έρευνα (αναφέροντας όμως μέσα σε αυτή αρκετά στατιστικά στοιχεία από διάφορες έρευνες).

Αφού ολοκληρώσαμε τη συλλογή του βιβλιογραφικού υλικού που ήταν απαραίτητο για τη μελέτη μας, ξεκινήσαμε τη συγγραφή της με τη καθοδήγηση του επόπτη μας. Στη συνέχεια και ενώ έγιναν οι απαραίτητες διορθώσεις, σε συνεργασία με τον επόπτη μας, προχωρήσαμε στη συγγραφή και τελική ολοκλήρωση της παρούσης μελέτης.

Τέλος, θα θέλαμε να αναφέρουμε πως προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε την πτυχιακή μας εργασία σε power point, σε projector, αλλά από την γραμματεία μας απέτρεψαν, καθώς όπως μας είπαν υπάρχει έλλειψη τεχνικού που να χειρίζεται τα μηχανήματα, για μια τέτοια παρουσίαση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Έπειτα από το υλικό που συλλέξαμε με την βιβλιογραφική μας ανασκόπηση καταλήξαμε στη δημιουργία της πτυχιακής μας εργασίας, η οποία αναφέρεται στην παραβατικότητα των ανηλίκων, τα αίτια και τις μορφές παραβατικότητας καθώς επίσης και στα μέτρα πρόληψης.

Καθώς γράφαμε την πτυχιακή μας εργασία, μας δημιουργήθηκαν κάποια ερωτήματα για το θέμα, τα οποία τα συζητήσαμε εκ των υστέρων όλοι μαζί. Κάνοντας αναφορά στην παραβατικότητα και συγκεκριμένα των ανηλίκων, θέλαμε εξ αρχής να διερευνήσουμε ποιοι είναι οι λόγοι που ένα τόσο μικρό παιδί καταλήγει σε μια παραβατική πράξη, με τις οδυνηρές επιπτώσεις που προκύπτουν μετά την τέλεση αυτής. Έτσι, ανακαλύπτοντας τα αίτια και μελετώντας τα προσεκτικά παρατηρούμε ότι κάποιοι γενεσιουργοί παράγοντες είναι πολύ σημαντικοί για την πορεία του παιδιού στην κοινωνικοποίησή του, ως σωστό μέλος στην κοινωνία. Συζητώντας λοιπόν, παρατηρήσαμε ότι η οικογένεια και το σχολείο είναι δυο βασικοί παράγοντες στην διαμόρφωση της προσωπικότητας-ταυτότητας του παιδιού, για τη σωστή συμπεριφορά απέναντι στο κοινωνικό σύνολο. Θεωρήσαμε αυτούς τους δυο παράγοντες ως πιο βασικούς καθώς είναι αυτοί που θέτουν τα πρώτα όρια και τα πρώτα μαθήματα στη ζωή του ανηλίκου. Για την σωστή, λοιπόν, κοινωνικοποίηση ενός παιδιού όλα αρχίζουν από αυτήν την ηλικία και μέσα από το άμεσο περιβάλλον του,. Για το λόγο αυτό θα πρέπει κατά τη γνώμη μας να ληφθούν και κάποια μέτρα για την προστασία των παιδιών.

Φθάνοντας πλέον σε αυτό το σημείο, παρατηρούμε ότι η ελλιπής οργάνωση από μέρους της κοινωνίας και του κράτους πρόνοιας οδηγεί πολλές

φορές τους πολίτες της σε αδιέξοδο, στην μη αναζήτηση βοήθειας και τέλος, στην παραβατικότητα και στην αντίσταση στο κατεστημένο. Στην χώρα μας συγκεκριμένα, υπάρχει έλλειψη οργάνωσης και λειτουργίας κέντρων και φορέων για τις δυο παραπάνω κοινότητες που αναφέραμε, οικογένεια-σχολείο, με αποτέλεσμα την αποδιοργάνωσή τους όταν παρουσιάζεται κάποιο πρόβλημα. Θεωρούμε πως είναι απαραίτητο πλέον σε όλη τη χώρα να λειτουργούν συμβουλευτικά κέντρα για γονείς και οικογένειες, με άρτια εξειδικευμένο προσωπικό το οποίο θα μπορεί να βοηθήσει και να λύσει ίσως, δυσπροσάρμοστα προβλήματα που εντοπίζονται στις οικογένειες αυτές.

Επίσης, θεωρούμε απαραίτητα και γραφεία κοινωνικής υποστήριξης στα σχολεία. Σίγουρα κάποιος ειδικός ψυχολόγος ή κοινωνικός λειτουργός θα παρατηρήσει κάποιον έφηβο, ο οποίος αντιμετωπίζει παραβατική συμπεριφορά ή προβλήματα που τον οδηγούν προς τα εκεί και με τον τρόπο του και τις γνώσεις του θα τον βοηθήσει και θα τον αποτρέψει να φτάσει στην τέλεση της παραβατικής ενέργειας.

Τελειώνοντας τη συζήτησή μας, έχουμε να αναφέρουμε πως αυτές οι παρατηρήσεις που κάνουμε μας προκάλεσαν και το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τον τρόπο που η πολιτεία δρα αδιάφορα σε ένα τόσο σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα, το οποίο συνεχώς αυξάνεται και γίνεται πιο έντονο, χωρίς να λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα, από την αρχή της ζωής ενός παιδιού έως και αργότερα όταν αρχίζει η κοινωνικοποίηση του παιδιού και μέσα από το σχολείο, αδιαφορώντας στο να παρέχει υποστήριξη και συμβουλευτική στους γονείς αλλά και στα ίδια τα παιδιά όταν εντοπίζεται το πρόβλημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση της μελέτης, αναλύθηκαν τόσο το θεσμικό πλαίσιο αντιμετώπισης των ανήλικων παραβατών στην Ελλάδα όσο και οι νέες θεραπευτικές προσεγγίσεις.

Η αντιμετώπιση της ανήλικης παραβατικότητας διεξάγεται από:

- Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων: πρόληψη-προστασία
- Υπηρεσίες Επιμελητών των Δικαστηρίων Ανηλίκων: πρόληψη-καταστολή
- Ιδρύματα αγωγής: εκτέλεση του αναμορφωτικού μέτρου εισαγωγής σε ίδρυμα
- Σωφρονιστικά καταστήματα: ποινικός σωφρονισμός

Αναφορικά με τις νέες θεραπευτικές προσεγγίσεις της ανήλικης παραβατικότητας αναπτύχθηκαν αναλυτικά η Γνωστική-Συμπεριφοριστική προσέγγιση, η Πολύ-συστημική θεραπεία.

Η Γνωστική-Συμπεριφοριστική προσέγγιση θεωρεί ότι η συμπεριφορά ενός ατόμου είναι αποτέλεσμα μάθησης που έγινε σε προηγούμενα στάδια ζωής. Βάση αυτού του ισχυρισμού η προβληματική συμπεριφορά εκλαμβάνεται ως «μαθημένη δυσπροσαρμοστική αντιμετώπιση» που καθορίζεται από προσωπικές εμπειρίες όπως οι σχέσεις του ατόμου με το κοινωνικό, πολιτισμικό, οικογενειακό και εργασιακό του περιβάλλον. Καθώς κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση της οποιαδήποτε συμπεριφοράς παίζει η μάθηση, το συμπεριφοριστικό μοντέλο αποσκοπεί, χρησιμοποιώντας τους νόμους της

μάθησης, στην τροποποίηση της συμπεριφοράς ή στην διδαχή νέων τρόπων συμπεριφοράς.

Στόχος της πολυσυστημικής θεραπείας είναι η ενδυνάμωση τόσο της οικογένειας, ώστε να μπορεί να αντιμετωπίσει τις συναισθηματικές και συμπεριφοριστικές δυσκολίες του παραβάτη όσο και του τελευταίου στην αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών μέσα στην οικογένεια, στο σχολείο και στις σχέσεις με τους συνομηλίκους. Ο θεραπευτής συνεργάζεται με την οικογένεια, για να καθορίσουν τους παράγοντες στο κοινωνικό-οικολογικό περιβάλλον (συνομήλικοι, σχολείο, τοπική γειτονιά) του νεαρού που συντελούν στην εμφάνιση του προβλήματος και στη συνέχεια να αποφασίσουν πως θα τους αντιμετωπίσουν από κοινού.

Πάντοτε υπήρχαν συγγραφείς οι οποίοι ισχυρίζονται ότι η θεραπεία των παραβατών δεν ήταν ένας απραγματοποίητος στόχος. Όμως, ένα από τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν αυτοί οι υποστηρικτές της αποτελεσματικής θεραπείας ήταν το γεγονός ότι η νεανικής παραβατικότητα όχι μόνο είναι πολυδιάστατο και πολυπαραγοντικό φαινόμενο, αλλά και η θεραπεία έχει πολλές μορφές, διεξάγεται σε διαφορετικές συνθήκες, για διαφορετικούς πληθυσμούς και υπάρχουν πολλαπλά κριτήρια της «αποτελεσματικότητας».

Πρέπει να δώσουμε ιδιαίτερη σημασία στον τομέα «Πρόληψης της Παραβατικότητας των Ανηλίκων». Το έργο αυτό το έχουν αναλάβει κυρίως οι εταιρείες προστασίας ανηλίκων. Αυτό γιατί, είναι καλύτερα να προλαμβάνουμε παρά να θεραπεύουμε το κακό. Ακόμα γιατί, με την καταπολέμηση της ανήλικης παραβατικότητας θα έχουμε σίγουρα κοινωνικό όφελος, αμεσα και οικονομικά.

Ακόμη κρίνεται απαραίτητη η λειτουργία διαγνωστικών και θεραπευτικών μονάδων για την πρόληψη ψυχολογικών δυσλειτουργιών, εθισμού και για την έγκαιρη αποκατάσταση της ψυχικής υγείας των ανηλίκων. Πιστεύουμε πως

πρέπει να δοθεί έμφαση στην πρόληψη της παραβατικής συμπεριφοράς, στην αντιμετώπιση των ανηλίκων σε κίνδυνο, στη διαπαιδαγώγηση τους και ιδιαίτερα στην προστασία των δικαιωμάτων τους.

Θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι μόνο μέσα από το πρίσμα της προστασίας της παιδικής και της εφηβικής ηλικίας και σίγουρα όχι με την καταστολή, θα μπορέσουμε να παρέμβουμε ουσιαστικά στα προβλήματά τους. Με αυτόν τον τρόπο εξάλλου θα καταστεί δυνατό να απομακρυνθούν οι στιγματιστικές συνέπειες της εμπλοκής του ανηλίκου στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Κυρίως όμως θα αποφευχθεί η περιθωριοποίησή του, καθώς και η υιοθέτηση μιας σταθερής και μόνιμης αντικοινωνικής συμπεριφοράς, που μάλλον περισσότερα προβλήματα σωρεύουν, τόσο στα ίδια τα νεαρά άτομα όσο και στη συνολική κοινωνική οργάνωση.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Είναι γνωστό σε όλους ότι στην προσπάθεια καταπολέμησης και περιορισμού της παραβατικότητας των ανηλίκων πρωταρχική σημασία και σπουδαιότητα έχει η πρόληψη. Όμως στον τόπο μας δεν δόθηκε μέχρι σήμερα η βαρύτητα που θα έπρεπε στον νευραλγικό αυτό τομέα της προληπτικής πολιτικής.

Στα πλαίσια της ενότητας αυτής, θα γίνει αναφορά σε μια σειρά από μέτρα που ίσως μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στο καυτό πρόβλημα της πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων στον ελλαδικό χώρο.

Από τα προτεινόμενα μέτρα, άλλα είναι γενικότερης σημασίας και αποβλέπουν στην προστασία της ενότητας από ηθικούς και κοινωνικούς κινδύνους, και άλλα στοχεύουν ειδικότερα στην πρόληψη ανάπτυξης αντικοινωνικών τάσεων και παραβατικής συμπεριφοράς σε «ευπαθείς», «ευάλωτους» και γενικά σε βρισκόμενους σε ηθικό κίνδυνο, ανηλίκους.

Τα προτεινόμενα μέτρα είναι:

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων, με τη μορφή και τον τρόπο με τον οποίο είναι συστημένες, έχουν απονήσει. Είναι γνωστό πως στις περισσότερες επαρχίες βρίσκονται σε ολοκληρωτική αδράνεια και οι πιο πολλές υπολειπούνται. Μόνο η αναβάθμιση και ριζική αναδιάρθρωση του θεσμού θα μπορούσε να συμβάλλει στο έργο της πρόληψης. Διότι η κάθε Ε.Π.Α σαν νομικό πρόσωπο θα μπορούσε να διοργανώσει διαλέξεις, δημόσιες συζητήσεις, επιμορφωτικά σεμινάρια, να ιδρύει σταθμούς περίθαλψης απροστάτευτων ανηλίκων και ακόμη να διατηρεί κάποιο εργαστήριο απασχόλησης ή κέντρο ψυχαγωγίας ανηλίκων.

Για να διατηρηθούν οι Ε.Π.Α από το Υπουργείο Δικαιοσύνης θα πρέπει να γίνουν τροποποιήσεις και να προσφέρουν έργο, ώστε να είναι πιο αποτελεσματικές στον τομέα της πρόληψης. Οι πιο σημαντικές είναι:

Ένας νέος νόμος με ακριβή καθορισμό του αντικειμένου. Ένας οργανισμός με οργανικές θέσεις υπαλλήλων και διαφόρων αρμοδιοτήτων. Ακόμη, να γίνεται αυτεπάγγελτη ανάληψη περιπτώσεων. Η άρση του απορρήτου των κοινωνικών λειτουργών όταν πρόκειται για περιπτώσεις και συγχρόνως επιλαμβάνεται και η δικαιοσύνη, που πρέπει να ενημερωθεί αντικειμενικά και σε βάθος. Επιπλέον, η οργάνωση ενημέρωσης και διαφώτισης πάνω στα αίτια που δημιουργούν την αντικοινωνικότητα των νέων. Τέλος, η μόνιμη εξασφάλιση πόρων.

Προτείνουμε την συνεργασία του Επιμελητή Ανηλίκων με διάφορα σοβαρά και έμπιστα άτομα, οι οποίοι προσφέρονται να βοηθήσουν εθελοντικά στο έργο της καταπολέμησης της παιδικής εγκληματικότητας.

Τα άτομα αυτά είναι ιδιώτες, κυρίως συνταξιούχοι εκπαιδευτικοί ή άλλου είδους επαγγελματίες, που να αναλαμβάνουν μετά από σχετική κατάρτισή τους από το τοπικό Επιμελητή Ανηλίκων να επιτηρούν μια συγκεκριμένη συνοικία ή ένα χωριό στο οποίο κατοικούν και να ενημερώσουν αμέσως την Υπηρεσία για κάποιο ανήλικο που βρίσκεται σε ηθικό κίνδυνο ή εμφανίζει έντονη αντικοινωνική συμπεριφορά.

Ο επιμελητής ανηλίκων θα κάνει την έρευνα που χρειάζεται και σε συνεργασία με τον εθελοντή θα παρακολουθούν την κάθε περίπτωση, ο οποίος επιμελητής θα έχει κατά κάποιο τρόπο την ιδιότητα του μόνιμου τοπικού επιτηρητή.

Μια με δύο φορές το χρόνο ή το εξάμηνο , ανάλογα θα γίνεται συγκέντρωση όλων αυτών των εθελοντών με την πρωτοβουλία του Επιμελητή Ανηλίκων και του Προέδρου της Ε.Π.Α, στην οποία ανταλλάσσονται γνώμες,

θα ενημερώνονται και θα καταρτίζονται στον τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων που συναντούν.

Θα πρέπει να γίνει σύσταση του ειδικού κεντρικού φορέα προστασίας της νεότητας από πάσης φύσεως ηθικούς κινδύνους του περιβάλλοντος.

Πρόκειται για τη σύσταση ενός συλλογικού οργάνου, που θα απαρτίζεται από εκπροσώπους των αρμόδιων για τη νεότητα Υπουργείων (Ν. Γενιάς, Δικαιοσύνης, Παιδείας, Κοινωνικής Πρόνοιας, Εργασίας κ.λ.π) στο οποίο θα πρέπει να συμμετέχουν οπωσδήποτε και άτομα(υπάλληλοι) που έχουν ασχοληθεί ενεργά και για πολλά χρόνια με τα προβλήματα των ανηλίκων, όπως π.χ Επιμελητές Ανηλίκων, Κοινωνικοί Λειτουργοί, Εκπαιδευτικοί, Αστυνομικοί κ.λ.π.

Το συλλογικό αυτό όργανο θα συνέρχεται κατά τακτά χρονικά διαστήματα, στην οποία συνεδρίαση θα τίθενται προβλήματα των ανηλίκων που εκπορεύονται τόσο από το οικογενειακό όσο και από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο διαβιούν. Σαν στόχο θα έχει την άμεση πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας, αλλά και στην αντιμετώπιση των προβλημάτων νέων.

Παράλληλα με τον κεντρικό φορέα προστασίας της νεότητας, προτείνουμε τη σύσταση νομαρχιακών συλλογικών οργάνων, ανάλογων με το παραπάνω όργανο. Θα αποτελείται από τους αρμόδιους τοπικούς εκπροσώπους για τη νεότητα και η ενασχόλησή του θα είναι με τα προβλήματα των νέων κάθε νομού χωριστά.

Η λειτουργία των τοπικών αυτών οργάνων θα συμβάλλει στη μελέτη των ειδικότερων προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι μιας συγκεκριμένης περιφέρειας και στην προώθηση τους για αντιμετώπιση από τον κεντρικό φορέα προστασίας της νεότητας.

Αυτό το τοπικό όργανο, θα πρέπει να αποτελείται, εκτός από τους αρμόδιους εκπροσώπους των νομαρχιακών υπηρεσιών και της τοπικής αυτοδιοίκησης, ένας εκπρόσωπος της Εκκλησίας και οι εκπρόσωποι των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων, της Ε.Π.Α και Υ.Ε.Α, των μαθητικών συμβουλίων και κοινοτήτων, κινηματογράφων και γενικά κέντρων διασκέδασης ανηλίκων, ούτως ώστε να γίνει μια σφαιρική έρευνα για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των ανηλίκων της συγκεκριμένης περιοχής που εδρεύει.

Μια άλλη πρόταση απευθύνεται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ο τύπος, ραδιόφωνο και ιδίως η τηλεόραση, τα οποία θα μπορούσαν άριστα να συμβάλλουν στο έργο της πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων. Θα πρέπει να προβάλλονται κατάλληλες εκπομπές και ταινίες που να επιδρούν θετικά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των ανηλίκων. Τα ερεθίσματα και τα εναύσματα θα πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να αναπτύσσουν οι νέοι αξιόλογες δραστηριότητες (παιχνίδι, αθλητισμός, μουσική, τραγούδι, θέατρο, εκδρομές, συμμετοχή στα κοινά, ανακύκλωση κ.α).

Η καθιέρωση τακτικών ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών που θα έχουν στόχο την πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων τον τόπο μας και η συμμετοχή κατάλληλου εκπροσώπου του Υπουργείου Δικαιοσύνης στον καταρτισμό προγραμμάτων και έλεγχο των τηλεοπτικών εκπομπών, θα συνέβαλε ουσιαστικά στον περιορισμό της παραβατικότητας των ανηλίκων.

Ο έλεγχος των δημοσίων θεαμάτων και κέντρων ψυχαγωγίας, είναι σχεδόν ανύπαρκτος στον τόπο μας. Και όταν τυχόν, σποραδικά, γινόταν ή γίνεται τέτοιος έλεγχος, είναι χωρίς ουσιαστικά αποτελέσματα.

Κανένας περιορισμός και κανένα ουσιαστικό μέτρο ελέγχου δεν λαμβάνεται για τα πάσης φύσης κέντρα ψυχαγωγίας, όπου συχνάζουν ανήλικοι, και τα οποία, λειτουργούν με διάφορες μορφές και ονομασίες (Pub, Bar, Club, Disco κ.α), προσφέρουν πάσης φύσεως οινοπνευματώδη ποτά, μέσα σε

ανθυγιεινή και ψυχοφθόρα πολλές φορές ατμόσφαιρα, μέχρι τις πρωινές ώρες, στα ανυποψίαστα ανήλικα νιάτα, οδηγώντας τα σταδιακά στη φθορά. Πολλοί είναι οι κίνδυνοι, που εγκυμονούν για τους ανήλικους πολλά από τα ανεξέλεγκτα αυτά κέντρα, στα οποία, όπως είναι γνωστό, συχνάζουν μαζί με τα παιδιά και ενήλικες (κάποιοι από αυτούς εγκληματικοί και ανώμαλοι τύποι, είναι γνωστοί. Γι' αυτό πρέπει κάποτε να ενεργοποιηθούν οι υπάρχοντες σχετικοί νόμοι, να βελτιωθούν και να θεσμοθετηθούν, όπου υπάρχουν κενά, προκειμένου με την αυστηρή εφαρμογή τους να συμβάλλουν στην πρόληψη των ανηλίκων από διάφορους κινδύνους (έγκλημα, πορνεία, ναρκωτικά κ.α).

Να προσφερθούν από την άλλη μεριά υγιή κέντρα ψυχαγωγίας Νέων, Γυμναστήρια και Μαθητικά Στέκια με τη φροντίδα του Κράτους, των Δήμων, της Εκκλησίας και των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων.

Προτείνουμε τη διεξαγωγή κατάλληλων ομιλιών και συζητήσεων πάνω σε θέματα πρόληψης, αλλά και γενικότερα των προβλημάτων της εφηβείας, που μπορούν να γίνονται από ειδικούς (Επιμελητές-Κοινωνικούς Λειτουργούς κ.λ.π) στα σχολεία μέσα στα πλαίσια των πολιτιστικών εκδηλώσεων. Με τη συνεργασία των αρμόδιων Υπουργείων , Δικαιοσύνης, Κοινωνικής Πρόνοιας και Παιδείας, υπάρχει δυνατότητα καταρτίσεως προγράμματος τέτοιας ειδικής επιμόρφωσης των μαθητών, αλλά ακόμη και των εκπαιδευτικών.

Η τοποθέτηση των Κοινωνικών Λειτουργών στα σχολεία. Η καθιέρωση της Κοινωνικής Εργασίας στην εκπαίδευση δεν έχει γίνει πραγματικότητα στη χώρα μας, παρά τη νομοθετική ρύθμιση από το 1978 για χρησιμοποίηση Κοινωνικών Λειτουργών στα σχολεία. Τα κοινωνικά προβλήματα όμως αυξάνονται και η χρησιμοποίηση ειδικών είναι μια διαπιστωμένη ανάγκη. Η εκπαίδευση εκσυγχρονίζεται. Μέσα στον εκσυγχρονισμό της πρέπει επιτέλους να ενταχθεί και καθιερώσει στην πράξη του θεσμού των Σχολικών Κοινωνικών Λειτουργών.

Στην πρωτοβάθμια και γενικά στην εκπαίδευση, Κοινωνική Εργασία, δεν σημαίνει μόνο «βοήθεια» στους μαθητές με προβλήματα όπως πολλοί μπορεί να νομίζουν. Σημαίνει πάνω από όλα πρόληψη: εργασία με όλους τους μαθητές και γονείς, ξεκινώντας έγκαιρα όταν ακόμα το παιδί φοιτά στο Δημοτικό σχολείο. Η περιοχή δράσης του Σχολικού Κοινωνικού Λειτουργού είναι εκτεταμένη. Θα πρέπει να εργασθεί με εκπαιδευτικούς, με γονείς, με μαθητές και τους φορείς της κοινότητας.

Ο προληπτικός χαρακτήρας του Κοινωνικού Λειτουργού στο σχολείο θα πρέπει να θεωρείται δεδομένος. Διότι ο πληθυσμός του σχολείου αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας: όλα τα παιδιά, άσχετα από κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες, περνάνε από εκεί. Έτσι, είναι ευκολότερη η διαπίστωση των παρεκκλίσεων από το φυσιολογικό, με γνώμονα τα επίπεδα του συγκεκριμένου περιβάλλοντος.

Η δημιουργία Συμβουλευτικών Σταθμών Νέων και Γονέων, καθώς και η περιοδική έστω λειτουργία Σχολών Γονέων σε κάθε επαρχία. Κρίνεται αναγκαία η δημιουργία και ανάπτυξη τέτοιων συμβουλευτικών προγραμμάτων από ειδικευμένους παιδοψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς κ.α. οι οποίοι θα προσπαθήσουν να βοηθήσουν και να καταλάβουν τις διάφορες μορφές σκέψεων και συμπεριφορών, αλλά και να ενημερώνουν τους νέους και τους γονείς σε όλα εκείνα τα θέματα που τους αφορούν, προς αποφυγή επικίνδυνων καταστάσεων.

Κύριος στόχος των σταθμών αυτών θα είναι η πρόληψη μέσα στην οικογένεια, προκειμένου να προωθηθεί η ανάπτυξη αντικοινωνικών στάσεων και συμπεριφορών, είναι η πιο αποτελεσματική τακτική που διαθέτουν οι γονείς. Για παράδειγμα ξέρουμε ότι η ηθική και κοινωνική συνείδηση ενισχύονται μέσα από:

Ισχυρούς δεσμούς στοργής και σεβασμού ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά, σταθερές ηθικές απαιτήσεις των γονιών προς τα παιδιά τους, συνεπή χρήση

κυρώσεων, καθώς και τεχνικές τιμωρίας που είναι περισσότερο ψυχολογικές παρά σωματικές (π.χ. απειλές, αρνητικές αξιολογήσεις). Επίσης, η εντατική χρήση επιχειρημάτων και ερμηνειών(οι λεγόμενες επαγωγικές μέθοδοι). Τέλος, η παροχή ευκαιριών για υπεύθυνες δραστηριότητες.

Η Εκκλησία επίσης, καλείται να συμβάλλει με τις ακατάλυτες πνευματικές δυνάμεις που διαθέτει, στην επιβοήθηση της επίλυσης των σύγχρονων προβλημάτων των ανηλίκων. Για τους εφήβους που είναι σε «ηθικό κίνδυνο» η απαράδεκτη τοποθέτησή τους σε καταστήματα αγωγής, βάσει αναχρονιστικών διατάξεων που ισχύουν πάνω από μισό αιώνα και απλώς τροφοδοτούν την ύπαρξη τέτοιων ιδρυμάτων, θα πρέπει να αντικατασταθεί από μια ρεαλιστική πολιτική για τους ανηλίκους και τα προβλήματά τους, με παράλληλη οργάνωση στον τομέα της πρόνοιας. Οι έφηβοι αντίθετα που εκδηλώνουν εγκληματική συμπεριφορά θα πρέπει να αντιμετωπίζονται όχι επιφανειακά, παρά μέσα από την πραγματική διάσταση των προβλημάτων τους.

Κάποια επιπλέον μέτρα τα οποία θεωρούμε αποτελεσματικά και προτείνουμε για την πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων είναι τα εξής:

1. Η διοργάνωση αιτήσεων σεμιναρίων με σκοπό την τακτική επιμόρφωση και ανταλλαγή πείρας όλων όσων ασχολούνται με ανηλίκους(Δικαστών-Εισαγγελέων, Επιμελητών Ανηλίκων, Κοινωνικών Λειτουργών κ.λ.π).
2. Ο θεσμός της παραδοσιακής οικογένειας, θα πρέπει να προστατευθεί και να ενισχυθεί, γιατί όταν αυτή λειτουργεί ομαλά και είναι υγιείς, τότε ο κίνδυνος παρεκτροπής των ανηλίκων περιορίζεται.
3. Η ανάληψη ευθυνών και δικαιωμάτων των νέων στο πλαίσιο της οικογένειας, με τη συμμετοχή τους στη διοίκηση και γενικά στη λειτουργία των σχολείων και με την ενθάρρυνση και ενίσχυσή τους στο

να συμμετέχουν σε κοινωνικές ομάδες που έχουν ως σκοπό την κοινωνική δράση και παροχή υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο, θα συμβάλλουν στην αύξηση των δυνατοτήτων των νέων στο να επιδρούν άμεσα ή έμμεσα στο περιβάλλον τους, είτε αυτό είναι το κοινωνικό είτε το οικογενειακό τους . Έτσι θα συνειδητοποιήσουν οι νέοι, ότι συμμετέχουν στο κοινωνικό σύνολο και με τον τρόπο αυτό θα αποκτήσουν την ανάλογη αυτοεπιβεβαίωση, η οποία είναι αναγκαία για τη διατήρηση της ψυχικής τους ισορροπίας.

4. Η ανάγκη ανάπτυξης των δραστηριοτήτων ψυχαγωγίας και εκμετάλλευσης του ελεύθερου χρόνου των νέων κατά κάποιο τρόπο δημιουργικό και για τους ίδιους και για το κοινωνικό σύνολο, γιατί δεν είναι λίγοι οι νεαροί παραβάτες που έχουν εκδηλώσει αντικοινωνικές πράξεις κατά το χρόνο ψυχαγωγίας τους. Σε αυτό θα πρέπει να συμβάλλει η τοπική αυτοδιοίκηση, δημιουργώντας κατάλληλους χώρους στους οποίους θα μπορούν οι νέοι να περάσουν δημιουργικά το χρόνο τους.
5. Η δημιουργία σε όλες τις κωμοπόλεις της χώρας σχολείων ειδικής αγωγής για προβληματικούς νέους, που θα τους δώσουν τα εφόδια για κάποιων επαγγελματική κατάρτιση βάσει των δυνατοτήτων τους, για την ομαλή κοινωνική τους ένταξη, ώστε να μην νιώθουν κατώτεροι από τους συνομηλίκους τους . Επίσης, η Πολιτεία, αλλά και οι διάφορες κοινωνικές οργανώσεις θα πρέπει να φροντίσουν για την εξεύρεση εργασίας στους προβληματικούς αυτούς νέους με την παροχή κινήτρων στις διάφορες επιχειρήσεις και υπηρεσίες που θα δεχθούν την πρόληψη και απασχόλησή τους.
6. Αναμόρφωση των σπουδών της Κοινωνικής Εργασίας με τη δημιουργία τμημάτων εξειδίκευσης των τελειόφοιτων Κοινωνικών Λειτουργών σε

ιδιαίτερους επιστημονικούς κλάδους, όπως της εγκληματικότητας των νέων. Με σκοπό την επιστημονική μελέτη και έρευνα όλων εκείνων των θεμάτων που σχετίζονται με τη νεότητα. Οι απόφοιτοι των Τμημάτων αυτών θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την στελέχωση τόσο των Ειδικών Δικαστηρίων για ανηλίκους, όσο και των διαφόρων Υπηρεσιών που θα έχουν ως αντικείμενο την προστασία της νεότητας.

7. Το μεγαλύτερο βάρος, τέλος, στον αγώνα της πρόληψης της παραβατικότητας των ανηλίκων πέφτει στους γονείς, στους εκπαιδευτικούς και όλους όσους ασχολούμαστε, λόγω επαγγέλματος με τους νέους. Δίνοντας πρωταρχικά το παράδειγμα του σωστού, του άρτιου, ολοκληρωμένου και αγωνιζόμενου για τις πνευματικές ηθικές και ανθρωπιστικές αξίες ανθρώπου, μπορούμε να πλησιάσουμε και να ασχοληθούμε τίμια και ειλικρινά με τους πάσχοντες από μοναξιά, απογοήτευση και εσωτερική κενότητα, νέους..

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αλεξιάδης Α. Στέργιος, προς από-Εγκληματοποίηση του (ποινικού) Δικαίου των Ανηλίκων: Ανακοίνωση στο Συμπόσιο: Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων, (Επανεκπαίδευση – Ένταξη), εκδόσεις Α.Ν Σάκκουλα, Αθήνα 1988, Κομοτηνή 1990)
2. Βουγιούκας Κων/νος, «Συγκριτική έρευνα επί του ποινικού δικαίου», Θεσ/νίκη 1956
3. Βονιδάκης Β.Κ «Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο, και στην κοινωνία», εκδ. Ελληνικά Γράμματα 3^η έκδοση, Αθήνα, 1997
4. Γαρδίκας Κ., «Αι ειδικά των εγκληματιών κατηγορίες και η μεταχείριση αυτών», εκδόσεις Τζάνα, Αθήνα 1956
5. Ανθή Δοξιάδη-Τρίπ -Εύη Ζαχαρακοπούλου, «ο έφηβος και η οικογένεια», εκδόσεις Ι.Δ Κολλάρου και ΣΙΑ ΑΕ, Αθήνα, 1985
6. Δημηνός Δημήτριος, Δικηγόρος Επιμελητής Ανηλίκων Κατερίνης, από το Συμπόσιο με θέμα: «Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, επανεκπαίδευση-ένταξη», Αθήνα 14-16 Οκτωβρίου 1988, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή,1990
7. Δημηνός Δημήτριος, «Μέτρα που συμβάλλουν αποτελεσματικά στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων», Ελληνογαλλικό συμπόσιο Αθήνα-Κομοτηνή, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1988
8. Δημητρίου Σωτήρης, «Μορφές βίας», Αθήνα 2001
9. Ιωαννίδη – Ψυχογιού Βασιλική «Ο θεσμός των αναμορφωτικών καταστημάτων/ Ιδρυμάτων αγωγής. Παιδαγωγική Θεμελίωση και Πράξη», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 2001

10.Ελληνική Εταιρεία Υποστήριξης Νέων «νεανική παραβατικότητα και επαγγελματική ένταξη» Στοιχεία από έρευνες των :

Φαρσεδάκης, 1986

Ποταμιανού, 1996

Νεράτζης, 1990

Παπάζογλου, 1996

Σαμουρίδου, 1996

Μουστάκης, 1999

11. Ζαφείρης Αλέξανδρος Γ., Ζαφείρη Ελένη Α., Μουζακίδης Χρήστος Μ., «Οικογενειακή Θεραπεία», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

12.Καλαντζή-Αζίζι-Ν.Παρίτσης, «Οικογένεια Ψυχοκοινωνικές-Ψυχοθεραπευτικές Προσεγγίσεις», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1990

13.Κουράκης Νικόλαος, «Παραβατικότητα εφήβων και αξίες στη σύγχρονη Ελλάδα», Αθήνα 2000

14.Κουράκης Ν. Ε, «Έρευνα στις ελληνικές φυλακές Α΄. Τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων Κορυδαλλού και Κασσαβέτειας», εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1995

15.Κουτσομπίνας Στέφανος, «Η συνταγματική θέση του ανηλίκου», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1988

16.Μαγγάνας Κ., «Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2004

- 17.Μακρίδης Κλείτος, «Κοινωνική Παθολογία και εφηβεία», από το βιβλίο «Ο έφηβος στο σχολείο, στην οικογένεια, στην κοινότητα», όμιλος Ψυχιατρικής Υγιεινής Λεμεσού, Λευκωσία 1997
- 18.Μανωλεδάκης Ι., «Η παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο αγαθό», τεύχος Β΄, Αθήνα, 1984
- 19.Μπεζέ Λουκία, «Ανήλικοι παραβάτες», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1985
- 20.Ποταμιανού-Πιπινέλη Άννα, «Τα αίτια της αντικοινωνικής συμπεριφοράς», διατριβή για τη διδακτορία, 1^η έκδοση, Αθήνα 1958
- 21.Σαχίνη-Καρδάση Α., «Μεθοδολογία Έρευνας, εφαρμογές στο χώρο της υγείας», 1^η έκδοση, εκδόσεις αλφαβήτα, Αθήνα 2004
- 22.Σπινέλλη Κ. & Τρωιανού Λουλά Α., «Ελληνικό Δίκαιο ανηλίκων δραστών και θυμάτων. Ένας κλάδος υπό διαμόρφωση», εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1992
- 23.Σουρούπα-Ασημακοπούλου Μαρία, επίκουρη καθηγήτρια, «Η κοινωνική εργασία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση-Πειραματικό πρόγραμμα στα πλαίσια εκπαίδευσης των σπουδαστών του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ Αθήνας», εκλογή τεύχος 94, 1992, σελ. 204,205
- 24.Τάτσης Νικόλαος, «Θεωρητικοί και μεταθεωρητικοί προβληματισμοί στην κοινωνιολογία των ανηλίκων παραβατών», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1988
- 25.Τζαννόνε-Τζώρτζη Κατ. «Η συμβολή των κοινωνικών παραγόντων στην δημιουργία κοινωνικά αποκλινόντων ατόμων», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1990
- 26.Τζέρμπε Φωτεινή, «Πρόληψη και Αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων από την Αρμόδια Διεύθυνση και Υπηρεσίες του Υπ. Δικαιοσύνης, Ελληνογαλλικό Συμπόσιο, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1988, σελ.251

- 27.Φραντζεσκάκης Ι., «Αντικοινωνική συμπεριφορά των νέων», εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1987
- 28.Φαρσεδάκη Ι.Ιακ., «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996
- 29.Χαΐδου Α. «Η μεταχείριση των ανήλικων σύμφωνα με το σχέδιο του κώδικα βασικών κανόνων για τη μεταχείριση των κρατούμενων και το νομοσχέδιο περί μονάδων μέριμνας και αγωγής νεότητας», στο Πρόληψη-Αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων (Λ. Μπεζέ επιμ.), Εισηγήσεις Συμποσίου Αθηνών 14-16/10/88, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1990

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

1. Αφιέρωμα στο Σωφρονιστικό Σύστημα, Σύγχρονα Θέματα (τριμηνιαία έκδοση επιστημονικού προβληματισμού και παιδείας), τεύχος 41-42, περ. Β Χρ. 13^{ος}, Ιούνιος 1990
2. Βασιλιάς Ανδρέας, Εγκληματικότητα: Μια θεωρητική Προσέγγιση, Κοινωνική Εργασία, Τεύχος 7^ο, 1987
3. Βενιζέλος Βασίλειος, άρθρο στην εφημερίδα «Αυγή», 8-6-2001
4. Γεωργούλα Αντωνία, «Η εκπαίδευση των Ανηλίκων στα Ιδρύματα Αγωγής και στα Σωφρονιστικά καταστήματα της χώρας μας», τόμος 2^{ος}, τεύχη 2-3, Μάρτιος 2001.
5. Δελτίο Τύπου Στατιστικής Δικαιοσύνης (1994) από τη Γενική Γραμματεία της Εθνικής Υπηρεσίας της Ελλάδος
6. Δρίτσας Ιωάννης, «Φέρνοντας σε Επαφή Θύματα και Θύτες-Νέες Προοπτικές για το Σύστημα Δικαιοσύνης Ανηλίκων Μέσα από τα

Μονοπάτια του Παρελθόντος», Περιοδικό Κοινωνικής Εργασίας, τεύχος 69^ο, Αθήνα, 2003

7. Δρίτσας Ιωάννης, «Προς μια Ολιστική Προσέγγιση στην Κλινική Θεραπεία της Νεανικής Παραβατικής Συμπεριφοράς», Περιοδικό Κοινωνικής Εργασίας, Τεύχος 72^ο, Αθήνα, 2003
8. Ιωάννα Παπάζογλου-Γαλετάκη, Κοινωνική Λειτουργός, «Εταιρεία Προστασίας Ανηλίκων Αθηνών», περιοδ. Κοινωνική Εργασία, τεύχος 7^ο, Αθήνα 1987.
9. Καρβουνιάρης Ν. Βασίλειος, «Σύγχρονη πόλη και εγκληματικότητα», περιοδικό Κοινωνικής Εργασίας, τεύχος 7^ο, Αθήνα 1987, σελ. 179
10. Λούτση Ζωή, «Η παραβατικότητα των ανηλίκων και η αντιμετώπιση της από το Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών, περιοδικό Κοινωνικής Εργασίας, τεύχος 7^ο, Αθήνα 1987
11. Λύρα Μάντη, Κοινωνική Λειτουργός, «Εκπαίδευση και εγκληματικότητα», Βασισμένο σε ένα άρθρο του T.Pink, Κοινωνική Εργασία, τεύχος 7^ο, 1987

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Konger John, «Εφηβική ηλικία, μια καταπιεσμένη γενιά», εκδόσεις Ψυχογιός, 1995
2. Reyman-Ribie Bert, «Κοινωνική επανένταξη εφήβων», 1995
3. Winnicott D.W, «Το παιδί, η οικογένεια και το εξωτερικό περιβάλλον», εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα 1976
4. Borduin, C.M., Mann, B.J., Cone, L., Henggeller, S.W., Fucci, B. R., Blaske, D.M., & Williams, R.A., Multisystemic Treatment of Serious Juvenile Offenders: Long – Tern Prevention of Criminality and Violence. Journal of Consulting and Criminal Psychology, 1995
5. Clarke, G., Improving the transition from basic efficacy research to effectiveness studies: Methodological issues and procedures. Journal of Consulting and Criminal Psychology, 1995
6. Fraser, M., W., Nelson, K.E., & Rivard J.C ., The effectiveness of family preservation services. Social work research, 1997 & 2002
7. Henggeller, S.W., Melton, J.B., Smith, L.A., Schoenwald, S.K, & Henley, J., Family Preservation Using Multisystemic Therapy: Long- term follow up to a clinical trial with serious juvenile offenders. Journal of Child and Family Studies, 1993
8. Henggeller, S.W., Rowland, M.D., , Randall J., Ward, D.M., Pickrel, S.G., Gunningham, .G., Miller, S.L., Endwards, J., Zealberg, J., Hand, I.D., & Santos, A.B., Home based multisystemic therapy as an alternative to the hospitalization of youths in psychiatric crisis: Criminal outcomes. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatric, 1999

9. Henggeler, S.W., Rodick, J.D., Bordwin, C.M., Hanson, C.L., Watson, S.M., & Urey, J.R., Multisystemic treatment of juvenile offenders: Effects on adolescent Behavior and family interactions, *Developmental Psychology*, 1986
10. Hoffman, J.A., Psychological separation of late adolescents from their parents. *Journal of Counseling Psychology* 31, 1984
11. Kazdin, A.E., & Kendall, P.C., Current progress and future plans for developing effective treatments: Comments and perspectives. *Journal of Criminal Child Psychology*, 1998
12. Hellmer J. *Jugendkriminalital* 4, Aufl, Luchterhand, Neuwred, Darmstand 1987:3
13. Kreuzer A. *Jugendkriminalitat*, in: Kaiser G. Keuer HJ Sack F. Schellos H. CHrsg *Kleives Kriminologisches Worterbuck*. 2 Aufl, C.F.. Muller, Heilelberg 1985:166
14. Rains P.& Teram E., *Normal bad boys public policies, institutions and the politics of client recruitment*. Quebec: Mc Gill-Queens University, 2002

ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

1. Sullivan E. Nicole, Cognitive Behavioral Interventions – Changing Offender Behavior, πηγή διαδικτύου
2. Robinson Ken ,MRT Treatment Significantly Reduces Recidivism ,πηγή διαδικτύου
3. Fabiano E. , Porporino F. ,Robhinson D. Rehabilitation Through Clearer Thinking: A Cognitive Model of Correction Intervention, πηγή διαδικτύου
4. Parks G., Marlatt A., Relapse Prevention Therapy a Cognitive – Behavioral Approach, πηγή διαδικτύου
5. Knowledge Based Solutions Quick Skills Contents , πηγή διαδικτύου
6. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, πηγή διαδικτύου).
7. Mental Health Association ,2004, πηγή διαδικτύου
8. <http://www.fintarticles.com>
9. [http://www.greekhelsinki .gr/bhr/greek/articles/pr 08/06/01.html](http://www.greekhelsinki.gr/bhr/greek/articles/pr08/06/01.html)
- 10.<http://www.libauth.gr/virtuelschool/2.23/Praxis/GeorgoulaReformatoryEducation.html>
11. [www.arsis.gr.index2.item](http://www.arsis.gr/index2.item)
12. <http://www.encephalos.gr/full/42-2-02g.htm>.

13. Άρθρο Υπουργείου Διακιοσύνης, www.ministryofjustice.gr

14. www.oaed.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΝΑ ΜΙΛΗΣΟΥΜΕ ΑΝΟΙΧΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΑ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΚΑΙ ΝΑ ΠΑΡΟΥΜΕ ΜΕΤΡΑ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΑΛΕΞ ΣΤΗ ΒΕΡΟΙΑ

Η δολοφονία του μικρού Άλεξ στη Βέροια και τα όσα ακολούθησαν μετά την αποκάλυψη του γεγονότος ανάδειξαν ένα πρώτου μεγέθους πολιτικό ζήτημα. Αυτό της βίας **στα** σχολεία της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ο μικρός Άλεξ που τόσο τραγικά χάθηκε από μια συμμορία μικρών συμμαθητών του έφερε με τον πιο τραγικό τρόπο στην επιφάνεια ένα ζήτημα που είναι επιμελώς κρυμμένο χρόνια τώρα και που το κρύβει ένα πολιτικό καθεστώς του οποίου επίσης αναδείχτηκε ο ρόλος μέσα από το τραγικό συμβάν. Εμείς εδώ, στο μικρό αυτό σημείωμά μας, θα σταθούμε όχι συνολικά στη στάση της πόλης και του πολιτικού καθεστώτος που συγκάλυψαν την ουσία της υπόθεσης, αλλά στη στάση των εκπαιδευτικών. Ας δούμε όμως μερικά γεγονότα καταρχήν.

- Ο διευθυντής του σχολείου στο οποίο πήγαινε το θύμα ακόμα και τώρα αρνείται ότι **η** μητέρα του Άλεξ, του διαμαρτυρήθηκε για τη βία που δεχόταν το παιδί της από τη συμμορία των μικρών.
- Οι δάσκαλοι του σχολείου και της πόλης δεν συγκινήθηκαν και δεν έκαναν καμιά παράσταση στην αστυνομία για τα στοιχεία της βίας της συμμορίας μετά την έρευνα της δημοσιογράφου που πρώτη έφερε το ζήτημα στην επιφάνεια.
- Μια εκδήλωση μαθητών που στήθηκε και που κρατούσε μπαλόνια με το σύνθημα «Άλεξ σε περιμένουμε» έγινε τη στιγμή που μετά τις ανασκαφές δεν είχε βρεθεί το πτώμα και ο δήμαρχος καθώς και ο πρόεδρος του δικηγορικού συλλόγου δήλωναν ότι πίστευαν ότι το παιδί το είχαν απαγάγει.

- Μια φίλη της μητέρας του θύματος μίλησε **στα** κανάλια και κατάγγειλε τη στάση του σχολείου, τα φαινόμενα ρατσισμού κλπ.
- Μετά τις πρώτες συζητήσεις **στα** κανάλια ένας χείμαρρος καταγγελιών για τη βία **στα** σχολεία βγήκε στο φως της δημοσιότητας
- Οι εκπρόσωποι της ΟΛΜΕ και της ΔΟΕ σε μια τηλεοπτική εκπομπή στην οποία είχαν καλεστεί από το Χαρδαβέλλα για να τοποθετηθούν στην υπόθεση της Βέροιας και ενώ όλοι οι άλλοι καλεσμένοι καταγγέλλανε τις συμμορίες των ανηλίκων και τη γενική ανοχή του εκπαιδευτικού συστήματος και του κράτους απέναντί τους αυτοί οι δύο απαιτούσαν **η** συζήτηση να επιμείνει και να αναζητήσει τις κοινωνικές αιτίες της εγκληματικότητας, δηλαδή να καταγγείλει τον καπιταλισμό όπως πάντα και βέβαια τη νεοφιλελεύθερη και όχι τη χειρότερη δηλαδή τη φασιστική εκδοχή του.
- Στην κοινή ανακοίνωση των ΟΛΜΕ-ΔΟΕ τονίζεται ότι το συγκεκριμένο γεγονός «δεν είναι αντιπροσωπευτικό της κατάστασης που χαρακτηρίζει τη χώρα μας». Άξιο σημασίας είναι όμως το τρίτο σημείο εξήγησης της παιδικής εγκληματικότητας. Λέει **η** ανακοίνωση: «**η** εκπαιδευτική πολιτική, καθώς είναι κυρίαρχη **η** αντίληψη ότι πρώτη φροντίδα πρέπει να είναι **η** βελτίωση των επιδόσεων πάση θυσία, και έτσι ωθούνται τα παιδιά στην ανταγωνιστικότητα και στον ατομικισμό. Τα παιδιά που δεν ευνοούνται, για κοινωνικούς και προσωπικούς λόγους, σε αυτό το εξοντωτικό κυνήγι της σχολικής επιτυχίας, εύκολα στιγματίζονται, απομονώνονται και περιθωριοποιούνται από τα τρυφερά τους χρόνια. Αν ταυτόχρονα είναι και παιδιά μεταναστών, ο στιγματισμός τους μπορεί να ενισχυθεί και από ρατσιστικές αντιλήψεις. Καθώς **η** ένταξη των λεγόμενων “κακών” μαθητών στο σχολείο γίνεται προβληματική, αναζητούν αναγνώριση και ταυτότητα σε άλλες ομάδες, συνήθως περιθωριακές, που εύκολα εκδηλώνουν αντικοινωνική συμπεριφορά». Πρόκειται για μια καταπληκτική θέση που την επανέλαβε και ο εκπρόσωπος Χουρμουζιάδης του ΚΚΕ στην ΕΤ3 για το ίδιο θέμα!
- Στη φάση των ανακρίσεων **η** γραμμή ήταν να προστατευθούν οι φερόμενοι

σαν δράστες αφού ήταν παιδιά, ενώ θα έπρεπε να δοθεί το βάρος στην εξιχνίαση του εγκλήματος και την ανεύρεση των δραστών. Έτσι δόθηκε χρόνος στους θύτες και στους συνενόχους τους να ετοιμάσουν την υπεράσπισή τους. Αυτό επίσης ελάφρωσε τις ευθύνες των δασκάλων για την άρνησή τους να αντιμετωπίσουν τη βία σε βάρος του θύματος καθώς και της στάσης τους για τις δημοσιογραφικές έρευνες όταν **η** βία αυτή έγινε δολοφονική.

- **Η** κατά κόρον αναφορά στην «θεωρία των κοινωνικών αιτίων» για την εξήγηση της εγκληματικότητας που πάντα καταλήγει στο γνωστό ότι «για όλα φταίει ο καπιταλισμός».

Ας δούμε όμως τις δύο θεωρίες που υποτίθεται ότι εξηγούν την παιδική εγκληματικότητα, αλλά που στην ουσία τη συγκαλύπτουν από κοντά.

Η «θεωρία των κοινωνικών αιτίων»

Η κεντρική θέση αυτής της θεωρίας λέει ότι τα παιδιά που κάνουν εγκληματικές πράξεις είναι το ίδιο θύματα με το θύμα, γιατί ενώ το θύμα πιθανά χάνει τη ζωή του, οι δράστες έχουν ήδη χάσει την ψυχή τους, αφού έχουν υποστεί βία, παραμέληση και οικονομική στέρηση από την καπιταλιστική κοινωνία. Αυτή **η** αντίληψη φτάνει ως την αθώωση κάθε λούμπεν εγκληματία. Στο τέλος υπάρχει μόνο ένας ένοχος που είναι ο καπιταλισμός. Όταν αυτό το σκεπτικό τραβηχτεί **στα** άκρα τότε και το θύμα μπορεί να μετατραπεί σε θύτη αρκεί να είναι αστός ή να σκέφτεται σαν αστός ακόμα και αν κοινωνικά είναι φτωχός. Ακόμα και ο μετανάστης Άλεξ μπορεί να πάρει μια χροιά θύτη αφού σύμφωνα με αυτό το σκεπτικό έγινε αντικείμενο φθόνου των δραστών που ήταν παιδιά φτωχών εργατών γης επειδή αυτά δεν μπορούσαν να μάθουν πιάνο ή να παίζουν μπάσκετ όπως εκείνος που ήταν παιδί μιας μορφωμένης γυναίκας και ενός ιδιοκτήτη πρακτορείου προπό.

Αυτή **η** «ταξική» μέθοδος αποενοχοποίησης τη χρησιμοποιεί **η** ψευτοαριστερά επιλεκτικά σαν κεντρικό εργαλείο της δικιάς της πολιτικής δημαγωγίας. Έτσι

αθώνει το «εξεγερμένο» εγκληματικό λούμπεν όταν καταστρέφει τις φτωχές συνοικίες του Παρισιού ή αθώνει τους δικούς της τραμπούκους που ταλαιπωρούν τον κόσμο κλείνοντας δρόμους και λιμάνια χωρίς να έχουν ρωτήσει κανέναν, σπάζοντας και καίγοντας μικρο-ιδιοκτησίες ή τελικά αθώνει τους μαζικούς σφαγείς της Αλ Κάιντα. Τι κάνουν όλοι αυτοί οι τραμπούκοι, εκβιαστές και δολοφόνοι σύμφωνα με αυτούς; Τίποτα παραπάνω από το να ταλαιπωρούν ή ακόμα και να σφάζουν «συμβιβασμένους» και «εφησυχασμένους μικροαστούς» που δεν ενοχλούνται από την κοινωνική αδικία και τον ιμπεριαλισμό της αστικής τους τάξης. Εκεί που κάθε φυσιολογικός άνθρωπος κατ αρχήν αναζητά το δολοφόνο και θέλει να αποκαλύψει το έγκλημά του και να το τιμωρήσει, ο ψευτοαριστερός καμώνεται πως θέλει προηγουμένα να ανακαλύψει τις κοινωνικές αιτίες που έσπρωξαν το δολοφόνο στο έγκλημα, αιτίες που δεν αργεί να τις βρει βέβαια στο κεφάλαιο και την ταξική κοινωνία γενικότερα. Σε τέτοιες περιπτώσεις ο εγκληματίας μπορεί να μένει ατιμώρητος μέχρι να καταργηθούν οι «κοινωνικές αιτίες» που γέννησαν και αυτόν και το έγκλημά του. Για τον προοδευτικό άνθρωπο το έγκλημα έχει πράγματι κοινωνικές αιτίες, αλλά αυτές οι αιτίες δεν αθώνουν τον εγκληματία, ούτε ελαφρύνουν το έγκλημα του, απλά εξηγούν και αυτόν και εκείνο, δηλαδή δίνουν ιστορική - κοινωνική διάσταση **στα** ξεχωριστά πρόσωπα και στις ατομικές πράξεις τους. Ο ποινικός εγκληματίας όπως και ο φασίστας και ψευτοαριστερός εγκληματίας ακόμα και όταν προέρχεται κοινωνικά από το λαό δεν κάνει καμιά διάκριση ανάμεσα στον αστό και τον λαό. Δολοφονεί μάλιστα, ληστεύει ή εξαπατά πιο πολύ τη φτωχολογιά που είναι πιο ευάλωτη απέναντι στη βία και την απάτη γιατί δεν έχει ούτε τη γνώση, ούτε τα υλικά μέσα να αμυνθεί σε αυτές.

Η «θεωρία των μαθητικών επιδόσεων»

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία υπεύθυνος της εγκληματικότητας σε ότι αφορά τα ίδια τα σχολεία είναι «**η** πάση θυσία φροντίδα για τη βελτίωση των μαθητικών επιδόσεων». Σύμφωνα με τα συνδικαλιστικά όργανα των δασκάλων και των καθηγητών μέσης εκπαίδευσης αυτή **η** φροντίδα φέρνει την ανταγωνιστικότητα και τον ατομικισμό στην τάξη, αυτή χωρίζει τους καλούς από τους κακούς μαθητές και τελικά αυτή κάνει τους κακούς μαθητές εγκληματίες αφού αναζητούν την αναγνώριση σε άλλες επιδόσεις και σε «άλλες ομάδες». Πρόκειται για μια διαστρεφική παιδαγωγική «θεωρία» που ενοχοποιεί κυρίως τους γονείς που θέλουν καλές επιδόσεις για τα παιδιά τους ενώ έχει το εξής προφανές πλεονέκτημα για τους δασκάλους που την υιοθετούν: Τους επιτρέπει να εξασφαλίζουν την ηθική υγεία των μαθητών κρατώντας μέτριες ή καλύτερα κακές τις επιδόσεις τους, πράγμα που είναι εντελώς απλό αρκεί οι ίδιοι να μη δουλεύουν. Με αυτόν τον τρόπο προφανώς θα κάνει και τα πρώτα του βήματα ακόμα και μέσα στο αστικό σχολείο ένας ιδιόρρυθμος κομμουνισμός που επιτυγχάνεται με την προς τα κάτω εξίσωση της γνώσης, δηλαδή ένας κομμουνισμός της άγνοιας. Πρόκειται μια παραλλαγή του πρωτόγονου κομμουνισμού ή του αγροτικού κομμουνισμού δηλαδή της ισότητας στην αθλιότητα την οποία ονειρεύτηκαν και έβαλαν στην πράξη οι ερυθροί Χμερ στην Καμπότζη. **Η** διαφορά ωστόσο του κομμουνισμού της ΔΟΕ και της ΟΛΜΕ, δηλαδή εκείνου του ΚΚΕ και του ΣΥΝ, από τον κομμουνισμό των Χμερ είναι ότι ο δεύτερος σήμαινε πολύ σκληρή δουλειά στην ύπαιθρο με υποτυπώδη εργαλεία, ενώ ο πρώτος σημαίνει απόλυτη τεμπελιά στην πόλη και καταστροφή των πιο σύγχρονων εργαλείων εκπαίδευσης και παραγωγής που μια κοινωνία είχε την ατυχία να εμπιστευτεί στην παρασιτική δημόσια υπαλληλία της.

Οι καλές σχολικές επιδόσεις των μαθητών είναι ο γενικός στόχος κάθε εκπαίδευσης από τη δουλοκτητική κοινωνία ως τις μέρες μας. Αυτό που αλλάζει

είναι **η** ταξική διαστρωμάτωση μέσα στο σχολείο και **η** ταξική διαστρωμάτωση ανάμεσα **στα** ξεχωριστά σχολεία που δίνουν ανταγωνιστικό χαρακτήρα στην ατομική επίδοση ενώ είναι **η** κυρίαρχη ταξική λογική που καθορίζει σε μεγάλο βαθμό αλλά όχι απόλυτα το χαρακτήρα της καλής επίδοσης, δηλαδή το τι εννοούμε όταν λέμε καλή επίδοση. Σε ότι αφορά το πρώτο. Τα παιδιά των μορφωμένων γονιών ή τα εύπορα παιδιά έχουν κατά μέσο όρο καλύτερες επιδόσεις. **Η** αστική τάξη έχει επίσης καλύτερα κατά μέσο όρο σχολεία από εκείνα που έχει **η** φτωχολογιά. Αυτές οι διαπιστώσεις δεν σημαίνουν ότι πρέπει να εγκαταλειφθούν οι καλές επιδόσεις σαν υποκινήτριες τάχα της ταξικής ανισότητας, αλλά ότι πρέπει από σήμερα κιόλας, ακόμα και μέσα στον καπιταλισμό, να υποχρεώσουμε την αστική τάξη να βοηθήσει τα παιδιά της φτωχολογιάς να ανεβάσουν τις ατομικές επιδόσεις τους τροφοδοτώντας τους με καλύτερους δασκάλους, με καλύτερα σχολεία, με περισσότερη φροντίδα στη μελέτη τους, με περισσότερη διδασκαλία για να αναπληρώσουν τη μικρότερη γονική στήριξη στο διάβασμα και τη χαμηλότερη επιστημονική κουλτούρα του κοινωνικού τους περίγυρου. Όσο για τον ανταγωνισμό μέσα στο σχολείο αυτός δεν θα πάψει να υπάρχει όσο θα υπάρχει ταξικός ανταγωνισμός στην κοινωνία. Οι ξεχωριστές ατομικές επιδόσεις και τα ατομικά ταλέντα θα υπάρχουν πάντα και για την καλλιέργειά τους θα υπάρχει πάντα ανάγκη για δουλειά και συγκέντρωση δυνάμεων, ακόμα και για αυτοθυσία. Σε μια κοινωνία χωρίς τάξεις θα πάψουν αυτές οι επιδόσεις και αυτά τα ατομικά ταλέντα να παίρνουν ανταγωνιστικό περιεχόμενο αφού όλες οι ατομικές αρετές και όλα τα ατομικά ταλέντα θα μπαίνουν εθελοντικά και αυθόρμητα στην υπηρεσία της συλλογικότητας. Μόνο σε μια τέτοια κοινωνία θα πάψουν οι μαθητές να καταναγκάζονται από φιλόδοξους γονείς να αναπτύσσουν τα ταλέντα τους σαν ένα μέσο για γόητρο, υπεροχή και ταξική κυριαρχία. Για να γίνει αυτό θα πρέπει να έχει εξαλειφθεί **η** αντίθεση ανάμεσα στην πνευματική και τη χειρωνακτική εργασία.

Σε ότι αφορά το δεύτερο, δηλαδή το κριτήριο της επίδοσης. Και αυτό έχει μια ταξική πλευρά αλλά δεν είναι ολότελα ταξικό. Μπορεί να μάθει κανείς μαθηματικά χωρίς να ξέρει καλή φυσική και αρκετά καλή φυσική χωρίς να έχει εμπλακεί στην πειραματική έρευνα και στην πάλη για την παραγωγή. Μπορεί κανείς να εκπαιδευτεί με μεταφυσικές μέθοδες ή να πάρει τη γνώση από την εκπαίδευση που συνδυάζει θεωρία και πράξη. Η γνώση που αποκτήθηκε με μεταφυσικές και αξιωματικές μέθοδες και με εντελώς ατομική προσπάθεια, όπως είναι η γνώση που δίνει κατά κανόνα το σημερινό αστικό σχολείο, δεν έχει σε γενικές γραμμές ούτε τη στερεότητα, ούτε το βάθος της γνώσης που αποκτήθηκε με μια υλιστική διαλεκτική μέθοδο διδασκαλίας η οποία συνδυάζει τη θεωρία και την ατομική μελέτη με το συλλογικό επιστημονικό πειραματισμό και τη συλλογική διαδικασία της παραγωγής. Όμως κανείς δεν μπορεί και δεν πρέπει να αρνηθεί τη σημερινή εκπαίδευση και την επακόλουθη γνώση επειδή αυτές καταχτιούνται με αστικές και ανταγωνιστικές μέθοδες, ούτε να συντρίψει γι αυτό το λόγο κάθε αξιολόγηση στο σχολείο και να ποδοπατήσει κάθε ατομική επίδοση. Είναι αλήθεια ότι όχι μόνο για τα παιδιά της φτωχολογιάς αλλά και για τα παιδιά της αστικής τάξης η σύγχρονη εκπαίδευση του χωρισμού της θεωρίας από την πράξη και του ατομικισμού έχει μέσα της την ταλαιπωρία, τη στείριότητα και την πλήξη αλλά ακόμα και σήμερα μένει από αυτήν την διαδικασία η κατάκτηση της χρήσιμης γνώσης που πάνω της θα οικοδομηθεί για άλλη δικαιότερη κοινωνία. Αν κάτι πρέπει να βασανίζει και να απασχολεί σήμερα τους αριστερούς ανθρώπους είναι ότι αυτή την γνώση θα την κρατάει σε ένα μεγάλο βαθμό για τον εαυτό της και θα αναπαράγει αυτή την κατοχή η αστική τάξη. Απόδειξη ότι αυτοί που κατηγορούν τις επιδόσεις τάχα «των πλούσιων» σαν υπεύθυνες της εγκληματικότητας «των φτωχών» δεν είναι πραγματικοί απελευθερωτές αλλά εκμεταλλευτές και παράσιτα είναι ότι δεν θέλουν ούτε το σχολείο του επιστημονικού πειραματισμού και της παραγωγής, ούτε την κατάργηση της από καθέδρας αξιωματικής διδασκαλίας, ούτε καμιά αλλαγή

στα

πανεπιστήμια.

Την εγκληματικότητα δεν την φέρνουν οι καλές επιδόσεις των παιδιών των πλούσιων. Την εγκληματικότητα τη φέρνει **η** εγκατάλειψη των μαθητών και αρχι-υπεύθυνοι αυτής της εγκατάλειψης, ειδικά στη χώρα μας, είναι τα κόμματα της παραγωγικής υπονόμευσης και του παρασιτισμού και οι άνθρωποί τους **στα** σχολεία. Μέσα σε αυτό το μπλοκ που περιλαμβάνει γονείς, δήμους, διευθυντές και σχολικούς συμβούλους την πιο περίοπτη θέση έχουν οι δάσκαλοι του παρασιτισμού και του σαμποτάζ, οι δάσκαλοι εκείνοι που συνειδητά ενώνονται με το λούμπεν της τάξης που σχηματίζεται κάτω από τα αδιάφορα ή και «στοργικά» μάτια τους επειδή οι ίδιοι αυτοί δάσκαλοι είναι επίσης τμήμα του λούμπεν προλεταριάτου και μάλιστα του χειρότερου, εκείνου που ζει από την κρατική epαιτεία. **Η** κύρια αιτία της εγκληματικότητας στη χώρα μας είναι ότι **η** αστική τάξη έχει παρατήσει τα παιδιά των πιο άθλιων φτωχών ανθρώπων σε άθλια σχολεία και σε άθλιους ή το πιο συχνά σε απελπισμένους από την αδυναμία τους να αλλάξουν αυτήν την κατάσταση δασκάλους. Αυτά είναι τα παιδιά που δεν έχουν μέλλον.

ΧΡΕΙΑΖΕΤΑΙ ΑΥΤΟΟΡΓΑΝΩΣΗ

Ενώ όλη **η** Ευρώπη συζητάει εδώ και δυο δεκαετίες για την αυξανόμενη βία **στα** σχολεία και προσπαθεί με χίλιες μεθόδους, με κρατικές παρεμβάσεις, με παρεμβάσεις ειδικών και κυρίως με παρεμβάσεις των οργανώσεων των γονιών και των δασκάλων να την αντιμετωπίσει σαν το υπ αριθμόν ένα πρόβλημα της εκπαίδευσης, στην Ελλάδα αυτό δεν ήταν ποτέ πρόβλημα γιατί δεν υπήρξε σα γεγονός. Εδώ δεν υπάρχει καμιά οργάνωση του λαού για την αντιμετώπιση τέτοιων κοινωνικών φαινομένων. Οι άνθρωποι είναι ανοργάνωτοι απέναντι σε τέτοια φαινόμενα και οι μόνες οργανώσεις που υπάρχουν είναι οργανώσεις των κομματικών εγκάθετων.

Αν ας πούμε μερικοί καλοπροαίρετοι και δημοκρατικοί άνθρωποι επιχειρήσουν να πάρουν **στα** χέρια τους ένα σύλλογο γονέων στο πιο μικρό σχολείο της

χώρας και να ανοίξουν το σχολείο αυτό στους γονείς και στην κοινωνία, θα δοκιμάσουν πόλεμο από τους χειρότερους γονείς που θα κυριαρχούν σαν κομματικοί εγκάθετοι στο ΔΣ, πόλεμο από τους χειρότερους δασκάλους που θα κυριαρχούν στο Σύλλογο των δασκάλων, πόλεμο πιθανότατα από το διευθυντή του σχολείου, πόλεμο οπωσδήποτε από τη Σχολική Επιτροπή που είναι καλά πιασμένη από το Δήμο, από το ΔΣ των γονιών, πόλεμο από την τοπική Ένωση Γονέων που σα δευτεροβάθμιο όργανο κυριαρχείται από τα χειρότερα κατακάθια, πόλεμο από την Επιτροπή Παιδείας του Δήμου, πόλεμο από το δευτεροβάθμιο όργανο της ΔΟΕ, πόλεμο πιθανότατα από το τοπικό γραφείο εκπαίδευσης και από το σχολικό σύμβουλο που εξαιτίας ενός σχολικού δημοκρατικού κινήματος μπορούν να χάσουν την ησυχία τους. Αν λοιπόν οι καλοπροαίρετοι αυτοί γονείς έχουν αρκετό πείσμα και επαγγελματισμό για να διεξάγουν και να νικήσουν σε όλους αυτούς τους πολέμους, πράγμα που σημαίνει ότι θα έχουν κινηθεί σε ευρύτερη κλίμακα και θα έχουν φτάσει σε σύγκρουση με τα βαθιά βρώμικα νερά της τοπικής εξουσίας, τότε θα δοκιμάσουν τα υπόλοιπα στημένα όργανα του εχθρού, όπως τα διάφορα συνδικαλιστικά όργανα σφραγίδες, διάφορες παρακρατικές «μη κυβερνητικές» οργανώσεις, τα όργανα σφραγίδες τύπου «Συνήγορος των Παιδιών», και τελικά και τα κεντρικά όργανα επιβολής της τάξης, τον κεντρικό τύπο κλπ. Αυτός είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο οι γονείς του σχολείου της Βέροιας στο οποίο πήγαινε ο Άλεξ δεν μπορούσαν να διαμαρτυρηθούν και να αντιδράσουν στη βία σε εκείνο το σχολείο και στην πόλη ευρύτερα για μια ολόκληρη περίοδο. Αυτός είναι ο λόγος που **η** Βέροια έμεινε σιωπηλή και αντέδρασε μόνο όταν **η** υπόθεση πήρε μεγάλη δημοσιότητα. Αυτός είναι ο λόγος που ως τότε δεν υπήρχαν μάρτυρες του εγκλήματος. Μόνο μετά την πρώτη έκρηξη της δημοσιότητας οι γονείς του συγκεκριμένου σχολείου μαζεύτηκαν και διαμαρτυρήθηκαν για τη στάση του ΔΣ των γονιών και των δασκάλων του σχολείου όλο αυτόν τον καιρό. Ο κόσμος νιώθει τι σημαίνει καθεστώς.

Η υπόθεση της Βέροιας αποδείχνει ότι αν μια απαγορευμένη κοινωνική ζύμωση περάσει τα τοπικά πλαίσια και αποκτήσει εύρος και κάποια πολιτική διάσταση και απειλήσει να μετατραπεί σε κίνημα, όπως για παράδειγμα εκείνο για την καταγγελία των συμμοριών ανηλίκων, ή εκείνο για την καταγγελία των υπευθύνων της σχολικής ζωής και για την καταγγελία των τοπικών αρχών, θα δοκιμάσει οπωσδήποτε τελικά τον τηλεοπτικό αποκλεισμό. Αυτό σημαίνει ότι κάθε αντίσταση είναι καταδικασμένη; ΟΧΙ. Κάθε αντίσταση, τοπική ή κεντρική, από το λαό ή από την αστική τάξη, αφήνει πίσω της ένα πολύτιμο φορτίο στις συνειδήσεις και συσσωρεύει κοινωνική και πολιτική πείρα. Τίποτα δεν πάει χαμένο. Και μόνο το γεγονός ότι το καθεστώς χρειάστηκε να επιβάλει βία **στα** κανάλια για να σταματήσει τις επικίνδυνες ζυμώσεις για τη βία **στα** σχολεία, δείχνει ότι **η** μεγάλη πλειοψηφία του λαού είναι υγιής και αντιστέκεται. Μόλις δηλαδή οι συζητήσεις άνοιξαν για τα καλά επενέβη ο κρατικός «Συνήγορος του παιδιού» για να ζητήσει την επέμβαση του ΕΣΡ. Αμέσως μετά πήρε τη σκυτάλη **η** ΕΣΗΕΑ. Αυτή που ποτέ της δεν διαμαρτυρήθηκε για τις δεκάδες τηλεοπτικές εκκαθαρίσεις-ηθικές δολοφονίες πολιτικών στελεχών πριν υπάρξει οποιαδήποτε αστυνομική και δικαστική έρευνα. Από την πλευρά του ο αναπληρωτής γ.γ της ΈΣΗΕ Μακεδονίας - Θράκης Μάκης Βοϊτσίδης, μιλώντας στο ΣΚΑΪ 100,3 - άφησε ανοιχτό το ενδεχόμενο **η** Ένωση να κινηθεί πειθαρχικά εναντίον μελών της. Αμέσως μετά το ΕΣΡ κάλεσε για εξηγήσεις υπεύθυνους από τα τρία τηλεοπτικά κανάλια «ΑΛΤΕΡ», «ΑΝΤ1» και «ΣΤΑΡ», εντοπίζοντας παραβάσεις στο τρόπο παρουσίασης της εξαφάνισης του ανηλίκου. Έτσι άφησαν μόνες τις ΔΟΕ-ΟΛΜΕ να "φυλάνε" τα παιδιά μας!

Εκείνο που θέλουμε να πούμε είναι ότι για να οργανωθεί **η** αυθόρμητη αντίσταση στο τοπικό επίπεδο και στο κάθε επιμέρους πρέπει να υπάρξει πολιτική γραμμή στο κεντρικό επίπεδο και πολιτική γνώση σε κάθε επιμέρους αυθόρμητη αντίσταση. Μόνο μια συνολική κατανόηση αυτής ακριβώς της

«διάχυτης δικτατορίας» μπορεί να δώσει συνείδηση στις μερικές αντιστάσεις, να τις δώσει τελικά κεντρική δύναμη και να τις κάνει νικηφόρες. Οι αντιστάσεις μπορεί να είναι νικηφόρες γιατί ο διάχυτος εχθρός που πολεμάμε έχει δυο καίριες αδυναμίες. **Η** μία είναι ότι έχει χάσει την εμπιστοσύνη της κοινωνίας που διαρκώς απομακρύνεται από τα διαβρωμένα όργανά του και αφήνουν μόνους τους εγκαθέτους να φυλάνε τις σφραγίδες τους, και **η** άλλη είναι ότι ο εχθρός κινεί μεγάλες δυνάμεις μόνο μέσω της συνωμοσίας και της προβοκάτσιας. Ο εχθρός ενώνει εναντίον του λαού και εναντίον της δημοκρατίας δυνάμεις κοινωνικές και πολιτικές πολύ υπέρτερες από τον ίδιο, δυνάμεις που όμως δεν ελέγχει. Αυτές οι δυνάμεις έχουν άπειρες αντιθέσεις με αυτόν που αν τις αξιοποιήσουμε μπορούμε να πετύχουμε μεγάλες νίκες. Μπορούμε να ενώσουμε αυτές τις υπέρτερες δυνάμεις ενάντια τους, μπορούμε αρκεί να τις δια φωτίσουμε και να τους δείξουμε το δρόμο της αντίστασης συσπειρώνοντας κατ' αρχήν ό,τι το πιο υγιές και διορατικό μέσα στις πιο καταπιεσμένες τάξεις. Αυτός είναι ένας μακρύς αλλά σίγουρα νικηφόρος δρόμος.

Αυτή είναι σελίδα της Google για την ιστοσελίδα:
<http://www.kpad.gr/text/hotnews/sholvia/alex010706.htm>.

Πρόκειται για ένα στιγμιότυπο της σελίδας όπως εμφανίστηκε στις 14 Δεκεμβρίου 2008, 01:28:11 Gmt.

«ΣΥΜΜΟΡΙΕΣ» Ή ΟΜΑΔΕΣ , ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ Ή ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΣΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Με αφορμή τις δημόσιες συζητήσεις που γίνονται τις τελευταίες μέρες με θέμα την εξαφάνιση του 11χρονου μαθητή από τη Βέροια και τις αιτιάσεις αρκετών ειδικών και μη ή υπεύθυνων και ανεύθυνων περί ευθυνών της εκπαιδευτικής κοινότητας , θα ήθελα να καταθέσω κάποιες σκέψεις και διαπιστώσεις από την 25ετή και πλέον θητεία μου στην Α/θμια Εκπαίδευση. Προέχει να καταγραφεί η σημασία των όρων , που κατά κόρον χρησιμοποιήθηκαν.

I. ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΟΡΟΥΣ ΠΟΥ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ

1. Συμμορία :

α. Ποινικός Κώδικας , Άρθρο 187: « *Σύσταση και συμμορία 1. Με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών τιμωρείται όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή δράση ομάδα από τρία ή περισσότερα πρόσωπα (οργάνωση) και επιδιώκει τη διάπραξη περισσότερων κακουργημάτων που προβλέπονται στα άρθρα .....*»

β. Λεξικό Γ. Μπαμπινιώτη , Β΄ έκδοση , σελίδα 1686 : « *1. Ομάδα κακοποιών , ληστών [γενικότ.]κάθε οργανωμένο σύνολο ατόμων με κοινή και παράνομη δράση ....*»

2. ΟΜΑΔΑ :

α. Λεξικό Γ. Μπαμπινιώτη , Β΄ έκδοση , σελίδα 1250 : « *1. Σύνολο προσώπων ή [σπαν,] πραγμάτων , τα οποία συνδέει κάτι κοινό και εκλαμβάνονται ως ενιαίο σύνολο .....*»

β. Αχιλ. Γ. Καψάλη , Παιδαγωγική Ψυχολογία, Γ΄ έκδοση , Θεσσαλονίκη 1995 , σελίδα 421 : « *Σύμφωνα με την Κοινωνική Ψυχολογία, ομάδα είναι ένα οργανωμένο σύνολο ατόμων, τα οποία βρίσκονται σε διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ τους, έτσι ώστε το σύνολο να επιδιώκει και να πετυχαίνει κοινούς σκοπούς, να προδιαγράφει τους ρόλους των μελών του και να ρυθμίζει την συμπεριφορά της ομάδας και του κάθε μέλους χωριστά με βάση ορισμένες αξίες. {βλ. περισσότερα D. Hargreaves, 1972, 289 κ.κ., H. Crott, 1979 , 213 κ.κ., M. Sader, 1979, 33 κ.κ. , R. Fletcher, 1985, 21 κ.κ} Όπως είναι εύκολο να*

διαπιστώσει κανείς , ως άτυπη ομάδα η σχολική τάξη αποτελεί μια τέτοια ομάδα , που την χαρακτηρίζουν

- *Συγκεκριμένο σύνολο μελών*
- *Σκοποί*
- *Ρόλοι των μελών*
- *Αξίες*
- *Διαπροσωπικές σχέσεις»*

Η ανάγνωση , μελέτη και αξιολόγηση της παρακάτω έρευνας , ίσως βοηθήσει τον κάθε ενδιαφερόμενο , στο σχηματισμό συγκεκριμένης και τεκμηριωμένης άποψης γύρω από τις παραπάνω ορολογίες. Η έρευνα , με τίτλο «Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα» , έγινε από το Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών , υπό την εποπτεία του καθηγητή Εγκληματολογίας κ. Νέστορα Κουράκη. Απόσπασμα της έρευνας ακολουθεί. Ολόκληρη την έρευνα , ο ενδιαφερόμενος μπορεί να την αναζητήσει στην ιστοσελίδα: [New Page 1](#)

viii. Ομαδικοί παραβάτες και το φαινόμενο της συμμορίας.

25. Με βάση τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα για το ειδικότερο αδίκημα της σύστασης και συμμορίας κατά το προϊσχύσαν άρθρο 187 ΠΚ παρατηρούμε τα εξής:

Την εν λόγω κατηγορία συναντούμε σε 10 αποφάσεις^[35] (6,8%), εκ των οποίων οι 9 είναι «καταδικαστικές» και η μία μικτή («καταδικαστική» για τον ένα από τους τέσσερις κατηγορουμένους). Τρεις αποφάσεις εκδόθηκαν από το Μονομελές και επτά από το Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων. Οι αποφάσεις αφορούν 21 συνολικά άρρενες κατηγορουμένους, εκ των οποίων οι 18 κρίθηκε ότι τέλεσαν τις περισσότερες πράξεις για τις οποίες κατηγορούνταν. Ωστόσο, με βάση το κατηγορητήριο, στις πράξεις εμπλέκονταν περισσότερα των 21 ατόμων (36 συνολικά) που εικάζεται ότι ήσαν ενήλικα και ότι επήλθε χωρισμός της υπόθεσης· μάλιστα, η συμμετοχή των επιπλέον ατόμων συναντάται στις 5 από τις 10 αποφάσεις. Έτσι, οι δράστες (κατηγορούμενοι και μη) φαίνεται να έδρασαν κυρίως ανά 2 (5 αποφάσεις), ανά 5 (2 αποφάσεις) και, σε μεμονωμένες περιπτώσεις, ανά 3,4 ή 9.

Την ηλικία γνωρίζουμε μόνο για τους τρεις ανηλίκους: δύο άτομα ήσαν 16 ετών και ένα 15 ετών κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης. Οι ανήλικοι είναι Έλληνες (8, εκ των οποίων οι 5 πιθανολογείται ότι είναι αθίγγανοι) ή Αλβανοί (7 κατηγορούμενοι), ενώ 2 είναι Ρώσοι και 1 Ιρακινός. Ο τόπος διαμονής των κατηγορουμένων είναι γνωστός για 15 εξ αυτών. Έξι είναι οι ανήλικοι (2 αποφάσεις) που κατοικούν στο Κορωπί και στο Λαύριο, 5 (2 αποφάσεις) στα Άνω Λιόσια, 3 (3 αποφάσεις) στην Αθήνα και 1 στη Δάφνη. Οι πράξεις που κρίθηκε ότι τέλεσαν οι ανήλικοι κατηγορούμενοι ποικίλλουν. Κυριαρχούν οι ληστείες (σε 6 αποφάσεις), εκ των οποίων η 1 τελέστηκε σε μορφή απόπειρας και 2 κατ' εξακολούθηση. Ακολουθούν οι κλοπές (σε 4 αποφάσεις), η πλειονότητα των οποίων (3) ετελούντο κατ' εξακολούθηση. Εξίσου διαπιστώνεται η τέλεση οπλοφορίας και παράνομης εισόδου στη χώρα (σε 4 αποφάσεις η κάθε πράξη) και ακολουθούν οι σωματικές βλάβες (3 αποφάσεις) και μάλιστα επικίνδυνες (σε 2 από αυτές). Σε μεμονωμένες περιπτώσεις απαντούν η κυκλοφορία παραχαραγμένων νομισμάτων, η εκβίαση και η παράνομη κατακράτηση. Αναφορικά με την ποινική μεταχείριση παρατηρούμε ότι συνήθως επιβλήθηκε ο ποινικός σφραγισμός (για 12 από τους 18 κατηγορουμένους που τέλεσαν). Ακολουθεί η επιβολή του αναμορφωτικού μέτρου της επιμέλειας Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων με πρόσθετο όρο (για 3 ανηλίκους) ή χωρίς όρο (για 2 ανηλίκους). Μια φορά επεβλήθη το αναμορφωτικό μέτρο του εγκλεισμού σε Ίδρυμα Αγωγής. Τέλος, θύματα - παθόντες συναντούμε σε όλες τις αποφάσεις. Στις 7 από αυτές τα θύματα είναι Έλληνες, στις 2 αλλοδαποί και σε μία απόφαση Έλληνες και αλλοδαποί. Ο αριθμός των θυμάτων ποικίλλει από ένα (3 αποφάσεις) έως 2 (2 αποφάσεις), αλλά συναντούμε και τρία, τέσσερα, πέντε και έξι θύματα ή και απροσδιορίστως περισσότερα (ανά μία απόφαση).

ix. Θεωρητική προσέγγιση της έννοιας “συμμορία ανηλίκων”

26. Από τη μελέτη των δικαστικών αποφάσεων που αποφάνθηκαν σχετικά με την κατηγορία της «σύστασης και συμμορίας» και από τη συνολική μελέτη των από κοινού τελεσθέντων πράξεων δεν προέκυψαν στοιχεία που να τεκμηριώνουν μία *σημαντική* παρουσία συμμοριών ανηλίκων στο πλαίσιο του συστήματος της ελληνικής ποινικής δικαιοσύνης και να επιτρέπουν, στις περισσότερες περιπτώσεις, τον χαρακτηρισμό των υφισταμένων παραβατικών ομάδων ανηλίκων ως «συμμοριών», με την εγκληματολογική έννοια του όρου. Υπενθυμίζεται ότι, κατά συγκλίνουσες επιστημονικές απόψεις που παρατίθενται στο τέλος αυτής της μελέτης, *συστατικά εννοιολογικά στοιχεία της συμμορίας* αποτελούν ιδίως η διάρκεια της λειτουργίας της σε ορισμένο γεωγραφικό χώρο ή ζώνη επιρροής, η ξεχωριστή υπόσταση, δομή και οργάνωση που οδηγεί στην απόκτηση αυτογνωσίας, ταυτότητας και status, η αναγνώριση αρχηγού και ιεραρχίας, καθώς επίσης η ύπαρξη κανόνων και ομαδικών διαδικασιών για την κατανομή έργου και ρόλου προς επίτευξη σκοπού.

Η επισήμανση αυτή ως προς την (μη) ύπαρξη συμμοριών στη χώρα μας, τουλάχιστον σε βαθμό που να προκαλεί αυτή τη στιγμή ανησυχία, είναι σημαντική για την αποτροπή της δαιμονοποίησης και του στιγματισμού ομάδων εφήβων οι οποίες ναι μεν μορφοποιούνται και προβαίνουν σε εκδηλώσεις παραβατικότητας (ευκαιριακά ή και συστηματικά), αλλά χωρίς να λειτουργούν και να αυτοαναγνωρίζονται ως ξεχωριστή οντότητα, οργανωμένη για τον σκοπό αυτό.

Εξάλλου δεν φάνηκε οι εν λόγω ανήλικοι να ανήκουν, σε αξιοσημείωτο βαθμό, στον ευρύτερο χώρο του οργανωμένου εγκλήματος που ελέγχεται από ενήλικες, σύμφωνα τουλάχιστον με τα κριτήρια που γίνονται συνήθως δεκτά από τους επιστήμονες για την έννοια του «οργανωμένου εγκλήματος»[\[36\]](#).

27. Ειδικότερα, τα χαρακτηριστικά των ομάδων που μελετήθηκαν στην έρευνά μας δεν φαίνονται, στην πλειονότητά τους, να ανταποκρίνονται με

πληρότητα σε κάποιον από τους παραδεκτούς στη βιβλιογραφία ορισμούς για τις συμμορίες ανηλίκων.

Υπενθυμίζεται ότι οι πέντε χαρακτηριστικότεροι ορισμοί[37] που έχουν δοθεί είναι οι ακόλουθοι:

28. Κατά τον *Frederick Thrasher* η συμμορία αποτελεί μια αυθόρμητα σχηματισμένη ομάδα, της οποίας η υπόσταση ολοκληρώνεται στη συνέχεια μέσω της σύγκρουσης με άλλες ομάδες. Στα χαρακτηριστικά της περιλαμβάνονται η αμεσότητα στην επικοινωνία, η διάδραση μεταξύ των μελών, η κίνηση σε ομάδα, η σύγκρουση, η κατάστρωση σχεδίου. Η συλλογική αυτή συμπεριφορά οδηγεί στην ανάπτυξη παράδοσης, εσωτερικής δομής, συλλογικής συνείδησης, αλληλεγγύης, ηθικής και πρόσδεσης με γεωγραφική περιοχή (εντοπιότητας) [38].

29. Κατά τον *Malcolm Klein* για να χαρακτηριστεί μία ομάδα εφήβων ως συμμορία [39] θα πρέπει τα μέλη της α) να γίνονται αντιληπτά από τον γεωγραφικό – κοινωνικό τους περίγυρο ως ξεχωριστό σύνολο, β) να αυτοαναγνωρίζονται ως μία αμετάβλητη ομάδα με δικό της όνομα, γ) να εμφανίζουν εμπλοκή σε αριθμό εγκλημάτων ικανό να προκαλεί την αρνητική αντίδραση του περίγυρου ή/και των διωκτικών αρχών. Ο συγγραφέας εξελίσσει τη θεωρία [40] του, αποδίδοντας στη συμμορία του δρόμου (street gang) ιδιαίτερο κώδικα επικοινωνίας και παρουσίας. Τονίζει ότι το status της συμμορίας επικυρώνεται από την ετικέτα που φέρει αυτή για τους τρίτους και εξετάζει ποικίλους παράγοντες, που μπορούν εδώ να διαδραματίσουν κάποιο ρόλο, όπως ηλικία, φύλο, εθνικότητα, γεωγραφικό χώρο και εγκληματικά ήθη. Από τους παράγοντες αυτούς ο τελευταίος αποτελεί, κατά τον Klein, σταθερό προσανατολισμό για τα μέλη ακόμη και αν ο χρόνος τους είναι κυρίως αφιερωμένος σε μη εγκληματική δραστηριότητα.

30. Σύμφωνα με τον *Walter Miller* η συμμορία αποτελεί μία αυτόκλητη συνένωση συνομηλίκων (peer group) με κοινά ενδιαφέροντα, αναγνωρισμένο αρχηγό, διακεκριμένες εξουσίες και οργανωτικά χαρακτηριστικά. Τα άτομα που την απαρτίζουν δρουν από κοινού για την επίτευξη σκοπού ή σκοπών οι οποίοι γενικά αφορούν παράνομη δραστηριότητα και έλεγχο συγκεκριμένης γεωγραφικής ζώνης ή τύπου επιχείρησης [41].

31. Κατά τους *G. David Curry* και *Irving Spergel* η συμμορία περιλαμβάνει τόσο παραβατικούς νέους όσο και ενήλικες σε μία πολύπλοκη μεταξύ τους οργάνωση. Τα μέλη της, εμφανίζοντας κατά περίπτωση μεγαλύτερη ή μικρότερη συνοχή, αναγνωρίζουν αρχηγό και κανόνες μελών. Με αυτή τη δομή, η συμμορία επιδίδεται σε βίαιη εγκληματικότητα και υιοθετεί κανόνες και αξίες αλληλεγγύης σε σύγκρουση με άλλες συμμορίες, ενώ κατοχυρώνει παραδοσιακά τη χρήση συμβόλων, χρωμάτων και άλλων διακριτικών. Είναι δυνατό, στο πλαίσιο της ίδιας συμμορίας, υποομάδες να επιδίδονται σε εγκληματική συμπεριφορά όπως διακίνηση ναρκωτικών, βιαιότητες – συμπλοκές με άλλες συμμορίες, ληστείες [42].

32. Σύμφωνα με τον ορισμό του *James Short* η έμφαση δεν δίδεται τόσο στην εγκληματική δραστηριότητα (ως ταυτόσημη με την έννοια της συμμορίας), αλλά στη διάρκεια και στην κανονικότητα που διέπει τη λειτουργία της ομάδας. Όντας ανεξάρτητη από τον έλεγχο των ενηλίκων, η συμμορία αυτοπροσδιορίζεται θέτοντας κριτήρια για τη συμμετοχή των μελών και διαμορφώνοντας ίδια οργανωτικά χαρακτηριστικά, ενώ επιδεικνύει ταυτόχρονα και συνέχεια μέσα στον χρόνο [43].

Αντιπαραβάλλοντας τους παραπάνω ορισμούς μπορεί κανείς να διακρίνει με ευχέρεια τα κοινά τους στοιχεία, αυτά δηλ. που διαφοροποιούν τη συμμορία από την απλή συνένωση ή ομάδα για τη διάπραξη παράνομων πράξεων (συνήθης νομικός ορισμός), άλλως τη συμμορία από την παραβατική

ομάδα και την παραβατικότητα της συμμορίας (gang delinquency) από την ομαδική –από κοινού– εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (group delinquency).

3.ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ - ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΗ

α. Λεξικό Γ. Μπαμπινιώτη , Β΄ Έκδοση , σελίδα 1320 : *«Παραβατικότητα= .... [στην εγκληματολογία] η παράνομη συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από παραβάσεις νομικών και κοινωνικών κανόνων»*

β.Του Ιδίου στη σελίδα 1342 : *«Παρέκκλιση=....1. Η απομάκρυνση από την αρχική , την ορθή ή τη διακηρυγμένη πορεία .... 2. Η απομάκρυνση από τους ηθικούς κανόνες ...»*

γ.Δρ. Γιώργος Σκούρας , στο άρθρο με τίτλο *«ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ-ΠΟΙΝΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ : http://users.in.gr/gides/page_GREEK_1.htm»*

II. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ

Ύστερα από τα παραπάνω , τίθεται το ερώτημα : Υπάρχουν συμμορίες , ομάδες , παραβατικότητα και παρέκκλιση στα σχολεία :

1. **Οι συμμορίες** δεν υπάρχουν και δεν έχουν χώρο δράσης μέσα στο Σχολείο. Ο χρόνος ελεύθερης δράσης των μαθητών μέσα στο σχολείο , προκειμένου να συστήσουν συμμορία και η συμμορία αυτή να δράσει , είναι μόνο δέκα [10] λεπτά ανά διδακτική ώρα. Κατά τη διάρκεια αυτού του 10λεπτου οι μαθητές επιτηρούνται από τους εφημερεύοντες εκπαιδευτικούς.
2. **Ομάδες** βεβαίως και υπάρχουν. Η σύγχρονη παιδαγωγική και διδακτική προτείνει την ομαδοκεντρική διδασκαλία.
3. **Παραβατικότητα** δεν υπάρχει αφού δεν υπάρχουν γραπτοί κανόνες συμπεριφοράς των μαθητών μέσα στο σχολικό χώρο. Περισσότερα γι' αυτό το θέμα μπορεί κάποιος να βρει στην ιστοσελίδα μου «επίκαιρα και μη».

4. **Παρέκκλιση** συμπεριφοράς υπήρχε , υπάρχει και θα υπάρχει στο σχολικό χώρο , όπως υπάρχει σε κάθε χώρο , όπου συνυπάρχουν άτομα με διαφορετικό κοινωνικό , ηθικό, οικονομικό, εθνικό υπόβαθρο. Επομένως η αξιολόγηση και ο χαρακτηρισμός μιας πράξης , ως παρεκκλίνουσας, είναι υποκειμενικός και εξαρτάται από τον αξιολογούντα την πράξη. Με αυτή τη σκέψη, είναι δύσκολο να συμφωνήσουμε , στο αν η συμπεριφορά ενός ατόμου είναι παρεκκλίνουσα ή όχι.

III. ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ .

Σύμφωνα με τα παραπάνω , αρκετές φορές , δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ σχολείου και οικογένειας για το ποια συμπεριφορά είναι παρεκκλίνουσα και ποια όχι. Για του λόγου το αληθές θα αναφέρω κάποια παραδείγματα μέσα από το σχολικό χώρο :

- Πολλοί γονείς συνιστούν στα παιδιά τους να κάνουν χρήση του εβραϊκού νόμου «μάχαιραν έδωσες, μάχαιραν θα λάβεις».Χαστούκι στο χαστούκι, γροθιά στη γροθιά και πάει λέγοντας.{ανατρέξτε στις δηλώσεις γονιών αυτές τις μέρες}
- Το σκουλαρίκι στο αυτί ή στη μύτη αγοριού της Α΄τάξης του Δημοτικού , αποτελεί επιλογή του γονιού , και η δασκάλα , η διευθύντρια και ο σχολικός σύμβουλος , που συνέστησαν στο γονιό την αφαίρεση του σκουλαρικιού, μόνο ποινικά δεν διώχτηκαν.
- Ο εφημερεύων δάσκαλος , που παρενέβη στη συμπλοκή δύο μαθητριών της Ε΄ τάξης , όπως είχε εκ του νόμου καθήκον, οι οποίες χειροδικούσαν στην αυλή του δημοτικού σχολείου κατά την ώρα του διαλείμματος , εισέπραξε την επόμενη μέρα, αντί καλημέρας, από τη μητέρα της μιας μαθήτριας, ένα ηχηρότατο χαστούκι [χειροδικία], μπροστά στα μάτια μαθητών , δασκάλων και διευθυντή του σχολείου.

- Η έκθεση σε κοινή θέα της κοιλιακής χώρας ή του χρώματος του βρακιού της κοπελιάς των μεγάλων τάξεων του δημοτικού σχολείου , αποτελεί σε κάθε περίπτωση επιλογή της οικογένειας και ούε και αλλοίμονο στο συνάδελφο που θα τολμήσει να διαφωνήσει με αυτή την επιλογή.
- Το πλούσιο, σε βωμολοχίες, λεξιλόγιο , για το οποίο η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών αισθάνεται ντροπή να ακούγεται στην αυλή του σχολείου και συνεπώς δεν συμφωνεί , είναι αποτέλεσμα του κοινωνικού περιβάλλοντος, στο οποίο οι μαθητές ζουν [οικογενειακό, συγγενικό, φιλικό και κυρίως του τηλεοπτικού , εσχάτως δε και του διαδικτυακού].
- Το κινητό τηλέφωνο του μικρού [από 6 ετών και πάνω] έχει γίνει το απαραίτητο εργαλείο του. Μήπως του το προμηθεύει το σχολείο ! Ο δάσκαλος πώς μπορεί να παρέμβει στην ιδιοκτησία [κινητή] του γονιού;
- Από 11 μαθητές στην ΣΤ΄ έκτη τάξη δημοτικού σχολείου , είχα την «ευτυχία» να γνωρίσω τους γονείς των επτά ! Παρά τις επανειλημμένες προσκλήσεις μου [γραπτές] για συνεργασία , δεν απάντησαν. Ποτέ δε πήραν τους ελέγχους προόδου των παιδιών τους και φυσικά ούτε τον αναμνηστικό τίτλο σπουδών.
- Σε κάποιο σχολείο [σκοπίμως χρησιμοποιώ την αόριστη ανωνυμία] , διαπίστωσα ότι μαθητής μου της ΣΤ τάξης , με κάποιον μεγαλύτερό του κατά δύο έτη , έκαναν [συστηματικά] τη λεγόμενη «κοπάννα». Ενημέρωσα τηλεφωνικά τη μητέρα του, η απάντηση της οποίας ήταν : «Ασχοληθείτε με τα δικά σας παιδιά , δεν σας επιτρέπω να συκοφαντείτε και να προσβάλλετε το γιό μου».

Αν κάποιος επικαλεστεί την 25ετή θητεία μου στην εκπαίδευση ως αιτία της αρνητικής αξιολόγησης των παραπάνω πράξεων , τότε θα πρέπει να συμφωνήσει μαζί μου σε τούτες τις πρότασεις , τις οποίες άλλωστε έχω

δημοσιοποιήσει ,πριν εμφανιστούν στα διάφορα κανάλια οι σημερινοί όψιμοι επικριτές των εκπαιδευτικών :

Πρόταση 1^η

Να θεσμοθετηθεί **η συμμετοχή των γονέων και κηδεμόνων στη λειτουργία της εκπαιδευτικής μονάδας** , όπως γίνεται στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Είναι αδιανόητο ο ένας εκ των εταίρων της εκπαιδευτικής κοινότητας να βρίσκεται εκτός των διαδικασιών, έχοντας έτσι την ευκαιρία και το δικαίωμα να κρίνει και να επικρίνει εκ του ασφαλούς , τους άλλους δύο εταίρους τους : Πολιτεία , Εκπαιδευτικούς. Ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων , για όσους δεν γνωρίζουν , συμμετέχει μόνο στο Σχολικό Συμβούλιο , το οποίο συνέρχεται στην αρχή του σχολικού έτους και μπορεί να ασχοληθεί με οτιδήποτε άλλο , εκτός της λειτουργίας της σχολικής μονάδας.

Πρόταση 2^η

Να θεσμοθετηθεί και να καταγραφεί ρητά, **ποια είναι τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις , τόσο των μαθητών , όσο και των γονιών τους**. Για τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων , υπάρχει καθηκοντολόγιο. Δεν υπάρχει για τους μαθητές. Πώς λοιπόν μπορούμε να μιλάμε τόσο εύκολα για παραβατική συμπεριφορά των μαθητών μέσα στο χώρο του δημοτικού σχολείου, όταν δεν υπάρχουν κανόνες , η παράβαση των οποίων να στοιχειοθετεί την παραβατικότητα; Απλά «αυτονομοθετούμε» [αυτός= ίδιος] και έτσι εμφανιζόμαστε ως οι επαίοντες και οι θιασώτες της εφαρμογής της έννομης τάξης στο σχολείο. Οι μόνοι, κ.κ. των ΜΜΕ , οι οποίοι μπορούν να διωχτούν και διώκονται ,πειθαρχικά και ποινικά, με αόριστες και

κατασκευασμένες ,τις περισσότερες φορές, κατηγορίες , είναι οι εκπαιδευτικοί.

Πρόταση 3^η

Στη σχολική μονάδα , ο μαθητής έχει δικαίωμα να εφοδιαστεί με τη σύγχρονη γνώση και να τύχει παιδαγωγικής και ψυχολογικής υποστήριξης. Όλο αυτό το διεπιστημονικό έργο , εκτελείται σήμερα από ένα άτομο : το δάσκαλο ! Μας διαφεύγει το ότι ο δάσκαλος ,σε 170 περίπου μέρες από πέντε ή έξι μέρες την ημέρα , θα πρέπει να ολοκληρώσει τη διδασκαλία μιας υπερπληθώρας διδακτέας ύλης [χιλιάδες σελίδες]. Έτσι ο δάσκαλος είναι διδακτολόγος κατά ποσοστό 95% και ελάχιστα ,ελαχιστότατα , παιδαγωγός και παιδοψυχολόγος. Και φυσικά ο νομοθέτης το γνωρίζει αυτό , όπως επίσης γνωρίζει και την ανυπαρξία διαρκούς επιστημονικής και επαγγελματικής επιμόρφωσης του εκπαιδευτικού και για το λόγο αυτό δεν δίνει το δικαίωμα στον εκπαιδευτικό-διδασκτολόγο να τοποθετηθεί προφορικά ή γραπτά , για τη συμπεριφορά ενός μαθητή. Το μόνο δικαίωμα που έχει, είναι να αξιολογήσει την επίδοση του μαθητή στις απαιτήσεις του αναλυτικού προγράμματος. Επιτακτική ανάγκη η τοποθέτηση στα σχολεία και των δύο άλλων «εργατών» στη σχολική μονάδα : **Παιδαγωγού και ψυχολόγου.**

Πρόταση 4^η

Κάθε παραγωγική μονάδα και ως τέτοια θα πρέπει , με την ευρύτερη έννοια του όρου , να θεωρηθεί και η σχολική μονάδα, σύμφωνα με την οικονομική βιβλιογραφία , χρειάζεται να έχει έναν ικανό ηγέτη , γνώστη της παραγωγικής διαδικασίας και του προϊόντος της μονάδας. Έτσι , τηρουμένων των αναλογιών, η σχολική μονάδα έχει ανάγκη από το διευθυντή της. Αν κάποιος απορήσει με αυτή την τοποθέτηση , καθόσον όλοι γνωρίζουν ότι οι σχολικές μονάδες έχουν και διευθυντή και , οι περισσότερες, υποδιευθυντή , ίσως δεν

γνωρίζει ποιες είναι οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα του σημερινού διευθυντή. Σημειώνω λοιπόν :

- Διδάσκει , υποχρεωτικά ,8 ή 12 ώρες εβδομαδιαίως , ανάλογα με την οργανικότητα του σχολείου.
- Διεκπεραιώνει όλη την αλληλογραφία.
- Συμπληρώνει εκατοντάδες πίνακες στατιστικών στοιχείων, κατ' απαίτηση διαφόρων υπηρεσιών , σε μορφή excel . Αντιλαμβάνεται κανείς τον απαιτούμενο χρόνο για κάποιο μη έμπειρο διαχειριστή αυτού του λογισμικού..
- Συμμετέχει στη σύνθεση του Δ.Σ. της Σχολικής Επιτροπής και κυρίως του ανατίθενται τα καθήκοντα του οικονομικού διαχειριστή και του υπεύθυνου παραγγελίας και παραλαβής υλικών .
- Συμμετέχει στη σύνθεση του Σχολικού Συμβουλίου.
- Συμμετέχει σε ενημερωτικές συναντήσεις με τους σχολικούς συμβούλους.

Και εύλογα γεννώνται τα ερωτήματα :

1. Αφού βρίσκεται στην αίθουσα διδασκαλίας, ως διδάσκων, υπεύθυνος ενός τμήματος, πώς μπορεί να γνωρίζει τι γίνεται στον αύλειο χώρο , στις άλλες 11 αίθουσες διδασκαλίας , στο γραφείο του , στην «επιχείρησή» του;
2. Όταν , για υπηρεσιακούς λόγους , όπως παραπάνω αναφέρθηκε , είναι υποχρεωμένος να απουσιάζει από το σχολείο, ποιος διδάσκει , ποιος εποπτεύει τη λειτουργία της σχολικής μονάδας ;
3. Ποιος κατευθύνει και ποιος ελέγχει την «παραγωγική» διαδικασία, δηλαδή εφαρμογή Αναλυτικού Προγράμματος, εφαρμογή σύγχρονων διδακτικών μεθόδων, ποιος συμβουλεύει τον νεοδιόριστο εκπαιδευτικό; Μήπως ο σχολικός σύμβουλος , ο

οποίος έχει την ευθύνη καθοδήγησης 250 και πλέον, εκπαιδευτικών;

4. Τέλος , υπάρχουν άραγε εκπαιδευτικοί , που να είναι συγχρόνως , παιδαγωγοί, παιδοψυχολόγοι , γραμματείς , λογιστές , χειριστές Η/Υ, νομικοί, διοικητές , δημοσιολόγοι , κοινωνιολόγοι και διδακτιλόγοι;

Επειδή η απάντηση με ένα «ναι» στο ερώτημα αυτό , θα σήμαινε την αυτόματη εγγραφή του εκπαιδευτικού αυτού στο βιβλίο Γκίνες , για το λόγο αυτό είναι ανάγκη ο διευθυντής της σχολικής μονάδας να είναι εκείνος που θα ηγηθεί , με τη επιστημονική συμπαράσταση του συλλόγου διδασκόντων και τη συνεργασία του συλλόγου γονέων και κηδεμόνων, της εξειδίκευσης των στόχων του σύγχρονου σχολείου, θα εποπτεύσει στην τήρηση των στόχων , θα αξιολογήσει το έργο , θα πάρει αποτελεσματικά και δραστικά μέτρα για την ομαλή λειτουργία της σχολικής μονάδας, θα απαιτήσει την πιστή εφαρμογή του εσωτερικού κανονισμού της σχολικής μονάδας και θα επιβάλει τις προβλεπόμενες από τον κανονισμό κυρώσεις στους παραβάτες. Εν ολίγοις, θα πρέπει να απαλλαγεί από τα διδακτικά και διοικητικά καθήκοντα και να του δοθούν οι απαιτούμενες αποφασιστικές αρμοδιότητες , προκειμένου να διευθύνει ουσία και όχι τύποις , τη σχολική μονάδα. Στις περισσότερες σχολικές μονάδες της Ευρώπης , υπάρχει ο/η διευθυντής/τρια , ο/η γραμματέας , ο/η ψυχολόγος, ο/η νομικός σύμβουλος. Αυτό να γίνει και στις σχολικές μονάδες της Α/θμιας εκπαίδευσης.

Πρόταση 5^η

Η ύπαρξη εσωτερικού κανονισμού στη σχολική μονάδα θεωρώ ότι είναι «εκ των ών ουκ άνευ». Στη 10ετία του 80 συζητήθηκε ένα τέτοιο θέμα. Υποχρεώθηκαν στη σύνταξη , κατάθεση και έγκριση από το ΥΠΕΠΘ και στην εφαρμογή του , μόνο τα ιδιωτικά σχολεία.

Τελειώνοντας θέλω να εκφράσω μια απορία , την οποία θέτω και ως ερώτημα σε κάθε Έλληνα : Αυτά τα τόσο τραγικά, που τάχα συμβαίνουν σήμερα στα Δημόσια Σχολεία της Πατρίδας μας , γιατί δεν συμβαίνουν ή τουλάχιστον δεν έχουν δει το φως της δημοσιότητας και στα ιδιωτικά σχολεία; Και εκεί είναι εκπαιδευτικοί και εκεί είναι δ/ντές σχολικών μονάδων και εκεί είναι ανήλικοι μαθητές Και μάλιστα μερικά από αυτά τα σχολεία έχουν υπετριπλάσιο αριθμό μαθητών από ένα 12/θεσιο δημόσιο δημοτικό σχολείο. Όποιος γνωρίζει το γιατί , ας δώσει δημόσια την απάντηση.

Αυτή είναι προσωρινά αποθηκευμένη σελίδα της Google για την ιστοσελίδα

<http://users.sch.gr/chrispanos/symmories%20i2omades,%20paravatikotita%20%20parekklisi.htm>

Πρόκειται για ένα στιγμιότυπο της σελίδας όπως εμφανίστηκε στις 26 Ιαν.2009 21:33:03GMT